

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA / PAMÄŤ NÁRODA

Ernest HAUSER

A close-up, textured oil painting of a young child's face. The child has light brown hair and blue eyes, looking directly at the viewer with a neutral expression. They are wearing a dark garment with a large, vibrant red bow at the neck. The background is a mottled mix of blue, green, and grey tones.

Štiavničan

EDÍCIA MEMOÁRE

Ernest
Hauser

ŠTIAVNIČAN

Ústav pamäti národa
Pamäť národa
Bratislava 2011

Poďakovanie za spoluprácu a príspevok na vydanie tejto knihy:

Zdeněk Karen, Praha – bývalý príslušník PTP Stříbro
Mgr. Ivan Ružiak, Tomáš Ružiak, Mgr. Adriana Hauserová-Ružiaková

Ernest Hauser
Štiavničan

Edícia MEMOÁRE

Vydali
Ústav pamäti národa
Námestie slobody 6
817 83 Bratislava 15
www.upn.gov.sk
a
Pamäť národa
Romanova 3
851 02 Bratislava
www.pamatnaroda.sk

1. vydanie

Recenzenti
Mgr. Matej Medvecký, PhD.
Mgr. Jerguš Sivoš, PhD.

Odborná spolupráca Mgr. Ivan Ružiak, Mgr. Adriana Hauserová-Ružiaková
Zodpovedná redaktorka Alžbeta Poparová
Jazyková redaktorka Marta Bábiková
Grafická koncepcia obálok edície a layout Erik Jakub Groch a Martin Groch
Obálka Bruno Musil
Ilustrácia na obálke Jozef Kollár
Ilustrácie Ernest Hauser

Sadzba, tlač a knižárske spracovanie Róbert Jurových – Nikara
Printed in Slovakia

© Ernest Hauser 2011
© Ústav pamäti národa 2011
© Pamäť národa 2011
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89335-41-1

Obsah

Úvod	7
------------	---

ŠTIAVNIČAN

Rodné mesto	10
Detstvo	28
Školský vek	35
Slovenské národné povstanie	40
Prechod frontu, vojna, návrat domov	50
Po vojne	55
Gymnazista	60
Útek za hranice	63
Súd, skúška dospelosti	81
Bezdomovec	91

ŠTIAVNIČAN V REVÚCEJ

Konštruktér...?	104
Vojak „pétepák“	122
Planá	146
Po vojenčine – civil	149
Z Plešivca do Revúcej	156
Záver	179
Vysvetlivky	180

Úvod

Už dávno nie som Štiavničan. Mal som dvadsať, keď som Štiavnicu opustil a na krátke životné obdobie sa zo mňa stal bezdomovec. Vtedy, keď ani moji rodičia nemali trvalý bod svojho bývania. Pominulo sa moje šťastné detstvo, postavil som sa na vlastné nohy. Moja generácia prežívala éry niekoľkých režimov až po vytúženú demokraciu, ktorá je mnohokrát zdeformovaná. Dožívam svoj život v kruhu mojej milujúcej rodiny úplne mimo Štiavnice, o ktorej niekedy snívam ako o svojom rodisku. Inak je mi cudzia, hoci keď kráčam po jej dlažbe, je mi známy každý kameň. Je to moje vyznanie a dúfam, že vás jeho text upúta, že v momentkách môjho života nájdete podobnosť so svojimi, s inými životmi.

Tieto spomienky venujem svojej manželke, s ktorou šťastne žijem až do súčasnosti, a mojim dvom dcéram, ktoré naplnili zmysel môjho života a zavřšili šťastný kruh rodiny.

Hlas zvona je hlasom domova, rodiny, spomienok.

Ernest Hauser

I. časť

ŠTIAVNIČAN

Rodné mesto

Vláčik úzkokoľajnej železnice, vedúcej z vtedajšej Hronskej Breznice (dnes Hronskej Dúbravy) do Banskej Štiavnice, nazývaný aj *Štiavnická Anča*, sa pomaly vliekol prekrásnou prírodou Kysihýbla na kopec za Kalváriou. Ako sa pomaly driapal po zákrutách trate, vrcholový kostol Kalvárie akoby sa otáčal okolo svojej osi. Raz ho bolo vidieť sprava, potom zozadu a na vrchole kopca sa ukázal v plnej kráse zboku. Tu si vláčik odľúkol od námahy, veselo zapískal a pustil sa dolu kopcom, vo veľkom oblúku, do domovskej štiavnickej stanice.

Stanica, aká mala byť, so starodávnym ruchom, s piskotom píšťaliiek a pokrikom pri vystupovaní a vykladaní tovaru z vagónov vlaku. Železničný personál sa tváril dôležite, vždy upravený v uniformách a červenných alebo modrých brigádírkach. Automaty naplnené *štolverkami* stáli k dispozícii cestujúcim, najmä ich deťom, za dvadsať halierov, nebolo treba na ne búchať, aby vypadol cukrík.

Taxikári v krásnych starých automobiloch vyčkávali pri východe zo stanice. S úslužnosťou núkali odvoz do kotliny mesta. Pricválali špeditéri s ťažkými koňmi, s plošinovými povozmi a kedy-tedy aj koč s peknými klusákmi.

Tento pohľad mi utkvел roku 1937, keď som mal päť rokov. Prežíval som krásne detstvo a všetko, čo sa odohrávalo okolo mňa, som vnímal veľmi intenzívne. Ako malý chlapec, sotva školopovinný, som trávil dni najradšej v otcovom obchode, v lete som postával pred jeho výkladmi, pozorujúc život okolo seba.

Štiavnica leží v malebnej kotline pod Paradažom. Pod jeho úpäťm a Tanádom stáli prízemné domčeky baníkov a robotníkov z okolitých fabriek. V súlade s týmto horstvom vykúkali zo zelene pridoimových záhradiek. Kľukaté cestičky s drevenými schodíkmi umocňovali romantiku tohto mesta. V južnej časti mesta bol sústredený priemysel. Okrem baní a ich úpravní tam bola drevená továreň, kde sa vyrábali dubové sudy a drevené kolesá na vozy. Vedľa stála cigarová fabrika, kde sa ručne „šúľali“ cigary všetkých druhov – kubánske i viržinky v rôznych dĺž-

kach, podľa vtedajších noriem a zvyklostí. Túto prácu zastávali hlavne ženy. Žuvali pelendrek, gumený cukor hnedej farby, aby sa im v ústach tvorili sliny, ktorými lepili tabakové listy do šúľkov. Keď po *šichte* kráčali unaveným krokom hore mestom, celou ulicou sa tiahla anízovo-mentolová vôňa. Vtedy sa hovorilo, že fabrikantky tiahnu domov ako hodinky, vždy o pol tretej.

Stála tam aj textilná továreň *šindlerka* a pri železničnej stanici bola *Slovenka* na výrobu pleteného tovaru. V Dolnej ulici voňala octáreň a ďalej bryndziareň. Bane reprezentovala Šachta František s kolesami na železnej veži, ktoré slúžili ako banský výťah. Z päťstometrovej hĺbky vyťahoval vyťažенú rudu a baníkov. Cez železnú konštrukciu šachty neprestajne vychádzala z hĺbín para, čo nasvedčovalo tomu, že je tam horúco a vlhko. Nad tým všetkým v diaľke dymil *Lintich* svoje jedovaté pary z olovenej huty.

Z určitého bodu v meste uvidíte: vrch Šobov, kde sa dobývala kremen-cová ruda na výrobu žiaruvzdorných tehál, ktoré sa používali v železných hutách; stredovekú Kalváriu, ojedinelú v strednej Európe; dolnú, priemyselnú časť mesta; obľý Svätotrojičný vrch so známou Prachárňou a v štrbine stromov presvitá majestátne Sitno s výškou tisícdesať metrov nad morom.

Keď sa z úbočia Paradajzu pozeráte na mesto, máte ho ako na dlani. Jeho mozaiku tvoria kostoly, zámky, Trojičné námestie obklopené päťstoročnými budovami a strmými ulicami, vydláždenými kamennou dlažbou.

Vpravo je Nový zámok, ktorý slúžil ako strážna veža pri tureckých vpádoch aj ako živé hodiny. Trubač každú štvrťhodinu ohlásil presný čas na všetky svetové strany. Trúbenie ho nútilo sledovať mesto, či niekde nezbadá ohník, oheň, alebo podozrivé svetlo na drevených strechách starých domov – príbytkov občanov mesta. Keď si niečo také všimol, oznámil to vrchnému hasičovi v meste a ten ihneď vyslal na určené miesto hliadku. Ďalší dvaja hasiči už štartovali na tie časy modernú, dvanásťvalcovú pojazdnú striekačku – ľudovo *sikačku*. Aj keď konali rýchlo, nie vždy sa podarilo zasiahnuť včas a účinne.

Drevené strechy horeli ako slama a neraz si postihnutí *pohorelci* len len že zachránili život. Keď sa zrútila strecha a oheň už hlodal vnútro domu, vtedy dobehli miestni hasiči na príšerne rachotiacej motorovej striekačke. Nastal obrovský chaos, zháňali vodný uzáver a keď bolo všetko pripravené, voda dovŕšila dielo skazy. Aj to, čo sa pred ohňom zachránilo, voda zničila. Tá slávna *sikačka* vyvinula taký tlak, že prúd vody lámal okná, dvere a veci v dome. Ale toto je odo mňa hanebné ohováranie, lebo v skutočnosti sa uhasenie požiaru niekedy aj podarilo.

Ako malý chlapec som sa ohňa veľmi bál a dodnes mi znejú tóny sirény „horíí, horíí“ a rachot motora striekačky ako nočná mora. K tomu zmätku sa pričlenilo „šturmovanie“ na Novom zámku. Vyľakané tváre dospelých okolo mňa vyvolali vo mne strach, až keď otec uznal, že nebezpečenstvo je zažehnané, upokojil som sa. Ku koloritu zvukov a príhod v meste patrí aj kus koľajnice a kladivo, čo mal môj starý otec zavesené na strome v záhrade. Keď z Nového zámku hlásili požiar, on ako dobrovoľný hasič vo výslužbe a čestný predseda hasičského zboru musel tiež robiť poplach. Nasadil vážny výraz, fúzy sa mu postavili do pozoru, oči stáli na stopkách, vybehol ku svojmu poplachovému zariadeniu a „o dušu“ mlátil starým kladivom do koľajnice a kričal „*horí, horííí*“. Našťastie, násada na kladive niekedy nevydržala, zlomila sa, a bolo po poplachu. Navyše mala robotu aj *omama*, keď mu musela ošetriť krváčajúcu ruku.

Stredoveká klopačka plnila funkciu pri mestských udalostiach, ako boli pohreby baníkov, a tiež oznamovala nešťastie v meste. Baníkov do šichty však už dávno nezvolávala. Zvolávali ich sirény a parné píšťaly. Vždy ráno o pol šiestej a šiestej, popoludní postupne od druhej začínali svoj koncert.

Tabaková fabrika, alebo *cigarka*, mala modernú sirénu s vysokým prenikavým tónom „úúúúúúúúúúúúúúúúúú“ – tá sa ohlásila vždy ako prvá, nasledovala *šindlerka* – tónom „ffféfēffffffffffěěěěěěěěěěěěfff úúú!“ Drevená továrň mala zvuk „chrřfhchrrřřřřřčhúúúúou“, *fran-šachta* sa ohlasovala slabým tónom ručne krútenej sirény, ktorú bolo ledva počuť na kraj mesta.

Bola to ohromná zábava počúvať ten koncert z verandy nášho pre-najatého bytu a určovať, ktorý tón patrí ktorej fabrike. Boli to tóny radosti na oslavu práce v živých továrňach. Spôsobovala ju konjunktúra predvojnového sveta. Radosť z práce kalila vyhládka na žraloka vojny. Všetko, čo sa vyrobilo, išlo do skladov vojnových mocností na úkor budúcich generácií.

K zvukom mesta sa neodmysliteľne pričleňovali zvony miestnych kostolov. Vyzváňali pri rôznych udalostiach: na cirkevné sviatky s procesiami, pohreby, banické salamandre mestom, ale aj každodenne zvonili na *Anjelpána*. O dvanástej sa ozval ostrý hlas z veže nemeckého kostola, ktorý bol zároveň farský. Odzvonil, a vedel som, že o chvíľu príde otecko na obed. Najslávnejším zvukom bolo zvonenie na Starom zámku s obrovským zvonom biom-bam, biom-bam.....bim-bam, k nemu sa pridali menší, a k tomu *spletenec* zvukov z ostatných veží.

Na sviatok Božieho tela sa robili v meste oltáriky a prechádzala procesia. Mesto bolo vyčistené ako „Božie“ oko. Bolo cítiť vôňu kadidiel, sypaných kvetov na cestu pred kňaza, ktorý niesol sviatosť oltáru. Baníci v uniformách s fákľami sprevádzali baldachýn a pod ním ťažko dýchajúceho dekana, astmatika. Každý krok hore mestom, z nemeckého kostola k svätotrojičnému súsošiu a do slovenského kostola, mu spôsoboval veľké ťažkosti. Zvuky sprevádzajúce procesiu dopĺňali výbuchy z mažiarov na Novom zámku, tie sa museli rýmovať s bohoslužbami. Nastávali okamihy, keď sa do ticha, ozval oneskorený výbuch. Starký farár len prevracal očami. Bola to krása, zážitok mi doznieval v ušiach až pod perinou.

Medzi významné udalosti mesta sa zaraďovala cirkevná púť na Kalváriu. Konala sa pri príležitosti sviatku Povýšenia Svätého kríža vždy v nedeľu okolo 13. septembra. Bolo krásne nedeľné ráno a ja s mojimi dvomi bratmi sme vyspávali voľný sviatočný deň. Otvorenými oknami sa naraz tiahol čudný zvuk nejakého zboru. Skupinky ľudí, väčšinou dedinčanov, pochodovali na čele s krížom smerom na Kalváriu. Hrdelnými hlasmi spievali nábožné piesne. Bolo to prvýkrát, čo som to vnímal, bežal som za mamou, aby mi vysvetlila, čo to znamená. Nasadila sviatočný výraz a hovorila, že Kalvária je posvätné miesto. Pri

štvrtej kaplnke je posvätný prameň a kto sa z neho napije, zázračne sa uzdraví. V spodnom kostole sú schody, na ktoré sa nesmie stúpať, len kolenačky možno vyjsť až na samý vrch, kde bola umiestnená uzatvorená kasička na peniaze, ktorá sa volala *ofer*. Pútnik, ktorý sa podujal na výstup po kolenách, musel sa na každom schode pomodliť *Zdravas* (Zdrav Vás Mária ...). Na vrchole zaplatil oferu a musel prejsť vedľa kňaza, ktorý ho vyspovedal z hriechov. (Dvojúčelové – finančný zisk a zdroj informácií.) Takto sa odhalili mnohé ťažké priestupky proti desatoro, ale aj proti občianskemu kódexu. Nejednému lapajovi žandári o tri dni na ruky nasadili putá. Spovedné tajomstvo...?! A pokiaľ ide o zázračnú vodu, na infekčnom oddelení bol zvýšený príjem na podozrenie z týfusu...!

My, drobné deti, sme sa tešili z takéhoto dobrodružstva, ale na Kalvárii sme trpeli smädом. Z kaplnky nám zakázali piť vodu rodičia, tak sme skúšali vydrankať nejaký groš na malinovku. Nejaká korunka sa vždy skotúľala do vrečka. Ale museli sme rozmýšľať ekonomicky, tak, aby zostalo ešte aj na zmrzlinu. S bratrancom sme dovtedy snorili, kým sme neobjavili, ako možno odchyliť dosku na strieške, čo kryla prameň. Dlaňou sme načreli do vody a schuti sme sa nachlípali. Viem, že som mal na druhý deň horúčku a bolelo ma hrdlo. Zrejme to zavinila zmrzlina, na ktorú sme si usporili, keďže sme sa napili zadarmo.

Na druhý deň som ležal v posteli s mastnou handričkou na krku a prsiach, vedľa mňa hrnček lipového čaju, pričom z tanierika hrozivo vykukovala tabletká aspirínu. V nestráženej chvíli som stopil aspirín pod perinu a usilovne som popíjal lipový čaj. Odtvtedy mám averziu voči tomuto druhu bylinkových čajov, patrí medzi ne aj šalviový odvar, ktorým som musel boľavé hrdlo „gargarizovať“ – klokať. Mama len začudovane krútila hlavou a nadávala na firmu, čo vyrábala aspirín, že iste nám predali škrob zlisovaný do formy tabletiiek, lebo potenie nie a nie prísť. Po tejto udalosti už kupovala len kombinované prášky na potenie a za firmu to zlizol od mamy lekárnik. Na tento môj malý podvod prišla mamka až po nejakom čase, keď jej pred praním z obliečky vypadlo asi desať ukrytých tabletiiek. Potom som to zlizol ja. A tak má moje rodné mesto nielen zvuky, ale aj chute, vône, aj zauchá.

Mesto najlepšie rozvoniavalo a chutilo v jarmočné dni – konávali sa letný a zimný jarmok. V lete to bola pre nás *decká* dobrá udalosť, keďže boli aj prázdniny. Už keď sme sa blížili na Trojičné námestie, kde stáli hlavné stánky, bolo cítiť vo vzduchu zvláštne napätie. Šírla sa vôňa pečených huriek, premiešaná s vôňou slamy, ktorá bola rozsypaná po celom námestí, aby sa smetiarom na druhý deň lepšie čistili udupané konské kôpky (tiež jedna z „vôní“ mesta), a medových cukríkov – *cukrkandlu* a tureckého medu. Táto zmes vôní bola neopakovateľná a pasovala k prostrediu prenikavých zvukov jarmoku, ktoré vydávali rozličné píšťalky a výkriky predajcov zo šiatrov. Núkali cukríky, hračky, podradné šperky, marcipánové srdcia, sväte obrázky, pátričky, čižmy a iný tovar, ako aj prasiatka na zakáľanie.

Neodmysliteľnými jarmočnými postavami boli Bosniaci v rázovitých krojoch s brašnou na prsiach. V tejto brašne ukrývali rôzny drobný tovar, legálny aj zakázaný. Ich hlavným artiklom boli britvy na holenie. Keď sa stala vražda, mnohokrát padlo podozrenie na tieto záhadné osoby. Ale vtedy už po Bosniakoch nebolo ani stopy.

Dostal som chuť na kúsok hurky, čo tetka piekla na drevenom uhli. Moja mama, ktorej som vo „vzrastlom“ veku nosil nákupy a robil nákupného poradcu, nie vždy akceptovala moje chúťky. Tak to dopadlo aj s hurkou, o ktorej tvrdila, že vo vnútri nájdem upečenú aj starú bačkoru. Na našej zabíjačke sa vraj môžem huriek najesť dosýta. Nuž som vyžobral nejaké peniažky, že hurku kúpim pre nášho psa Lorda. Mama súhlasila a tetka, čo ich piekla, mi „odvalašila“ z tej najhrubšej hurky pol kila a povedala – dve koruny. Zaplatil som a ona mi tento kus dobroty zabalila do novinového papiera. Mama u tejto tetky Kurenčiarky, ako ju nazývali, ešte kúpila chutne upečenú kačiaciu štvrtku. Bola určeneá apíkovi, lebo v nedeľu išiel na spoločnú poľovačku.

Doma sme nákup vybalili, schytil som hurku a utekal na dvor k psej búde. Chcel som sa dohodnúť s našim psom, aby mi dal aspoň ochutnať z tej pečenky. Lordo bol však nedočkavý. Bol to zdatný pes, uviazaný na reťazi, ináč by naša zelenina a mamine kvety ľahli popolom. Keď Lordo uvidel hurku, na nič nebral ohľad. Vyviekol sa z reťaze, pribehol ku mne, dvakrát mi olizol tvár, vytrhol balík s hurkou a hybaj ho

vnohy, utekal si korisť ukryť alebo v pohode zožrať. Poznal som jeho skryšie, kde si odkladal najlepšie maškrtky. Lordo bol našťastie nažratý a bol môj kamarát, preto dovolil, aby som balíček rozobral a podelil sa so mnou. Bol to nebeský raj – hurka pečená na trhu. Lordovi však jeho prídel veľmi nechutil. Zato ja som svoj zjedol s ohromnou chuťou aj bez chleba. Sedel som s mojím psím kamarátom na kláte v záhrade a čudne mi začalo škŕkať v bruchu. Odrazu mi čosi v bruchu puklo a musel som utekať za dreváreň, kde sa odohral koniec dejstva s pečenou hurkou. Bolo obsadené osobami: mama, tetka Kurenčiarka, náš pes Lordo a moja maličkosť. Rekvizitou bola pečená hurka a stará bačkora.

Voľné chvíle svojho začiatočného školopovinného veku som rád trávil v obchode môjho apíka. Zo školy, ako prváčik, som išiel s otcovým učňom do obchodu a potom o dvanásť, keď zvonili na nemeckom kostole, s apíkom domov na obed. Náš obchodík so šatami a módnym tovarom bol umiestnený na prízemí budovy Katolíckeho spolku, v tzv. KAŤÁKU. Bolo tam aj kino s pokladňou a charakteristickým záchodovým zápachom, jedna z „vôní“ starých päťstoročných mestských budov. Medzi naším obchodom a kinosálou mal salón holič a kaderník pán Poch s manželkou. Vedľa boli zamrežované tajomné dvere a potom *bodega* Trojan báčiho. Budovy obchodíkov uzatvárali nádvorie (jedna z mála plošín Štiavnice), mali tam stanovište miestni taxikári. Pán Weiss jazdil na šesťmiestnej tatrovke, pán Réczler mal tatru – *hadimršku*, pán Korenek tiež veľkú tatru a sem-tam sa postavil na *štand* aj môj krstný otec, ujo Ondrejko. Stávali tam aj iní, ktorých mená som si nezapamätal. Tí prví, to bola stabilná *kompania*. Bolo sa na čo pozerieť aj čo počúvať, až mi uši odstávali.

Stredisko taxikárov bolo v *bodege* u Trojan báčiho. Popíjali kávu alebo čaj a žartovali alebo sa venovali odborným diskusiám, svojim autám – živiteľom. Chodil som si tam kupovať za korunu mliečnu čokoládku. Vždy som si ju dlho šetril, až mi niekedy v letných horúčavách natiekla do rukáva. Zámerne som sa „zabudol“ vo dverách a vtipy, čo sa mi „uliezlo“ počuť, som si vysvetľoval po svojom. Niektoré boli dvojzmyselné, a tým som vôbec nerozumel. Keď ma zbadal ujo Weiss, hneď ma expedoval k apíkovi do obchodu. Hneď situáciu pochopil a mrknutím a grimasou sa dohodovorili, že v *bodege* nie je vhodná

atmosféra pre moje uši. Inokedy, keď Trojan báči nemal zákazníkov vo svojej *cukrikárni*, pozval ma dnu, pohostil ma *štolverkom* a rozprávali sme sa. Mnohokrát mi vysvetľoval čudné výrazy svojich stabilných hostí – taxikárov. Po tom vysvetľovaní som bol ešte „sprostejší“ ako predtým.

Bodega bola obložená tovarom zo sladkej krajiny – cukríky, čokoládky, rozvoniavala tam zrnková káva. Zariadenie tvorili dva malé pultíky, dva stolíky a štyri stoličky, na stenách viseli oplzlé (podľa mojej mamy) obrázky nahých žienok, vykonávajúcich rôzne činnosti, ktoré vo mne ešte nevyvolávali nijaké mimoriadne pocity. Zato ujovia taxikári mali na túto tému rôzne komentáre. Za pultíkmi sedel ujo Trojan, varil kávu, čaj a inkasoval drobné mince za tieto službičky. Mal zásteru a šedivé fúzy a večne usmiate oči.

Niekedy bolo zábavné pozorovať ujo taxikárov. Panovala medzi nimi solidarita. Keď mal jeden z nich nejakú poruchu, ostatní mu išli pomôcť alebo poradiť, i keď boli navzájom konkurenti. Boli to veľmi úslužní živnostníci. Vážili si svojich zákazníkov. Naložili batožinu, odporučili miestny hotel Metropol, alebo sa pretekali v získaní súrnych objednávok, aj na tie najnemožnejšie miesta v meste a okolí. Najčastejšie to bolo ku vlaku na vzdialenú stanicu. Stávalo sa, keď sme sa s apíkom zberali na obed, že nám ujo Weiss ponúkol odvoz, lebo bol naším susedom v Ružovej ulici. Páni, to bolo niečo jedinečné. Dávať sa oknom z krásneho veľkého auta na mestské domy, keď sa auto prepletalo úzkymi, strmými uličkami. Bude sa čím pochváliť spolužiakom v škole. Jeden z nich ma chcel tromfnúť a povedal, že včera ho otec vozil vo fúriku. Ja som to nepodcenil, lebo aj to musel byť zážitok, keďže som to ešte neskúsil. Nemali sme ani fúrik.

Tovar do obchodných skladov vozili na konských povozoch. Ťažké kone, tzv. štajeráky s bledohnedými hrivami, okované podkovami, boli určené na prepravu ťažkých nákladov do strmých ulíc.

Dopravu na neďalekej križovatke usmerňoval mestský policajt vyobliekaný v trblietavej uniforme, na ktorú si v zlom počasí a v zime prehodil pelerínu.

Nedáľeko neho, na chodníku, stával so svojím vozíkom zmrzlinár. Zvonil na bicyklovom zvonci a klientom natieral oblátky pestrofarebnou zmrzlinou „božskej“ chuti. Vymetal som všetky tajné skrýše svojej *jubky*, niekedy sa nejaká korunka zakotúlala do futra. V nohaviciach som ani nehľadal, lebo vrecká som mal stále potrhané. Keď sa našla, tak sa šlo na veľkú porciu. A keď nie, bola dobrá aj malá porcia za dvadsaťpäť halierov, ktoré mi poskytol apík s obširným komentárom o angine.

Aj toto patrilo do chutí a koloritu môjho šťastného detstva a rodného mesta.

Štajeráky, s vozom naplneným debnami, ťažko fučali a pri plieskaní bičom hlasno erdzali. Pri veľkej námahe vykudli na dlažbu zvyšky svojho „paliva“, usilovný smetiar to ihneď popratal do fúrika a takto boli dlažby ciest stále čisté. Potom už len krčdel holubov dozobkával zostatok ovsu, ktorý kone nestačili stráviť. Koníky mali na svojich bokoch niekoľko zvoncov, dopĺňali polyfóniu mestských zvukov a ruchu.

Na nádvorí pred *Kaľákom* stával vo dverách svojho kaderníctva pán holič, bol ani zo škatuľky. Čierne vlasy mal natreté brilantínou a učesané nahladko so stredovým pútcom. Tvár si natieral nejakým krémom a obočie zvýrazňoval čiernou farbou na vlasy. Už som len pochyboval, či nemal aj narúžované pery. Vyzeral ako nejaký baletný majster. Živá reklama pre svoje kaderníctvo. Z kaderníctva sa ozýval smiech niekoľkých dám, ktoré sedeli pod fénmi a veselo sa bavili. Pomocnice pani kaderničky krúžili kulmami vo vzduchu, aby ich vychladili. Bolo cítiť vôňu pripálených vlasov, ktorá sa miešala s kolínskou. Nemal som v láske holičov, lebo po strihaní ma popadané vlasy „žrali“ za golierom. Niekedy, keď bol otec chorý, prišiel ho holič Karolko strihať a holiť domov. V lete ma otec k nemu zaviedol a povedal: „*Dohola!*“ Karolko zobral mašinku nulku a poďme. Aby som neušiel, tak začal od čela – uprostred hlavy pás a bolo amen. O chvíľku moja hlava svietila ako mesiac na oblohe. Bolo to užitočné, vlasy ma už nežrali za golierom, celé leto nebolo treba k holičovi, len potom pred začiatkom školy v septembri.

Hlavná ulica často menila názov – volala sa po hlavných predstaviteľoch štátnej moci. Do roku 1938 sa volala Masarykova, hneď so vznikom slovenského štátu Hitlerova, po vojne, od mája 1945 Stalinova a potom už neviem. Zaujímavé na celej veci je, že o názvoch ulíc rozhodovali tí istí funkcionári, len vždy s trochu prezlečeným kabátom. Trochu som zapolitizoval, čo sa nehodí na sedem-osemročného chlapca, i keď teraz mám sedemdesiatosem rokov.

Vráťme sa na hlavnú ulicu v rokoch 1935 až 1938. Bola to fakticky obchodná ulica alebo korzo s hornou a dolnou terasou. Dolnú terasu tvorila hlavná hradská prechádzajúca Štiavnicou. Povedľa nej smerom od križovatky tu boli obchody: Weiss Ďula – šaty, obuv a textil, dolná lekárň, ktorej šéfoval, ak sa nemýlim, pán Horovitz, nasledoval Baťa s topánkami (pravá ako ľavá – bolo treba vychodiť, cena 29,- Kč), ale robili aj pedikúru. Predavači a predavačky boli vyškolení v Baťovej škole. Vedľa Baťu mal obchod pán Guttman. Tam som chodil na korunový hodváb do maminej dielne. Nasledovala cukrárň a potravinársky obchod pána Dajča (Deitzscha). Tento obchod bol na rohu námestia a trhoviska pred kláštorom, čo bola aj dievčenská základná cirkevná škola, kde učili mníšky.

V jednom rohu vybiehala do kopca na Nový zámok Strieborná ulička. Tam sídlila židovská synagóga so *šachterom*, ktorý mestským ortodoxným židom popravoval sliepky jedným rezom (tak som to počul od mamky). Ani u nich, mojich starých rodičov, nikto kurence nezabíjal. Za korunku to spravil ujo *šachter*, správca synagógy. Pritom my sme neboli židia, ale katolíci. Zato mama kupovala mäso u Žida, pána Gemajnera, ktorý mal jatku v pivničných miestnostiach za krčmou Kozákovcov a domu Sládkovičovej Maríny.

Naproti bol tzv. slovenský kostol a neďaleko naša – rímsko-katolícka ľudová chlapčenská škola. Na Trojičnom námestí bola Rodinná škola zameraná na materské a rodinné povolanie, kde pripravovali dievčatá do dvadsať. Nasledovala budova Rubigallu, tam sa nachádzala knižnica a myslím, že aj malé kino. Smerom hore boli asi dve krčmičky, z toho jedna na tzv. Strelnici (pre poľovníkov).

V tej časti bol Učiteľský ústav, veľmi dôležitá ustanovizeň pre rozširovanie vzdelanosti civilných učiteľov v štátnych školách. Tu sa nachádzalo lýceum a smerom dole mäsiarstvo Vášáry. Na Trojičnom námestí sa vždy konali trhy, kde som mamke robil poradcu a nosiča.

Mamka využívala židovské mäsiarstvo, kde predávali „kóšer“ mäso. Varievala dobrý teľací perkelt. Bola to pochúťka aj pre mňa, i keď som nebol dobrý jedák. Bol som chudý a apík ma volal Ghándí.

Aj na hornej terase boli obchody: Jorgesove so spotrebným tovarom pre remeselníkov a papiernictvo s kníhkupectvom. Ďalej tam bol obchod so šatami a potravinársky trakt pánov Bálintha a Weclera. Obchod za obchodom, trafika, módný tovar, potom drogéria, kde sme ako stredoškólači nakupovali chemikálie a vyrábali výbušné guľôčky. Do hlinenej placky sme namiešali chlorečnan draselný a fosfor, zabalili do hliny, na slnku vysušili a bum. Raz som guľôčky sušil v rúre sporáka, asi päť kusov, a zrazu bum... dvierka boli fuč. Darmo som sa večer vyhováral, dym po výbuchu nebolo možné z kuchyne vypuďiť.

Hodinky nám opravovali pán Záchaj a pán Nemeskurty. Tento pán hodinár mal stolík vo výklade, kde zároveň propagoval svoje hodinárske služby. Pozrel sa na každého okoloidúceho. S kamarátmi sme sa dohodli, že budeme chodiť popred výklad, aby sme zistili, dokedy to vydrží. Po piatom raze nás prekukol a na šiestykrát vyletel z dverí prúd špinavej petrolejovej vody. Smrdeli sme týždeň. Aby sme si starkého hodinára uzmierili, pozbierali sme asi desať hodinových vrakov a dali sme mu ich opraviť. Bol rád, že mal robotu. Aj my, študenti, sme svojej zbojníckej cti učinili zadosť.

Oproti radnici bol evanjelický kostol bez veže. Evanjelici mali vežu v dolnej časti na kopčeku zvanom Hôrka. Pod ním, v Dolnej ulici, bol malý katolícky kostolík. Na Veľkú noc, keď katolíci mali tzv. zaviazané zvony a na vežiach sa len rapkalo, evanjelici si veselo zvonili. Nieкто sa nad tým pohoršoval, ale mne to neprekážalo, lebo zvony som mal rád, vždy som vedel, kde a ktorý v meste zvoní.

Hlas zvona je hlasom domova, rodiny. Napĺňa nás mysteri-
znou sviatočnou náladou, ktorá núti zamyslieť sa nad sebou. Doka-
zuje prítomnosť nadprirodzenej moci a večnosti, ktorá je okolo nás
a v nás.

Na Trojičnom námestí bola aj štátna základná škola pre všetky vierovyznania, v triedach sedeli chlapci s dievčatami spolu. Pre nás to bolo nepredstaviteľné, lebo my sme mali v cirkevnej škole puritánsku výchovu. Aj na ulici sme sa stýkali chlapci zvlášť a dievčatá zvlášť. Nepopieram, mali sme svoje platonické lásky, ale len na diaľku. Keď som mal stretnúť dievča, ktoré sa mi páčilo, tak som ju „obkaroval“ na kilometer. No, tak to už bolo a ináč nebude.

[illegible]

Oproti hornej križovatke, z ktorej dopravu usmerňoval mestský policajt smerom do Dolnej ulice, bol Kamerhof, hlavný banský úrad s banským kapitánom. Bolo to tiché, posvätné miesto, kde som chodil za svojím kamarátom. V tejto ustanovizni robil aj môj otata banského litografa. Písal študentom na blanu skriptá a rozmnožoval ich. Bola to, na tú dobu, pokroková tlačiarenská metóda. Za môjho detstva bol už otata na penzii. Ponúkli mu miesto hutmana v podzemí, ale on odmietol, lebo trpel fóbiou zo stiesnených priestorov. Mal pokazené nervy z ruského zajatia v I. svetovej vojne.

Ťažko sa bolo dostať cez vrátnicu do Kamehofu, ale v detskom veku sa to nejako prepieklo. Horšie bolo, keď sme sa s Čibim hrali s loptou, čo sa bez pokrikov nedalo. Vrátnik vybehol so svojho *štanu* ako cvrček z dierky a vyhnal nás na ulicu. Ale tam bol pán policajt a „hustá“ cestná doprava – desať áut denne a dvadsať konských povozov. Bolo po hre a ja som klusal k apíkovi do obchodu, čo bolo len cez ulicu. Apík mi dal dve koruny, aby som si išiel kúpiť päť deka šunky do konzumu naproti. Mal som ju veľmi rád a hlavne tenkú kožtičku lemujúcu plátok.

Aj v Dolnej ulici boli obchodíky: Pohrebná služba s majiteľom a vykonávateľom posledných služieb, človek – človeku. Bol to pán Kácha. Keď náhodou prišiel k apkovi do obchodu, vo mne zmrzla krv, lebo starší brat Tibor mi narozprával všelijaké hrôzostrašné príbehy, ktoré mali spojitosť s týmto pánom. Údajne, keď obliekal mŕtvolu, vraj sa s *ňou* aj rozprával. Vedel vyvolávať duchov na špiritistických *seansách* a vraj vedel zariadiť pekné počasie v deň pohrebu. A že aj spával v truhlách, ktoré mal vo svojom obchode. Vo výklade mal fotografie zomretých v truhlách, kde tetám bolo vidieť nosné otvory a skrížené ruky. Vchod do smútočného domu naaranžoval čiernym zamatom a asistoval s miništrantom farárovi pri poslednej rozlúčke. No, hrôza pre detskú dušičku. A tú hrôzu som prežíval dovtedy, kým som nebol prinútený obliecť a položiť do truhly rodičov, svokrovcov a starú mamu (omamu). Hrôza zo mňa spadla a premenila sa na posvätnosť, na obrad konca života.

Nad tými klebetami, čo ovíjali tieto udalosti a majiteľa pohrebnej služby, sa pán Kácha usmial a povedal, že to prináša povolanie a ďalej to nekomentoval. Nie som si načistom, či to aj nebola pravda, aspoň niečo...? S apíkom bol kamarát a niekedy sa v obchode zastavil. „*Servus Karol, idú kšefty?*“ vítal ho otec. „*Ale nemrú, nemrú....*“, odpovedal naoko mrzuto pán Kácha. Zimomriavky mi prebrehli po chrbte a ešte hlbšie som sa zatisol za obchodný regál. Uf, strašné!

V Dolnej ulici bol sklad piva pre pivovar vo Vyhniach. Bolo to jediné pivo, ktoré sa dostávalo na náš stôl v tom čase. Z neďalekého parčíka viedlo stopäťdesiat schodov, ktoré vyúsťovali v Katovej ulici pod Novým zámkom. Z parku sa dalo ísť ku vchodu Glansenbergovej štôlne, ktorá viedla údajne popod celé mesto a možno aj niekde inde. Ako dec-

ko som si nedal ujsť príležitosť nazrieť aspoň na chvíľku do tajomnej bane. V bani sa už dávno neťažilo.

Len kúsok odtiaľ bola pošta, ktorá mi pripadala ako prísne úradnícke miesto, kde sa nosia listy a balíky, lepia pestrofarebné nálepky, páni poštári s brigádkami na hlave a pelerínou a neodmysliteľným bicyklom roznášali listy po štiavnických domoch. Na bicykli to išlo z kopca dobre, len hore to bolo namáhavé. Poštári mali svoju trasu: čo najkratšou cestou hore a po vrstevniciach uličiek dole. Bolo obdivuhodné pozorovať vlajúcu pelerínu pri majstrovskej jazde dole uličkami. Ešte aj po drevených schodoch zbehlí.

Dolná ulica viedla priemyselnou časťou mesta s Tabakovou továrňou – cigarkou, drevenou továrňou, pekárňou pána Gáfrika, Stolárstvom pána Lesíka a slávnou výrobou hlinených fajok uja Mócika. Bolo tam aj Zámocníctvo pána Tesáka.

V kine, pred filmom, premietali ich reklamy. Boli farebné, aj Mikimaus bol farebný film pre deti. Niekedy som robil Tiborovi (bratovi) sluhu – dones mi to, skoč tam, zavolaj z dvorca kamaráta a pod., a to len preto, že mi slúbil, že ma zoberie na grotesky do kina. Tento obchod som však musel viackrát urgovať.

Všetci remeselníci prosperovali a nemleli pesničku o kríze, ktorá v tridsiatych rokoch naozaj bola. Poskytovali mestskému aj vidieckemu obyvateľstvu služby. Hovorí sa: Remeslo má zlaté dno. A bola to pravda.

Hlavná ulica bola výpadovkou smerom na Šahy, Hontianske Nemce, Levice a tiež Pukanec. Z týchto miest prichádzali sedliaci predávať svoje produkty na trhy do Štiavnice. Na tejto trase premával súkromný autobus, ktorý do mesta dorazil zavčas ráno. Mal veľmi mäkké pružiny a tlmiče na to množstvo živej hmoty, ktorú viezol. V spoločnej kabíne, kde boli lavice po obvode stien, boli napratané ženy, muži, kury, kačky, husi aj kozľa a prasiatko. V batohoch čerstvá zelenina a Pukanecká sladká cibuľa a kyslé „trojchlapové“ víno. Na streche autobusu sa do výšky týčili prenosné koterce a koše s potravinárskym tovarom.

Bol v nich tvaroh, maslo zabalené v chrenových listoch, slepačie vajcia a kyslá smotana v litrových *hrnkoch zakrytých plátnom*. Toto monštrum sa valilo z Hontianskych Nemiec do Štiavnice na trh.

Keď autobus obchádzal jamy na prašnej ceste, nebezpečne sa nakláňal zo strany na stranu. Na streche mal náklad metrový výkyv a v košoch bolo plno čerešní, čo nakmásal, ako narážal do konárov stromov pri ceste. Šofér a zároveň majiteľ si z toho nič nerobil, poznal svoj koráb, ktorý šťastne doplával na Trojičné námestie. Otvorili sa dvere, nastal obrovský krik a z útrov kabíny sa vyvalilo nepredstaviteľné množstvo živej hmoty. Trhovníci pobrali svoje produkty a rozliezli sa hľadať najvhodnejšie a najviac nápadné miesto, aby si tam rozprestrelí plachty na zem. Na takej plachte sa našlo všetko, čo bolo potrebné do kuchyne. Kofaj sa rozložili a začal sa predaj a jednanie o cenu.

Aj mamka sa zjednávala. Odišla aj trikrát a zase sa vrátila. Bola šťastná, keď mohla zraziť cenu aspoň o dvadsať halierov. Ja som to nenávidel a šťuchal som mamu, aby už niečo kúpila. „*Ja viem, čo robím. Veď ony nadhodili desaťkrát vyššiu cenu!*“ zvýšila mamka hlas v snahe presvedčiť aj mňa o svojej pravde. Na trhovisku panoval charakteristický šum a pokrikovanie *kôf* núkajúcich svoj tovar. *Štand* pri slovenskom kostole stabilne patrila Bulharovi Ďurovi. Predával všetky druhy korenín. Pri jeho pulte bola príjemná dráždivá vôňa a obrovská kopa zelených dýň. Mamka si doplnila koreniny, hlavne červenú papriku, do svojho inventáru a brala sa preč. „*A dyňa nič?*“ „*Keď ju odnesieš domov, tak ti ju kúpim,*“ odvetila mamka. Súhlasil som, Ďuro vybral dvanásťkilovú ozrutu. Otvoril ju, aby presvedčil mamu, že je dobrá, a podal mi ju. Podlomili sa mi kolená, dyňa sa mi vyklzla a kotúlala sa dolu štiavnicou. Našťastie, Ďurov pomocník ju včas zachytil a bez veľkej pohromy som ju dal do sieťky a oddane som sa pustil s nákladom domov. Doma, keď som ju zložil v komore, nevedel som, či mám ruku alebo len kýpeť, tak strašne mi ruka cestou střípla, ale vydržal som a od zatínania zubov mi vypadla plomba. Pri jedení tej červenej dobroty ma v zube pichlo a bolo mi amen. Taká bolesť, že ma musel brat zobrať k zubárovi, a ten mi bez milosti zub vytrhol. Tak sa skončila epizódka s trhom a červenou dyňou. Súboj vyhral brat, s chuťou dyňu zjedol pred mojimi očami, lebo s boľavými ústami som sa jej nemohol ani dotknúť.

Neďaleko nás bola botanická záhrada a v nej slávne stredné odborné školy, ktoré za čias Márie Terézie boli na úrovni univerzít. Lesnícka, chemická, banícka, rezbárska. Spolu s gymnáziom tvorili komplex stredného školstva, ktoré pre univerzity v Čechách a v Bratislave vychovali vzdelané stredné kádre. Ich abiturienti sa uplatnili aj v továrňach na Slovensku a v Čechách, tiež v pedagogickej praxi, ale aj v úradoch a bankách.

Školy boli postavené na slnečnom mieste v parku botanickej záhrady. Cez deň boli zaliate slnkom a ozdobené tujovými živými plotmi. Večer žiarili osvetlené krásnymi železnými lucernami, ktoré vytvárali tienisté miesta, kde boli aj parkové lavice. Na týchto laviciach „randili“ študentské páriky. Veru, stávalo sa, že študentkám sa narodilo dieťaťko predčasne, pred svadbou a pred maturitou.

Štiavnica mala aj Staré mesto so svojimi bralami, hlbokým *gáplom* (šachtou). Chodili sme tam za dobrodružstvom, napríklad hádzat skaly do gápla, z ktorého sa stále parilo. Ozvenu po hodených skalách sme počúvali ležiac na bruchu pri okraji a počítali sme sekundy dopadu. Vypočítali sme tak hĺbku gápla. Vždy nám vyšlo sto metrov, neviem prečo. Asi preto, lebo sme neovládali vzorec voľného pádu. Alebo sme snorili po bralách v snahe nájsť peknú *grajžňu* (kryštál) nejakého kremenca. Našli sme stopy po osídlení prvých baníkov, ktorí úspešne začínali pred dávnymi dobami „kutacie“ práce. Začala sa tak éra baníckeho mesta, ktoré odolalo Tatárom a Turkom vďaka svojmu opevneniu a dobrej strážnej službe vojska. Svedčili o tom hradby vstupných brán na hlavných prístupových cestách do mesta. Tieto brány boli ešte za môjho detstva obývané. Za druhej svetovej vojny jednu živú bránu, Beliansku, nemecké vojská vyhodili do povetria. Hradba Piargskej brány bola v troskách, našťastie, samotná brána sa zachovala a dnes je kultúrnou pamiatkou, ako mnohé objekty v Banskej Štiavnici.

Som hrdý, že som sa narodil v tomto meste, kde poznám azda každý kameň na dláždených chodníkoch. Aj šesť divov Banskej Štiavnice, ktoré boli už iste publikované, ale zopakujem ich tak, ako ich poznám:

- v Štiavnicí na Petra a Pavla sneh padá,
- živé hodiny na Novom zámku,
- studňa na streche domu,
- na veži hodiny ukazujú malou rúčkou minúty a veľkou hodiny,
- po moste voda tečie,
- jazerá sú na kopcoch.

Nechám to na vás, milí čitatelia, aby ste tieto divy objavili pri návšteve môjho rodného mesta, Banskej Štiavnice.

Ako mladí šestnásť-sedemnásťroční chlapci sme postávali v strede mesta na korze na hornej terase hlavnej ulice. Debatovalo sa o rôznych veciach. Hlavnou témou bol šport a kto sa tam chcel presadiť, musel ovládať umiestnenia športových klubov alebo poznať futbalistov, vedieť, kto, aký a komu strelil gól. Ten, čo ovládal všetko, stál uprostred kruhu svojich kamarátov. Mal hlavné slovo a obkolesovali ho oponenti. Keď sa prednášateľ dostal do „úzkych“, tak musel do kruhu a v strede ho vystriedal zdatnejší znalec športu. Výmeny prebiehali automaticky za hlasnej vravy a mnohokrát sa do „korzových“ debát zapojili aj dospelí okoloidúci.

Raz bolo klzko a jedna *nénika* sa tak započúvala, že nedala pozor na *drotuár* (chodník), naraz jej nohy vyleteli a bums, bola na chrbte. Spoločenstvo debatujúcich sa otočilo a zborovo sa opýtalo: „*Ráčilo sa im padnúť?*“ Vzápätí sa diskutéri otočili a pokračovali vo svojej téme. Takí boli zahĺbení do svojich gólov, že zabudli *néniku* podvihnúť.

Rodné mesto som vám, milí moji, ako-tak priblížil, ešte pridám štiavnickú hymnu v tvrdom nárečí s niekoľkými zozbieranými vtipmi z banského prostredia.

„*Stávaj Handzo hore, na banu klopajú,
ket neskoro prídeš, fárat ti nedajú.
Neskoro som prišou, fárat mi nedali
ešte ma hutmanskou palicou vydrali
Basom vám az apád, s vašimi banami,
ket ste ma vydrali, fárajte si sami!*“

Sveta skúsený Náco upozorňuje Handza, ktorý bol v Štiavnicí prvý raz, že žandári pokutujú ľudí, ktorí cez cestu neprechádzajú po vyznačenom mieste: „Ket ta zrazí auto inde, tak si ty na vine. Ak ta prejde na tomto bielom páse, nič sa ti nemože stat.“

„Našou som si novú frajerku, nič jej nechýba, všetko má tam, kde patrí,“ chváli sa Handzo pred Nácom. „A som si fšimol, že aj ty ju poznáš.“

„Pravdaže. Málíka mi je už dobre dva roky statočnou ženou,“ hrdo vysvetľuje Náco.

Kúpil na jarmoku Francko koňa a Náco somára. Pri oldomáši sa Franc-ko vychvaľoval, aký dobrý obchod urobil, aké je kôň ušľachtilý a múdre zvierá, ako bude na ňom jazdiť, do voza priať ... Keď už chvastanie nebralo konca-kraja, ohlási sa Nácko:

„Veru neviem, načo ti to zvierá bude. O pár rokov kone vykapú a mašiny budú všade. Ale somárov bude na svete vždy dost.“

„Náca do šichty nečakajme, včera bol určite opitý.“

Oznamuje Dolo v haviarskej. „Videl si ho?“ spytujú sa haviari.

Nie, ale som ho počul na pláci vykrikovať „Ja sa ani ženy ani svokry nebojím!“

Náco sa nevelmi ráčil so starším baníkom Dolom, preto mu ani na pohreb nešiel. Kamaráti mu to na druhý deň vyčítali.

„A prečo by som mu mau, ja jemu na pohrab chodiť. On na muoj vari príde?“ žiadal Náco spravodlivosť až za hrob.

Pozdravy baníkov:

Zdar Boh!

Glück auf! (Gligauf)

Detstvo

Moje útle detstvo sa viaže na biely dom, v ktorom som sa narodil, a moje prvé pohľady na tento svet z otvoru kočíka, pred ktorým sa mi mihali rôzne postavy. Vydávali radostné zvuky, tie mohli pochádzať z úprimných, ale aj falošných úst. Vtedy som to nevedel posúdiť, mal som celkom iné záujmy. Najmä som sa dožadoval jedla, ktoré mi zabezpečovala maminka svojím mliečkom. Cez otvor kočíka som prvýkrát zacítil cigaretový dym. Tieto zážitky som odmietal precvičovaním svojich hlasoviek. Nasledovalo natriasanie a čičkanie, na ktoré som mal reagovať stíchnutím, čo sa mi nie vždy darilo, lebo sa mi pritom stal hygienický defekt a v plienkach sa našli poklady v rôznych skupenstvách.

Na môj dopravný prostriedok značky HYKO mám aj iné spomienky. Mojej mame pomáhala v domácnosti isté dievča z neďalekej obce Vysoká. Bola to moja dobrá kamarátka, lebo ma často nosila na rukách a robila so mnou všelijaké šibalstvá, ukazovala mi grimasy, čo bolo veľmi smiešne, smial som sa na tom dopopuku. Často ma brávala na vychádzky, väčšinou na Kalváriu. Pod týmto svätým vrchom sídlila vojenská posádka a Margitka, tak sa to dievča volalo, tam mala priateľa. Keď mal po službe, podvečer prišiel na dohodnuté miesto pri štvrtej kaplnke a tam sa s Margituškou bozkávali. V tom veľkom láskaní vytlačili kočík až k prvému kostolu a nechali ho opretý o zábradlie. Pod zábradlím bol asi stometrový strmý svah. Zrejme som mal nejaké poklady v plienkach, boli mi nepohodlné a snažil som sa ich nadhadzovaním zbaviť. Tým som dostal kočík do pohybu. Margituška so svojím vojačikom v zápale milovania za neďalekým kríkom nezbadali, že kočík sa rozbehol dole kopcom a naberá na rýchlosti. Darmo bežal zamilovaný pár za mojím dopravným prostriedkom. Bolo už neskoro, pri náraze na vyčnievajúci peň ma kočík katapultoval a po niekoľkých metroch vo vzduchu som dopadol do obrovského porastu prhlavy, tá stlmila moje pristátie. Vzápätí ku mne pribehol zamilovaný pár a ja som sa im odmenil úsmevom. Len nastal problém. Ako ma z tej prhlavy dostať? Samozrejme, mne sa celý incident páčil, veď som bol od hlavy po päty zabalený v perinke a anjeliček strážny bol zrejme v strehu. Horšie bolo s milencami, ako ma tak ťahali z prhlavy, popálila im na odplatu tváre aj ruky. Keď sme schádzali z Kalvárie, všetci svätí v kaplnkách kývali ukazovákmi na milencov, ale aj sa zhovievavo usmie-

vali, že to dobre dopadlo. Možno priali ich láske. Len Judáš za tridsať strieborných hrozil, že to všetko prezradí mojej mame. Celý príbeh som sa dozvedel až v mládenecskom veku, keď sa Margituška k hriechu priznala a ako odškodné doniesla rodičom liter kyslého pukaneckého vínka. Vtedy to bolo na zasmiatie, ale mne aj rodičom prebehli po chrbte zimomriavky. Margituška už bola za *vojačika* šťastne vydatá a mali tri detičky, ktoré boli odo mňa len o niečo mladšie. Že by aj na tej Kalvárii?

Na biely dom, v ktorom som sa narodil, si spomínam s láskou. Bolo tam príjemné bývanie. Stál v Ružovej ulici, obklopený romantickými záhradami. Mali sme veľkú verandu spoločnú so susedovcami – páňmi *profesorovcami* z tunajšej chemickej priemyselky. V zime bývali na verande kopy snehu, môj starší brat Tibor si prišiel na celkom obstojnú lyžovačku. Koncom zimy boli krásne dni, zaliate slnkom, v odkvapoch zurčalo z roztápajúceho sa snehu. Vzduch bol plný ozónu a dalo sa tušiť, že onedlho príde jar.

Vrátim sa ešte na verandu rodného domu. Bol som ešte celkom malý, ku hrám som potreboval mamu. Údajne som ju obťažoval s dojením až do jeden a pol roka, a tak, aby ma odlúčila, odcestovala na týždeň do Budapešti k tetke. Bolo to pre mňa kruté, ale aj pre mamu, vrátila sa už o tri dni. Stačilo, ďalej som pil mliečko z hrnčeka. Rástol som ako z vody, hrával som sa s Pepánkom od susedov a niekedy som mu robil gašparka, hlavne keď obedoval. Asi mu nechutilo, vtedy som prichádzal na scénu ja. Začal som robiť všelijaké grimasy. On sa musel zasmiať a jedlo, čo mal v ústach, prehltol. Tak som sa stal ochotníckym hercom alebo šašom. Bavilo ma to a bral som to ako hru. Raz Pepánek ochorel na záškrt, čo bola v tých časoch nebezpečná choroba. Miestni lekári kapitulovali, že niet pomoci. Pán profesor, ktorý bol „bez vyznania viery“, prišiel k nám, pokľakol pred náš svätý obraz zavesený nad postelami v spálni a povedal, že „*ak si Boh*“, tak mi pomôž zachrániť syna. Mama ma zaviedla k nim a spolu s Pepánkom som odriekal modlitbičku Anjeličku môj strážničku. Teplota klesla a dodnes neviem, či sa pán profesor obrátil na vieru v Boha. Vtedy zrejme chorý prekonal krízu a organizmus vyhral. Toto všetko mám z rozprávania mojej mamky a otca.

Pepo ma navštívil u nás v Štiavniči už v dospievajúcom veku. Nepoznal túto epizódu zo svojho života. Rodina páňov *profetovcov*, keďže boli

Česi, musela opustiť Slovensko v roku 1938. To isté postihlo rodinu mojej manželky, svokor pochádzal z Tornale. Pred Vianocami roku 1938 sa mali do 48 hodín vypratať za hranice. Ale o tomto neskôr.

Môj život sa naďalej odvíjal v bielom dvojdomě s veľkou verandou na Ružovej ulici. Na prízemí bývala staršia žena, pani Poradová. Mala mentálne postihnutého syna Antona, hovorili mu Tonko alebo Tóno. Opatrovala otca majiteľa domu, ktorý mal samostatnú izbu s príslušenstvom. Pani Poradová mu varila, alebo niekedy len nosila stravu zo študentskej menzy. Vedela strašne kričať a nadávať, keď Tonko niečo vyparatil. Dopúšťal sa priestupkov proti hygiene, vypotreboval sa, kde práve stál, a keby len to, ale priamo pred nami, drobnými deťmi. V teplom letnom počasí sa kúpaval v dvestolitrovom sude naplnenom dažďovou vodou. Stál po pás vo vode a fajčil fajku, zapekačku. Mal žlté, pokazené zuby a zo suda sa na mňa škeril a volal ma do vody. Keď to Tónova matka zbadala, spustila strašný cirkus, chudák schytal to metlou hlava-nehlava. Horšie bolo, že zo suda nemal ako uniknúť. Vo veľkom zúfalstve sa mu podarilo sud prevrátiť. Sud s vodou aj Tónom letel do majiteľových ríbezlí. Zmangľoval štyri kríčky a pristál pod včelínom. Tam Tóno z neho vypadol. Rozzúrené včely sa naňho vrhli, na mokrého a doráňaného. Pani Poradová chcela vytiahnuť Tóna zo šlamastiky, dobehla a čuduj sa svete, včely sa upokojili. Ozlomkrk sa pratali do úľov. Možno pani Poradová mala nejakú zaklínaciu formulkú, že sa jej aj včely báli. Videl som to ako päťročný zo schodišťa vedúceho z prízemnia na horný dvorček. Zázrakom som obišiel so zdravou kožou, lebo včely si ma nevšímali. Všimli si len môj lekvárový chlieb, čo som držal v ruke. Včas som ho odhodil, včely sa naň vyrojili a stihol som ujsť na horný dvor. Veril som tomu, že včielky nevidia smerom hore. Podarilo sa, ináč by som bol skončil ako Tóno, opuchnutý až slepý.

Naša rodina, keďže otec mal obchod so šatstvom a iným módnym tovarom, stabilne bývala v bielom dome s krásnou veľkou verandou pokrytou čiernym asfaltom a železným zábradlím, kde mal môj apík nainštalovanú *trojdrátovú* rádioanténu s izolátormi, aby mohol dobre chytiť Bratislavu a Budapešť. Darilo sa mu to a pri počúvaní správ sa tváril veľmi dôležite. Vtedy mi starší brat hovoril o rádiu, čo má spredu namiesto látky sklo a tam, že vidieť tú *néniku*, ako číta správy, a dodal,

že to v Amerike existuje. Len skúste v tom čase vysvetľovať päťročnému chlapcovi, kde je Amerika. No moja obrazotvornosť pracovala a dotrepal som z verandy veľký úlomok skla z rozbitého okna od susedov, oprel som ho o operadlo stoličky a postavil pred rádio. Vydržal som hodnú chvíľu čakať, či sa naozaj objaví tá teta, čo číta správy. Prišiel dnu apík a vidiac moju snahu zriadiť si televíziu, schuti sa zasmial a vyviedol ma z omylu. Po tejto príhode uplynulo hodne času, kým ma o svojich fantastických snoch vedel presvedčiť Tibor, môj starší brat.

Páni *proferovci* sa odsťahovali aj so synom, mojím kamarátom Pepánkom. Do bytu sa nastahovali iní nájomníci, rodina vysokého zamestnanca školy, mali dvoch synov, Ladislava, ktorý bol medik, a Mariana, ten chodil v našom meste do gymnázia. Na Ladislava som sa díval s rešpektom, ale bol taký prístupný, že mi kázal, aby som mu hovoril Laco. Bol dobrý klavirista a často som ho oslovil, či ho môžem počúvať pri klavíri. Laco ochotne súhlasil, tak som si pristavil ku klavíru stoličku a uvelebil sa na nej. Laco si položil na klavír noty a začal cvičiť. Pre moje uši niečo hrozné, tie rozličné stupnice a etudy. Po očku ma sledoval a ohromne sa bavil, keď mi na tvári videl záblesky nevôle, nevedomky sprevádzané grimasami. Uľavilo sa mi až vtedy, keď zazneli ľúbéžné tóny valčíka a džezových skladieb. Chudák, netušil, že v susednej izbe odpočíval na *šežlóne* jeho otec, veľmi prísny až despotický. Odrazu sa zjavil vo dverách s nie veľmi príjemným výrazom v tvári, ale keď ma zazrel, ako šantím, teraz už vedľa klavíra do taktu džezu, usmial sa a chvíľu nás pozoroval. Laco ho nevidel, sedel chrptom k dverám. Postrehol, že som akosi zmrzol pri jeho muzike, obzrel sa a od laku tak tresol do klavíra, až to zadunelo. Pán riaditeľ zábavu zastavil, mňa poslal domov a čo bolo s Lacom, to už neviem. Len dodatočne som sa dopočul a domyslel, že Laco ochotne súhlasil, aby som mu pri klavíri robil „krovie“, lebo džezové skladby nesmel doma hrať. Aj napriek tomu sa z neho stal dirigent nejakého džezového orchestra v Amerike. Štúdium na *medine* nechal.

Vo svojej malej dušičke som Laca obdivoval hlavne vtedy, keď sa vybral s kamarátom do Paríža na bicykli. Pamätám sa na jeho triumfálny príchod domov, do bieleho domu. Bola z toho veľká oslava a celú našu rodinu pozvali na večeru. Laco mi dovolil „zahrať“

si na klavíri, čo však nezniesli uši môjho otca a odviezol ma taktne domov pod regulu Margitušky. V tom čase už bola tehotná a jej služba u nás sa končila. Margitka u nás robila preto, lebo mamka bola vyučená krajčírka a mala krajčírsku dielňu, v ktorej šila pre štiavnické dámy. Prácu ovládala a zamestnávala ešte tri dievčatá, krajčírky. Mala dosť veľkú klientelu a v dielni sa veru svietilo niekedy do noci. Hlavne počas plesovej sezóny.

Bola veľká hospodárska kríza a obchod nie veľmi prosperoval, a tak každá korunka bola dobrá. Nevedel som o tom, lebo som zažíval šťastné detstvo.

Naši ctení susedia mali ešte jedného syna, Mariana. Bol stredoškólák a ja som ho volal Maňo. Sedel väčšinou v knihách a len sem-tam vyšiel na predný horný dvor, aj to s knihou v ruke. Raz som ho oslovil, on odtrhol oči od zošita a opýtal sa ma, či nechcem jahody. Samozrejme som súhlasil. Majiteľom bieleho domu, kde sme bývali, bol pán *oficiál* lesníckej školy. Pred domom mal predzáhradku, boli v nej ríbezle, pár ovocných stromov, marhuľa, vedená na múre domu, a pri plote, takmer na opernom múre sa červeneli krásne, šlachtené záhradné jahody. Maňo zamieril rovno k jahodám, nebolo nás vidno, keďže sa už zmrákalo a ukrývali nás aj stromy. Môj „vodca“ trhal jahody a hádzal si ich do brucha, mne nezostávalo takmer nič. Len tu odrazu sa objavil Tóno, ako boh pomsty so zlovestným pohľadom. Oboch nás zamrazilo. Maňo začal po tichu s Tónom vyjednávať. „*Daj päť korún a nepoviem,*“ natrčal ruku. Maňo, neviem skade vyčaril päťkorunáčku, dal mu ju do jeho tučnej ruky. Zvrtol sa a zmizol v húštine. My dvaja sme upaľovali domov, ako sme vládali. Bolo už skoro tma a rodičia nás už začali hľadať.

Situácia sa zatiaľ upokojila, ale na druhý deň prišiel za mamou pán *oficiál* a veľmi ostýchavo sa spytoval, či nevidela pri jeho jahodách zlodejov. Mama hájila česť rodiny a ostro vystúpila na pána *oficiála*. Medzi časom nás však judáš Tóno zradil, nuž, keď jeho mater išla na neho s metlou. Vedel o tom už aj pán lesný a prišiel za mamou, aby ráčila ísť ku nim, vyriešiť túto otázku. V prostriedku kuchyne bol pripravený stolček a na ňom zohnutý Maňo. „Pán“ lesný mal v ruke korbáč z re-

mencov a už mal vyhrnuté rukávy na košeli. Maňo sa ku všetkému priznal. O mne nepovedal ani slovo a čakal. Padol prvý krutý úder na holý chrbát dieťaťa a chystal sa druhý. Vtedy sa mama postavila do cesty tyranovi a pohrozila mu, že ho udá za také správanie. *Inteligent* sa začervenal a skoro ho porazilo, že nemohol splniť verdikt na vlastnom dieťati.

Otec aj mama zhnusení odišli domov. Pánu oficiálovi zaplatili za kilo jahôd, čo som nezjedol. Dlho po tomto incidente bola mrazivá nálada, len formálne oslovovanie a pozdravy.

Z bieleho domu viedla cestička s bráničkou do parku, do botanickej záhrady, ktorú zriadila lesnícka škola. Boli v nej rastliny a dreviny z celej Európy, ba z celého sveta. Tujové živé ploty udržiavané študentmi lesníctva rozvoniali v slnečných dňoch živicoú. Do parku ma vodila hlavne moja mama, niekedy Margitka, ktorá zavše musela hľadať zatúlanú loptu alebo mňa, lebo som sa skryl, kým ona hľadala loptu. Tam som sa hrával v piesku, pozoroval rybičky, žabky a vážky, ktoré mi prileteli pred tvár, zvedavo si ma obzerajúc svojimi zložitými očami. Ale týchto som sa bál, lebo vážku nazývali aj *hadia hlava*. Rástli tam aj sekvoje, vraj najvyššie stromy na svete. Rád som pozoroval plávajúce oblaky na modrej oblohe, vtedy som priložil hlavu k vysokej budove a budova sa pohla a oblaky zastali. Krásna príroda nás obklopovala a rozdávala sa nám plným priehrstím. Žili sme svoj jednoduchý život tak ako naši predkovia, každú maličkosť, ktorá bola príjemná pre mňa alebo milované okolie, som zažíval a hlboko sa mi vryla do pamäti. Mal som starých rodičov, bratov, bratrancov, sesternice, strýkov a tety. Vždy, keď sme sa spolu stretli, bola to pre mňa veľká udalosť a vnímal som ju už ako malý chlapec, keď som začal chápať udalosti okolo seba.

Najbližší mi boli starí rodičia z mamkinej strany – omama a otata. Bývali na Resli a veru bolo sa treba dosť dlho skrúcať cestou k nim z Ružovej ulice.

V útlom veku som zásadne cestoval v kočiku, čo je pre Štiavničana úmorná práca, lebo bolo treba prekonávať aj schodíky a úzke uličky. Obyčajne sme chodili gratulovať k meninám alebo narodeninám, ota-

tovi na Jozefa a omame na Augustínu. Bola pripravená výborná štrúďla a makovník s lekvárovnikom. Jednoduché koláče, ktoré nám deťom veľmi chutili, obyčajne sa za nimi „zaprášilo“. Mal som dvoch bratov – o desať rokov staršieho Tibora a o sedem rokov mladšieho Ten pri mojich dobrodružstvách chýbal, lebo vtedy ešte nebol na tomto svete. U omamy bývali moji bratrance, lebo ich rodičia sa rozviedli, tak ich vychovávali starí rodičia. Nový manžel tety Emmy, matky mojich bratrancov Otokara a Vojtecha (volali sme ich Oto a Pubo), si to tak želal.

Obrovským zážitkom bolo, keď moji rodičia išli na obchodnícky bál a ja som musel spať u omamy. Vo veľkých manželských posteliach sme spali s otatom my traja chlapci, približne v rovnakom veku, a omama bola vyhostená do kuchyne na veľký *šezlón*. Otata nám rozprával rozprávku o siedmich trpaslíkoch, prispôbil si ju podľa vlastného príbehu. V spálni bola strašidelná atmosféra. Okná boli zatiahnuté pásiakavými roletami, cez ktoré prenikalo svetlo pouličnej lampy, vo vetre sa kývalo a kreslilo tieň konárov starej jablone, ktorá bola na dvore. V rozprávke nám priblížil ťažkú banícku prácu, rozprával, ako trpaslíci pomáhali dobrým haviarom. Svoje rozprávanie ukončoval obyčajne tak, že haviari používali dynamit, ktorý pomocou *cindry* vo vyvrtanej diere zapálili.

Potom bola pauza a starý otec zakričal z celej sily BUMMMM! My chlapci sme to však poznali, tak sme sa naoko zľakli, z čoho mal otata ohromnú radosť. Potom nás pohladkal, dal nám pusku na čelo svojimi tvrdými fúzami, impregnovanými cigaretovým dymom. Šuchli sme sa hlbšie pod perinu a hneď sme zaspali.

Oto bol odo mňa o dva roky starší, už bol druhák. Okolo obeda som ho túžobne očakával. Keď prišiel, rozprával mi zážitky zo školy. Ukázal mi opuchnutú pravú dlaň a hovoril potichu, aby omama nepočula, že dostal trstenicou za to, že sa rozprával cez hodinu so susedom, s ktorým sedel v lavici. Zhrozil som sa, lebo ma v septembri čakala *asentírka* do školy. Ja mám ísť do takej ustanovizne, kde bijú deti?! Toto si musím doma vyriešiť, lebo veru biť sa nedám. Táto udalosť mi naháňala strach. Darmo mi to rodičia vyhovárali, strašilo ma to, aj zo sna som vykrikoval.

Školský vek

Nastala tá osudná hodina, keď ma mamka ako prváčika doviedla do školy. Mal som fakticky len päť rokov, lebo som bol októbrový. Začali sa prvé hodiny tortúry písania písmeňiek. Najprv tužkou a potom perom, ktoré sa namáčalo do kalamára. Nebol v ňom atrament, ale *tynta*, s ktorou sa dalo písať, ale aj robiť machule. Naš pán učiteľ bol objemnejšej postavy. Mal okrúhlu červenú tvár a špicaté obočie. Strašne veľa fajčil, cez hodinu aj dvakrát vyšiel na chodbu zapáliť si. Keď vchádzal do triedy, dym sa dverami valil za ním. Naše lavice boli stabilné, pre troch žiakov. Pán učiteľ každému predpisoval písmeňká do zošita. Keď si prisadol ku mne, pričapil som sa k susedovi a trpezlivo som čakal, kým skončí. Bol naimpregnovaný dymom a kadečím iným a pri predpisovaní hlboko fučal, chrčal a grgal. Neveľmi priaznivé scény a navyše na katedre ležala novučičká trstenica. Zadumaný som kráčal s mamkou zo školy. V obchode u apíka som si urobil prvú úlohu a išli sme sa spoločne naobedovať domov. Chystal som ofenzívu, ako sa vymaniť z chápadiel školy. Nechal som to na ráno. Chcel som využiť moment prekvapenia. Keď ma mamka obliekala, začal som vyjednávať, že sa mi škola zunovala a že to odložíme o rok. Otec bol ešte v posteli a spolu s mamkou sa veselo zasmiali. Povedali mi, že škola je zákon, a ten sa musí dodržiavať. Nerozumel som tomu, a keďže som bol poslušné dieťa, zákon som dodržiaval, i keď ma pritlačil k múru. Apík ma posmeľoval, ale veď sme chlapi – zaťat zuby a mazať do školy. Vzpriamil som sa, zaťal zuby, pri čom som si zahryzol do jazyka. Chytil som sa za maminkinu ruku a šli sme. V hlave sa mi začali rojiť starosti. Vedľa mojich veselých príhod sa doplazili myšlienky, ktoré sa opakovali – povinnosti súvisiace so školou. A to boli vraj starosti – myšlienky, ktoré sa opakovali viac ako raz. Ešte aj vo sne sa mi zjavovala školská trieda, postava nášho pána učiteľa, ako stojí s trstenicou a chce mi uštedriť úder na moje úbohé ruky, zamazané *tyntou*. Chcel som sa uhnúť a vtedy som zacítil, že padám... Bol to len pád z postieľky na dlážku a moje výkriky protestu voči škole. Samozrejme, rodičia ma ratovali a upokojili, ale do rána som nemal pokojnú noc. Predstavy sa opakovali, „starosti“ ma prenasledovali aj vo sne.

Nepamätám sa na mená svojich spolužiakov, i keď sme to s niektorými spoločne dotiahli až po gymnázium. Trieda bola priestranná, lavice po troch, vo dvoch radoch. Vpredu sedeli najmenší a vzadu najvyšší chlapci. Čelom k nám sedel za stolom pán učiteľ a v prestávkach, kým sme nútili svoje ruky do písania „kotrbatých“ písmen, vždy niečo študoval. Písal sa rok 1937, na stene visel obraz spoločného prezidenta Čechov a Slovákov – „tatička“ Masaryka. Bola tam čierna tabuľa na stojane, špongia a krieda. Za tabuľou veľká čierna skriňa, v ktorej vraj sú triedne poklady, hovorili šepkom spolužiaci. Na čudných drôtoch, alebo kolajniciach, boli zasunuté nejaké plechové potvorky, že vraj písmená – malé, veľké, tlačené, písané..... „hrôza“. Kto si to má všetko zapamätať? Pán učiteľ vstal spoza stola, zobral obávanú trstenicu a začal nás oboznamovať s tými plechovými *potvorkami*. Ukázal na jedno malé tlačené a potom ďalšie a ďalšie. A potom to prišlo. Akosi som mu padol do oka: „No Ernestko, ukáž, ktoré písmenko je a?“

Bol som zhrozený z výkladu tých čudných skrútených plechov. Podal mi tú hroznú trstenicu do ruky, aby som ukázal. Ja som mal v hlave taký *galimatiáš*, že som ukázal na *b* namiesto na *a*. Špicaté obočie pána učiteľa zostalo ešte špicatejšie, oči guľatejšie. „Nedával si pozor! Nabudúce dostaneš po ruke!“ Hlavou mi blyslo, tak toto je predsa tá *ustanovizeň*, kde bijú deti. Napriek tomu pán učiteľ bol veľmi láskavý človek, to už musel byť veľký prečin, aby dieťa udrel. Volal sa Vetó a bol tiež správcom školy a učil nás aj v tretej triede. Tak sa začal môj školský vek.

V prvej triede nás pán učiteľ naučil písať a čítať. Prvýkrát som sa stretol s výtvarníctvom, čo znamenalo tvarovanie rôznych predmetov z plastelíny. Ako prváčikovia sme dostali z veľkej čiernej skrine valčky plastelíny v troch základných farbách. Bola tam žltá, červená a modrá. Všetko bolo zabalené v pergamenovom papieri a sám pán učiteľ nám ich prideloval. Ukázal nám, ako sa s nimi pracuje a potom sa bral na odchod do zborovne, kde mal nejakú poradu. Povedal: „Som zvedavý, čo z týchto valčiek vytvoríte.“

Bum! To bola rana! Mne akoby sa mozog zatemnil. Nevedel som si na nič spomenúť, čo by som modeloval. Prichádzali mi na um nezrealizovateľné nezmysly – postel, mama, kominár, hoblík (starý otec z otcovej

strany bol stolár). Boli to ťažké veci pre prváčka. Tak som zo všetkej plastelíny vymodeloval hríb – jedlák s veľkým klobúkom. Skrúšene som vyčkával návrat pána učiteľa. Spolužiaci si svoje výtvary skrývali pod pergamenový papier. Vošiel pán učiteľ a postupne chválil i hanil výtvary chlapcov. S mojím sochárskym dielom asi nebol spokojný, lebo len odvrkol: „*No hríb, a aký čaptavý!*“

Dielo, čo vyhralo túto tvorivú súťaž, boli tri kopce a dvojkriž. Slovenský symbol. No, nemohlo toto napadnúť mne!? Bol to môj prvý výtvarnícky neúspech a s veľkou chuťou som „HRÍB“ zmiesil do gule a zabalil som ju do papiera, ako učiteľ kázal. Vtedy som prvýkrát zacítil, čo je konkurencia a ako chutí prehra. Vlastné chyby veľmi bolia. Zanechajú ranu, ktorá je do konca života otvorená a výstražne zabolí, keď človek chce chyby zopakovať.

Viacere udalosti v škole, okrem bežného učiva, som prežíval intenzívne. Keď násobilku vo vyššej triede skomplikovalo delenie, niekedy sa mi podarilo zmiešať hrušky s jablčkami, čo sa učiteľom nepáčilo a sem-tam sa zliezla rana po ruke v tvare hruštičky. Hanba sem, hanba tam, nie jedna slza bola vyronená za miešanie toho matematického ovocia.

V druhej triede nás učil pán učiteľ Kubinský, ktorý trstenicu nepoznal, takže v tejto triede sa nám ľahšie dýchalo. Zároveň učil aj v mestskej učňovskej škole. Často sme na tabuli ráno nachádzali výpočty zložitých kupeckých počtov, ktoré boli pre ľudí z praxe: maliarov, stolárov, zámočníkov a mnohých iných profesií, neodmysliteľnou pomôckou pri výkone ich povolania. Po určitom čase som sa od starších kamarátov dopočul, prečo nás tento učiteľ nebil. V učňovskej škole vraj raz použil tento „nástroj potupy“ na silnom mlynárskom učňovi. Ten mu trstenicu vytrhol z ruky a pán učiteľ dostal výprask. Údajne sa tak zahanbil, že s touto telesnou tortúrou bol navždy koniec. Bolo cítiť, že učil starších žiakov, lebo aj k nám, hoci sme boli len druháci, sa správal ako voči nim, čo sa nám páčilo. Bol som naňho hrdý. Keď niekto nevedel, povedal: „*Zostaneš sprostý, keď sa nebudeš učiť, a ostane ti len krompáč a lopata...*“ A viete, že to zapôsobilo?! Učili sme sa.

Písal sa rok 1939, bola skorá marcová jar. V správaní dospelých bolo cítiť určité napätie, čo sa prenášalo aj na nás, deti. Doma každý niečo počul, hoci sme nechápali politiku. Mama s otcom použili maďarčinu ako maskovaciu reč (oni mali v detstve maďarčinu ako vyučovací jazyk), len keď sa pozabudli, hovorili o udalostiach po slovensky.

Vyvrcholilo to 14. marca, keď bola vyhlásená Slovenská republika na čele s Dr. Jozefom Tisom. Jeho portrét vystriedal na stene v triede tatíčka Masaryka. Vtedy aj môj kamarát Pepánek Chytrý, náš sused z bieleho domu, musel odísť s rodičmi do Čiech. Deportácia cudzích štátnych občanov sa začala už v decembri 1938. Moji svokrovci, podľa rozprávania mojej manželky, museli sa vysťahovať z Revúcej do Tornale do 48 hodín. Vtedy už boli zmenené štátne hranice. Do Maďarska nepustili ani konský záprah s nábytkom, na Teplej Vode nábytok zhodili do blata a prekladali na druhý voz z Jelšavy. Odrazu sme sa dívali na našich maďarských a českých kamarátov ako na nepriateľov, aj keď rodičia a učitelia sa k tejto veci vyjadrovali neutrálne, okrem niekoľkých jedincov, ktorí prevrátili kabát. Tí boli „odrazu najzafatejší Slováci“. V meste sa konali manifestácie, na ktorých „títo vlastenci“ vykrikovali: „Česi von, Maďari von...“ a podobne. V škole sme sa učili pesničku „*Slováci sme od rodu...*“ a slovenskú hymnu „*Hej, Slováci...*“. Náš pán učiteľ z prvej triedy nás učil znova v tretej triede. Poslovenčil si meno a z pána Vetó sa zo dňa na deň stal pán učiteľ Vinár. Údajne takýchto prípadov poslovenčovania mien bolo viac na začiatku existencie slovenského štátu. V detstve sme to tak nevnímali. Len okrajovo sme sa dozvedali o prenasledovaní Židov. Boli to napäté časy a tváre rodičov zatienil strach, keď počúvali rádio. V Londýne pôsobila exulantská vláda Československa na čele s Eduardom Benešom a otec často v nočných hodinách počúval londýnske vysielanie so znelkou BU-BU-BUM. Často zaznela aj uprostred vysielania, vtedy otec utlmoval rádio mohutným kožuchom, ktorý bol vždy po ruke. Po uliciach sa stále potulovali kadejakí pobehajúci, načúvali pri oknách a na druhý deň vydierali, že vás udajú na okresný úrad. Nejedno rádio „zabavili“ a potom si ho užívali títo špinavci.

Udávanie je podľa mňa najpodlejšia činnosť, akej sa môže človek dopustiť. Koľko životov vyhaslo vinou udavačov v týchto napätých vojnových rokoch aj nadchádzajúcim obdobím, o ktorom ešte bude reč.

Aj v škole sa začalo pritvrdzovať. V starých československých čítankách sme si museli prelepovať celé strany textov a obrázkov. V obchode bolo dostať len lepidlo *gumiarabikum*, veľmi drahé, tak mi mamka urobila lepidlo z chlebového cesta. Potom čítanka naberala na hrúbke a váhe a nakoniec sa zvlhla a zabrala celú aktovku. Chodil som do štvrtej triedy, čo bol prípravný ročník do gymnázia. Učil nás pán učiteľ Kubínyi (neposlovenčený). Štvrtá trieda bola na dobrej úrovni a museli sme sa učiť, až sa nám z „kečky“ parilo. Nad nami vládol prísny učiteľ, ktorý vyžadoval učivo „od slova do slova“.

Náš spolužiak a môj kamarát Csibi G. bol z rodiny banského úradníka, ktorý sa nemusel vysťahovať, pretože bol odborník. Ale v triede sa chystal nejaký „komplot“ proti národnosti tohto chlapca. Po vyučovaní sa nejakí synčekovia „tiežslovákov“ dali dokopy a začali naháňať dole mestom môjho kamaráta a vykrikovať „*MAĐAR, MAĐAR*“ a ešte čosi sprosté. Ja som kráčal, lepšie povedané bežal s Csibim. Skryli sme sa do budovy okresného úradu, kde zase úradoval mestský hajdúch a hnal kamaráta von. Nevie, ako sa to potom všetko rozprchlo, ale náhle bolo ticho. Kamarát sa niekde „zašil“ a ja som išiel Ružovou ulicou domov na obed. Na druhý deň som s čistým svedomím kráčal do školy. Pri dverách triedy stál kamarát Csibi s oteckom a náš pán učiteľ. Vošli sme do triedy a tam naraz vznikol stanný súd. „*Tak, kto to bol, čo ťa naháňal dole mestom?*“ Csibi spočiatku nechcel ukazovať na spolužiakov, ale keď sám „vyfasoval“ trstenicou po zadku, začal hekticky ukazovať najprv na hlavných aktérov a potom sa mu pohľad skĺzol aj na mňa. Vedel som, že je zle. Keď učiteľ vykonal akt potupy na ostatných, ukázal na mňa. Musel som sa prehnúť cez prvú lavicu a dostal som dreveným metrom (lebo tým nás bil) tri rany. Bolelo to, ale pocit „nespravodlivosti“ bol silnejší, zaťal som sa a nevyronil ani slzu.

Večer, keď ma mamka kúpala, zbadala nad zadkom na krížnej chrbtici tri pruhy po ranách metrom pána učiteľa. Musel som sa vyspovedať a prezradiť aj to, že som bol viac-menej pasívny pozorovateľ naháňačky kamaráta Csibiho. Ráno, už-už som chcel „zdúchnuť“ do školy, ale apík ma zastavil a povedal: „*Ideme spolu!*“ Otec sa ma taktne, ale dôrazne zastal a vyprosil si fyzické násilie na svojom dieťati. Apík mi spoza dverí kývol a išiel otvoriť obchod. Učiteľ vošiel do triedy a vynadal mi

do „háklivých pančiat“. Mal som potom aspoň pol roka pokoj od jeho slávneho dreveného metra, s ktorým rozdával hruštičky, údery na zo-vreté prsty. Ruka stúpala a na hodine kreslenia žiak iste nenakreslil rov-no ani čiaru. Sakramentsky to bolelo. Vo svojej detskej duši som mal takú predstavu, že učitelia, ktorí boli abiturienti Učiteľského ústavu, iste chodia k mestskému katovi na Starý zámok na školenie, ako najbo-lestivejšie ublížiť deťom. Túto udalosť navyše sprevádzal aj pocit skla-mania v kamarátovi, aby si zachránil svoj zadok, udal kamaráta, a to ešte neoprávnene. Na krátky čas po tejto príhode som naňho zanevrel a nerád som sa díval na juh z nášho mesta, kde bola údajne Budapešť.

Neskoršie sme sa tým smerom dívali s hrôzou. Keď sme večer na obzore nad Lintichom (komín olovenej huty) videli záblesky bombar-dovania Budapešti. Anglo-americké letectvo sa vtedy vyznamenalo a Budapešť bola veľmi zničená. Zomrelo mnoho civilných obyvateľov. Bol to dôsledok neústupčivosti Nemcov a spojencov Maďarov, že takto obetovali európske mesto. Vojna bola zlá a osud zabíjal nevinných chlapcov, ktorí ani nevedeli, za aké ideály bojujú. Veľmi som sa tým trápil a pociťoval som úžasnú bezmocnosť. Strachoval som sa, aby na front nepovolali môjho staršieho brata, alebo nebodaj môjho apíka.

Vojna sa dostávala do záverečných fáz. Nemci ustupovali na východnom aj západnom fronte, ale pritom sa stupňovala ich zúrivosť a spolupráca sudavačmi. Apíka, ako popredného obchodníka, povolali na mestský úrad, kde ho menovali za zástupcu mešťanostu katolíckeho dekana Jankovi-ča, ktorý mal ťažkú astmu a na zasadaniach často chýbal. Bolo to ťažké obdobie, lebo v ilegality sa formovalo vedenie národného výboru. Otec o tom vedel a v mestskej rade musel často zachraňovať, čo sa dalo. Musel hrať dvojtvárnu rolu. Dostal „echo“, že miestne gestapo ho podozrieva, že zachraňuje Židov, a preto ho miestni udavači prezývali *biely Žid*.

Slovenské národné povstanie

Počas jednej noci sa v meste strhol boj. Všade bolo počuť strelbu a ráno na Mestskom dome viali československá a červená zástava. Rodičia ma nepustili do školy, ale dozvedel som sa, že vznikol revolučný národný

výbor a na ceste neďaleko nášho domu rachotil slovenský tank. Nevieť, kam sa presúval, zrejme na povstalecký front. V meste bola veľká manifestácia, na transparente nápis „SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE – SMŤ NEMCOM“. Miestni žandári hliadkovali a usmerňovali pochodujúcich vojakov hore-dole po meste.

Pamätám sa na to, lebo sme s bratrancom Otom „zdúchli“ do mesta. Na križovatke riadili dopravu vojak a hliadkujúci žandár s prísnou tvárou a červeným šalom na krku, ktorý nás vyexpedoval nazad. Obchody boli zatvorené, len vo veľkosklade liehovín a piva bolo rušno. Majiteľ bol nejaký „Nemec,“ odviekli ho a z pivnice sa veselo nakladalo na autá a na ukoristenú motorku, trojkolku nemeckej výroby. Boli to fľaše rumu a iného alkoholu, čo mal v nemilosrdnej vojne úspech. Vtedy som prvýkrát videl na tej nemeckej trojkolke sovietskeho vojaka so samopalom. Usmieval sa na mňa mútnym a smutným pohľadom. Kývol mi „*zdravstvuj*“ a odfrčal s rumom preč. To bol môj prvý zážitok z vojny.

Pratali sme sa domov, ako sme vládali. Rodičia a omama skoro ošediveli od strachu o nás. Otecko, apík, nebol doma a mamka mi s vystrašenou tvárou hovorila, že ho odviekli na mestský úrad. Nebolo mi všetko jedno, ale nezostávalo nič iné, len čakať, čo sa stane. Staršiemu bratovi prišiel z vojenskej správy povolávací rozkaz. Do troch dní musel naruškovať do povstaleckej armády. Môj braček trpel na zhrubnutú štítnu žľazu, kde bolo podozrenie na rakovinový nádor. S týmto chorobopisom sa mu podarilo z *asentírky* sa vymaniť.

Apíka predviedli do zasadačky Mestského domu, kde zasadal revolučný národný výbor mesta na čele s predsedom Dr. Papánkom (za Demokratickú stranu). Usadil otca a oslovil ho, že musí prijať funkciu mešťanostu. Bolo to asi nutné, lebo hospodársku činnosť mesta poznal dokonale, pôsobil pod mešťanostom v predchádzajúcom volebnom období. Túto ponuku však dostal ultimatívne ako bývalý funkcionár počas slovenského štátu.

Po potlačení Povstania Nemcami prebral funkciu znova kňaz Jankovič a otec sa viac venoval obchodu. Do poslednej chvíle pred ukončením Povstania zamestnával v obchode a ukrýval bývalého majiteľa, Žida,

pána Weissa. Vybavoval mu výnimku, aby nebol deportovaný do koncentráku. V roku 1942 likvidoval obchod a oslovil otca, aby odkúpil tovar a aby ho zamestnal v obchode. Tak sa aj stalo. Otec nebol arizátor, ako to bolo v iných židovských obchodoch. Toto mu vysoký úradníci okresného úradu vytýkali, vraj spokojne by si mohol tovar privlastniť, s čím otec nesúhlasil. Pred skončením Povstania, keď hrozilo, že Nemci znova obsadia mesto, ponúkol pánovi Weissovi, že ho schová na bezpečné miesto, kým nepríde oslobodzovací front. Z rozprávania viem, že celá rodina zo dňa na deň zmizla a neviem, či skončili v koncentráku, alebo v masovom hrobe niekde v okolí. Bola to smutná udalosť, ale otec si musel chrániť svoj život a život svojej rodiny.

Po jednej udalosti hrozila likvidácia aj nám. Po potlačení Povstania gestapáci zaistili šiestich mestských žandárov, ktorým otec na mestskom úrade vydal potvrdenie, že sa nezúčastnili Povstania, čo samozrejme nebola pravda a kolaborujúci s gestapákmi to vedeli. Otca odviekli z obchodu na gestapo na vypočúvanie. Obvinili ho, že skrýval a zastával sa partizánov. Vtedy len na intervenciu mešťanostu dekana Janoviča apíka prepustili. Neviem, akým zázrakom sa to podarilo. Šiesti žandári už boli na nákladnom aute pripravení na odchod na popravu, mali ich zastreliť v Kysihýbli. Mohli z auta zliezť a prepustili ich. Vtedy som sa aj ja znova narodil. Otec s mamkou sa nervove zrútili a týždeň nebolo s nimi reči.

Touto strašnou epizódou som preskočil piatu triedu v ľudovej škole a tri ročníky v osemročnom štiavnickom gymnáziu.

V piatej triede nás učil pán učiteľ Záložník s prezývkou „Karolko“. Bol to mladý človek nižšieho vzrastu a roduverný Slovák. Jeho najmilší predmet bola vlastiveda a jeho prednášky sa menili na agitácie proti Maďarom a Čechom. Neviem, čo mu tieto národy vyparátili. Neznášal nevedomosť na svojich hodinách a nie trstenica, ale lieskovica mala veľakrát prácu. Učil aj slovenčinu. Ostatné predmety podceňoval a vybral si piatich žiakov, ktorí skúšali podľa ním napísaných otázok. Boli to najväčší korupčníci a správne odpovede veselo predávali. Údajne aj o tom vedel, ale im to prepáčil, veď nech si zarobia. Zaujímavá pedagogická metóda, však?

S učiteľom som sa dvakrát dostal do konfliktu. Asi ma nemal rád, pravdu povediac, nepáčil sa mu môj *ksicht*. Pravidelne posielal po noviny jedného zo svojich poskokov. Kupoval Slováka (nacionalistické noviny). Jedného dňa nemal v škole nikoho z nich, tak poslal po noviny mňa. Prišiel som do trafiky a pýtal som si Slováka. „A komu to je?“ Povedal som pre koho. „*Nemáme iné ako Slovenskú pravdu.*“ Naivne som kúpil Slovenskú pravdu, nevediac, že sú to ľavičiarske noviny. Podal som mu ich, pozrel, a skoro ho trafil šľak. Chcel ma poslať s novinami späť, ale rozmyslel si to, utržil by ešte väčšiu hanbu (trafikant mu to asi spravil schválne), strelil mi zaucho a to ho upokojilo. Ja som zase nevedel, za čo. Teraz to už chápem.

Druhý prípad sa stal na slovenčine. Vyvolal ma k tabuli a diktoval mi vety. Boli to skúšky pred koncom roka. Do diktátu sa zamiešal kohút, čo vykrikoval „*kikiriki*“. Ja som to napísal všetko s tvrdým „y“. Trieda podozrivo stíchla a za chrbtom som počul plazivé kroky. Práve mi tá gramatická nehoráznosť došla, ale už bolo neskoro. „Pán“ učiteľ ma strašne strieskal po hlave, po chrbte a po nohách. V snahe zachrániť sa, ozval som sa, že mám nejaké údery „odpustené“ (jeden z jeho pedagogických prvkov), tak prestal. Zase mal prácu otec a zase mi pán učiteľ vynadal do *pančiat*, a to za to, že som bol syn obchodníka. Nuž, ale aj šaty musel niekto predávať!? Pretrpel som to a nebolo to len raz, ale pri každej, aj čo najmensej konfrontácii. Nevieť, či to boli komunisti, alebo aká sorta ľudí? Predsa to boli vzdelanci, učitelia, ale možno tiež závistlivci. Mrzelo ma, že som bol zaradený do inej sorty ako moji spolužiaci, ktorí boli snáď chudobnejší. Zabúdali na to, že nejednej rodine robotníka otec poskytol úver. Nedávno som našiel obchodné knihy, kde sú zapísané dlžné čiastky (doposiaľ nevyplatené). Ale darmo, taká je povaha niektorých ľudí.

V piatej triede sme sa učili omšovú liturgiu po slovensky. Na toto školenie chodili aj piatačky z kláštornej ľudovej školy. Ako skoro každý chlapec, aj ja som mal vyhlíadanú dievča, platonickú lásku. Zamilovaný som bol po uši, len som nevedel, ako to vyjadriť. Rozhodol som sa, že jej napíšem list. Poslal som ho po jednom chlapcovi, čo býval v jej susedstve – volala sa Idka. Úpenlivo som čakal odpoveď, ale netušil som, že službou som poveril rovno „tiežctiteľa“ tohto dievčaťa. Pocho-

piteľne, skončilo sa to fiaskom, zapriahol do toho aj iných spolužiakov a môj list prečítali cez prestávku na verejnosti. Možnože bolo aj viac ctiteľov, tí sa len škodoradostne usmievali a z môjho *vyznania lásky* si robili žarty. Strašne som sa hanbil, že mi platonická láska tak zatemnila rozum. Možno sa o tomto škandále dozvedela aj tá, ktorej sa to týkalo, ale ešte dlho som sa jej na kilometer vyhýbal. Bola aj mojou spolužiačkou na gymnáziu, ale v VII. B, a navyše som vtedy bol len *privatista* za trest. Prečo, to neskôr opíšem.

Písal sa rok 1941 a chodil som do „tej“ preslávenej piatej triedy. Niektorí z nás mali prihlášky na osemročné reálne gymnázium. V prírode panovala krásna rozkvitnutá jar s lúbeznými vôňami. Okolo nás, budúcich stredoškolských študentov, panovalo napätie. Vnášal ho medzi nás náš triedny učiteľ, ktorý zásadne používal na telesné tresty lieskové drevo. Učebné texty sme museli perfektne odrecitovať, no na matematike, krasopise a speve sa musel pán učiteľ znížiť k „precíznejšiemu“ vyučovaniu. Tieto predmety pravdepodobne podceňoval. Písali sme písomku za písomkou a doma už naši išli zo mňa ošedivieť, toľko úloh sme mali. Bolo to nakoniec užitočné, lebo sme boli dobre pripravení na prijímacie skúšky. Začiatkom júna prišiel deň „D“ a ocitli sme sa v chladných chodbách chrámu vedy – v gymnáziu. Prijímacie skúšky nakoniec dobre dopadli, len *matiku* som spackal na trojku. Ale bol som prijatý a v septembri sa to začalo.

V piatej triede nás učil jeden učiteľ všetky predmety a katechéta náboženstvo. Na gymnáziu učil každý predmet vždy iný profesor. Tak sme zažívali dobrých aj zlých pedagógov. Mám na mysli ich odbornosť a spôsoby vysvetľovania učiva. Na školských chodbách cez prestávku sme so spolužiakmi litovali, aký je ktorý *profák* alebo *profáčka*. Boli sme len prváčikovia – primáni. Veľkou vecou bolo, že na gymnáziu nám vykali. Vznikol tak odstup od profesorov a zvýšil sa rešpekt. Zo všetkého najviac som mal rád kreslenie. Učil nás pán profesor, akademický maliar, Jaroslav Augusta. Bol to starší pán a odborník. Dal nám skutočne výborné základy výtvarného umenia. Prednášal nám aj dejiny výtvarného umenia a rozprával zážitky zo svojich študijných ciest v Taliansku, Francúzsku. Porozprával nám o svetových galériách, kde boli sústredené poklady maliarstva starodávnych majstrov. Mávali sme

dve hodiny kreslenia, ale to bolo málo. Na jeho hodinách bolo ticho, tak sústredene sme ho počúvali. A viete si predstaviť, že za kreslením nasledovala matematika. Aké to len bolo utrpenie!

No všetko prebolelo a dva roky preleteli ako obláčik na nebi. Otec sa pustil do stavby rodinného domu. Cez prázdniny som sa na stavbe hrával a odkukával som murárske remeslo. Jeden remeselník mi poukazyval nástroje, vysvetlil, na čo sa ktorý používa, a predviedol mi *grify* nahadzovania malty. Hoci som mal iné povolanie, toto remeslo som ovládal, čo sa mi zišlo v dospelosti pri stavbe chaty v záhrade.

Mal som dvanásť rokov, bol som telesne zdatný. Otata nás s bratrancom Otom naučil plávať na Belianskom *tajchu*. Zaviedol nás do chládku a tam nám predvádzal vznášanie sa vo vode. Plával len na chrbte, prsia zvládol maximálne tri tempá. Ale i to stačilo na to, že zanedlho sme preplávali malú zátočinu. Odvtedy sme sa mohli chodiť sami kúpať, lebo otata tento druh športu neznášal. Mal bielu pokožku, vždy na slnku zhorel a celý sa zošúpal. Niekedy sa ani Oto nemohol ísť kúpať, tak som chodil so svojim spolužiakom Volodom. Bol to syn profesora na lesníckej priemyslovke, ktorý emigroval zo Sovietskeho zväzu na Slovensko pred stalinským režimom. Po oslobodení ho ihneď zaistili a odvliekli do Sovietskeho zväzu. Zo Sibíri sa vrátil až po mnohých intervenciách niekedy v šesťdesiatych rokoch.

S Volodom som bol kamarát. Spolu sme sedeli v lavici v piatej triede, ale patril medzi poskokov pána učiteľa a neodpustil mi ani jednu skúšku, lebo som nechcel platiť. Mal som v aktovke krásne hlinené guľky, ktoré chcel odo mňa vymámiť za odpustenie piatich otázok. Protivilo sa mi to, otázky som sa musel aj tak naučiť, lebo pán učiteľ robil *náhodné skúšky*. Nemal som rád podrazy. Mám však takú povahu, že viem odpúšťať. Tak aj na tento prípad som sa snažil zabudnúť. Ale vidíte, nedalo sa, nehnevám sa však naňho. On sa chystal na lesnícku školu, mal to v krvi po otcovi. Spolu sme chodili na poľovačky, na sysle, strakoše a podobnú škodnú, ktorá veľmi chutila výrovi. Chovali ho vo voliére v záhrade lesníckej školy u pána Hrnčiara, správcu a majstra. Výra používali pri love na vrany. Vrans sa na výra veľmi hnevajú, útočia na neho, keď je pripútaný na stojke. Študenti tak mohli na sústrede-

ný krdeľ vrán ľahšie poľovať. Výra však bolo treba kŕmiť v čase, keď sa nepoľovalo. Túto funkciu sme s Volodom zabezpečovali len my dvaja so vzduchovkami.

Niekedy sme chodili načierno do arboréta v Kysihýbli obdivovať krásne dreviny a leknové jazierko. V botanickej záhrade pri lesníckej škole sme robili drobné zbojstvá naprotieň pánovi Chovancovi, školníkovi. Opieral sa o hrčavú palicu, ktorú nazýval *jajkové drevo*, lebo keď ňou niekoho udrel, ten určite zjajkol. Táto prezývka mu aj prischla. Niekedy sme ho tým dráždili, on vykrikoval a nás to bavilo, ale vždy s mierou, lebo to bol inak dobrý človek.

Bolo to roku 1944. V septembri sme nastúpili do školy, ale nie nadtľho. Povstanie intenzívne potláčali a v horách sa nachádzali už len partizánske jednotky, ktoré robili Nemcom neplechu, lebo vyhadzovali na železničných tratiach do povetria tunely, mosty a aj koľajnice. Tak mali Nemci sťažnenú prepravu na východný front.

Všetko, čo sa okolo mňa odohrávalo v detstve, bolo akési mystické. V škole si profesori nevedeli poradiť, v akom duchu vyučovať, bolo to problematické. V meste sa raz zdržiavali povstalci, raz prefíčali Nemci, tak nám radšej dali v škole voľno. Východný front sa blížil a propaganda pracovala na plné obrátky. Vznikali všelijaké zajatecké tábory, kde vraj internovali Nemcov, ktorí žili na Slovensku v menšine. Dozvedali sme sa o hromadných popravách týchto úbožiakov, vyhnali ich z domovov a používali ich na práce v povstaleckých pozíciách. Tieto správy neboli overené, preto sme im ani nechceli veriť (hovorím o interpretácii rodičov a známych). Všetko, čo moje „radary“ zachytili, sme si medzi chlapcami vysvetľovali po svojom. Otec počas Povstania obchodoval, ale pôvodný majiteľ, pán Weiss, Žid, sa začal správať ako suverénny majiteľ, hoci otec jeho obchod (tovar) kúpil a počas slovenského štátu bol otcovým zamestnancom. Aj tak to bol zázrak, že v tom čase sa mohol slobodne pohybovať. Títo ľudia, nešťastníci, museli byť označení žltou hviezdou, čo bolo potupné. Otec sa čoraz viac musel zaoberať vedením mesta. Bolo treba hospodársky strážiť mestskú pokladnicu, mestskú políciu a matriku. To sa mu darilo a po oslobodení odovzdal hospodárenie bez manka.

Po potlačení Povstania sa front blížil z východu. Bojovalo sa na Dukle a Slováci narukovaní do armády hromadne prebiehali k Sovietom. Tam sa formoval Prvý československý armádny zbor na čele s generálom Ludvíkom Svobodom. Tieto správy sme získavali z vysielania BBC Londýn.

Pod botanickou záhradou sme si postavili nový dom. Otec poskytol voľné izby rodine, no Nemci si to zistili a na prechodný čas sa ubytovali u nás dvaja nemeckí dôstojníci. Na najbližšie stĺpy natiahli telefónne drôty a bolo po počúvaní Londýna. Z nemeckej izby sa ozývalo rádio v nemčine a večer pesnička „*Lili Marleen...*“ – bola to zvučka Berlína.

Apíkovi sa dostalo do uší, že sovietska NKVD po prechode frontu filtruje a preveruje obyvateľstvo a berie ľudí na Sibír s celými rodinami. Rozhodol sa evakuovať do Topolčian, kde by mohol vystupovať ako cudzia osoba. Vo vojnovom stave si bolo treba navzájom pomáhať, tak nám teta Emma s manželom ponúkli, že nám poskytnú bývanie. S mamkou sme odcestovali do Topolčian najskôr my traja bratia. Vlaky na Slovensku premávali, spojenie bolo všelijaké. Všade plno Nemcov, boli to väčšinou maródi, ktorí cestovali z východného frontu do Nemecka. Boli medzi nimi aj Sudeťáci. Sedeli sme na debnách s tovarom a kadekde, aj na zemi. Noc bola dlhá a v znamení vojny, atmosféra nabitá frontovou hrozbou.

Ráno sme sa dostali do Topolčian. Na stanici nás už čakal Janko báči. V prezariadenom byte sme sa usalašili a celý deň sme prespali.

Pre nás deti to bol zážitok, ale aj na nás sa prenášala nervozita z nenormálnych pomerov. Napriek tomu sme si nachádzali nové priateľstvá. S chlapcami v našom veku sme spoznávali okolie Topolčian. Mesto na rovine, so štvorcovým námestím a kostolom v prostriedku. Trhy boli dosť bohaté, *na dolniakoch* bolo potravín dostatok. Sedliaci museli tovar odovzdávať za peniaze do vojnových skladov, ale primerané množstvo produktov občanom ponechali. Otec ešte zostal celú jeseň v Štiavniči, ale keď nám vyhorel obchod so šatami, prišiel za nami. Detaily o požiaroch som sa nedozvedel, ale vedel som, že sme prišli o celý majetok.

Front sa blížil. Nemci pri ústupe masívne ničili všetko, čo by mohlo oslobodzujúcim vojskám pomôcť postupovať. Bývali sme neďaleko železničnej stanice a pri výbuchoch dopadali skaly, kusy železa a skla na náš dvor. Celý deň sme nesmeli vychádzať z domu. Lenže deti, však to viete... Pobrli sme sa poza chrbty dospelých a hybaj na stanicu. Koľaje boli prázdne, Nemci odtiahli ešte aj drezinu, ktorá bývala pristavená na vedľajšej koľaji a my, chalani, sme sa na nej hrávali. Mali sme k dispozícii asi päťdesiat metrov po výhybku, tá bola uzamknutá, no od nej bola spádová koľaj slúžiaca na posunovanie vlakových súprav. Ten kusok trate sme využívali na hry. Ale raz sa stalo, čo sa nemalo stať.

Železničiari v ten deň odbehli na drezine opraviť vzdialené návěstidlo. Keď sa vrátili, nechali drezinu neuzamknutú a dokonca ešte aj výhybka bola nastavená na strmý spád. My, ako každý deň, sme po obede išli na stanicu. Posadali sme si na drezinu a ponorili sa do sveta fantázie. Jeden z najskúsenejších chlapcov *Žochárov*, ako Topolčancov prezývali, položil nohy na pedále (ako na bicykli) a začal krútiť. Vtom v drezine čosi hrklo – a pohla sa. Bol to moment prekvapenia a ostali sme sedieť. Drezina sa rozbehla, preletela výhybku a hybaj úvratou dole. Bolo to úžasné, ale aj nebezpečné. Čo bude ďalej? Vyskočiť sa z rozbehnutej mašiny nedalo. Tak sme čakali, aký bude náš osud. Anjeliček-strážniček bol pri nás a koľaj nás odviedla na bok od hlavnej koľaje, kadiaľ práve prechádzal rýchlik. Drezina začala stúpať do druhej úvrate a v určitom bode zastala. Fero B., Topolčanec, začal zúrivo krútiť brzdovým kolesom. V kolesách zavržďalo a pevne sme stáli. Chvíľu sme zostali meravo sedieť a odrazu sme všetci do jedného poskákali do prhlavy, ktorou zarástla nepoužívaná trať. Nedbali sme a unikali sme cez deravý plot von na hradskú. Každý z nás mal po tele plno pupencov od buriny. Doma nás mamky rýchlo poumývali šichtovým mydlom, aby zneutralizovali popáleniny po kysele z prhlavy.

Na druhý deň sme tajne, z úkrytu opustenej staničnej boudky, pozorovali, čo sa bude diať. Službukonajúci pochôdzkar sa čudoval, kde je drezina odstavená, no nás nenašiel. Vysadol na ňu. Odbrzdl a drezina „v nohy“ pustila sa opustenou úvratou dole, vracajúc sa

na svoje pôvodné miesto. To ale bolo divadielko. Pochôdzkar, nemilo prekvapený, začal na mašine robiť akési drepy, akoby ju chcel tými pohybmi zastaviť, až po dobrej chvíli mu napadlo, že má zabrzdiť. Posunovacie koľaje však boli dômyselne stavané, keď sa vagóny dostali na vrchol, samy sa zastavili, kým železničiar stačil prehodiť výhybku. Túto situáciu sme odhadli, lebo sme ju sami skúsili. Teraz sme sa nesmierne bavili na chudákovi pochôdzkarovi, ktorý nám predviedol „železničiar sky tanec strachu“. Nespravili sme to úmyselne, veď naše životiky boli ohrozené a veru doznievalo nám to v myšliach možno aj tri dni, kým iná *betárina* nezatušovala túto príhodu.

Naše výpravy po meste niekedy smerovali k rieke Nitre, chodili sme „načierno“ na ryby. Rieka mala prítoky, melioračné kanále. V tom frontovom čase sa nehládalo na hygienu. Tak sa stalo, že vnútornosti z porazených kráv a koní hádzali do týchto kanálov tesne pri prítokoch do hlavného toku.

Už neviem, načo sme tam išli ten chladný jesenný deň. Všade bol príšerný zápach, a preto sme sa ťahali k hlavnému toku Nítry. Jeden z mojich kamarátov *žochárov* vytiahol skladáciu udicu, ktorú si „požičal“ od svojho otca, že si ideme chytiť nejakú štuku na olovranť (pečenú v novinovom papieri a v hline). K toku viedol strmý, skalou vykladaný zráz. Fero B. zliezol až k hladine rieky a hodil návnadu. Návnada sa zachytila, niečo ju ťahalo. Fero sa vyzul a išiel za silonom, že ho vyslobodí. Vtom sa mu vo vode noha šmykla a bác. Bol skúsený chlapec, snažil sa postaviť na nohy, ale nešlo to, len smerom k nahádzaným bachorom v prítokovom jarku. Iná cesta rýchlo sa dostať z vody nebola, len cez *kutle*. Hrdinsky sa narovnal a hybaj cez ten smrad. My sme spravili šnúru dole brehom a vytiahli sme ho.

Fero smrdel ani bzdocha a ešte sa poobtíeral nevdojak o nás. Tak potom sme zapáchali všetci. Domov sa išlo stredom mesta, ľudia sa od nás odvracali a mamy nás nechceli pustiť do kúpeľne. Vyfasovali sme dve vedrá vlažnej vody a tými sme sa oblievali na dvore. O Ferovi sme sa ani nedozvedeli, ako doma dopadol.

Prechod frontu, vojna, návrat domov

Front sa pomaly blížil. V diaľke bolo počuť tlmenú strelbu. Výbuchy delostreleckých granátov duneli, akoby niekto z auta zhadzoval dosky.

Raz dopoludnia sme vykukli na dvor. Zem bola zamrznutá a v záhradke mláka topiacej sa vody. Bolo iste nad nulou a vo vzduchu sa šírila vôňa zeme. Jar klopala na dvere. Z jarného opojenia nás vyrušil hvízdačný zvuk. Nasledovalo trešťanie a zo susedného domu lietali úlomky plechu, dosky, šúľky kukurice. Ale zázrakom nás deti nič nezasiahlo. Bleskovo sme zbehli do pivnice a učupili sme sa pri múroch. Po chrbte prebiehala čudná zimnica a v hlave pulzoval zvýšený tep. Bola to predtucha smrti, ktorú som v mojom krátkom živôťiku zažil prvýkrát. Potom sa ozval druhý výbuch, ale ďalej od nás, viac v strede mesta. Otcovia, ako bývalí frontoví vojaci z I. svetovej vojny, počítali sekundy intervalu.

Dosť sa im to darilo. Keď odpočítali, ozval sa ďalší výbuch. Na ceste zarinčal tank, až sa nám pivnica zatriasla. Ťažké výbuchy a potom salva z gulometu – tratatatá! Pripadalo mi to ako na Veľkú noc, keď rapkali na kostolnej veži. A potom ticho... Tlmené, úsečné povely, zabúchanie na pivničné dvere, dunivé, strašné... „*Otviraj!!!!*“ Chlapi sa nechceli ukazovať, tak išla mama. Bojazlivo, artikulovaným hlasom... „*už idem*“... Otvorila dvere. Vsunul sa samopal a potom chlap v peľeríne a ušianke. Napätý výraz tváre. „*My civili,*“ hovorila mama. Bol to sovietsky vojak, taký istý, akého som prvýkrát videl na ukoristenej motorke pri liehovom sklade v Štiavnicí – mútny, smutný, strhaný pohľad. Vždy v objatí smrti: „*No što, chazajka, civili a Germán net????*“ Zvýšeným hlasom zalomcoval. Pokukal po kútoch ako štvaná zver, schytil kúsok chleba zo stola, čo som tam v tom zmätku nechal, a vybehol von. Chvíľu sa na dvore zorientoval, preskočil plot a už sa dobýjal do pivnice u susedov. Tým rozbil výbuch míny strechu. Dunenie sa vzdalovalo a na ulici bolo počuť autá, vozy s konským záprahom. Rodičia sa vonku rozprávali s nejakým civilom v koženom kabáte a cez škáru v okne sme videli, ako odvádzajú Janka báčiho. Pracoval na okresnom súde ako inšpicient. Musel ísť na úrad, lebo vo vyšetrovacej cele boli uväznení dvaja Cigáni, ktorí pred prechodom frontu kradli v niektorom dvore

kury. V tom chaose ich tam zabudli. Od strachu mali vytreštené oči a strašne smrdeli, lebo sa od strachu asi pošpinili. Janko báči mal kľúče od cely, tak ich vypustil. V tej chvíli sa nemohli zapodievať nijakým úradným postupom.

Pár dní sme sa len tak ponevierali medzi bytom a pivnicou. Na dvore bola kaluž vody na zamrznutej zemi. Vonku originálne februárové počasie s prehánkami a vetrom. U nás v Štiavnicí sme sa v takom čase ešte veselo lyžovali alebo robili majstrovské kúsky na sánkach. Neraz sa stalo, že sme starším *nénikám* vleteli pod sukne, alebo nám urobili spoločnosť, keď sme im podrazili nohy. Bolo veselo, ale tu, na rovine, po snehu už nebolo ani znaku. Doma sa varili len samé *slíže* s makom, lekvárom aj orechmi (mňam!). O čerstvom mäse nebolo ani slychu. U mäsiara bolo dostať sušenú mletú hovädzinu, aspoň storočnú. Radšej sme boli na cestovinách, lebo naše mamy boli predvídave a nejaké vrece múky pred frontom odložili pod pivničné schody. Zeleniny bolo tiež dosť, lebo na jeseň sa poukladala do piesku v pivnici a nakoniec aj my sme boli v pivnici, ale živí a pomerne zdraví.

O niekoľko dní sme sa odvážili vyjsť na ulicu, hliadkovali na nej sovietski vojaci. Aj na našom detskom futbalovom ihrisku mali zriadené parkovisko. Stálo tam veľké nákladné auto CANADA s vysielackou a niekoľko gazíkov. Keď sme sa odvážili o priateľský styk so sovietskym šoférom, začínalo byť dobre. Vytiahol futbalovú loptu, hneď sme sa rozpočítali a „davaj...“, už sme hrali na jednu bránu. Dokonca vypriadol z ruksaka hrudku čokolády, rozlámал ju olejovými rukami a: „*Pokusaj...*“, pozoroval nás svojimi, ešte nedávno detinskými usmiateymi očami, ako chrúmeme zaolejovanú čokoládu s nadpisom UNRRA. Vo futbale sme pokračovali, kým sa „Ivánuška“ nezmocnil lopty a z celej sily vystrelil na bránu. Lopta zmenila smer a bolo počuť rinčanie skla. Trafila presne – predné sklo na Ivánuškovom gazíku. Chudák, chytil sa za hlavu, lebo vedel, že mu v ďalších bojových akciách bude vietor šľahať do tváre. Náhradné sklo nebolo. Zhrabol futbalovú loptu, chytil bodák a chcel ju prepichnúť. Pozrel na nás, ruka sa mu zastavila, vykopol loptu do výšky tak, že spadla do susedného dvora, kde gazda opiloval stromy. Víťazne chytil loptu, skryl ju do kurína a zachechtal sa, lebo už v minulosti sme mu išli na nervy s futbalom, pri ktorom sme nešetři-

li hlasivky. Darmo sme ho prosili, nedal. Ivánuška vytiahol samopal a poslal svätému Petrovi na nebesá dávku, potom obrátil hlavu proti gazdovi. Ten s trasúcimi rukami vyhodil loptu na ihrisko a zmizol. Náš sovietsky futbalový kamarát odložil loptu do kufra a nám povedal: „...Znaš... *mjač jest' oficerov... zdravstvujte...!*“ naštartoval gazík a odrčal na cestu. Predné sklo mu chýbalo, tak mu ušianku strhlo z hlavy, no padla len na zadné sedadlo. Zostal po ňom len kúdol prachu a moja spomienka. Ktovie, či sa Ivánuška šťastne vrátil k mame.

Bolo po hre, len tak sme sa ponevievali po meste, boli sme smädní po futbale. V jednej krčme predával hostinský malinovku riedenú obyčajnou vodou. Stálo to päťdesiat halierov, tak sme vošli. Keď sme sa napili, oslovil nás hostinský, či si nechceme zarobiť. Oči nám zasvietili zvedavosťou. Bolo treba tabakom plniť papierové dutinky, a tak vyrábať cigarety. Za sto cigariet, sedem korún. Zriadili sme si dielňu v bývalej sále, kde sa konali tanečné zábavy. Stoly dokopy a pásová výroba sa začala. Spočiatku nám to nešlo, kým sme sa nenaučili správne pohyby. Prvý deň sme vyrobili sedemsto kusov. Krčmár nám uznal len šesťstopäťdesiat, že vraj sú mäkké. Na druhý aj na tretí deň sme už lámali rekordy a korunky sme si pekne rozdelili. Bol to môj prvý zárobok, ale zistil som, že pásová výroba je jedno z najhroznejších mučidiel sveta.

Na štvrtý deň sme nastúpili ráno o deviatej do roboty, ale po krčmárovi ani stopa, jeho manželka sa topila v slzách. S úžasom sme strnuli vo dverách: „*Odviedli ho žandári, že vraj za šmelinu... Jaj, jaj-úúú!*“ Keď sme počuli slovo žandári, vypadli sme z hostinca ako strely. Zostali sme bez vidiny ďalšieho zárobku. Ale veď to bolo len na vreckové, aj tak v obchodoch nebolo nič dostať. Rodičia o tom ani nevedeli, báli sme sa ich o tom informovať, keď sa do toho zaplietli žandári. Tak plynuli dni a rodičia uvažovali o návrate do Štiavnice.

Jedného dňa zastalo pred našim bytom nákladné auto, ako cisterna na benzín. Otec oslovil jedného z vojenských šóférov. Bol Ukrajinec a vedel obstojne po rusínsky, tak si rozumeli. Povedal mu, že vezie benzín do Zvolena a že môže na boku cisterny sedieť. Hrozné pomyslieť, ale otec sa chcel čím skôr dostať domov, aby získal informácie. Vedeli sme, že v Štiavnicí Nemci vyhodili do povetria budovu gymnázia, ale o na-

šom dome nebolo nič počuť, ani či starí rodičia žijú. Bývali v spodnom byte v našom dome. Býval tam aj strýko s tetou Martou, bývalý žandár. Zúčastnil sa Povstania, a tak kým neodišli Nemci, žil utiahnuto a zamestnal sa v bani. On nám dával správy, aký stav bol vtedy cez vojnu v Štiavnicí.

V určený deň sa apík nabalil dvoma dekami a v zimníku si sadol na zamrznuté železo korby cisternového auta. O tri dni nám tento vodič za dobré peniaze doručil odkaz, že je všetko v poriadku a že pošle po nás strýka Joža. Prešli ďalšie tri dni a pred dom prihrmel senný voz s dvomi ťažkými koňmi v záprahu. Rodičia, lebo aj otec sa vrátil, naložili bielizeň a oblečenie do jednej debny a druhú debnu sme uložili tak, že sme sa posadili na dno voza a zakryli celtou.

Z Topoľčian sme sa pohli ráno a cesta na tomto voze nám trvala až do druhého dňa, do rána. Celou cestou pršalo a aj kone na ceste po rovine zaspávali spolu s pohoničom. Často sme zastali aj na pol hodinu, kým si kone oddýchli a trochu sa nažrali obroku. V Žarnovici na križovatke na Vyhne stála pri veľkom ohni hliadka. Konečne sme sa trochu zohriali. Parilo sa z nás ako z komína. Jeden člen hliadky sa poznal s ujom Jožkom, tak sme sa vyhlí problémom, lebo niektorí nás chceli predviesť pred štáb. Po horách sa začali túlať zvyšky banderovcov (ukrajinskí protisovietski povstalci) a domácich Nemcov – Kremničanov, ktorí partizánom poutekali a skrývali sa v horách.

Keď sme sa zohriali, nasadli sme na voz a vydali sa do kopcov smerom na Štiavnicu. Kone dosť často postávali a kto vládol, musel zliezť z voza a ísť pešo. Na Červenej studni nás už zastihlo ráno a jarné slniečko nás obdarilo teplými lúčmi. Zbehli sme dole Hájikom a blížili sme sa k nášmu domu. Pri bráničke náhodou stála omama a dolu milou, tisíckrát vráskavou tvárou, jej stekali slzy radosti, že sme živí a konečne doma.

Vtedy som ani len netušil, čo ma čaká a že tento dom budem musieť nútene opustiť a nikdy sa už doň nevrátim. Dosiaľ ma táto myšlienka sprevádza ako nočná mora a vždy vo sne sa utvrdzujem, že som vo vlastnej izbe, hladím steny domu, okná, cez ktoré som sa pozeral rovno

na Nový zámok a kde som prežil svoj mládenecký život. Žiaľ, zobúdza sa s beznádejou, že to bol len prelud.

Dom bol hore nohami. Všetci sme sa museli pustiť do upratovania. Lenže, kam som si sadol, tam som zaspal, takisto aj moji bratranci. Dospelí to chápali a tolerovali. Na druhý deň bolo veľké rozprávanie príhod o prechode frontu. Ujo Jožko, nebojácny bývalý žandár, dával pozor na dom, s tetou Martou býval u nás v jednej izbe.

Keď prechádzali sovietske a rumunské vojská, prehľadávali dom za domom, či nie je zamínovaný, a hľadali ukrytých Nemcov. Keď bol dom čistý, napísali na múr vedľa brány: „*Objekt preveren, min net!*“ Raz ujo Jožko počul dole v našom byte nejaký šramot. Zbehol dole a jeden sovietsky vojak – „prehľadávač“ sa „bŕľal“ v zásuvke kredenca, kde boli alpakové príbory. Práve ich chcel baliť do obrusa zo stola, ale Jóži na neho skríkol: „...*Što ti zdes delaješ!*“ A Rus na to: „*German net???*“ Ja ti dám Germána, chytil varechu a vytrepal ho po prstoch, až kričal na ratu: „*Ja idu pre oficera a ty budeš puf, puf, kaput!*“ Pustil príbor, ušianka mu naskočila na hlavu a utekal, až sa za ním prášilo. Nuž, aj takí boli naši osloboditelia... Vojna je už taká, divá, neúprosná, necharakterná a strašná! Už aby bol koniec tomuto strašnému utrpeniu. Ako mladého chlapca ma to zaťažovalo a túžobne som očakával koniec tejto apokalypsy sveta.

Kvety na čerešniach sa začali belieť, život sa preberal zo smrteľnej agónie. Prišiel máj 1945, oprieral som sa o okenný rám a vdychoval ozón, vôňu kvetov. Náhle sa rozozvučali sirény, charakteristické zvuky Štiavnice a do tohto orchestra zazneli hádam všetky zvony a ešte aj šturmovacie železo starého otca. Ustrnul som a mimovoľne som sa zadíval na oblohu, hľadajúc nejaké lietadlá. Vtom výkrik: „*Vojna sa skončila!!!*“ Nezabudnuteľný moment, zapísaný rydlom do srdca, ktoré bolo tou hrôzou stvrdnuté sťa kremeň. Výkrik úľavy, nežného pohladenia. Neuveriteľné, opísať tú udalosť nemožno.

A predsa je reálna až hmatateľná, krásna. Je tu! Konečne!

Eufóriu toho dňa som si nedal zobrať a ako dieťa som to prežíval vo svojom kútiku za drevárňou.

Naši, samozrejme, vytiahli slivovicu a šampus, schovávaný v širokej dutej nohe stola. Prišla aj blízka a vzdialenejšia rodina a veselie nebolo konca-kraja. Nechcel som si dať ukradnúť svoje pocity, dívajúc sa do úprimných, ale aj falošných tvári zhromaždenia.

A čo bude zajtra? Ako *moloch* ma obchádzala táto dotieravá myšlienka a kazila mi radosť z eufórie konca vojny. Ale akého konca? Koľko materi čaká svojho syna – príde len papierik: „*S lútosťou oznamujeme...*“ ostatné slová sa nedajú prečítať pre nával slz... myšlienka beznádeje. Je tam, ten môj...

V dialave, v neznámej zemi. A boli ich milióny, milióny. Zomreli... My sme tu – ŽIJEME!

Po vojne

Život sa normalizoval. Odstraňovali sa škody napáchané prechodom frontu. Bývali sme v novopostavenom dome pod botanickou záhradou. Dom stál v hlbokkej záhrade pod hlavnou cestou, ktorá viedla smerom na hranskú stranu. Našťastie, nebol poškodený, až na pár drobností na streche a porozbíjané okná, ktoré však starý otec stihol s potulným sklenárom opraviť. Apík s otatom prezreli celú záhradu, či sa niekde nezatúlala nevybuchnutá mína, lebo Nemci z hradskej nad nami ostreľovali horný kostol na Kalvárii, kde malo sovietske vojsko ľahké delá a guľomety. Toto bojové miesto údajne odstránili sovietske stíhačky, zvané RATY. Na hradskej nad nami vtedy zničili tri nemecké tanky. Na rôzne bojové situácie v meste existovalo mnoho verzií. Aj Fraumberský kostol dostal zásah, najhoršie dopadla veža so zvonom, všetko sa zrútilo. Ani v tomto prípade sa nevedelo, či to bola sovietska, alebo nemecká bomba. Boj o Štiavnicu bol ťažký a neúprosný. Padlo tam veľa vojakov, Sovietov, ale aj Nemcov. Vojakov pochovávali, kde sa dalo. Po nejakom čase ich exhumovali a pozostatky premiestnili do spoločných pohrebísk, údajne vo Zvolene a inde. Nemeckých vojakov pochovali na miestnom cintoríne. Tí sú tam hádam podnes.

Budova nášho gymnázia, kde bol vŕaj umiestnený muničný sklad, sa zrútila na kopu. Bola to masívna stavba postavená čiastočne z kameňa a tehál. Pri výbuchu sa zrútila len stredná časť jedného krídla. Veža a krásna aula sa zachovali, aj východná časť, kde bola milovaná kresliareň a telocvičňa stáli čiastočne neporušené. Pod kopou ruín sa nachádzali výbušniny, granáty, míny a náboje pre delostrelcov. Oslobodzujúce a postupujúce vojská uvoľnili jeden jazdný pruh cesty pred gymnáziom. Výstražné tabuľky varovali, že prechod okolo tohto nebezpečného zrúcaniska je na vlastné nebezpečenstvo. Rodičia nám, deťom, zakazovali tadiaľ prechádzať. Dalo sa ísť aj okolo fary, ale nás to dráždilo a sem-tam sme zákaz porušili.

Po určitom čase začali rumovisko odstraňovať, jeden vojak, pyrotechnik a dvaja robotníci ruiny preskúmali a odvážali na kopu, kam po nemali prísť furmani s koňmi. Tí ich odviezli na určené miesto, kde sa triedili na tehly a kvádre, lebo stavebného materiálu nebolo a všetko sa zišlo na obnovu.

Bývali sme asi stopäťdesiat metrov od toho nebezpečného miesta, kde pyrotechnik raz za deň likvidoval vykopané výbušniny kontrolovaným výbuchom. Pokládal veci na kopu, dal tam rozbušku a vznetovú šnúru. Po zapálení horela tri-štyri minúty a bum! Cestu vtedy uzatvorili a objekt strážiła naša armáda. Dom naproti už aj tak veľmi zničila detonácia gymnázia. Doma sme počuli intenzívne výbuchy a niekedy aj drobné úlomky klepotali na strechách okolitých domov. Tie nás tak nezasiahli.

V určenú hodinu zaznela vojenská trúbka, ktorá signalizovala plánovaný odstrel. Po štvrtťhodinke výbuch zaburácal a hneď vzápätí druhý. Vojak, čo stál na zákrute pred naším domom, sa rozbehol tým smerom. Po chvíľke zatrúbil na poplach Horí! Vedeli sme, že sa niečo stalo. S Volodom sme bežali pozrieť, čo je. Už tam bol vojenský lekár alebo sanitár a prekríženými rukami oznamoval úmrtie. Prešmykli sme sa bližšie a až po chvíľke sme v rozvalinách videli roztrhanú mŕtvolu robotníka, ktorý vozil míny. O desať metrov ležal vojak-pyrotechnik, od ktorého odchádzal zdravotník. Bol bledý ako krieda a jachtal: „*Aj on je mŕtvy. Bože, kde si? Veď to bol môj brat.*“ Vrátil sa k nemu, objal ho a svojou vreckovkou mu utieral krv z tváre. Nebolo pomoci! Kričal ako ranený

zviaha: „Teraz sa to stalo, keď je po vojne. Bože, zastav to, to zverstvo,“ nenachádzal slov. Kde bol Boh, nedá sa vedieť. Naše pohľady sa sklízli z ruín na roztrhané telo robotníka. Nižšie, asi o dvadsať krokov, ležalo bez tváre a rúk druhé roztrhané telo. S úžasom sme sa na to s kamarátom dívali a mimovoľne sme sa priblížili k týmto strašným pozostatkom ľudského tela, ktoré ešte pred chvíľkou účelne myslelo, ako dobre si zarobí pri takýchto strašných, nebezpečných prácach. Uplynulá energia racionálnej myšlienky sa vysoko vznášala k Bohu, len nevedno, či ho našla?

Neskôr som sa od kamarátov dozvedel, ako sa stalo to nešťastie. Pyrotechnik zneškodnil kopu výbušnín a keď sa vracali späť z úkrytu, explodovala obrovská protitanková mína, ukrytá hlbšie v ruinách. Tá spôsobila tragédiu.

Ten hrozný obraz sa mi vracal ako nočná mora vždy, keď som išiel večer z kina. Ba i nedávno, pred pár rokmi, stretli sme sa tuším po päťdesiatich rokoch po maturite, mali sme zraz pri našom historickom gymnáziu. Zadíval som sa na to miesto, ustrnul som a celé strašné divadlo mi preletelo myslou. Energia myšlienky je nezničiteľná.

Zo zamyslenia ma prebral podávaný poldecák pálenky. Nikdy v živote som tak nenalial do seba ten „ekrazit“ šesťdesiatky, slivovice. Ale hrozný obraz zostáva.

Do školy sme nastúpili ako terciáni. Premiestnili nás do meštianskej školy, jej modernú budovu postavili vo vojnových rokoch, za slovenského štátu. Nemali sme dostatok učebníc a zase sme preliepali stránky s Tisom, Tukom a podobne. Veta o samostatnom slovenskom štáte sa škrtala, bol z toho jeden veľký galimatíáš. Žili sme v Československu a pred tvármi nám visel Dr. Edvard Beneš, ktorého o dva roky vystriedal Klement Gottwald. Politika raz taká, raz onaká nás obklopovala a detská dušička niekedy nemala z toho východiska. Do štyridsiateho ôsmeho bolo ako-tak. Panovala aká-taká demokracia a kapitalizmus, ale kontrolovaný Sovietmi. Mocnosti nás odhodili týmto boľševikom ako smeť. Stali sme sa ich kolóniou a zdanlivú industrializáciu priemyslu premyslene riadili sovietskymi. Dovršil to február 1948 a znárodnenie

priemyslu, obchodu, ba ani kladivo a kosák už nepatrili remeselníkovi a roľníkovi, ale komunálu.

Ale sme dopadli! Otec musel zvesiť svoju firemnú tabuľu a odrazu mal v obchode jar, lebo názov obchodu bola VESNA. Bolo z toho škripanie zubov. Panovali prisluhovači komunistického režimu a aj zatvárali. Neškôr aj vraždili na šibeniciach.

To bude hlavná téma tohto rozprávania a úvah o mojom ďalšom živote. Ale vrátim sa ešte k detstvu, aj keď tercián má skreslený úsudok o veciach, čo sa okolo neho dejú, čo sa nazývajú politika. Bez politiky sa žiť nedá. Politické dianie je všade okolo nás a musíme sa ním zapodievať, či chceme, či nie. Vytvoril sa program jednej strany, ktorá v štyridsiatom ôsmom definitívne určila Sovietov za náš vzor. A to bolo treba hľtať. Darmo v demokratických voľbách v júni roku 1946 na Slovensku zvíťazila demokratická strana, Gottwaldova vláda určila líniu a pomocou teroru sa chopila moci. Takto sa chceli komunisti presadiť aj v školách, dokonca niektoré detičky intelektuálov, veľkostatkárov, aj bývalých fabrikantov a obchodníkov obrátili kabát, vstúpili do Zväzu mládeže a začali kvákať, čím im inštruktori vymývali mozgy. Nemali šancu byť úspešní tí, ktorí sa nezúčastnili nanútených brigád. Medzi študentmi sa objavovali konfidenti, akási avantgarda ŠtB. Zavládol strach, ktorý zotrúva dodnes v našich myšliach. Aj teraz, pri písaní týchto riadkov, keď žijeme v slobode, demokracii, mátoha minulosti ešte straší. Prejavuje sa vo výrokoch niektorých politikov na tlačových konferenciách, vo vyhrážkach novinárom a opozícii.

Tých štyridsať rokov, po deväťdesiate roky, správali sa ľudia dvojtvárne, žili akoby zalezení v slimačom domčeku, v zbabelej letargii. Skyva chleba bola bližšia, keď intelektuál vystupoval ako herec komunistického divadielka, so šepkárom v koženom kabáte. Bolo treba tancovať *kazačok*, aj keď hrali tango, lebo šepkár hneď hrozil povrazom. Veru, až také to bolo.

Terciu sme absolvovali aj napriek dost veľkej absencii v čase vojny. Prázdniny sme prežívali spontánne, ako pubertiaci, čo si krátili voľný čas občas adrenalínovými a niekedy až hororovými zážitkami.

V našom parku a vedeckej botanickej záhrade si Nemci zriadili muničný sklad a v lesníckej škole sídlila armáda, možno i štáb. Za sebou zanechali spúšť. Na trávnikoch pri cestičkách boli haldy debničiek s pušným prachom v trubičkách, kolieskach obalených plátnom, tiež naplnených prachom. Botanicke záhradu vôbec nikto nestrážil, tak keď prešiel front, potulovali sme sa po nej a vyberali si vhodný pušný prach na raketové motory svojich modelov lietadiel. Ako modelári sme mali doma celkom dobrú zásobu lietadiel. Vrtuľu poháňal zväzok gummy, namiesto toho sme vymýšľali pohon, aký majú rakety. Do chvosta sme umiestnili papierovú trubičku naplnenú pušným prachom. Tieto pokusy sme robili v botanickej záhrade. Najstarší chlapec, volal sa Pubo Matkovič, svoj model nasmeroval von na zadnú cestu. Vytiahol zápalky, zapálil, a lietadlo vzlietlo. S čím sme ale nerátali, ostro zmenilo smer a rútilo sa na nás. Za našimi chrbtami bola skládka voľne nahádzaných krúžkov pušného prachu. Lietadielko pristalo rovno na tejto kope. Len sme vytriešťali oči hrôzou, nevedeli sme sa pohnúť z miesta. Kopa začala horieť a hrozil ukrutný výbuch. Pubo bol však ducha-prítomný. Bol vyzbrojený palicou na sebaobranu pred inou bandou v botanickej, tou kopu rozmetal a my sme začali dupotať po tom strašnom produkte vojny. Posledná nálož dosyčala a všetko stíchlo. Pubo zobral torzo lietadla, aby sme po sebe nenechali stopy, a behom preč. Keď sme sa vzdialili na pár desiatok metrov, nejaká zabudnutá debnička so strelivom a pušným prachom dostala iskru a buchla. Okolo išiel nejaký pán, až mu širáč na hlave naskočil, tak sa zľakol. Všetko sa skončilo bez väčšej pohromy.

Neuspokojili sme sa len s týmto zážitkom, druhý raz si každý z nás priniesol ruksak a napchali sme tú drahocennú surovinu do vakov. Vyložili na chrbát a pochodovali sme s palicami ako skauti. Starší, čo nás stretli, spokojne pokyvovali hlavami. „Aké vzorné dietky...“ Keby oni vedeli, čo nesieme. Každý z nás prišiel domov a zháňal vhodný úkryt „čierneho zlata“. Ja som ten „poklad“ napchal do nočného stolíka v mojej a bratovej izbe, takmer sa nedal ani zavrieť. Brat sa robil, že spí, ale po očku sledoval, čo to stvárať. Akože sa zobudil a ja som ho začal sponovať, či niečo vie. A spravil som chybu. Začal som mu sľubovať, že mu vyrobím raketu a ukázal som mu vzorku *prachu* ako palivo. Prosil som ho, aby to neprezradil apíkovi. Ráno otec dával do poriadku

obchodnú miestnosť po požari a po koňoch, lebo Sovietsi si v obchode zriadili stajňu.

Môj braček ako prvé povedal otcovi, v snahe zapáčiť sa: „*Vieš čo, apík, Ari má sto kíľ pušného prachu a budeme robiť rakety.*“ Oteckovi sa zatajil dych, očervenel – podal som mu pohár vody – a traslávým hlasom sa opýtal: „*A kde to máš?*“ Marian, mladší braček, jedným dychom povedal, že hore v izbe v nočnom stolíku, ale asi to nebude sto kíľ. Chcel si to u mňa vyžehliť. Otec ako strela vybehol do manzardy, ako keby už horelo a búchalo. Zobral vedro, nahádzal doň náklad, asi kilo „prachu“ (bolo by to stačilo na likvidovanie strechy domu), a zalial ho vodou. Naivne som mu v tom chcel zabrániť. Kúpil som v tom zmätku zaucha a otec trielil s nákladom, nevedno kam. Z okna izby som ho sledoval. Otvoril poklop žumpy a obsah vedra vylial do jamy. Otec, spokojný so svojím výkonom, si zapálil cigaretu. Neviem, ako áno ako nie, v žumpe musela zostať traskavá zmes plynov, odrazu sa zo žumpy vyvalil gejzír ohňa. Na pár sekúnd. Zahučalo a zhaslo. Bolo po divadle. Taký raketo-vý motor nik nevyrobil ako môj apík.

Mal som z toho týždeň *zaracha* a musel som oberať slivky, ktorých v tomto roku po vojne bolo bohato. Nerobil som si z toho nič, lebo aj tak by som ich s otatom obral. Napálili sme dvadsať litrov „päťdesiat-šestky“ v štiavnickej pálenici.

Gymnazista

Život narušený vojnovým šialenstvom sa dostával do obručí poriadku a disciplíny. Bolo treba dokončiť terciu, lebo po prvom mie-rovom lete bude zberačka, čo sme si všetci uvedomovali. Učiteľov, pardon, profesorov bolo zrazu po vojne neúrekom, samé nové tvá-re. Z pôvodného pedagogického zboru spreď roka zostal náš riaditeľ pán Solčányi so svojou manželkou. On bol slovenčinár a latinčinár a jeho pani učila zemepis a tuším fyziku. K starej zostave patrili aj ma-tematikár pán Petr, hoci bol Čech, ostal v Štiavnici, a mladí profesori pán Štefek – prírodopis, pani Bochníčková, myslím ruština, a tried-na. Medzi nových sa zaradila aj pani Dobešová, priatelila sa s pánom

Bolerázkym, neskôr bola jeho manželka, učil filozofiu, latinčinu a ruštinu, prípadne nemčinu. Pani Kubínyiová nás učila chémiu a namojveru, ostatných som si nezapamätal. Ešte sa mi zdá, že telocvik učil pán prof. Štefek. Keď prichádzal na hodinu, odo dvier najskôr leteli kľúče, presne pristali na katedre, a za nimi letela triedna kniha. Kľzavý dopad – a zastala presne uprostred stola naproti stoličke. Tento pedagogický akt nás študentikov naplňal strachom a rešpektom. Náš pán *profák* sa postavil, pozdravil „*Dobry den*“ a pomodlil sa ráňajšiu modlitbu, čo bolo zaužívané v predchádzajúcej dobe. Po skončení modlitby sa nám prihovoral priateľským, mladistvým hlasom. A hodina prírodopisu sa začala. Odbehol ešte do kabinetu s dvomi chlapcami, aby doniesli modely náučných pomôcok, glóbus a akýsi lampový systém nebeských telies. Začalo sa mi to pozdávať a odvtedy som mal tento predmet rád. Určité okolnosti však môj postoj skazili, ale až vo vyšších ročníkoch, čo sa vám pokúsím objasniť a zdôvodniť.

Medzi profesorov, čo nás učili od prvej triedy, patrili pán Cuker, krasopis, a pán Cveikuš, ktorý vedel za jednu vyučovaciu hodinu nasoliť aj päť pätoriek, ale v konečnej klasifikácii ste vyplávali s dvojkou. Jedna nemenovaná pani profesorka si pri skúšaní obyčajne sadla na katedru, nohu cez nohu, zobrala notes a ozvalo sa: „*Hauser, k tabuli*.“ Bola slovenčina a precvičovali sme vybrané slová. „*Vybrané slová po b*.“ Môj pohľad preletel od úst mojej profesorky na poprsie, keď jedna z nôh trochu nadvihla bielu sukňu, až vykuklo krásne formované koleno... Bože... čo mi to dala táto naša krásavica za otázku? Priletelo slovo „*No?*“ Vtom sa mi mozog preladil z krásneho poprsia na slovenskú gramatiku a odrecitoval som: *býk, kobyła.....*a ostatné. Len byvola som si nevedel spomenúť. V mysli sa mi mihali rôzne zvieratá, miešané s poprsím pani profesorky a bielou sukňou. Košelu som mal na chrbte mokrú od úporného premýšľania. „*Sadnúť, dvojka, aj to z milosti*,“ vtedy mi ten prekľaty byvol prišiel na rozum. V snahe zlepšiť si známku, zreval som: „*Byvol*.“ Práve vtedy profesorka hovorila, že o našich vedomostných diferenciách by mal byť informovaný aj pán riaditeľ „*byvol*“. Celá trieda zhlika, že vraj pán riaditeľ je byvol. Našťastie, túto slovnú hračku pani slovenčinárka pochopila a skríkla: „*Ticho tu bude!*“ Mne vylepila mierne zaucho, ale aby to zahladila, tak mi dala jednotku. Páni, bol

som hrdý, a kým neodišla učiť inde, bol som do nej zamilovaný veľkou platonickou láskou terciána.

Terciu sme za tých pár mesiacov do júna absolvovali s veľkým úsilím nás študentov a s prispením nie malej miery našich pedagógov. Na môj veľký žal zo zboru odišiel do dôchodku náš pán profesor kreslenia, akademický maliar Jaroslav Augusta. Hneď som zaktivizoval rodičov a mamka zašla so mnou k nemu do bytu. Býval v honosnom poschodovom dome pri Klopačke. Spredu ho obklopovalo vkusne upravené rozárium a v zadnej časti bola odpočinková a ovocná záhrada. Mamka predniesla žiadosť pánovi profesorovi, či by mi mohol dávať súkromné hodiny kreslenia, lebo okrem lesníctva to bol môj vytúžený cieľ, študovať výtvarné umenie, maľovanie. Horko-ťažko súhlasil s výhradami, že už ani sám netvorí, pre únavu. Ale za to ma raz do týždňa zaviedol do tajov olejovej farby a akvarelu. Pero-kresby som ovládal zo školy, lebo kreslenie pokračovalo, ale ani zďaleka to nebolo to, čo nás naučil majster Augusta. Po vyučovaní som mu raz za týždeň zanesol na kritiku, čo som vyprodukoval, a dostal som nové zadanie. Toto, žal, trvalo len pár mesiacov. Súkromné hodiny sa skončili pre chorobu a azda aj preto, že sa k nemu hlásili študenti z predmaturitných ročníkov, ktorých pripravoval na umeleckú dráhu na vysokej škole.

Tak som čerpal len z toho, čo ma útržkom pán Augusta naučil a z naturálnych potuliek s apíkom a pánom Jožkom Kollárom, tiež akademickým maliarom. Nedostatkom Jóži báčoho, ako som majstra Kollára volal, bola jeho ťažká hluchota. Keď sme spolu v prírode maľovali, ja len do skicára, darmo som sa ho na niečo pýtal, neodpovedal, alebo iba niečo zamrmlal, čomu som zase ja nerozumel. Sedel som mu po pravici, ako dobrý Kristov lotor na križi. Raz som si nevedel rady, ako namiešať farbu, a drgol som mu laktom do ruky, práve keď ťahal zlatú líniu obrazu. Spravil machuľu a zhíkol. „Ty si majster,“ oslovil ma, že ... *„odkedy sa snažím ten stred natrieť a za svätého sa mi to nedarilo. Tebe sa to podarilo jedným drgnutím do ruky.“* On si problém vyriešil, ale moja otázka, ako namiešať zvláštnu zeleň, ktorá bola v mojom horizonte, zostala nezodpovedaná.

Na potulky sme chodili čoraz menej, lebo apík bol zaneprázdnený obchodom a počas Povstania musel odovzdať svoje dve flinty, za čo dostal *orazítkovaniu* cedulku. Ku svojim zbraniam sa už nedostal, a tým sa jeho poľovnícka kariéra skončila. Rozpadla sa aj pôvodná poľovnícka spoločnosť a nastúpili úplne iní „zaslúžilí“ občania, v ktorých otec poznal bývalých honcov s nie veľmi čistým kontom. Poľovníkov, ktorí strieľali na všetko, čo sa v prírode hýbalo, a to aj tesne za mestom. Tak skončila aj susedova sviňa, čo sa vytárala na pašu. Navyše nebola prihlásená, tak ju *orgán* prideliť poľovníckej spoločnosti a sused si utrel gambu. Otec sa dozvedel ešte aj to, že jeho flinty používajú títo *súdruhovia*. Otec sa dostal na listinu *buržujov* a takíto by vraj mohli spôsobiť kontrarevolúciu. Vtedy platilo heslo „*Drž hubu a krok*“, čo sa od roku 1949 zostrovalo až do extrémov. O tom, ako postihli našu rodinu, sa zmienim neskôr.

Útek za hranice

Po úspešnom skočení tercie prišli letné prázdniny. Vtedy sa začalo povrávať, že študent má voľno na zotavenie využiť na absolvovanie brigády. Manuálnou prácou prispieť k „budovaniu našej republiky“.

Po frontových poškodeniach sa renovovala budova starého gymnázia. Bolo treba podávať tehly, maltu a robiť všetky stavebné práce. Prihlásil som sa, veď každá korunka sa zišla. Nie veľká partia chlapcov sme robili s jedným murárskym majstrom. Za mesiac som zarobil sto korún v starej mene. Mohol som si kúpiť nejaké farby, čo mali ešte v obchode zo starých zásob. Našťastie, bolo dostať len základné odtiene, bielu, čiernu, modrú, červenú a žltú mali len jednu tubu. Ešte predtým som si kúpil liter fermeže a terpentín som si „požičal“ zo starootcovskej dielne. Starký bol stolár, ako malý chlapec som sa mu často díval na ruky pri práci. Teda žltú som musel vyrábať. Našiel som vo vrecúšku práškovú žltú, „citrónku“, lenže skamenenú. V pivnici som vykutral mlynček na mak a žltú som elegantne pomlel. Mamka sa čudovala, keď robila rezance s makom, že boli oranžové. Kamufloval som, vraj asi nám na trhu predali nedozretý mak. „*Veď ja tej Pukančianke dám, takýto mak predať!*“ rozčuľovala sa mamka. Čušal som ani pena a len som čakal, či niekto z rodiny nezačne zvracať. Apíkovi bolo trochu

čudne od žalúdka, ale gľgol si slivovičky a bolo dobre. Ja som o svojom hriechu vedel, tak som sa nad normu napil štiavnickej železitej vody rovno z vodovodného kohútika. Cikal som naoranžovo. Tak som sa naučil vyrábať žltú a oranžovú farbu.

Leto preletelo ako voda, aj keď skrátene o mesiac na „brigáde“, ale vďaka tomu som mohol odmaľovať Nový zámok z okna mojej izbičky, keď pršalo. Vtedy bol ideálny rozptyl svetla a zvláštna melancholická nálada, preto robota išla od ruky. Skončil som zámok v sépiovej hnedej, ktorú sa mi podarilo vyčariť kombináciou farieb a úžasným šetrením, lebo v obchode ešte nič nemali a Hartmudth ešte asi nezačal vyrábať. Ten zvyk, maľovať v zamračenom počasí, mi zostal dodnes. Osvojil som si aj jeden zlozvyk, používal som jeden, nanajvýš dva hrubé štetce na celý obraz. Pomáham si pri tom aj rukami, bývam zababraný až po lakte. Mám potom robotu obraz očistiť. Izba sa mi pomaly zapĺňala plátnami, ale len tak, bez slepých rámov. Moje obrazy som pripínal klinčekmi na stenu, že ich neskôr pekne zarámujem, keď sa rozbehnú obchody a stolári. Mamke sa redukoval stĺpček postelných plachiet. Nechcela mi dať nové, tak som vyberal zachovalé a poriadne ich napúšťal glejom a sadrou. Bol z toho parádny šeps. Sem-tam som použil aj preglejku, čo ostala po starom otcovi v dielni. Na hrubé veci som použil novšie konopné vrecia, tie som musel vyprať a vyžehliť starým *pigľajzňom*, opracovať úlomkom brúsneho kameňa. Veľa vecí mi poradil apík. Táto práca ma bavila. Steny v mojej izbičke sa plnili, až kým neprišiel zásadný zvrat v mojom živote a v živote našej najbližšej rodiny.

Takýto život som prežíval v kvarte a kvinte. Dosahoval som priemerné študijné výsledky, na vysvedčeniach sa mi sem-tam objavila jedna alebo dve trojky. Najmä z humanitných predmetov, ktoré som sa učil s nevôľou. Vždy som bol technický typ a dobrý lyžiar. V lete som chodil po večeroch behať vytrvalostný beh, v zime na bežkách. Výstroj však nebol ešte technicky dobre vyrobený. Dobré lyže vlastnila škola, ale ako syn bohatého obchodníka som sa k nim nedostal. Do konca roku 1948, keď prišlo znárodnenie a znova sme prišli o náš majetok, otec sa stal zamestnancom vo vlastnom obchode. Situácia v štáte bola kriminálna. Z otcovho rozprávania viem, že vládla obrovská korupcia,

politické prenasledovanie, agenti *Štátnej bezpečnosti* udávali nevinných, za vyjadrenie vlastného názoru hrozil ťažký žalár. Bol to teror kontrolovaný vládou jednej strany. Darmo v posledných demokratických voľbách v roku 1946 zvíťazila demokratická strana. Prišiel – február 1948 – a po ňom, viac ako štyridsaťročné obdobie beznádeje. Túto situáciu som vnímal s utrpením, čo sa začalo odzrkadľovať aj na mojom prospechu. Začal som uvažovať o odchode z gymnázia a ísť za učňa do nejakej stolárskej firmy, alebo prestúpiť na umeleckú rezbársku školu. Šiestu triedu som absolvoval už so štvorkami. Pravdepodobne som trpel na nejakú nervovú chorobu, zlyhávala mi pamäť. Boli to asi následky puberty a nervového zaťaženia zo situácie, v akej sa ocitla naša rodina. Začalo sa vyučovať intenzívne v komunistickom duchu. Všetko sa menilo.

V piatej triede som mesiac brigádničil na Trati mládeže. Dali nám svetlé plátenné krátke nohavice o dve čísla väčšie a dve modré košeľe. Inštruktori Slovenského zväzu mládeže do nás hučali o nejakom hrdinstve a budovaní socializmu, o svetlej budúcnosti komunizmu v našej krajine. Začiatkom júla nás chlapcov a dievčatá naložili v Štiavnicí na nákladné auto aj s pár vrecami zemiakov, vyložili nás v lágri (tak sa volal tábor č. 4) pri dedine Kozelník. Mali sme sa nejako zariadení a udomáčniť na tvrdom lôžku s dvoma vojenskými dekami, bez prestieradla a podhlavníka. Začínala sa svetlá budúcnosť ťažkej práce pri zemných prácach, ktoré mohli vykonávať zemné stroje. Lopata a krompáč nahradili stroj na nútených prácach. Popoludní, vždy od šestnástej hodiny bolo povinné vymývanie mozgov. Vstupnú bránu do tábora strážil o čosi dospelejší chlapec s puškou na pleci. Vtedy sme si neuvedomovali situáciu, že to boli presne vypracované inscenácie, aby nám do našich detských hláv vniesli strach. Bola to práca politických komisárov, ktorí študovali na politických školách v ZSSR. Vtedy sme sa stali kolóniou Sovietskeho zväzu. Rozhodli o tom veľmoci po skončení vojny.

Stravu tvorila vodová polievka so smradľavými zemiakmi, páchnucimi po DDT, s krajcom chleba, natretým buď bryndzou, alebo marmeládou, ktorá zaváňala plesňou. Dezinfikoval som si vnútro cesnakom. Našťastie, cibuľu a cesnak som mal veľmi rád a aj našu záhradu, kde som

sa nemusel nútene pracovať. O záhradku som sa staral, ale tam – čo tam! Teraz by som mal byť na Belianskom jazere, vychutnávať si prázdniny. Taká chmára myšlienok ma zožierala a vychádzal mi z toho jediný cieľ: buď absolútna ľahostajnosť a nezaujem o všetko, a možno skončenie môjho života. Chcel som sa zodrať pri krompáči a lopate, ochotieť a zomrieť. Bola to vtedy naivita detského rozumu. Ale iné východisko som nemal, lebo skončiť samovraždou bol podľa môjho svedomia ťažký prečin voči morálke a výchove mojich rodičov a viery v Boha. Hoci Boh sa voči mne a voči ľudstvu prehrešoval miliónmi mŕtvych v nedávnej vojne, dopustil moju duševnú bezvýchodiskovú bolesť.

Cez deň, na ťažkých robotách, som drvil krompáčom zeminu a hádzal ju do vagónikov. Navreli mi mozole, stvrkli. Horšie, že pri tej práci som musel počúvať odporný hlas veliteľa baraku. Mal osemnásť rokov a stále nás hnal do roboty. Keď sme boli vysilení od roboty, sácal do nás, pričom sa pubertálne chechtal. Fajčil cigaretu za cigaretou a nenávisťne hľadel najmä na mňa. Neskôr som sa dozvedel, že pochádzal z rozháranej rodiny, jeho otec bol veľký okresný funkcionár a opantala ho nejaká úradná „kráska“.

Za dva týždne som viditeľne spevnel, lebo robotu som dopĺňal telesným cvičením. Predsavzal som si, že buď sa zničím, alebo zmocniem, aby som čo najskôr mohol dať po hube tomu sprostému chalanovi, ktorý nás šikanoval. V nedeľu, po dvoch týždňoch roboty, som naskočil na „Štiavnickú Anču“ a odviezol som sa domov na dobrý nedeľný obed. Naši sa aj čudovali, že som prikvitol a apík mi naivne poradil: „*Povedz, že si bol v kostole na omši...*“ Večerným vlakom som sa vrátil. Na druhej strane zastávky už čakali komunistickí prisluhovači, ktorí nás pochytili, zviazali nám ruky a viedli nás na štáb. Tam nás čakala vyšetrovacía komisia na čele s veliteľom tábora, tuším sa volali Toman a Tarapčák.

Veliteľ zasyčal: „*Kde si bol popoludní?*“

Odvetil som smelo: „*V kostole na omši a potom si zajesť trochu lepši obed ako tu. Veď robím poctivo, tak si to aj zaslúžim a čo, som v base? Dnes predsa nie je pracovný deň, je nedeľa!*“

Na to sa ozval hromadný chechot vyšetrovacej komisie a tváre im „zbrutálneli“. Potom nastalo hrobové ticho. Myslel som, že ich ide poraziť. Zástupca sa na mňa víťazoslávne pozrel a povedal: „*S maturitou sa môžeš rozlúčiť a na vysokú nepomýšľaj, dobrá bude lopata a krompáč. Môžeš ísť!*“ Konečne mi rozviazali ruky a jeden z nich mi na ne napľul... vraj, aby špagát povolil... To bola silná káva aj pre veliteľa tábora a dal facku chalanovi, ktorý ma takto ponížil. „*Súdruh, takto komunista nejedná!*“ a mrkol na neho. Pochopil som, že je to divadielko predou mnou.

Ako som vychádzal z veliteľského baraku, stretol som chlapca, ktorý ma sledoval až po náš dom. Vedel som, že ide podať hlásenie. Už vtedy sa formovala ŠtB. Ani som netušil, že podobný osud ma zastihne viackrát v podobnej situácii a aj v ohrození života. Pomaly som sa vliekol do svojho baraku, ľahol som si na tvrdú priču a pohrúžil som sa do čiernych myšlienok. Chlapci boli na akejsi politickej prednáške pri táboráku. Ešte aj na takýchto miestach štábisti využívali čas na urážlivé poznámky na tému viery a telesnej slabosti, lebo termíny na stavbe sa oneskorili, a preto nás drzo ponížovali. Osočovali nás, že sme slabosi, ulievame sa, že naša komunistická budúcnosť slabochov nepotrebuje a podobné *drísty*.

Kým to bolo únosné, na *Trati mládeže* pracovali mladí ľudia aj z Francúzska a vtedajšej Juhoslávie. Pred zosilnením komunistického vplyvu sme sa navzájom zdravili „*Zdravo!*“. Ešte aj Francúzi prebrali tento pozdrav. Pred naším odchodom domov, začiatkom augusta 1948, sme sa dozvedeli, že v Juhoslávii je iný komunizmus ako u nás. Bol som zvedavý na ten zázrak, ale nedočkal som sa, lebo Juhoslovania aj Francúzi sa pobalili a odišli z našej vlasti. Juhoslovanský model režimu sa k nám nedoplazil, lebo ho zahnal červený vietor zo Sovietskeho zväzu.

Na *Trati mládeže* sa stali aj tragédie. Chlapec z nášho baraku vykonával akúsi strážnu službu, namieril zbraň na dievča, s ktorým sa rozprával, a vyšla rana. Dievča trafil do oblasti panvy. Neviem, či to bolo z malichernosti, či sa predvádzal pred dievčinou, alebo to bolo zo žiarlivosti. Neviem, ako sa celý prípad vyšetril.

Aj druhý tragický prípad sa stal v našom tábore, vlak „Anča“ zrazil chlapca, ktorý s kamarátom niesol vodu v hrnci, každý ho držal za jedno ucho. Vlak sa v tichosti vyplazil spoza zákruty a chlapca zachytil nárazníkom a usmrtil. Bol to Francúz.

Dojemný bol pohrebný akt. Konal sa vo večerných hodinách a truhlu niesli chlapcovi druhovia. Ďalší im svietili na cestu lucernami a smolnými faklami. Rakvu naložili do vlaku, ktorý pešo sprevádzali až po Hronskú Dúbravu. Bol to veľmi smutný akt, keď vyhasol mladý ľudský život. Plakali sme ako deti. Veď sme aj boli deti!

Brigáda sa skončila koncom júla a večer som sa ocitol vo svojej mäkučkej posteli. V momente som zaspal, ale za hodinu som bol hore. Na Novom zámku strážca odbíjal jedenástu. Všetko ma bolelo a moja mäkučká posteľ akoby horela. Bol som bezradný. Zobral som paplón a vankúš, položil vedľa postele a ľahol som si na zem. Zakryl som sa plachtou. Hneď som zaspal a ráno som sa zobudil doružova vyspatý. Trvalo to skoro týždeň. Na posteľ som sa nemohol ani pozrieť. Také čudo!? Bol to návyk spať na tvrdej priči. Človek si aj na šibenicu zvykne, hovorí ľudové príslovie. Na mojich rodičoch bolo vidieť určité napätie. V domácnosti bola mama na všetko sama. Pomáhal som, čo som zvládol. V záhrade, kadečo pri pestovaní a zbere ovocia. Tam moja fantázia pracovala veľmi dobre, najmä pokiaľ išlo o moju budúcnosť a riešenie mojej existencie, ako pokračovať v škole. Ale prišlo riešenie.

Na tvárach mojich dvoch kamarátov, Tonyho a Janka, som rozpoznal masku tajomnosti. Pýtal som sa ich, čo predomnou zatajujú. Významne sa na seba pozreli, ale aby som sa nehneval, to tajomstvo je len ich.

V tom čase sme založili čitateľské kluby pri časopise Vred, ktorý ešte voľne vydávali v Prahe a šéfredaktorom bol pán Jaroslav Foglar. Boli to päť-šesťčlenné kluby a mohli byť v nich chlapci aj dievčatá. Bolo to niečo podobné ako skauting, ktorý už v tom čase zakázali. Tony založil klub Čierny orol, mal päť členov. Ja som mal klub Sivý vlk, tiež sme boli piati. S láskou a úctou si spomínam na priateľov Janka

Bahúla, Ela Keczera, Otta Mayera, ktorý neskôr prestúpil do Čierneho orla. Naša činnosť spočívala v lovení bobríkov. Bolo treba splniť 12 podmienok, aby sme pred sebou boli uznaní za šlachetných, telesne zdatných a vytrvalých chlapcov. Pre svoj klub som vydával časopis, ktorý som písal na starom kufríkovom stroji a sám som doň kreslil perokresby, ilustroval som nimi poviedky, hádanky, vtipy a podobne. Časopis sa volal Kormorán, čo bol vodný vták a dobrý vzduchoplavec. Samozrejme, keď sa to dozvedeli spolužiaci, sem-tam si z nás robili posmech. Bolo to oveľa ušľachtilejšie, ako sa flákať po meste a šikanovať slabších, alebo sa „užívať“ nudou.

Medzi dvoma klubmi prebiehali rôzne súťaže – preteky na bicykloch po poľných cestách, horolezectvo na bralách Starého mesta, spoločný lov bobríkov (napr. 24 hodín neprehovoriť žiadne slovo, alebo prežiť v prírode od východu do západu slnka samotou, celý deň hladovať a rôzne telesné zdatnosti). Od dvanástich rokov sme nazívali ako dobrí kamaráti. V šestnástich družné hry ešte pokračovali, ale už zriedkavejšie. Prichádzali iné existenčné starosti a socialistický systém, ktorý videl len zväzák a vymývanie mozgov. Časopis zakázali. Asi dvakrát sme spoločne táborili na Počúvadlianskom jazere, kde sme lovili bobríkov, a bolo nám dobre.

Vtedajšia doba nám, šestnásťročným chlapcom, priniesla svojím systémom obrovskú túžbu po užitočnom dobrodružstve s určitou dávkou zvedavosti. To bolo vidieť na tvárach mojich priateľov Tonyho, Janka, a možno sa to zračilo aj na mne. Na moje naliehanie mi prezradili svoje tajomstvo.

Plánovali ilegálne opustenie našej republiky, dakde do západného Nemecka. Bol to vtedy pre mňa šok, ale aj riešenie, aby som sa v nejakej slobodnej krajine rozhodol, ako žiť, ako sa vzdelávať, ako si vybudovať kariéru. S ich plánom som sa oboznámil len v hrubých rysoch, termín – ihneď po skončení školského roka, 28. júna 1949. Chýbalo ešte niekoľko týždňov do začiatku prázdnin. Školu som vnímal len ako v hmlách. Učil som sa len toľko, aby som prešiel do ďalšieho ročníka, do septimy. Voľakedy, ako primán alebo sekundán, som sa na chlapcov pred maturitou díval ako na sviatosť oltárnu. A teraz som ja v tom

veku a plánujem úžasnú vec. Ťažko som sa vedel sústrediť na čosi iné ako na vtieravú myšlienku, že v lete zanechám rodné mesto, milovanú rodinu, otca, mamu, bratov a pôjdem riskovať život z príkazu môjho druhého „ja“, ktoré mi hovorilo: „*Musíš!*“ Nemáš inú perspektívu, veď aj na Trati mládeže ti povedali, že sa „*môžeš rozlúčiť s maturitou a na vysokú ani nepomysli,*“ tak prečo nie?! Zamyslený som sa díval na moje prvotiny – olejomalby na útržkoch plátien z maminých starých plachiet a obtojenej vrecoviny. Prichytil som sa, ako v zamyslení hladkám svoju špachtľu a hrubý štetec, čo som dostal na Vianoce. Pohľadom som hladil mne také milé predmety. Či je to už naozaj rozlúčka? Konštatoval som, že áno! Pevne som sa rozhodol. Sústredil som sa len na prípravu, ako technicky zvládnuť prechod hraníc. Špeciálnu mapu nám legálne zohnali nejakí chlapi z Bratislavy. Jednoducho im ju predali v predajni máp. Mapa bola v mierke 1:75 000 a bolo na nej kúsok západného Nemecka. Preverili sme to aj na turistickej mape. Nedajbože, aby sme utekali do NDR. Mapa bola správna. K hraniciam sme sa mali dostať vlakom, vystúpiť na stanici Lipová. Bolo to neďaleko Chebu. Na hranicu to bolo pahorkatým terénom sedem kilometrov. Pomocou epidiaskopu sme si u nás zväčšili vytýčenú trasu. Križovala ju jedna hradská a hranicu sme mali prekročiť prebrodením nejakého potoka. Každý z nás si to nacvičoval samostatne. Niekedy, keď som o tejto akcii meditoval, trápila ma myšlienka, čo ak sa nám to nevydarí. Stačila zblúdená guľka a je po všetkom. Vtedy som si uvedomil, čo všetko sa zmestí do jednej hlavy, ktorá ešte musí zvládnuť učebnú látku tak, aby som primerane úspešne skončil školský rok. Doma to bolo tiež naklonené, otec bol od rána do noci úplne zaneprázdnený v obchode ako vedúci socialistického podniku. Večné inventúry, preberanie tovarov a predaj ľuďom, ktorí sa chceli zbaviť bezcennej povojnovej meny.

Bol som si plne vedomý toho, že situácia v neznámej prírode, v noci, pod hrozbou pušiek je iná, ako virtuálne predstavy nahovoreného úspechu. Často som sa zahľadel do ďalekej budúcnosti, keď som volil variant neúspechu. Nasleduje ťažké väzenie a za stalinistickej éry možno i smrť. V prípade úspechu, ktovie ako sa k nám zachovajú Nemci, keď zazrú deti ako utečencov. Zo správ stanice Slobodná Európa vyplývalo, že za hranicami sa netreba ničoho báť. Pôjdeme do zberného lágra, na jazykový kurz a potom šups, do sveta. Mne sa vždy

páčilo Švédsko. Dúfal som, že s čiastočnými vedomosťami nemčiny sa volajako prebijem. Tony chcel ísť do Ameriky a Janko, myslím, že tiež. Tony navrhoval, aby sme neboli jeden od druhého závislí a každý bude konať samostatne, čiže sa rozídeme.

Máj v tom roku bol trochu daždivý a v júni udreli horúčavy s prechodnými búrkami. Využíval som toto počasie a v najväčšom daždi, za hromov a bleskov, som išiel na bicykli do Kysihýbla na mlieko do gazdovského majera pre mladšieho brata a mňa. Chcel som si zvyknúť na výčiny prírody, lebo sa nedalo vedieť, ako dlho budem ležať niekde v priekoze a plaziť sa ku hraniciam. Robil som aj nočné túry do Starého mesta, čo bolo nebezpečné miesto, rozkopané, s drobnými priehlbňami a hlbokou šachtou. Každý večer som behal okolo botanickej záhrady, takto som trénoval celé telo. Musel som to robiť, aby som vyvážil zaťaženie myseľ. Ešte sa pridružila jedna okolnosť. Otec mi zakázal celú akciu cesty do Prahy za umením. Bol som presvedčený, že z domova musím odísť ilegálne. Spravil som veľkú hlúposť, že som z Prahy napísal list na rozlúčku a poslal som ho poštou domov. Nikdy ešte pošta tak promptne nekonala ako teraz. List bol na druhý deň doma. Myslím, že to isté spravili Tony a Janko. Listy sme odoslali z Prahy na druhý deň po prenocovaní v hoteli.

Doma som mal nachystaný ruksak a malý kufrík, zabalil som si do nich minimálne množstvo bielizne, a remencami skrútenú vojenskú deku, ktorú som našiel v botanickej záhrade pri muničnom sklade. Rátal som s tým, že budeme nocovať niekde v prírode. Pred odchodom sme si namnožili letáky s textom, ktorý by sa nepáčil budúcim vyšetrovateľom. Považoval som sa za osobu konajúcu protikomunistický odboj. Netušil som, že raz, keď aj u nás bude slobodný svet a zjednotená Európa a na mojej hlave budú šediny, budem vlastniť preukaz, ktorý mi vydá Ústav pamäti národa na moje meno a bude označený: Preukaz veterána protikomunistického odboja. Čo všetko som musel zažiť, aby som tento cieľ dosiahol, opisujem v nasledujúcich riadkoch.

Skončil sa školský rok a mal som v ruke koncoročné vysvedčenie zo šiestej triedy. Prospel som, ale nezáležalo mi na tom. Učil som sa len toľko, aby som mal o učive prehľad. Profesorom to bolo podozrivé

a dohovárali mi. Mlčal som a na túto tému som sa nerozprával ani s kamarátmi. Tony vedel obzostojne po anglicky a nemecky a taktiež po maďarsky. Janko trochu po nemecky, asi ako ja. Tony nás cvičil v nemčine a v angličtine bežné frázy, aby sme do Nemecka neprišli ako rečovní analfabeti. Týždeň pred odchodom sme mali nervy ako na špagáte. Bola to rozlúčka s našimi najmilšími osobami, domovom, s gitarou, knihovničkou, mojimi kresbami a maľbami na stene. Bol som ako odsúdenec na ceste na popravisiko. Neraz som zapochyboval o úspechu, už len zato, lebo sme boli neskúsení. Dodával som si smelosti, presviečal sa o úspechu, vedome som sníval, že chodím po uliciach Štokholmu, ale sám... To ma strašilo. Tu sa mám o koho oprieť, napriek tomu „druhé ja“ mi dávalo jasný príkaz: *„Cesta späť je nemožná... Je rozhodnuté!“*

Na povale som mal uložené rekvizity na cestu. Ruksak s bielizňou a jednou mäsovou konzervou z dodávok UNRRA z Ameriky a balíček suchej večere od tej istej organizácie, obsahoval instantnú kávu, cukor, soľ, suchár a malú konzervu nejakej nátierky, poskladanú lyžičku, vidličku a nožík. Všetko pedantne poukladané. Nepremokavý kabát (gumák) som nemal kde dať, lebo bolo vonku pekné počasie. Ale predsa som si ho obliekol. Nazrel som do chodby, či je vzduch čistý, a križom cez dve susedné záhrady som rýchlym krokom odišiel na železničnú stanicu. Vlak odchádzal až o hodinu. Na ceste som stretol otatu, ktorý sa na mňa začudovane pozrel. Dal som mu pusku na jeho ryšavé fúzy a povedal som mu: *„Otata, povedz našim, že som išiel s kamarátmi z triedy do Prahy pozrieť si galérie a múzeá. Naspäť prídem asi o tri dni.“* Bol môj dobrý kamarát, podal mi dvadsať korún: *„Na, schovaj si, zide sa ti na vstupenku, viac nemám, vieš cigarety.“* Tých dvadsať korún mi bolo viac ako tisícka. Odvtedy som si vážil dvadsaťkorunáčky, vždy som mal nejakú pri sebe, poslednej by som sa nikdy nezbavil, aj keby som bol v najväčšej biede.

Na stanicu som prišiel pol hodinu pred odchodom vlaku. Tony a Janko tam už boli a mali zakúpené lístky do Prahy. Nastúpili sme do vagónika, kde sa všetko zdalo miniatúrne a ani sme sa nenazdali, vystupovali sme v Hronskej Dúbrave. Tam sme presadli do rýchlika smerom do Prahy. V kupé sme si opakovali všetky úkony od príchodu vlaku

do Lipovej až po samotné prekročenie hraníc. Zo správ Slobodnej Európy sme vedeli, že hranice ešte nie sú prehradené ostnatým drôtom, len stráž je zvýšená. Zdôvodňovali to tým, že je veľa pašerákov, ktorí lúpia aj bezbranných obyvateľov pohraničia. To bola pesnička nášho rozhlasu.

V Prahe sme vystúpili na stanici Praha-stred. Vošli sme do veľkomestského ruchu. Oslovil nás taxikár: „*Tak co, kluci, kam to bude?*“

„*Hotel Praha,*“ povedal Tony. Taxikár natrčil dlaň: „*Každý dá bůra a jedem.*“ Ako vo sne, každý sme mu dali dvadsať korún, i keď električka stála 40 halierov. Nasadli sme. Taxikár nás za tých šesťdesiat povozil po Prahe, asi sa v ňom ozvala zbojnícka češť, a vyložil nás pred hotelom. Tony už zo Štiavnice objednal nocľah. Vošli sme na recepciu. Recepčný sa nás prísny, ale úslužným hlasom spýtal: „*Co si budou pánové přát, ubytovaní? A co tady v Praze ráčíte dělat?*“

„*Múzeá, galérie a tak podobne,*“ odbil ho Tony.

Dostali sme dvojposteľovú izbu s prístelkou. Poskladali sme sa a Jan-ko sa hneď ponúkol, že na tej prístelke bude spať on. Bol z nás najmenší. Vždy mi pripadal ako dievčatko v nohaviciach. Boli sme dobrí kamaráti a často som ho vozil na ráme bicykla po štiavnických poľných cestičkách. To bolo snáď pred dvomi rokmi. Teraz bol zdatnejší. Dúfal som, že znesie prechod hraníc. Tony bol vysoký chlapec, taký vedecký typ. Bol inteligentný, ovládal už vtedy niekoľko jazykov a bol zbehlý vo všetkom. V telocviku bol trochu neobratný, ale aj ja. Zvládal chôdzu a bicyklovanie aj v teréne. Nepatrí sa mi ich takto hodnotiť, ale nie v zlom. Ja som bol priemerný vo všetkom, aj vo varení. Taký guláš nenavará nikto ako ja, aspoň si to myslím. Keď sme táborili na hodrušských jazerách, varil som kávu a ani som nezbadal, že mi do nej skočila žaba. Vtedy s nami táboril Zolo Zeman, odlial si z ešusu kávu a nezbadal, že aj žabu. Odpil si, nahol ešus a z kávy sa mu do očí pozerala žaba. Odtvtedy sa tento tábor volal Tábor u varenej žaby. Zolo vtedy skoro skolaboval. Mal som so sebou flaštičku alpy, dal som mu glg, aby ho to prebralo.

Popoludní sme sa trochu poprechádzali po Václávaku, vošli do vestibulu múzea, ale nervy nám nedovolili, aby sme si pozreli starožitnosti. Na rozptýlenie sme išli do kina. Dávali český film *Divá Bára*, zo dvakrát som ho videl aj doma, ale to nič, lebo myšlienky boli upnuté len na jediný cieľ – prechod cez hranice. Stále som mal nutkanie vzdať sa tohto dobrodružstva, vzápätí som si vynadal do idiotov a kopol som do kresla. To ma akosi prebralo do prítomnosti, vyšiel som von na čerstvý vzduch. Vrátil som sa po kamarátov a zdôveril som sa im, čo som v predstavách a vo viere v úspech podstúpil. Naliehal som, aby sme rýchlo išli na vlak. Museli sme však čakať na rýchlik, meškal pol hodiny. Aj chlapci prežívali niečo podobné, chceli všetko zrušiť. Keby som nebol prišiel, z dobrodružstva by nebolo nič.

Nastal čas odchodu z Prahy, do poštovej schránky sme vložili rozlúčkové listy a pobrali sme sa aj s batožinou na „Wilsonák“ (hlavnú vlakovú stanicu).

Rýchlikom sme cestovali do Plzne a tam sme prestúpili na poloprázdny zrýchlený osobný vlak smerom na Cheb. Míňali sme aj stanicu Stříbro. Netušil som, že toto mesto mi bude osudné. Vlak bol slabo osvetlený. Nám vyhovovalo, že ani sprievodca si nás nevšimal. Za Mariánskými Láznami sa začalo stmievať, napriek tomu, že bol najdlhší mesiac v roku – jún. Cez záchod sme vyhodili letáky, kde bolo písané o terore, ktorý nastane v Československu. Vtedy sme sa už chystali, že vystúpime, lebo sa približovala stanička Lipová. Videl som, že Jankovi bolo do plaču a nemal ďaleko od nervového kolapsu. Ja som si stále opakoval – vystúpiť z vlaku na druhej strane od stanice. Bol som presvedčený, že touto zásadou sa zaoberajú aj oni dvaja.

Brzdy zaškripli, vlak sa zastavil. Lipová! Tony a Janko sa pobrali k východu. Zrazu odbočili k ľavým dverám smerom na stanicu. Kričal som na nich, že nazad na druhú stranu. Sekundy sa zdali hodinami, keď som sa rozhodoval, či ich nasledovať. Zase som bol SÁM. Rezignoval som a ešte z vlaku som ohodnocoval stanicu, či ju neobsadili strážne. Vystúpil som za nimi na nástupište. Vtom sa Tony vrátil ku vlaku a bezradne zastal. Toto naše *vekslovanie* si všimol sprievodca a kričal, aby sme nastúpili, že ešte nie je Cheb. Lístky sme mali až do Chebu. Ne-

viem, kto z nás mu mávol rukou, a on zapískal na píšťalke a vlak sa dal do pohybu. Súprava prefrčala, ukázal sa terén na druhej strane stanice. Bol ako ušitý na ukrytie. Priekopa, v ktorej sa dalo prečkať, kým pomynie ruch na stanici. S hrôzou sme zistili, že dvaja žandári legitimujú vystupujúcich cestujúcich. Zostali sme nehybní, ale tma nebola až taká veľká, aby nás kryla.

„Musíme byť nenápadní,“ povedal Tony, „poberme sa na nástupište a povieme to, na čom sme sa dohodli. Ideme na návštevu k rodine, ale asi sme zle vystúpili. Tu je Cheb?“ naivne sa opýtal Tony.

„To je Lipová, neumíte čísiť? Kam jdete a odkud a kto vás pozval. Dejte ruce nad hlavu a my vás k té rodine zavedeme.“ Nato som počul cvaknúť mechanizmus pištole, čo bolo znamenie, že je zle. Nevedel som si predstaviť, odkiaľ mohla prísť *hláška*, že celá žandárska stanica vyrukovala. Báli sme sa aj pohnúť a kufre nemal kto niesť. Povolili nám zobrat si batožinu a voviedli nás na strážnicu, bola v jednom prízemnom rodinnom dome neďaleko stanice. Prehľadali nám batožinu. Oči im klala stará vojenská deka, čo som mal priviazanú na kufri. Na nešťastie bol na nej nemecký hákový kríž. Pri vyzvedaní, že odkiaľ deku mám, mi strelil strážmajster prvú facku. Boli sme zviazaní dovedna retiazkami, takže facka preletela všetkými tromi hlavami. Potom to išlo ani na pokazenej gramofónovej platni. *„Kto vás poslal?“* – facka. *„Ku komu ste smerovali?“* – facka. Nezmyselné otázky a bitie. Zuby a ťasná krvácajú, kážu sa nám vyzuť a kľaknúť na sedadlo stoličky – úder po chodidlách, neznesiteľná bolesť. A tak to išlo neprestajne dve hodiny. Nezmyselné otázky a na to ešte nezmyselnejšie odpovede, na čo sme museli zapnúť fantáziu.

Prišiel veliteľ žandárskej stanice, mladý, urastený. Na privítanie boxerový úder smerom na žalúdok a srdce. Môj pád strhol aj Janka s Tonym. Mne sa zatmilo v hlave a zrazu sa mi pred očami zjavil môj apík, ako sa rozpráva s ujom Káchom, čo oblieka mŕtvych, smeje sa a hovorí: *„Vieš, Béla, nejdú kšefty, nejako nemrú a nemrú...“* Šplachnutie vody medzi oči ma zobudilo do tvrdej reality. Potom mi Tony povedal, že sa zľakli, lebo mi zastal aj tep na krku. Objasnili sa mi moje halucinácie – prežil som vlastnú smrť. Keď som sa prebral a postavili ma na nohy, dával

mi veliteľ anglické otázky, na čo som sa asi veľmi hlúpo *ksichtil*, čo rozosmialo aj brutálneho súdruha veliteľa. Oslovovali ho Balej, ktovie či ešte žije, keď píšem tieto riadky. Prajem mu bolestivejšiu reumu, ako ma teraz pichá v ramene.

Chytili nás za goliere, začali nás dusiť a sotili nás schodmi do pivnice, kde boli vrecia so zemiakmi. Bola tam hustá tma, do ktorej sme skoro v leteckých „lupingoch“ vleteli. Zastavili sme sa v polmetrovej vode. Voláko sme sa vydriapali na vrecia zemiakov a snažili sme sa rozmotáť, stále sme boli spojení retiazkami. Janko bol v prostriedku, obe ruky mal priviazané k našim. Tony mal voľnú pravačku a ja zase ľavú. Pevne sme sa chytili, lebo sme nevedeli, či o chvíľu nebude po nás, čo sa dalo vycítiť z vyhrážok katanov. Zakopeme, zahrabeme a ešte aj mrkev bude na nich rásť... pričom sa chechtali a fackali nás.

V pivnici sme spoločne odriekali *Otče náš...* a najtichším šepotom sme sa dohovorili na menách, s kým máme spojenie doma a vo Francúzku. Vymyslené mená, že ani teraz po päťdesiatich rokoch mi neprichádzajú na rozum. Tony vyslovil sebaklamnú vetu, že naozaj sa oslobodíme, že na nás nič nemajú. Vedel som, že je to ilúzia a náš ďalší život sa bude zmietäť vo večných *kádrovačkách*, súdoch a väzeniach. O ďalšom štúdiu sa nedá ani uvažovať. Odháňal som tieto myšlienky, sediac na vreciach so zemiakmi. Taký som bol unavený, že sa mi snívalo s otvorenými očami – pivnica mala okno zaliate slnkom a vonku spieval drozd. Znova som sa ocitol vo vlaku a sprievodca sa mi prihovárал po nemec-ky a anglicky a podobné nezmysly.

Na druhý deň sa cirkus opakoval, ale už mal koncepciu. Žandári spravili chybu, že nás v noci nechali spolu. Zápisnice sa napísali hladko, lebo keď nás konfrontovali, všetko sedelo. Doma sme obhajkyni všetko odtajili, s tým, že to bolo písané pod nátlakom bitky. Ale to bolo ďaleko a my sme mali štatút politických väzňov. Bavorské hranice sa strácali do nenávratna a žila len ilúzia, že raz budú Spojené európske národy na čele s demokraciou, ktorá v štyridsiatom šiestom vyhrala voľby na Slovensku. Voľby zmietol zo stola „Vítazný február“ s masovým vrahom Gottwaldom, ktorý dal brutálne popraviť veľa nevinných ľudí. Aj naša dráma sa mohla uberať týmto smerom.

Žandári spísali zápisnice, veliteľ podpísal, podpísali sme aj my. Dali nám po kúsku suchého chleba a z vodovodu smradľavú vodu. Chlieb sme rozbitými ústami nemohli hrýzť, všetky zuby sa nám kývali po bitke a mučení.

Popoludní nás eskortovali tým istým vlakom, ktorým sme včera začínali svoje dobrodružstvo do Chebu. Strčili nás do väznice medzi samých zlodejov a iných delikventov. Spytovali sa nás: „...*, Vy ste politickí?*“ Keď sme súhlasne prikývli, odvrátili sa od nás, čo sme nakoniec kvitovali. Cely boli pootvárané a v celej väznici to hučalo ako v úli. Dozorca ma zavolať do služobnej miestnosti.

„*Budeš jíst?*“ Asi vedel, že nemôžem. Podobných prípadov už v tejto diere iste zažil. Niektoré cely boli zamknuté, v nich držali ťažkých odsúdencov. Odvetil som, že nevládzem nič hrýzť, tak snáď trochu kávy alebo polievky. Dal mi trochu kávy, išiel do svojej tašky a podal mi obloženú žemľu.

„*Dělej, jak umíš, já ti nemůžu jinak pomoci,*“ hovoril zlou češtinou. Bol to pravdepodobne Sudeťák, Nemec. Bol pred penziou a chránil si kožu tak, že robil podradné zamestnanie, dobre vedel, že je tu veľa nevinných ľudí. Povšimol som si, ako diferencoval zlodejov od poriadnych ľudí.

Tony a Janko tam neboli. Asi boli niekde inde v cele. Dozorcovi som povedal, že mám ešte dvoch kamarátov. Niekde sa vzdialil a vrátil sa s nimi s nahnevanou tvárou. Nejaký sadista strážnik ich už vyzliekol do bielizne a chcel ich mučiť. Bol to nejaký maniak, vyžíval sa na bolesti iných.

Službukonajúci starý pán strážnik nalial obom chlapcom kávu a ešte aj im vyčaril po jednej žemle. Vďaka sme sa mu dívali do tváre, ticho ďakujúc. Náhle vošli dvaja žandári, dali nám na ruky retiazky a ide sa. Viedli nás mestom na stanicu. Vlak sa pohol a zastal v Karlových Varech. Znova eskorta mestom pešo do ďalšej väznice. Tá bola modernejšia. Mňa strážnik umiestnil na samotku a Janka s Tonym do spoločnej cely. Na mňa sa vrchnosť upriamila. Mysleli si, že ja som vodca našej skupiny. Vyšetrovateľ mi dal napísať životopis a celý priebeh nášho dob-

rodružstva. Niektoré body sme mali dohovorené, tak sa naše výpovede zhodovali. Veliteľ ma omilostil a preložil ma na spoločnú celu, kde nás bolo osem, večne hladných ľudí. Porcie boli malé a ani chleba nebolo. Keď prišiel niekomu povolený balík s jedlom, pekne sa rozdelil a pán Gregor, nepísaný veliteľ izby, jedlo rozdelil a v cele bol sviatok.

So svojimi kamarátmi som sa nestretol, lebo ješť nám nosili do cely, bol tam splachovací záchod, ktorý slúžil aj ako umývadlo a zdroj pitnej vody. Moderné a racionálne, však? Raz pred našim oknom poskakoval papierik. Bol to väzenský „moták“ a prišiel od mojich kamarátov. Oznamovali mi, že sa dozvedeli, že ideme domov na Slovensko, do krajskej väznice v Banskej Bystrici. Tak sa aj stalo. Ráno mi to veliteľ oznámil a popoludní prišli po nás dvaja žandári Slováci.

Znova eskorta Karlovými Varmi. Báli sa, že im zdúchneme. Neprestajne nás na to upozorňovali. Boli sme zase zviazaní dovedna, ale nohy sme mali voľné. Keby sme chceli robiť nepríjemnosti, stačilo skočiť do nejakej pasáže a uličkami von z mesta. Väznica je odborná kriminálna škola. Na nič podobné sme ale nepomýšľali. Mali sme toho dosť a rezignovali sme na celú našu existenciu.

V rýchlíku do Košíc cez Banskú Bystricu bolo jedno kupé vyhradené pre nás, boli sme tam piati. Žandári nám dali dole retiazky z rúk. Na chodbe bola tlačénica. Len čo sme si sadli, oslobodili nám ruky, zaspali sme ako mačatá.

Zobudil som sa dakde pri Ostrave a ani som netušil, že aj toto mesto zahrá určitú rolu v mojom živote. Cestovali sme celú noc a ráno sme už prichádzali do Banskej Bystrice. Vysadli sme a zase v retiazkach pochod do stredu mesta. Bystricu som dosť dobre poznal. Chodieval som tam ako malý chlapček navštevovať môjho starkého z otcovej strany, Františka. Bol už nebohý a aj stará mama, ktorá nás opustila ešte skôr.

Priblížili sme sa k cieľu našej cesty. Ďalšia žandárska stanica umiestnená na prízemí známej bystrickej budovy zvanej „Porgeska“. Prebehla odovzdávacia formalita a už sme boli v rukách vyšetrovacích katanov v čiernych uniformách. Rozbalili spisy, študovali ich, ale nič nehovo-

rili. Potom hulákali a nadávali nám do lotrov, pobehajov a čo ja viem do akých oblúd, čo ani neviem vymyslieť. Utŕžili sme pár faciek, ale z nás boli handry, a nie ľudia, tak sme tú bitku skoro nevnímali. Naša apatia ich ešte viac rozčuľovala. Možnože práve títo katani slúžili fašistom v nedávnom režime. Kutrali sa nám v batožine, lebo dúfali, že tam nájdu niečo cenné. Boli tam buzoly a hodinky, ale tie už boli dávno preč. Ukradli ich prví vyšetrovatelia na hraniciach v Lipovej. Bohovali a púšťali do povetria rôzne nadávky na ich adresu. Asi po pol hodine nezmyselného výsluchu nás vodili z miestnosti do miestnosti ako po výstave rozličných mučidiel – korbáče, trstenice, gumené kazajky, aby vraj nebolo vidieť stopy na tele po bití. V jednom rohu bol škripec s hrubými povrazmi. Polienka nakálané na štvrtky s ostrými hranami, popŕkané krvou, nádržky s vodou a dereš – tvrdá dubovú priča. Sústavne kričali takým paholským hrdelným krikom: *„Len si pozrite tie zázračné veci v tejto miestnosti, čo otvárajú papule aj zdatnejším, ako ste vy – zasrani!“* Nervy, aj keď sme boli vyčerpaní, hladní, smädni, nám poskakovali, srdcia búšili a zozadu padali facky po vlasoch a hlave a kopance do križnej chrbtice. Odzadu, aby sme nevideli, kto nás udrél. Tá polhodina drezúry v modernej mučiarni bola ako večnosť. Chceli ešte pokračovať, ale my sme už neodpovedali, lebo sme vedeli, že musíme dodržať dohovorený kódex výpovede, ktorý povieme už len vyšetrovateľovi.

Vtom zazvonil telefón. *„Tak, kde máte tých delikventov, lebo už máme po šichte a chceme ísť domov. Druhá zmena nemá papiere. Tak ich priveďte!“* Pred vyšetrovňou bol pristavený „zelený Anton“, aspoň dvadsaťmiestny autobus. No amen, už ideme do Ilavy alebo do Leopoldova. Šoférovi kázali, aby nás odovzdal, čo nám bolo podozrivé. A naozaj, o chvíľku sme zastali pri krajskej väznici tzv. sedrie v Banskej Bystrici, asi 200 metrov od strašidelného miesta, kde nás držali doposiaľ. Otvorili sa ťažké železné dvere väzenia a autobus vošiel dnu. Šofér nám prikázal vystúpiť pri vnútornej budove. Vystúpili sme a nikde nikoho. Cez sklenené dvere krajského súdu sme videli pouličný ruch a ľudí prichádzajúcich a odchádzajúcich z budovy „súdu“. Aj šofér sa stratil a zostali sme nestrážení na dvore, sami traja. Vidiac tú strašnú mučiareň a všetky spomienky od minulého týždňa nás prikovali na mieste. Čupli sme si do tieňa autobusu, lebo slnko prihrievalo a bolo akési zubaté.

Všetko nám pripadalo akési strašidelné a dračie. Chýbal len princ, aby nás vyslobodil.

Princ sa zjavil. Mal podobu väzenského strážcu a drsne sa nás spýtal, čo tu robíme. Isté sme vystrúhali šašovské *ksichty*, lebo sa mimovoľne usmial. Usmiali sme sa aj my a vtedy padol rozkaz: „*Nesmiat' sa a mlčať. Veď my si s vami poradíme – šaškov tu nebudete robiť!*“ Naraz bol v pomýkove, ako má s nami narábať. Nevedel, či má ísť za nami, alebo pred nami. Nakoniec po bezradnom poskakovaní povedal: „*Tak podte za mnou!*“ Ruku mal na pištoli a viedol nás do väzenskej haly. Bola to oceľová konštrukcia a odrazu sa mi zdala ako Wilsonovo nádražie v Prahe. Odovzdali sme civil a dostali sme polovojskú uniformu, len bez plieškov, ktoré označovali starú nemeckú uniformu, a baganče, čo iste pred pár rokmi vyzuli z nejakého mŕtveho Nemca. Gate nám padali, lebo po tom, čo sme prežili, sme nepribrali. Opasok a šnúrký nám nedali, aby sme sa nemohli obesit'. Po dvoch-troch dňoch nás vybavili všetkým, čo napodobňovalo odev. Isté by sa zasmialo aj obecnstvo na maškarnom bále. Bola to tragikomédia. Ale nám to bolo jedno. Vyšet-rovatelia nás strašili, že lepšie ako s desaťročným pobudnutím za mrežami nevyjdeme. Pár dní sme sa vôbec nestretávali, ani na povinných vychádzkach na väzenskom dvore, kde sme pochodovali do kruhu a nesmeli sme si dávať žiadne znamenia, o rozhovore nebolo ani reči. Našťastie sme mali nacvičenú vlastnú verziu príbehu prekročenia hranice, i keď bola štylizovaná tak, že by nám mohla priťažiť, lebo stále sa v protokoloch objavoval odsek o poburovaní proti republike. Boli to tie letáky, čo sme vyhadzovali z vlaku pri Mariánskych Láznach. Snažili sme si to všelijako zľahčiť, napríklad že nám to malo v zahraničí zabezpečiť väčšie zásluhy.

Dostal som sa do dvojlôžkovej cely a bol som v nej sám. Okno bolo vysoko a ťažko zamrežované. Videl som za ním jeden činžiak, pani práve vykladala periny na slnko. Zacítil som závan domova, ale ihneď som sa preniesol do tvrdej reality. Cela bola dlhá dvanásť krokov, dve železné postele so slameným vyležaným *strožliakom*. Aj podhlavník bol z vrecoviny, vypchaný slamenou sečkou. Pod pazuchou som mal dve zodraté deky, jeden vojenský hliníkový ešus a lyžicu. Deky som hodil na posteľ napravo, aby som mal pohľad cez malé zamrežované okno

na činžiak, kde pani v červenom svetri asi riadila byt, lebo mala na hlave uviazanú kvietkovanú šatku. Iste varila voňavý obed svojej rodine. Aj mne sa ozval žalúdok (i keď som pochyboval, či ho ešte mám, po toľkom brutálnom masírovaní). Na stene nad mojou posteľou visela skrinka predelená na dve polovice. V kúte stálo zakryté špeciálne vedro, zrejme záchod, naplnené do polovice vodou. Pri ľavom múre bol stolík a dva stolčeky bez operadla. Doma sme takéto stolčeky volali *hokerlíky*, nejaká odvodenina z nemčiny. Štiavnické nárečie bolo nemeckými názvami prepletené, lebo nemeckí kolonisti – baníci, si doniesli svoju reč, nebola to čistá nemčina, ale nárečím podfarbená. Postupne sa zmiešala so slovenčinou, pôvodnou rečou tohto banického územia. Cela nebola roky maľovaná, na ploche natretej vápnom boli popísané poznámky, básničky, odkazy, rozlúčkové dialógy a nechýbali obrázky nahých žienok, nakreslených smelými ťahmi zrejme študenta, ako som bol ja. Bol to vydarený akt. V ruke držala kríž, z ktorého kvapkala krv... Ktosi zo susedstva klopkal na múr morzeovkou, intervaly... V skautingu som ovládal morzeovku, ale teraz som mal narušenú myseľ, vyrozumel som však: „*Kto si?!*“ Dvoma údermi som udrel po stene naznačujúc, že nemám vôľu na dialóg.

Ocitol som sa v novom svete, ktorý mi bude možno domovom na dlhé roky, keď to dopadne dobre, alebo skončím niekde v gulagu na Sibíri.

Súd, skúška dospelosti

Za krátky čas som prešiel bránami dvoch väzení, ocitol som sa na Slovensku v banskobystrickej sedrii, ako ľudovo nazývajú väzenie pri krajskom súde. Dvojposteľové cely, do akej ma umiestnili, sa pravdepodobne používajú na výkon vyšetrovacej väzby. Je v tom zámer, keď vyšetrujú väčšiu skupinu, aby sa nemohli kontaktovať.

Zalial ma pot, veď náš prípad nie je ukončený. Ešte nás možno budú ťahať po vyšetrovateľoch v čiernych uniformách v mučiarni pod Porgespälatou v Bystrici. Veď len nedávno sme tam boli na „vizite“, na predvážzacej exkurzii sme mali možnosť prezrieť si všetky mučidlá, čo majú k dispozícii. Vtedy mi svietlo, aby sme po časovom odstupe „ne-

kecali“ krížom-krážom. Ak sa pomýlime, tak je zle, lebo sa zopakuje tortúra z predošlých dní a nocí.

Na druhý deň som sa pomaly zobúdzal. Predstavoval som si moju izbičku a mäkučkú perinu a v polospánku som dúfal, že všetko, čo som prežil, bol len sen. Pomaly som otvoril oči a pohľad mi padol na hrubo zamrežované okno. Už svitalo, veď v júli slniečko vychádza skoro. Slniečko vletelo do tohto morbidného prostredia ako sopečný žeravý balvan, čo mi páliť hruď. Vyskočil som na rovné nohy. Musel som si zvyknúť na nový režim. Trochu som si opláchol tvár, mal som na nej opuchliny a chrasty po ranách. Ešte aj do jazyka som si zahryzol a tá rana bolela. Napil som sa trochu vody z plechového krčaha. Spal som polooblečený, tak som si len natiahol nohavice, ktoré mi včera prideliť, a uviazal som ich špagátikom, ktorý sa stále trhal. Nemal som sa ani čím učesať. Vlasy mi lietali, ale boli čiastočne zlepené krvou, tak sa nerozliezli. Potom som odovzdane čakal, čo bude. Vstal som asi privčas, ešte všade panovalo ticho ako v hrobe, od ktorého som bol neďaleko. To zdanlivé ticho preťal ostrý zvuk štrkotajúceho kľúča. Podľa zvuku musel byť obrovský. So škripaním sa otvorili ťažké okované dvere a vošiel *bachár*. Mal obuté filcové kapce, na nohách čierne rajtky. Kabát prepásaný opaskom, na ňom sa hompálala veľká baterka a nejaké kožené puzdro. Vzadu puzdro na pištoľ, neviem, či bolo plné alebo prázdne. Prišlo mi na um, že štiavnický policajt, čo stál na križovatke, nosil v tomto puzdre desiatu. Raz naháňal delikventa a namiesto pištole vytiahol klobásu... Čo nepríde človeku na um v smrtelnej tiesni? Bachár si ma prehliadol a len zakýval hlavou. Bolo vidieť, že je zo *starej gardy*, pripomínal mi starého strážnika z Chebu, ktorý mi dal kávu a žemľu.

„*Ti si nový? Ty ale vyzeráš! A čo strašíš, je ti niečo? Veď je len pol piatej. A budiček je až o šiestej!*“ A zreval: „*Bude tu ticho, vyzliecť sa a spať do šiestej! Nemám ťa odniešť vycikať???*“ Zísal na mňa, akoby som mu ráňajky zjedol. Rečnil, rečnil a mrmlúc sa chystal zavrieť dvere. Nakoniec dodal: „*Ešte sa pre zasrana dostanem do príseru!*“ a zabuchol okované dvere. Ja som stál ako prikovaný, lebo som si pripadal ako Chaplin a pritom som nestihol povedať ani slovo. Kto tu robil krik a buchot, bol starý *bachár*. Pripadalo mi to ako vo filme, keď sa horor mieša s komédiou. Dal som si dolu topánky. Našťastie, som mal silné baganče, na

ktoré som si vedel pripevniť aj lyže. Vtedy bolo viazanie remencové, na tom sme sa naučili lyžovať.

Ako v pozore som ležal polooblečený, zakrytý starou dekou. O spánku nebolo ani reči. Rozmýšľal som, či mi prinesú niečo zjesť, lebo sa mi pred očami robili kruhy. Trochu som si zdriemol a snívalo sa mi o panej, ktorá bývala v dome oproti. Prišla do mojej cely a priniesla mi chlieb s maslom a teplučký čaj. Otvoril som oči a zase tá hrozná realita, a to len preto, že v mojej životnej dráhe bola zle nastavená výhybka. Ocitol som sa v nesprávnom čase na nesprávnom mieste, okolnosť využilo to druhé „JA“ a „ja“ sa dívam na klenbový strop mojej cely.

Asi udrela šiesta hodina, na chodbe, lepšie povedané na chodbách obrovskej väzenskej haly, čo mi pripadala ako pražský wilsonák, sa ozýval hluk ľudských hlasov vo vysokých decibeloch. Lietali povely, dupotanie, hrkot nejakých nádob. Moja cela sa zatiaľ neotvárala a ja som sa neopovážal ani sadnúť na hokerlík, ktorý mi milostivo núkal plochu na sadnutie. Vtom zaznel štrkot kľúča a dvere sa rozleteli dokorán. Vošiel dozorca, tentoraz mladší, asi sa vystriedali, a zreval: „*Akože nemáte (vykal) pripravené záchodové vedro, druhýkrát vám namočíť doň vašu gebulu!*“ Priskočili dvaja väzni, mrkli na mňa, aby som čušal, a vyniesli vedro s vodou, lebo som ho nepoužil. Snáď som ani moč nemal, nebolo mi treba. Po ceste sem som dostal pár kopancov do ľadvín, ale teraz som už nepociťoval bolesť. Dvere ostali trochu pootvorené, takže som mohol sledovať vonkajší ruch. Na druhej strane chodby niesli vo varnici nejaký nápoj, čomu som sa potešil. Zatiaľ dozorca vošiel do mojej cely, prehádzal mi posteľ, ešte aj *strožliak* podvihol a vopchal ruku do sečky, ktorým bol vypchaný podhlavník. Potom si ma prehliadol: „*Vyzuť! Civilné topánky odovzdáš, dostaneš väzenské obutie.*“ Pri fasovaní mundúru, keď som sem prišiel, na to asi zabudli. Vyviedol ma na chodbu, pri jeho stanovišti bol sklad prerobený z nejakej cely. Jeden väzeň na mňa kývol, aby som vošiel. Vôbec so mnou nerozprával a keď som sa ozval, naznačil mi, že mám byť ticho. Hm, ostrý režim. Vyzeralo to, akoby som sa dostal do ústavu pre hluchonemých. Vyskúšal som si baganče. Dali mi zdrapy nejakých šnúrok, ktorými som si topánky uviazal. Boli dobre vychodené, tak mi pasovali. Dostal som aj onuce, ale nevedel som si ich správne namotať na nohy, aby ma pri chodení

netlačili. Keď *bachár* videl, ako sa trápim, bez slova vydal skladníkovi pokyn, aby ma obul. Musel som si zapamätať postup, lebo ináč amen. Hneď sa na nohe vytvoril pluzgier. *Bachár* ma poslal do cely na prízemí, bola označená bielou ceduľkou. Aj na celách, ktoré boli zavreté, boli biele cedule, asi menovky. Mojich druhov som nezazrel a nevedel som ani, kde majú „svoj byt“. Vošiel som do cely a snažil som sa poupratovať strašný neporiadok, čo narobil mladý *bachár*. Poukladal som to, ako som vedel, ale za sebou som cítil jeho pohľad. Už išiel na mňa s gumeným obuškom, ale asi si to rozmyslel, lebo len zreval takým paholským hlasom ako na kravy: „*Nechat! Nedotýkať sa! My ti (už mi tykal) ukážeme, čo sa má a čo nie. Aj keby to tu bolo mesiac takto, tak to necháš!*“ Ďalej vykrikoval na mňa škrekľavým hlasom. Mala to byť akási *šikana*. Pri tomto vyčíňaní vymytého mozgu som spravil miernu grimasu, v tú ranu zakotvila facka na mojej tvári. Bol to asi jeden z tých, čo boli na vyšetrovni z Porgespality. Aj uniforma tomu nasvedčovala. Nuž, a ten hlas?... No zbohom, tu bude život! Hneď som videl všetko v čiernych farbách. Bude mi chvíľu trvať, kým si na všetko zvyknem a ako mi veštili moji bývali spoluväzni, že desať rokov ma neminie. *Bachár* kývol na jedného väzňa z partie tých, čo vynášali záchody. Priklusal a hneď mu kázal vzorne poukladať svoju posteľ. Ten pán, lebo som ho tak považoval podľa výrazu tváre, nacvičenými ťahmi posteľ postlal, pohodený plechový krčah a *ešus* dal do kasničky a priateľsky ma zovretou päťou drgol do lakťa. To však nebolo koniec dejstva. *Bachár* prišiel, popozeral ustlatú posteľ a obuškom, ktorý nosil pri sebe, ju znova rozhádzal. Na moje šťastie som veľmi dával pozor na spôsob ustlatia, tak som sa do toho pustil. Opatrnými pohybmi som kopíroval postup ustielania. Podarilo sa mi to a posteľ bola ako zo škatulky. Mój spoluväzeň a *bachár* to kvitovali v nemom úžase. Mal som dobrý pozorovací talent pri maľovaní, tak to šlo.

„*Veď si ťa ja ešte podám!*“ ozval sa *bachár*. Začapil dvere a bolo ticho.

Nato sa ozval buchot na dvere, otvorilo sa na nich okienko a nejaký hlas pýtal *ešus*. Dal som z neho dole plechový tanierik. Do veľkej nádoby nalial za lyžicu nejakej riedkej polievky a podal mi dva krajce chleba. „*Chlieb je na celý deň, tak si šetri.*“ Okienko sa zavrelo a vtedy som si spomenul, že niekde mám lyžicu. Sadol som si ku stolu a začal som jesť.

Polievka mi chutila ako manna nebeská, namáčal som si do nej chlieb, lebo ústa som mal zranené. Bože, kedy to prestane? Na vzorne postlanú posteľ som sa neopovážil ľahnúť. Ruky som dal na stôl a na ne som sklonil hlavu. Ihneď som zaspal. Asi do dvanástej som hlboko spal. Zase ma zobudili na obed. *Ešus* po raňajkách som si zabudol umyť. *Bachár* ho chytil a hodil ho o stenu pod okno. „*Umyť!*“ Rýchle som ho umyl nad záchodovým vedrom z prídely pitnej vody z plechového krčaha. A natrčil som ho do okienka. Nalial mi trocha polievky a do tanierika vložil trocha zemiakov, polial ich cibulkovou mastičkou, ktorá zapáchala starými oškvarkami. „*Hotovo,*“ a dvierka sa zavreli. Sadol som si ku stolu a šetriac si stravu som jedol. Ani omrvinka nesmela padnúť vedľa. To druhé „JA“ mi kázalo mať snahu prežiť. Azda sa to všetko vykryštalizuje, stane sa nejaký zázrak a mňa vyslobodia z tejto potupy. Veď to druhé „JA“ to zavinilo a vždy zvíťazilo nad racionálnymi myšlienkami, ktorými som sa podvedome riadil. Naozaj tá výhybka života bola prehodená na slepú koľaj, ktorá sa končila skazou. V myšlienkach som znova analyzoval náš nezdar a krok za krokom som prichádzal na to, že uprostred toho nášho úteku za hranice niečo zaškrípalo.

Pred očami som mal naše rozlúčkové listy. Tie narobili najväčšiu skazu. Pošta ich promptne doručila hneď na druhý deň. Doma vznikol alarm a otecko sa ihneď spojil s Tonyho otcom a ten mal v Bratislave vplyvného znáameho, asi švagra. Podľa mojej úvahy.

Tibor asi s Jankovým otcom a strýkom, s nejakým letcom, cestovali do Prahy a upovedomili bezpečnosť o tom, že utekáme za hranice. Údajne ich poslali domov, že si nás chytia. Táto úvaha sa potvrdila, keď sme prišli domov.

Iste bola na hraniciach vyhlásená pohotovosť. Prečo legitimovali žandári cestujúcich na stanici v Lipovej? Tento scenár bol pravdepodobný a v konečnom dôsledku pre nás užitočný, keďže tam boli zapletené osoby spolupracujúce v vtedajšom režime. A snáď ešte i to, že komunistický režim sa u nás začal vtedy ešte len formovať. To boli moje úvahy, nie celkom presné, doplnené myšlienkami dneška. Dnes sa nám myšlienky trocha ináč v mysli formujú. Tieto úvahy som prekrúcal všetkými smermi, ale vždy mi vyšla výslednica – rozlúčkové listy.

Moje úvahy prerušil štrkot kľúčov. Vošiel ku mne starší človek, oblečený vo sviatočnom a v čižmách. Nohavice na kolenách mal potrhané a postriekané krvou. Ústa mal rozbité asi ako ja od knokautov a faciek. Od mučenia!

Dozorca ho vsotil dnu. Ja som vstal z úcty k staršiemu. „*Tak už si tu!*“ vrieskal *bachár*. Bol to ten istý, čo ma péroval za posteľ. Tak isto ako mne rozhádzal posteľ aj jemu: „*Tu budeš zdochýnať! A nech ti je na pomoci ten tvoj farárko aj so svojím šéfom „Bohom“, my si ťa ešte podáme!*“ Zase *hulák*al, akoby sme boli hluchí.

Blížila sa šiesta večer a dozorcovi končila šichta. Zvrtol sa na päte, zabuchol naše dvere a cela nebola moja, ale „naša“. Bol to asi šesťdesiatročný človek, ktorý sa triasol na celom tele.

„*Veľmi vás bili, ujo?*“ opýtal som sa naivne, akoby som to nedávno nezažil. Začal hovoriť, že musel kľačať na ostrých polienkach a modliť sa ruženec nahlas. Pri každom Zdravase dostal obuškom po chrbte, ale predtým mu dali obliecť si nejakú gumenú vestu, aby telo nemalo fialové stopy po bitke. Udierali ho obuchom sekery po prstoch na ruke... vraj, aby sa lepšie modlil... a podobné nehoráznosti. Mimovoľne som sa prežehnal, dúfajúc, že sa mu uľaví.

Spoluväzeň šepkal, že som ho ledva počul. Zakázali mu hovoriť o mučení, vyhrážali sa mu nejakým škipcom.

Na večeru bola knedľa. Tri kúsky na jeden hlt a bolo. Starký ani nechcel a núkal mi to, že je najedený, odvliekli ho rovno od obeda. Predpoludním ochraňovali dedinčania farára, ktorého zobrali do zberného tábora. Do *zeleného Antona* pobrali aj pár dedinčanov, aby ich zmlátili na strážnici v Bystrici.

Myslel som, že tu bude nuda, ale namiesto toho tu panovala hrôza, kde ubližoval človek človeku a ani ho nepoznal. Bolo to všetko za judášsky groš.

Zase som sám a nervy mám napäté, čo bude nasledovať. Teraz ma pocitili, dodali mi do spoločnosti sympatického mládenca. Lenže – bol to

zlodej. Bol som v dileme, čo robiť. Musel som prehodiť pár slov. Dozvedel som sa, že aj s kumpánom vykrádal obchody, hlavne konfekciu, a predávali to na čiernom trhu. Vždy som sa snažil odvieť rozhovor na nejaké zážitky z detstva, vtipy a kadečo iné. Nemohol som vedieť, či nie je provokatér, nasadený aby zo mňa vytiahol iné, ako sme vypovedali a bolo zaprotokolované. Asi po týždni ma predviedli pred vyšetrovaciú sudkyňu. Predebatovala so mnou protokoly. Snažil som sa všetky voloviny, čo sme si navymýšľali, odtajiť, že som to vypovedal pod nátlakom bitky a iného násilia. Sudkyňa, na moje prekvapenie, to zaprotokovala a asi tie voloviny aj vymazali. Trčali tam dva veľké hriechy – letáky, čo sme rozhadzovali z vlaku, a pokus o ilegálny prechod hraníc, čo sme tiež chceli odtajiť, lebo nás nechtyli na hraniciach, ale v hraničnom pásme, čo bolo čiastočne rovnaké. Z tohto všetkého sa črtali roky väzenia. U sudkyne som sa prvýkrát stretol s mojimi druhmi. Nesmeli sme spolu hovoriť, až keď sme podpísali protokoly. Tu som sa tej panej spýtal, či nás budú ešte vyšetrovať žandári. Uistila nás, že nie, lebo sme už v súdnom konaní a čakáme na súdny proces.

Všetko sa akosi uvoľnilo a aj starší *bachári* sa na nás dívali vľúdnejšie. Raz nám oznámili, že pôjdeme pracovať na pílu, lebo „strava“ je drahá a väznica nás nemá z čoho vydržiavať. Jedného rána nás naložili na korbu nákladného auta a doviezli nás do Uľanky. Z odrezkov dosiek sa odstraňovala kôra. Tieto odrezky sa ďalej spracovávali v harmaneckej papierni. Mali sme civilnú stráž zo závodnej milície. Chlap s puškou stále okolo nás obsmrdal, posedával v chládku naskladaného odpadu. Raz zaspal a civili, zamestnanci píly, mu pušku schovali. Keď sa zobudil, narobil poplach a chcel to zvaliť na nás väzňov. Civili pochopili vážnosť situácie a pušku mu vrátili. Boli by sme na tento žart doplatili my. Spachtoša ihneď vymenili. Boli sme narobení, ale pomaly sme sa zotavovali z nášho dobrodružstva. Keď sme sa raz večer vrátili do sedrie, predvolal si nás veliteľ a oznámil nám, že sme podmienčne prepustení na slobodu. Taký oznam mi bol veľmi podozrivý, stále som tomu nechcel uveriť. Mal som pocit, že nebesá spadli a od šťastia sme nevedeli, čo robiť. V noci nás ponechali osobitne, aby sme od spoluväzňov nevyniesli von z basy nejaké odkazy alebo *motáky*. Ráno sme si zobrali svoje zvyšky batožiny a ja pokrčený gumák. Keď sa otvorila hlavná brána a vyšli sme von, tak som zažil zvláštny pocit. Mal som do-

jem, že každý môj pohyb, ešte aj krok je protizákonný. Všetci traja sme mali pokrčené kabáty, „ako ten, čo vychádza z basy“. Každého z nás niekto z rodiny čakal. Na druhej strane chodníka bol starší brat Tibor, po Jana prišiel jeho otec a pre Tonyho tiež otec. Kývli sme si a stratili sme sa jeden druhému z dohľadu. Boli sme zavretí necelé dva mesiace, ale spolu s tými stredovekými tortúrami mučenia to bol celý vek.

Tibor objednal taxík a za dve hodiny sme boli doma v Štiavnicí. Pripadalo mi to ako návrat márnotravného syna. Apík ma objal a mne sa vytratilo slovo „odpuť“. Veľmi som sa hanbil, ale zároveň som bol hrdý, že som mal odvalu postaviť sa na vlastné nohy. Lúto mi bolo mamky. Ten zronený pohľad. Hladkala mi tvár. Ale mi ťa doriadili! O mojej chybe nebolo reči a cítil som sa, akoby som sa díval na sochu slávnej Piety z nejakého nadhľadu. Hanbil som sa a čoskoro som zaliezol do svojej izby, ktorá sa za dva mesiace vôbec nezmenila. S láskou som pohladil múry domu a gitaru, ktorá pri mojom dotyku vydala rozladený vzlyk. Som tu, žijem a musím sa s tým životom pobiť, i keď mi v mysli z každého rohu trčala beznádej. Čakal ma ešte súdny proces a skôr, ako sa celý cirkus odohrá, „proces potupy“ v škole. Bol začiatok školského roka a so stiesnenými pocitmi som ráno prekročil školskú bránu.

Vošiel som do triedy, všetci zmlkli a dívali sa na mňa ako na zjavenie. Dalo sa vidieť na tých tvárach všeličo: ľahostajnosť, účasť s mojím osudom, posmech a aj rozpačitosť. Ozvala sa aj posmešná poznámka: „*Rýchle šípy už doleteli, bolo vám to treba?*“ a podobné zlomyseľnosti. Bolo to treba pretrpieť. Verdikt znel: Tony – vylúčený z banskoštiavnického gymnázia, Ján – trojka z mravov a ja – trojka z mravov a či štvorka (nepamätám sa, aká bola stupnica) a vylúčený z denného štúdia v Štiavnicí. Mohol som pokračovať ako *privatista*. Dôvod nebol ani zverejnený, jednoducho za zlé správanie. Akt potupy sa konal verejne v triede. Nepadlo mi to dobre a za niekoľko minút som zo školy odišiel, predstierajúc žalúdočnú nevoľnosť. Tony prestúpil na inú školu na Slovensku, Jano tuším tiež, a ja som nanešťastie zostal doma a začal som rok ako *privatista*. Jednému môjmu spolužiakovi otec ponúkol ubytovanie u nás v dome zadarmo, aby mi robil akéhosi inštruktora. Bývali sme spolu v jednej izbe. Všetko by bolo v poriadku, len sa mi nepáčilo, že pôsobil na mňa ako dozorca vo väznici. Náš

vzťah bol chladný. Angažoval sa vo zväze mládeže (ČSM) a často mal na moju adresu ironické poznámky, keď som niečo potreboval vysvetliť. Ironizoval môj pokus o útek za hranice a uliezla sa mi aj kritika na môj buržoázny pôvod, že otec bol pred štyridsiatym ôsmym rokom súkromný obchodník. Ba donieslo sa mi do uší, že aj tak nám dom zoberú. (Čo sa aj stalo.) Po určitom čase tento náš vzťah so spolužiakom spozoroval aj apík. Do týchto okolností prišlo vhod, že otcovi oznámili nadmernosť rodinného domu, tak sme museli dve izby vydať do prenájmu. Dali ma bývať do jednej izby s dvoma bratmi. Otec sa so „spolužiakom“ porozprával, aby si hľadal podnájom s ohľadom na situáciu, ktorá nastala. Chlapec odišiel a rok bol pokoj. Bolo sa treba pripravovať na maturitu, myslel som si, že sa jej nedožijem. Mal som pravdu.

Študoval som priemerne a každý semester som mal skúšky zo všetkých predmetov. Nebolo to ľahké, ale po maturitu som to dotiahol.

Po návrate z basy v auguste 1949 som mal súdny proces na Okresnom súde v Banskej Štiavnici. Neviem, aký prominent sa exponoval v našom prípade. Obhajca, keď mal predniesť obhajobnú reč, len blabotal, tak sa bál, že mu prideliť takýto protištátny prípad. Videl som, že je to všetko inscenované a stihol ma trest štyri mesiace odňatia slobody s podmienkou na jeden rok. Moji druhovia mali podobné tresty, Janko menej, keďže mal robotnícky pôvod, a Tony tuším šesť mesiacov, tiež podmienene. Prokurátor sa však odvolal a proces sa presunul na Krajský súd v Banskej Bystrici. Tentoraz sme boli na slobode a do známej sedrie, sme vchádzali cez sklenené dvere. Čakali sme na chodbe so zamrežovanými oknami. Z opačného konca sme sa dívali na väzenský dvor, ale i tak nám žalúdok zvieral nepríjemný pocit a strach. Aj tento proces mal v réžii nejaký komunistický prominent, lebo predseda súdu pre mladistvých (bol to veliteľ väznice) nám láskavou rečou dohovárал a dával otázku a zároveň *rozkaz*, aby sme svoj čin voči republike oľutovali. S najväčšou „ľútosťou“, akú sme mohli zahrať, sme to vyjadrili, lebo priečiť sa nemalo význam. Rozsudok padol „niekoľko“ mesiacov, každý s podmienkou na dva roky. Prokurátor len kýval hlavou a nenávisťne na nás zazeral, lebo sa mu nepodaril jeho návrh s bezpodmienečným trestom a podstatne vyšším, na niekoľko rokov.

Keď bolo po všetkom, ani som neskúmal, ako sa tento zázrak stal. Vtedy som nemyslel, že všetko bude mať negatívne dôsledky na moju existenciu takmer až do penzie. Večné *kádrovačky*, represálie... Mierne sa to zmenilo po tzv. nežnej v roku 1989, keď ma rehabilitovali, lebo zavládla demokracia. Dostal som aj čiastočné odškodnenie. Bolo to však všetko málo za to, čo som prežil. Za tzv. socializmu sa často opakovalo, že v zamestnaní som bol platovo omnoho nižšie ako moji spolupracovníci. Život som však bral zodpovedne a čestne. Často som musel odrážať hrče dreva, čo mi hádzali pod nohy rôzni analfabeti, ktorí vládli pomocou politických funkcií.

Naša trojica, ktorú spájala túžba po slobode, vzdelaní a dôstojnom živote, sa rozpadla. V našom živote už táto túžba nemala miesto, i keď v nasledujúcom životnom príbehu sme sa ešte pokúsili naplniť ju, ale naša snaha bola včas prerušená. O tom v ďalšej kapitole.

Blížil sa termín maturity. Spolužiaci na dennom štúdiu mali rôzne vzdelávacie krúžky z maturitných predmetov. Ale ja som bol na všetko sám. S veľkými ťažkosťami som zháňal učivo, lebo v tých časoch sa rôzne predmety diktovali do zošitov. Chlapci učebnú látku potrebovali a neradi požičiavali skriptá. Všetko to bolo pre mňa veľmi ťažké, ale záverečné skúšky v štvrtej triede gymnázia som zložil. Známkys boli o čosi horšie ako v predchádzajúcich rokoch, ale dostačujúce na to, aby som mohol maturovať. Deň pred akademickým týždňom sa v škole konalo zhromaždenie, ale odkázali mi, aby som sa na ňom nezúčastnil. Bol som tam, veď pred tým sa robili písomné skúšky. Písomky som sfaklil na trojku, i keď by som si bol zaslúžil lepšiu známku. Zo slohov som bol ohodnotený lepšie ako z gramatiky. Mal som podozrenie, že sa chyby dorábali nie mojím perom. Ale nech ich hryzie svedomie, aj keď mnohí tí zlomyseľníci už zametajú sv. Petrovi schoďšte pred bránou nebeskou a iste mu donášajú všelijaké klamstvá na kamarátov, hriešnikov, aby ich ľahšie pustil aspoň do očistca, keď nie do neba. Dokonca uplácajú anjelov od *archanjelovcov*, ktorí strážia bránu nebeskú.

Ale ja som tu, spomínam si na to a musí to ísť zo mňa von, inak sa s tým príkorím nevyrovnám a nebude potrebané ani virtuálne.

Pred ústnymi skúškami mi pred celou triedou pán riaditeľ Kollár oznámil, že síce písomné skúšky som zložil, ale na ústnu maturitu nie som pripustený. Bol to vesmírny tresk, čo zmaril všetky nádeje, a pripadalo mi to ako vyhlásenie verdiktu doživotného väzenia.

A bolo to tak. Dali mi podmienku – rok pracovať v ťažkom priemysle, potom ma pripustia na skúšky. Neveril som ich klamstvám. A mal som pravdu. Asi pred tromi rokmi som požiadal o prešetrovanie dôvodu, prečo ma nepripustili k maturite na Gymnázium v Banskej Štiavnici. S veľkým nasadením trpezlivosti a snahy mi vtedajšia pani riaditeľka odpovedala, že v katalógu nie je uvedený nijaký dôvod, kolónka ostala prázdna. I keď som sa písomne poďakoval za šlachetnú snahu, aj touto cestou jej zo srdca ďakujem.

Bola to diabolská práca vtedajších funkcionárov strany komunistov, mládežníckeho pridelenca odkiaľsi z Hronca a predsedu školskej organizácie ČSM na gymnázium, kam som chodil. Nuž, takto nečestne sa zachovali vymyté funkcionárske mozgy a strachopudi profesori a riaditeľ. Samozrejme, pán riaditeľ sa bál vydať mi odporúčenie na štúdium na Akadémii múzických umení v Prahe, odbor kamera, kde vtedy nebola potrebná maturita, stačilo absolútórium strednej školy. Podmienečne ma prijali, ale o desať dní aj tieto nádeje zhasli, keď mi môj apík nedokázal toto odporúčenie vybaviť.

A takýchto nespravodlivo potrestaných druhov bolo niekoľko stovák, ktorí tiež tvorili gardu vojakov, *pétepákov*, nasadených na nútených prácach v pomocno-technických práporoch (PTP).

Bezdomovec

Bolo to v roku 1951. Súbežne s mojím neúspechom v Prahe som sa predsa len rozhodol, že sa zamestnám v niektorom pražskom závode, najradšej drevárskom, spravím si stolárske učňovské skúšky a mohol by som sa venovať aj rezbárstvu. Žiaľ, žiadnu takúto kombináciu som nenašiel, a preto som chcel v ČKD Praha nastúpiť k sústruhu, ako zatiaľ nekvalifikovaný obrábač kovov.

Nevedel som, že za mojím chrbtom sa dejú nekalé veci. Býval som u bratranca Jardu Boříka, ten potajomky vybavil aj za mňa ročnú brigádu v Karvinej, v Bani Barbora na ťažbu uhlia. Bol som síce prekvapený, ale koncepcia mi trochu zapadala do plánu. Chcel som si odrobiť podmienku z gymnázia, azda po roku v priemysle mi dajú možnosť zmaturovať. Svoj nábytok – písací stôl (vyrobil ho môj starký, oteckov otec, a užíval ho ešte aj môj straší brat Tibor) som poručil aj s dvoma stoličkami, tonetkami, tetke Gizele, ktorá bývala neďaleko Jardu, kde som mal tento krátky pobyt. Teta Gizka bola sestra môjho otca. Mal som také pred-savzatie, že po skončení brigády v bani zmaturujem a prihlásim sa na Akadémiu múzických umení. Nie však na kameru, ale na maliarstvo.

Ale všetko bolo ináč.

V stanovený deň sme s Jardom odcestovali do Ostravy. Ubytovali sme sa v drevenom baraku so šiestimi poschodovými posteľami. Svoj kufor som vybalil do skrine. Ráno na šiestu sme išli do šichty, kde sme absolvovali hromadné školenie o bezpečnosti práce. Vyfasovali sme helmy, známku na lampu a kázali nám zakúpiť pracovné šaty. Mal som nejaké apkové staré nohavice, košeľu flanelku, uterák a mydlo. A už sme doma. Každý mal v šatni svoj hák, na ktorý sme si dali čisté šaty a pri odchode domov špinavé. Hák so šatami vytiahli na retiazke asi do výšky štyroch metrov. Za našu známku sme dostali elektrickú banskú lampu a šlo sa. Ešte nabrať čiernu kávu do poľnej fľašky a po schodoch k banskému výťahu do tisícmetrovej hĺbky. Pred vstupom do banskej klietky každého z nás prehliadli majstri jednotlivých úsekov (volali ich štajgri), či nemáme pri sebe cigarety a zápalky. Podrobne, vrecko za vrecko až po topánky. Vtedy som fajčil zo šesť cigariet denne, tak mi to nechýbalo. Dodnes ľutujem, že som fajčil, ale takto som eliminoval nervové napätie, čo ma stíhalo rad za radom.

Osud ma pevne držal vo svojich pazúroch a „JA“, ktoré nie vždy celkom logicky diktovalo, čo má robiť druhé, originálne „ja“, pozostávalo z mojej povahy a podružných vlastností mojej duše, lásky, žiaľu, túžby po čomsi veľkom, šľachetnom, silnom, nepoznanom. Nad touto túžbou prevládlo veľké JA a vždy mi prehodilo výhybku na nesprávnu osudovú koľaj.

Vošli sme do štvorposchodovej kľietky výťahu. Bolo odzvonené a štyridsať chlapov rýchlosťou šesť metrov za sekundu schádzalo tisíc metrov pod zem. Vysoká rýchlosť kľietky zdvihla žalúdok, ale ten sa po pár sekundách upokojil. Tváre druhov boli strnulé a každý bol rád, že kľietka spomalila a zastala. Odznali dohodnuté signály, narážaci pozatvárali kľietku a zmizla ako vystrelená, vrátila sa hore na nulu zemského povrchu. Predák, ku ktorému som bol pridelený ešte s jedným vojacom *pétepák*om, nás viedol na pracovisko. Išli sme popri zoradených súpravách prázdnych vozíkov a pri veľkej priekope banskej štôlne sme odbočili do štôlne vystuženej drevenými hranolmi. Za chrptom som začul prasknutie dreva, akoby z pušky vystrelil. Zlakol som sa a mimovoľne som sa uhol. Obaja moji druhovia sa srdečne zasmiali a povedali mi, že výdrev a sloj nad našimi hlavami pracuje, ale to vydrží. Moje malé „ja“ zjojlo a upozorňovalo na opatrnosť. Veľké „JA“ sa len naoko ironicky zasmialo. Drgol som sa plecťom do stojky a veľké „JA“ zvolalo: „Čo fňukáš, veď si to chcel. Máš svoj cieľ.“ Ruky mi sklesli a odovzdané som kráčal tou prvotnou hrôzou vpred.

Došli sme do čela ťažobnej štôlne, bolo osvetlené a koľajnice sa tam končili. Ďalej bolo len uhlie, čierne a lesklé. Skrytá energia slnka a vody. Tu niekde bolo morské dno a my v tisícmetrovej hĺbke. Bolo tam teplo a ventilátor poháňaný stlačeným vzduchom nám hučal za chrptami. Predák Karel chytil zbijačku a začal ňou ťažiť uhlie. Norma na chlapa bolo šesť vozíkov, čiže šesť ton. Keď som nahádzal pol vozíka, mal som dosť. Nenavyknutý na také tempo. „Veď si zvykneš, neboj,“ posmeloval ma môj kamarát *pétepák*. Okolo dvanástej, na obed som mal naložené štyri vozíky. Čím ďalej som viac odpočíval. Do jednej to musí padnúť. Pomohli mi a ja som zo šichty išiel polozohnutý. Obed som mal v závodnej jedálni, dostal som studené jedlo. Tvrdé hovädzie mäso so štyrmi knedľami a neidentifikovateľnú polievku. Spomenul som si na bystrickú sedriu, kde bolo jedlo namôjdušu lepšie. K tomu ešte aj drzé kuchárky. „Co bys chtěl, mladej, za tři šedesát?“ Kúpil som si trochu jednotnej salámy za tri potravinové body a kúsok chleba. Popoludní som si ľahol a zobudil som sa na cigaretový dym a ožranskú pravu. Niektorí ma burcovali, aby som si išiel dať panáka. Boli zo susednej izby. Hulákali do druhej. Chvíľu som si pospal. O piatej ráno som vychádzal z baraku do šichty. Hrozný život! Na tretí deň som si na tento barakový

život pomaly zvykal. Neprekážal mi ruch, ani dym z cigariet. Normu som začal plniť. Prišla výplata a ja som mal na výplatnej páske sotva šesťtisíc korún (v starej mene pred rokom 1953), po zrážkach za byt a stravu v strašnej závodnej kuchyni. Padol som do akejsi apatie a môj život sa automatizoval. Keď prišiel na pracovisko štajger, reklamoval som výplatu. „*No jo, hochu, nemáš třídu.*“ A ja na to: „*A nie sú všetky lopaty rovnaké?*“ – „*No, to víš, nedá se nic dělat.*“

Vtedy sa dve moje „JA“ vo mne pohádali a malé racionálnejšie „ja“ povedalo, že sa asi pôjde domov. Ale vydržal som takto štyri mesiace. Vtedy sa to stalo.

Bol som na popoludňajšej šichte a práca prebiehala v pokojnej atmosfére. Pripravovali sme výdrevu. Pracovali sme asi v trojmetrovom sloji. Ťažba postupovala tak, že sa z čela odťažil vrchný prierez, vtedy sa vyrazená dvojmetrová štôľňa zapažila, po stranách sa dali pomocné jedenapolmetrové stojky. Pod stojku sa vyrazila do dna lôžková jama a do toho sa dala pôvodná trojmetrová stojka. Potom sa pomocná stojka vyrazila a sloj bol podopretý. Neviem, kde predákovi chodila myseľ, keď si myslel, že má strop podopretý, lenže to bol omyl. Karel chytil banský krompáč a vyrazil pomocnú stojku. Vtedy sa začal obrovský rachot a celý strop aj s výdrevou sa zrútil. Všetky lampy zmizli v strašnom prachu. Inštinktívne som sa prilepil ku stene, ďalej vzadu, a čakal. Aj tak sme zaživa pochovaní. Nastalo hrobové ticho. Pár sekúnd. Zvolal som: „*Karle, tu si?*“ hlas som mal pridusený hrôzou. „*Ano, tady jsem, jen nevidím,*“ myslel som, veď ani ja! Vtom som spod šramačky uvidel vzduchovú lampu, ktorá dávala vždy rovnaké svetlo, kým naše lampy ku koncu šichty ledva sliepňali. Vytrhol som ju spod uhlia a kameňov, aby som si posvietil, čo sa stalo. Aj Zdeno, vojak, sa kutral v uhlí, hľadajúc lampu. V svetle lampy som videl na jednej strane dielo skazy a na druhej strane voľnú štôľňu, odkiaľ prúdil čerstvý vzduch. Chytili sme sa a od radosti sme plakali, že sme nažive. Aj tvrdí chlapi zaplačú...

Prišiel štajger a skoro pustil do gatii, keď zazrel obrovský komín, aspoň osemmetrový, a výdrevu krížom-krážom. Z voľného stropu ešte stále cupkali kamene. „*Pjeruni, co ste to, kurva, dělali? To si můžete gratulovat, že jste tady, bože, bože, co s tým budeme dělat, ha?*“

„Nuž, nafédrovat a basta,“ povedal som naučeným poľským žargónom. „Jo kamením, ale hlavne, kurva, že jste živí. Vysr... na ostatní.“ Keď šok pomínul, začal nás objímať a bozkávať, akoby sme boli dvadsaťročné „dévuchy“. Trvalo asi týždeň, kým sme odpratali tú strašnú kopu skál a kým sme to špeciálne vystužili. Ešte mesiac tam padali skaly ako hlava. Po šichte sme vyfárali a podľho rovno do krčmy dať si po štyroch panákoch na naše druhé narodeniny. Po pálenke som zažil hádku veľkého „JA“ a malého „ja“. Zaľahol som, aby som trochu vyhnal alkohol z tela, zmocnila sa ma obrovská ťažoba, ktorá ustupovala pred vnútornými hlasmi v mojej mysli. Triumfovalo malé „ja“, zatiaľ veľké „JA“ sedelo učené v kútiku a čušalo.

„Ja som to vedel, že sa niečo stane, už dávno sme mohli byť doma a Ty nič v tom nerobíš.“ A potom čičikavým hlasom: „Našťastie sa nič nestalo.“ „Ale mohlo!“ vyčítavá poznámka. Tu zasiahlo veľké „JA“: „Čušať a vydržať, vytýčený cieľ inak nedosiahneš. A nakoniec otvor ten list, čo ti píše z domu.“

„Z domu?“ Hlavu som mal pomútenú a trasľavo som otváral list. Napísaný bol vzpriameným obchodníckym písmom:

B. Štiavnica, 16. októbra 1951

Arinko náš!

Osud s nami zohral ranu. Oddnes nemáš domov. Vyhнали nás páni – súdruhovia z nášho domčeka a pridělili nám bývanie v rozbitých domoch na Veľkom Poli pri Žarnovici (asi 50 kilometrov od Štiavnice). Píšem ti narýchlo, lebo sa musíme pratať. Žiaľ, keby si chcel prísť domov, nemáš kde! Otatu s omamou nechali v pivničnom byte a dva komfortné byty dali žandárom od ŠtB. Mamina je u Tibora aj s Mariánkom v jednoizbovom byte. Ja sa zamestnám v strojárni v Hliníku. Možno sa to zostabilizuje. Zatiaľ vydrž.

Bozkáva Ťa Apík

P. S. Objímam Ťa k Tvojim smutným dvadsiatym narodeninám.

Oco

Sedel som pri stole a mimovoľne som si zapálil cigaretu. Cítil som, ako sa mi adrenalín nalieva do ciev a do mozgu. Malé „ja“ zrevalo ako rane-
né zviera: „*Dost, už to nevydržím!!!*“ Pocit viny akoby ukazoval na mňa. Ja som zodpovedný, že moja rodina trpí beznádejou. Cigaretu som vy-
fajčil na tri ťahy a už som mal v ústach ďalšiu. „*Tak ako je to vlastne, TY VEĽKÝ niktoš, stále ma len huckáš ísť správne po koľajniciach života a stále mi prehodiš výhybku a skončím v priepasti.*“ Od zúfalstva som nevedel, čo robiť.

V izbe so mnou býval aj môj bratranec Jardo. Bol to on, čo zosnoval túto brigádu, kde som mal pred pár hodinami prísť o život a zatiaľ som stratil stabilný domov. Akoby o všetkom vedel, lebo sa falošne uškŕňal. V takejto beznádejnej situácii som sa v mojej mladosti nachádzal ča-
sto. Poznal som ten pocit. Mal som chuť vypiť celú fľašku vodky, ktorá strašila v skrini. Malé „ja“ ma akoby drglo do pleca a úpenlivo ma vy-
strihalo „*Nepiť*“.

Navzdor tomu, že po strašnej šichte som bol unavený, obliekol som sa, lebo fúkal studený októbrový vietor, bezcieľne som sa vybral do mesta a električkou do Ostravy. Potreboval som sa tárať, aby som si usporiada-
dal myšlienky. Pomaly som sa upokojoval, partia na prácach v podzemí sa začala zohrávať, panoval tam pokojný, ale ťažký život. Niekedy som zašiel do mládežníckeho klubu, ale mladé Polky sa predtým mnou začali zhovárať sliezštinou a akosi sa odvracali odo mňa Slováka. Aj tak som si z nich nevedel vybrať a nemal som s dievčatami žiadne skúsenosti. Ale veď príde tá pravá, myslel som si. Popri takýchto úvahách som večer prišiel do baraku. List som náhodou nechal otvorený na mojej posteli. Bratranec Jardo ho prečítal v mojej neprítomnosti. „*No jo. Buržoazie byla potrestána. Tak co, obchodníčka a synáčka vyhodili z hnízdečka. To je krása. Zasloužíte si to, vy bando kapitalisticko-imperialistická. Všichni takýto by měli bydlet pod mostem. Boháčské vilky musí patřit robotnické třídě. Víš, ty zasran!*“... Vtom sa ozvala rana a silne ma zaboľela päť. Zaliala ho krv z roztrhnutej gamby, keďže dostal *buržoáznou facku*. Veď som absolvoval nejaké kurzy, nie? Takého ma nepoznal a zľakol sa.... „*Já jsem to tak nemyslel!*“ „*Ale myslel, myslel,*“ ozval sa spolubývajúci, star-
ší muž, uzavretej povahy. Ja by som ti brucho rozpáral za takéto reči. Vieš vôbec, ako tvoj bratranec (aj o našom príbuzenskom vzťahu vedel)

trpí? Dnes sme sa mu už skoro skladali na veniec a podal mi súcitne ruku. Neskôr som sa dozvedel, že to bol vojnový veterán, letec, ktorý slúžil v Britskej RAF počas vojny. Pre komunistov to však bol prečin. Zatvorili ho na tri roky a teraz robí tu, lebo je v podmienke. Cítil som k nemu vďačnosť a obdiv, a keď sa na mňa usmial svojím inteligentným pohľadom, tak som sa cítil ako trpaslík. Bol v mojich očiach hrdina!

Jardo sa ihneď večer presťahoval do inej izby, dvojky, na konci chodby. Tomi (Tomáš) mi prezradil, že Jardu, vlastného bratranca (!), na mňa nasadila ŠtB.

Tomi, ako som sa neskôr dozvedel, po odchode z brigády, emigroval na Západ. Keď sme sa spriatelili, často mi rozprával bojové zážitky, a pritom neviem za svätého prísť na to, odkiaľ mal informácie o Jardovi a o mne. Aká organizácia v päťdesiatom prvom mala charakter kontra-komunistický. Mal som teda ochrancu. Jardo sa asi na dva týždne stratil niekde na školenie, zrejme ako tajný agent vstúpil do ŠtB. Po dlhom čase, keď som bol na služobnej ceste v Prahe, Jardu som stretol v bufete s párkami na Václaváku. Náhodou som sa postavil v Korune ku stolu a naproti mne stál človek, bol to Jardo. Chcel som mu podať ruku so slovami „*Servus, Jardo*“, ale bratranček sa zatajil a povedal: „*Asi jste na omylu přáteli*“, a odklusal náhlivým krokom preč. Vtedy dozrelo moje podozrenie a presvedčenie, že rodinná krv vie niekedy aj zraďiť. Komunisti vedeli o mne všetko a Jardo bol v Prahe na mňa nasadený. Len nastala rošáda, skôr som vypátral ja jeho ako on mňa. Ale pritom všetkom som sa stránil akejkolvek angažovanosti v politike.

Práca bola ťažká, do baraku som chodil veľmi unavený. Začal ma poboľievať žalúdok a aj som schudol. Išiel som k lekárovi a chcel ma preadiť na práce na povrchu bane, kde bola nízka mzda. Musel som sa postarať o seba sám, tak som sa snažil mať akú-takú výplatu. Užíval som nejaké tabletky, od ktorých mi bolo ešte horšie. V závodnej kuchyni som sa začal diétne stravovať, ako sa len dalo na tie pomery. Trpel som. Možno to boli následky nervových šokov z prežitého mučenia. Nevládal som plniť normu, lebo som robil v sloji, ktorý bol vysoký len meter. Tam sa nedalo ani stáť, ani kľačať pri robote. Predák bol jeden zúrivý starigán, ktorý ma, neviem prečo, nenávidel. Po niekoľkých hádkach, keď by sa

nám bol strop už zrútil a ja som situáciu na poslednú chvíľu zachránil, zahanbil sa. Nenávisť voči mne sa stupňovala, a tak som požiadal úsekového majstra, aby ma preložil na iné pracovisko. Ale stúpil som z blata do kaluže. Pán štajger ma preložil na presyp. Tam sa zo saní presýpalo uhlie na gumený pás. Sane som obsluhoval ja. Bolo to strašné miesto. Osvetlenie som mal len zo svojej lampy. Celý priestor, kde som sedel na doske pri vzduchovom vrátku, bol dvakrát dva metre so strašnou prašnosťou. Vtedy ešte neexistovali respirátory, tak na ústa a nos som si uviazal detskú plienku. Celý tucet som si kúpil v obchode. Do saní nahadzovali uhlie moji bývalí spolupracovníci so zúrivým predákom. Nasadili úžasné tempo a vtedy sa mi pretrhlo ťažné lano. Signalizáciou z pracovného čela chodby bola vzduchová píšťala. Musel som najprv ručne vyprázdniť sane a potom lano zasvorkovať. Trvalo mi to asi pol hodinu. Keď som dal signál, že posielam sane, zrazu sa zjavil zúriviec a chcel ma ovaliť po hlave banským krompáčom. Uskočil som, ale vtedy už boli pri nás všetci pomocníci a predáka chytli. Ten tak zúrili, že asi dostal epileptický záchvat a museli ho odvieť von z bane. Pomocníci sa vrátili, potriasli mi rukou. Boli to traja vojaci z PTP. *„Chvála Bohu, že sme sa ho zbavili, to bol blázon.“* Nikto sa s ním neznášal, tak mu prideliť do partie troch vojakov z pomocného technického práporu. Norma sa splnila, lebo na povrchu bol veliteľ tábora (roty), ktorý zapisoval výkony. Kto nesplnil, mal zarazené vychádzky a povinné učenie komunistickej literatúry v rámci Fučíkovho odznaku. Bol to duševný teror. Zdieľal som s nimi všetky tieto tortúry, čo sa používali v lágrach nútených prác, v tzv. pomocných technických práporoch. Keďže som bol pred absolvovaním vojenskej základnej služby, tušil som, že pravdepodobne zakotvím v tejto vojenskej brandži pre nespoľahlivých. O tejto etape svojho života ešte budem rozprávať.

Na pracovisku som sa zase vrátil do partie, kde sme už predtým boli dobrí kamaráti. Naše priateľstvo zocelila príhoda, keď nás malo zavalíť. Náš sloj prechádzal zlomovou poruchou, a tým bol veľmi nebezpečný. Dolovali sme uhlie zmiešané so skalou. Zárobky trochu klesli, lebo aj výnosy boli menšie. Každý meter vydobytej štôlne sme museli pažiť. Zvyšovala sa aj nervozita a nakoniec naše pracovisko odstavili, lebo štôľňa smerovala do *úpadnice*. Musela byť zmenená technológia ťažby a zabezpečovacích operácií.

V novembri roku 1951 som pracoval na nočnej zmene a po vyfárání som unaveným krokom kráčať na ubytovňu. Na druhý deň som mal rannú. Tak som bol rád, že si dobre odpočiniem, dúfajúc že bude pokoj. Asi o siedmej ráno, keď som sa blížil k mojej posteli, začala trubiť siréna, najprv na bani a potom sa to rozozvučalo všade. No to nie je jednoduchá vec! Ožil som a vrátil som sa do bane. Dozvedel som sa, že v bani vybuchol metán a asi ju budú musieť zatopiť. Do odbavovacej haly, kde bola šatňa, sprchy, *felescimra* a iné administratívne miestnosti, púšťali len záchranárov. Bolo údajne treba uvoľniť banské vozíky, ktoré boli do seba vklinené následkom výbuchu. Našťastie, výbuch nastal počas striedania zmien, takže v bani nebolo človeka. Výbuch lokalizovali v odstavenej časti a došlo k nemu samovoľným vznietením od zapareného uhlia. Aj my sme mali vysoké percento metánu. Postupne som sa dozvedal, že výbuch bol práve v tej časti, kde odstavili naše pracovisko pre zmienené tektonické poruchy. Musela sa tam dostať aj voda, a to je vždy najnebezpečnejšie, keď sa voda stretne z uhlím v uzavretom priestore. Vznikajú vysoké teploty a náhodné náhle otvorenie takej dutiny, keď sa do nej natiahne kyslík, spôsobí samovznietenie uhlia a následne explóziu. Toto bola oficiálna verzia, ktorú nám oznámili na bezpečnostnom školení mužstva.

Ihneď zapisovali do zápisníkov bezpečnosti práce. Objavili sa banskí funkcionári v novučičkých *fáračkách*, s vyblýskanými banskými lampami. Toto všetko nepotrebovali, lebo viac-menej posedávali v kanceláriách a otrepanými frázami debatovali o udalosti. Boli to všelijakí odboroví potentáti zo svojich centrál. Veľmi odvážne pracoval Banský úrad a jeho komisia spolu s vedúcim závodu. Nastúpila aj Verejná bezpečnosť a strážila vedúceho závodu, lebo éterom letela fáma o akejsi sabotáži. O tejto veci sme v úvahách debatovali s Tomim, mojím priateľom, expilotom z RAF. Bol to veľmi inteligentný mladý muž, mal tak asi tridsať. Vedel všetko. Nevie, či mal takú dobrú inteligentnú fantáziu, alebo bol z FBI. Tak ako u nás pôsobila v tajnosti sovietska KGB (v tom čase tak mohla byť aj tajná FBI). To všetko sú moje úvahy, ale mohlo byť na tom niečo pravdy.

V podzemí sa začal stavať ochranný múr, aby sa zamedzil prístup kyslíka k ohnisku. Údajne bol už skoro hotový, lenže teplo si natiahlo die-

rou a škárami vzduch, nastala traskavá zmes a múr aj s pracovníkmi sa rozletel pod expanziou výbuchu. Ak sa dobre pamätám, vtedy tam zahynulo okolo desiatky pracovníkov, záchranárov.

Ostatné mužstvo v bani zamestnali tak, že nás *nafédrovali* do autobusov a chodili sme práškovať mastekom opustené chodby po jednotlivých baniach.

Na pleci som vliekol drevenú debničku s rúčkou, bolo v nej desať kíl mastekového prášku. V dohárajúcej bani boli chodby, kde sa neťažilo čierne uhlie. Údajne OKD Ostrava, Karviná II – nemali dostatok pracovníkov. Ľudia tam nechceli pracovať, lebo zárobky boli nízke a po vyplatení povinných výdavkov na živobytie mimo domova nezostalo skoro nič. Zaplatili kmeňových zamestnancov, ktorým dali byty, ale museli podpísať, že budú doživotne pracovať v bani.

S jedným mladým mužom, Jozefom, sme sa vybrali a hádzali sme dlaňou mastek na steny. Takto sme zabilili jednu chodbu. Jozef mi povedal, že si musí odskočiť. Oklamal ma však a za rohom v prievane si zapálil cigaretu. Nevidel som ho, lebo som mal slabú lampu, len som zacítil dym. Hrôza ma prešla celým telom. Roztriasol som sa a začal som Joža zháňať. Zašiel som do bočnej štólne a asi päťdesiat metrov odo mňa som zazrel svetlo. Pustil som sa za ním. Jozef zazrel moju lampu a zareval: „*Ani krok, lebo sa zrútiš do šachty.*“ Lepšie som posvietil okolo seba a s hrôzou som sa pozeral do priepasti, asi to bola vetracia šachta. Cez ňu boli preložené dve fošne a pod tým *nedozerná* hĺbka. Bola vyhlbená presne v strede štólne, presne na jej profil – a len dve fošne krížom... „*Pre boha, ako sa stadeto dostanem? Ani neviem, ako som sem prišiel.*“ Hlavou mi prebiehali úvahy, čo robiť. Fošne asi vydržia takú váhu aj späť: „*Lampu si schovaj pod kabát, lahni si na foršne, šmýkaj sa smerom ku mne a dívaj sa len do mojej lampy.*“ Musel som ho zachrániť, lebo sme nevedeli, kde sú ľudia. Pozrel som na hodinky. Bolo pol deviatej a nič sme nespravili, no bude veselo. Snažil som sa upokojiť nezmyselnými myšlienkami, dokonca som začal spievať *Seдемдесят сукієн mala*. Jožo sa pomaly plazil po dvoch *fošniach* a za svet by sa nepozrel inde ako do svetla mojej lampy. Konečne sa priplazil, čo sa mi zdalo ako večnosť a vrhol sa mi do náručia, prisahajúc, že

cigaretu nechce ani vidieť. Ja som sa nezdržal a z celej sily som ho kopol do zadku. Musel som sa nejako odventilovať. Po chvíli, keď sme sa vydýchali, Jožo hovorí: „*Pozrieme, ako hlboko je tá šachta.*“ Nechcel som o tom ani počuť, keď mi napadlo, ako sme v Štiavnicí do *gápla* hádzali kamene, aby sme zistili jeho hĺbku. Zobral som kameň, alebo kus uhlia a hodil som. Ozvena prišla za sekundu. Lepšie sme posvietili a jama, o ktorej sme mysleli, že je strašne hlboká, bola až po vrch zasypaná skalou. Znova to bol šok, ale radostný, užitočný, lebo sľub je sľub a cigarety stranou. Mohol sa zapáliť metán a je po nás. Jožo mi ďakoval, že som ho kopol do zadku a potom sme sa chechtali pol hodinu, bol to totálny záchvat, keď sme si predstavili, ako Jožo lezie nad polmetrovou jamou po dvoch fošniach.

Popri týchto hororových komédiách som sa takmer vždy zaoberal mojimi rodičmi a mladším bráčekom. Vždy prišiel pocit viny, že som zapríčinil naše vyhnanstvo. Dom bol postavený ako každý iný, z nasporovaných peňazí, získaných poctivou prácou. Komunisti si nevážili nič. Otec počas vojny mnohokrát riskoval svoj život, ako aj životy svojich blízkych, keď sa zaručil za štiavnických žandárov. Počas Povstania bol mešťanosta mesta. Chránil židovského exmajiteľa obchodu. Veď ho preto volali biely žid a nakoniec mu zobrali obchod a vo vlastnom musel robiť len vedúceho. Mnohokrát ho vyznamenali ako vzorného vedúceho. A nakoniec bol remeselník, veď bez tejto triedy by nemal ľuďom kto poskytovať rôzne služby. Ale vtedy to bolo inak, *buržuj* a hotovo! Hybaj pod most! Stali sme sa dynastiou bezdomovcov. Bolo to len krátke obdobie, lebo aj môj otec bol húževnatý človek a veru viackrát začínal od nuly. Rodičia v pomerne staršom veku museli často meniť bydlisko. Tibor bol na vlastných nohách a ja tiež. Náš nový dom som miloval. Mal som tam dôverné kútiky, verného psa Lorda, ktorého choval otata. Lordo neznášal uniformu a raz skočil na nevítaného nájomníka a ten ho bez milosti zastrelil. To som sa dozvedel z otatovho listu, vylial si v ňom dušu svojmu vnukovi, s ktorým bol veľký kamarát. Lorda som veľmi ľutoval, ale bol by zahynul od hladu, lebo starí rodičia boli starí a nemajetní, takže mu nevedeli zabezpečiť stravu.

Bratranca Otakara stihol taký istý osud ako našu rodinu. Naraz nemal kde bývať. Spoznal sa s dievčinou, dcérou správcov na plavárni jazera

Klinger, bola tehotná. Bytov nebolo, tak tam v prerobených kabínach aj bývali. Oto robil banského geológa.

Všetko to išlo nejako nakrivo. Režim jednej strany bol nerozumný. Mal ponechať malý, stredný priemysel a remeslo v súkromných rukách a štát by bol prekival. Lenže sme sa Sovietom pchali neviemkde a všetko to išlo naopak. Boli to pre nás ťažké časy. Otec však nemárnil čas. Tibor mu v Pohronských strojárnach zohnal miesto chatára na Chate pod Hrbom. Bolo to pohorie Ľubietovského Vepra (1250 m n. m.).

Mal som ísť na poobedňajšiu zmenu. Poštár chodil okolo jedenástej a my sme si korešpondenciu vyzdvihli v kancelárii ubytovne. Dostal som list od našich s pečiatkou pošty v Banskej Bystrici. Písal mi apík. Nedočkavo som otvoril obálku a medzi slovami pohladenia stálo, že oco ide za chatára na Chatu pod Hrbom. Písal, že ho bola pozrieť aj mamka. Ona chudera sa takej divočiny bála a že aby otec našiel niečo iné. Bol krásny slnečný novembrový deň. Mamka svoj názor zmenila a súhlasila. Mne to imponovalo, veď som chcel byť aj lesníkom. List bol obširny, naklepaný na starej remingtonke. Zašiel som za svojim úsekovým majstrom a požiadal som ho o pár dní dovolenky. Zbalil som kufor a naskočil na najbližší rýchlik do Bystrice. Ohlásil som sa u Tibora. Mladší brat musel zostať v Bystrici kvôli škole. Tibor mal sľúbený byt od pohronských píl. Aj ho dostal a situácia sa začala uvoľňovať. Bol som pozrieť chatu, vybozkával som rodičov a začali sme kuť plány, ako z bane odísť. Nad ránom som sa vrátil do baraku. V ten deň som mal ešte dovolenku, tak som zašiel k lekárovi a žiadal som ho, aby odporučil rozviazanie pracovného pomeru. Ukázal som mu potvrdenku od miestneho lekára z Ľubietovej, že som prekonal v mladosti žltáčku, čo bola pravda. Potreboval som diétne stravovanie, ale závodná kuchyňa ho nevedela poskytnúť. Lekár sa zlostil, ale nakoniec napísal, že súhlasí, ale že mi zakazuje natrvalo sa zamestnať v OKD Ostrava. Skoro som zvýskol od radosti. Vybavil som si odchod a vrátil som alikvotnú čiastku náborového príspevku, lebo som sa zaviazal na jeden rok. Zbohom Karviná, zradca Jardo (bratranec). Zbohom Tomi, ktorý mi bol dobrý poradca. Končila sa jedna temná epizóda môjho života, kde som dostával facky od života. Zostali hlboko zaryté do môjho povedomia. Nebol to koniec koľaje so zákernými výhybkami.

II. část

ŠTIAVNIČAN
V REVÚCEJ

Konstruktér...?

„Tichá noc, svätá noc všetko spí, všetko sní...“

Osvetlené okná Chaty na Hrbe žiarili do pokojnej snehovej tmy. Jemne snežilo a z chaty sa ozývali vianočné piesne. Mali sme asi desať hostí zo Slovenska. Po celý deň svietilo decembrové slnko, nie zubaté, aké sa mi škerilo cez väzenský oblok a vysmievalo sa veľkému „JA“ aj malému „ja“, ktoré trpelo, lebo som bol pomerne jemnej povahy, húževnatý, trpezlivý, ale niekedy ubolený. Veľké „JA“ určovalo smer môjho života, trať s mnohými výhybkami, ktoré ma vo svojej nedočkavosti a ľahostajnosti neraz preradilo na slepú koľaj, niekedy na koľaj záhuby. Pomocou malého „ja“ som z nej musel vycúvať a držať sa svojej správnej koľaje osvetlenej zeleným svetlom.

Dívajúc sa na svetielka jedličky v našej izbe som sníval. Zaspomínal som si na nedávne udalosti a mal som konflikt so svojimi dvoma osobnosťami, ktoré ma karhali aj chválili... Chcel som mať pokoj, a tak som chaos v mysli utišoval v tichu izby terajšieho domova. Upriamil som sa na zodpovednosť a chcel som sa pokúsiť nájsť si primerané zamestnanie. Nebolo správne zostať Apíkovi na krku. Zišiel som dole do jedálne, aby som mal pokoj od dobiedzavého svedomia. Z kuchyne sa šírila lahodná vôňa kapustnice a vyprážaného kapra.

V jedálni sedela slušná spoločnosť. Rozprávali sa a sem-tam sa ozývali aj cudzie slová. Boli to nejakí Maďari z južného Slovenska. Jeden z tejto spoločnosti vstal, prišiel ku mne a pozval ma ku stolu. Sedeli pri pive dvaja, tak som zobral tri pívá (fľaše) a sadol som si k nim. Jeden z nich sa ma spýtal, aké mám vzdelanie a zamestnanie. Myslel som, že zase nejaký eštebáci. Nahodil som ľadovú tvár, ale odpovedal som mu, na čo sa pýtal. Predstavil mi svojho priateľa, Jánoša G., on sa volal Imre V. Hovoril, že pracuje v Mostárni v Brezne a dotiahol aj kamaráta z Nových Zámkov. Obaja boli asi zrelí štyridsiatnici. Imre hovoril, že pracuje v konštrukcii ako statik, že je odborník na železné konštrukcie. Medzi iným mi ponúkol, či by som nechcel robiť konštruktéra na jeho pracovisku. Začínať by som musel ako kreslič, no mohol by som si urobiť nadstavbu na strojníckej priemyslovke. Apík sa díval z diaľky

výčapu na nás a usmieval sa. Vedel som, že je to jeho práca. V momente som sa rozhodol. Prijal som ponuku s tým, že sa prvého januára prihlásim. Vypili sme pivo, dali sme si aj rumík, a tak sme začali spievať maďarské pesničky, aj keď po maďarsky som nevedel. Začalo ísť do tuhého, radšej som sa stiahol z bojiska, lebo apík na mňa zamával a ukázal, že mám ísť do izby. Ospravedlnil som sa a išiel som najprv pomáhať Lacovi roznosiť večeru. Spoločnosť bola natešená, spokojná po dobrej večeri a výborne sa zabávala.

Išiel som do izby za mamkou a mladším bratom Marianom. Tibor neprišiel z Bystrice, lebo mali malú dcérku. Originálna vianočná idylka, v strede izby bol prestretý stôl a mamka akurát naberala kapustnicu do tanierov. Prisadol som si a dostal som od mamky medový krížik na čelo a do úst okrúhlu oblátku tiež s medom. Potom prišli na rad opekanice s bryndzou a varená údená klobása. Ládoval som všetko do seba ako sýkorka, keď ide snežiť, dobre že som nepraskol. Rybu sme už mali len tak voľne na stole a k tomu cibulkový zemiakový šalát a pivo. Rodičom som porozprával, akú ponuku som dostal a že druhého januára odchádzam robiť do Brezna. Bol som otcovi ako pravá ruka, mohol sa na mňa spoľahnúť a niekedy zbehnúť úradne do Lubietovej alebo aj do Bystrice na podnik. Otec bol obchodník, vedel sa hosťom prispôbiť, len čo bola chyba, potraviny sa veľmi zle zháňali. Dedinčania dvíhali čierne ceny tak, že cez mäsiara sa ťažko presadili faktúry. Viedol som aj peňažný denník a drobné účtovnícke operácie. Najväčšia robota bola s potravinovými lístkami. Koniec mesiaca som nenávidel, aj keď som uzávierku zažil len zo dvakrát. Apíka raz „na podniku“ čakala sláva. „*Súdruhovia*“ mu udelili titul najlepšieho zamestnanec a finančnú odmenu vari päťsto korún. Oco mi ich dal ako odrazový mostík do nového zamestnania. Bol som mu za to vďačný a myslel som, že mu to raz vrátim. V sobotu a nedeľu mu pomôžem s účtovníctvom.

V Mostárni ma prijali bez problémov, len mi nadelili slabý plat. Musel som šetriť. Nuž, ale bývať som musel a ješť tiež. Ubytoval som sa v slobodárni s Imrom, čo sme sa stretli na chate. V sobotu poobede som vlakom išiel do Chvatimechu a autobusom na Tri vody. Kým bol sneh, tak som vycupkal na lyžiach do sedla Hrbu. Apík ma už čakal a volaním a jódlovaním ma usmernil, kadiaľ mám ísť, lebo bolo toľko

snehu, že chodník bol zafúkaný. Bol to namáhavý, asi tisícmetrový úsek a keď som sa vracal, mal som čo robiť, aby som stromy nepobozkal. Raz som si zvolil cestu do Brezna cez Žliabky dole na železničnú zástavku *LOPEJ*. Bola už neskorá zima a dole v doline boli na lúke len flaky snehu. Na hrebeni som si už predtým overil, že cesta do doliny vedie hlbokým závozom. Na nohách som mal zjazdovky a *kandahárové* viazanie, ktoré nevyplo ani pri havárii, tak bolo treba jazdiť opatrne. Nuž, ale či sa to dá, keď idete závozom? Tam platí slovenské príslovie: *Nazad cesta nemožná, napred sa ísť musí!* Ono sa to povie, keď závoz bol rovný a strmý. Naberal som poriadnu rýchlosť, lebo ani pluhovať som nemohol pre zamrznutý sneh. Bol to pôžitok, keďže som vedel, že pristanem na stometrovej lúke, za ktorou je trať. Na moje úžasné prekvapenie som zazrel neďaleko voly, ako ťahajú sane naložené senom. Preboha, čo teraz? Pokúšal som sa zabrzdiť ešte aj palicami, tak, že som si ich dal pod zadok. Trochu to moju rýchlosť stlmilo, ale tušil som katastrofu. Gazda, čo viedol voly, bol bača zo salaša na Žliabkoch, viezol prebytočné seno hore do senníka. Začal pred volmi poskakovať sprava doľava a opačne. Našťastie som mal už len malú rýchlosť, ale zastaviť som nedokázal. Vpadol som bačovi do objatia a šuchli sme sa volom rovno pod nohy. Tie našťastie dobre poznali gazdu, tak zastali. Ako sme tak po páde ležali, pozdravil som „*Pochválen buďte,... čo na turistiku či kde?*“ Gazda vyšiel z prekvapenia, lebo sme sa poznali z chaty, aj *rum* sme si dali. „*A vy čo, čo pre Boha robíte, dobre že ste ma nezabili!*“ a rozosmial sa na tom, ako sme tak ležali pod bruškami obrovských volov. Nevedel som sa vymotať s lyžami z labyrintu volských nôh a gazda pre obrovský pupok. Bol som tenký, húževnatý, takže mne sa to podarilo rýchlejšie. Vytiahol som baču na cestu. V dobrom sme sa rozišli, radujúc sa, že to ešte horšie nedopadlo a že v lete prídem na žinčicu s dajakou slivovníčkou. Zamávali sme si a ja som zase rúbal do doliny. Cesta už bola ľahká a vychodená. Zazrel som lúku, zelenú, bez snehu. Pripravil som sa na dojazd. Naklonil som sa dozadu a do kolien, lebo padnúť na *hubu* nebolo príjemné. Veru, bol by som sa ja najedol toho naplaveného piesku z cesty. Na hline v lese to ešte išlo, ale ako som vyletel na štrk, strašne to zaškrípalo. Preletel som aj štrkový násyp a znova som bol na lúke. Na novej trávičke to znova letelo a pristál som až pri zastávke vlaku. Motorka zastala a sprievodca sa len čudoval, ako sa valím dole lúkou. Odopol som lyže a vtrepal som sa do vlaku aj s netrepezlivým strojvod-

com. Zanedlho som bol v Brezne. Zo slobodárne som ešte išiel s partiou do mesta, poobzerať sa za nejakými dievčatami. Dali sme si po káve alebo čaji. Podebatovali sme v mládežníckom klube a naprázdno sme sa vrátili domov, lebo ráno o šiestej bolo treba byť v robote.

Pracovisko som mal vo veľkej hale zaplnenej rysovacími tabuľami a písacími stolmi. Bolo nás približne dvadsať, väčšinou mladých ľudí. Ujal sa ma Imre. Zaviedol ma za vedúcim inžinierom, ktorý mal na starosti konštrukčné oddelenie. Taktne ma vyspovedal a odporučil mi, aby som si rozšíril kvalifikáciu. O mojom pokuse o útek nič nevedel. Nechcel som to dopredu nikomu vešať na nos. Šéf si zavolał skupinového vedúceho z oddelenia oceľových konštrukcií. Ten ma zaviedol k jednej voľnej tabuli a stolu. Ukázal mi, kde čo je, a išiel k Imrovi. Ten mi poslal statický výpočet a nákres jednej oceľovej konštrukcie steny nejakej haly. Dal mi to do ruky a povedal: *„Preštudujte si to a zajtra sa do toho môžete pustiť.“* Skupinár sa usmial, lebo ja som sa zatváril, akoby mi tehla spadla na hlavu. *„Čím viac toho nakreslíte, tým bude výplata lepšia.“* Sadol som si a nevedel som, do čoho sa skôr pustiť. Začítal som sa do statickej štúdie a postupne mi začalo svitať. V *gympli* som chodil na deskriptívu, tak som vedel, čo a ako mám z konštruktérskych nástrojov chytiť. V konštrukcii (tak sme našu halu kresličov a konštruktérov volali) bol jeden obrovský bal pauzovacieho papiera. Zobral som žiletku a odrezal som si približnú dĺžku, čo mi mala pokryť tabuľu. Pripínačmi som si papier pripevnil a o chvíľu bola desiata. Do závodnej kuchyne som sa mohol ísť naobedovať. Kolegovia ma pozvali, vraj, aby som si vychodil vo fabrike chodníky. Jedáleň bola v susednej hale. Objavil sa mi svet nepoznaný. Toto bola konštrukčná hala. Tu sa oceľové konštrukcie zvárali, nitovali, žeriavom všelijako otáčali. Montéri boli poobliekani v montérkach, na nohách mali baganče s oceľovým špicom a kožené zástery. Zvárači nosili permanentne pred tvármi zväracie kukly. Keď práve nezvárali kovové plechy o rôzne profily, kukly si vysunuli hore na hlavu. Originálny továrenský ruch. Vtedy asi Mostáreň prežívala konjunktúru, keď robili nábor pracovníkov.

Vošli sme do miestnosti plnej stolov pokrytých voskovými plátnami namiesto obrusov. Pri okienku boli na kope taniere a hliníkové príbory. Zaplatil som červenou päťkorunáčkou, dostal som lístok. *„Dnes to máte*

bez mäsa, lebo ste sa včera nenahlásili. Zapísať vás na zajtra?“ Súhlasil som, zaplatil a čakal, čo bude. V hlbokom tanieri za naberačku vodavá prekorenená hovädzia polievka a na druhom tanieri štyri plátky knedlí v paradajkovej omáčke – bez mäsa. Spomenul som si na karvinskú banskú závodnú jedáleň. No z tohto sa nebude veselo písať do večera. A večer, ktovie? Podobná jedálňa bola aj v slobodárni, kde sa dalo večerať a raňajkovať.

Pomaly som sa udomáčňoval a robil som, čo mi ruky a myseľ dovolili. Statické štúdie boli jasné, kreslenie mi išlo od ruky. Tak som sa zapracovával a začal pravidelný život. Našiel som si aj kamarátov, s ktorými sme chodili do mesta. Často som zostával robiť popoludní, lebo som si musel privyrábať k výplate a snažil som sa kresliť do večera.

Vonku bola skorá jar, všade sa topil sneh a mesto bolo špinavé od škváry, ktorou posýpali poľadovicu. Navštevovať reštaurácie nebol môj štýl. Bol som radšej v slobodárni alebo v konštrukcii a robil som. Vždy som ledva čakal na sobotu (vtedy bola sobota pracovný deň). Popoludní som zhrabol pod pazuchy lyže, do ruksaka špinavú bielizeň a šlo sa na vlak. Raz som to skúsil aj závozom z Lopeja hore na Žliabky. Boli to rozsiahle pasienky s roztrúsenými senníkmi, kde sa uskladňovalo seno pre ovce na zimu. Svah bol otočený na juh, takže naň svietilo slniečko nezvyčajnou silou. V marci tam už nebolo po snehu ani stopy. Salašníci koncom marca už mohli vyhnať ovce na pašu, lebo zelená trávica sa prebúdala zo zaschnutej psice. Ovciam to chutilo a pomaly ich už v apríli začali dojiť. Bolo syra aj žinčice. Keď som išiel na chatu, orientoval som sa podľa senníkov, hoci boli rovnaké, jeden ako druhý. Stopy žiadne a o štvrtej sa začínalo stmievať. Od chaty som bol ešte asi zo tri kilometre, tak som sa držal zapadajúceho slnka a smeroval som na západ, kde som tušil chatu. Nebolo to nič príjemné, z chaty som nepočul jódlovanie, ako to môj apík mal vo zvyku. Musel som sa odkloniť od smeru a naraz som sa ocitol na lesnej autoceste. Boli na nej čerstvé stopy po ťažkom aute. Bol som z toho *paf*. Iné nezostávalo, len sa držať cesty. Pripol som znova lyže, rozohnal som sa palicami, išlo to výborne. Naraz som zazrel nejaké obydlie. Bol to známy Kejďák-Osvaldovo, ako sme ho nazývali. Prišiel som k dverám, ale všade bolo pozatvárané a ticho. Bolo už šero. Nemal som čo premýšľať, len nastúpiť cestu na

chatu. Zložil som lyže, lebo nahor viedla klukatá, vychodená cestička. Tento úsek cesty som dôverne poznal, tak som nabral slušné tempo. Asi v polovici svahu som začul nejaké kvílenie, ktoré sa nepodobalo na apíkovo jódlovanie. Ihneď mi prišiel na rozum chýr, čo šírili poľovníci a Laco ho ešte zveličil, že sa tu potuluje svorka vlkov. Zostalo mi teplo, lebo zavýjanie akoby sa blížilo. V mojej svalovej prevodovke som preradil na trojku a klusom som upaľoval do kopca. Lenže, anjela mu, ten zvuk prichádzal od chaty. Zastal som a všetko stíchlo. Z vrecka som si vyberal vreckovku a vtedy to znova zavýlo. Dobré že som nepustil do gatii, tak som sa zľakol! Dve, tri sekundy som skamenel a zároveň mi spadol kameň zo srdca. Vo vrecku som mal *vábec* na srnčie s gumenou loptičkou. Ako som vystupoval chodníkom, sem-tam som nohou stlačil balónik a to imitovalo zvuk srnca, keď vábi srny v čase ruje. Chrbát som mal mokrý z behu do strminy. Nervy sa mi uvoľnili. Do chaty som mal už len niekoľko metrov. Chodník viedol okolo odpadových nádob. Odrazu som zazrel siluetu nejakého zvierata. Bol to srnec, hostil sa na zemiakových obielkach a on mi odpovedal na môj *tajný* vábec. Posvietil som baterkou, ktorú som mal upevnenú na vetrovke, aby mi neprekážala pri jazde na lyžiach.

Naozaj bol to srnček, bol veľmi hladný, keď sa odvážil až k chate. Apík bol v chate sám, Laco išiel do Ľubietovej. Apík mi nezakričal náš signál, len svietil cez okno silnou baterkou na lúku smerom od Žliabok. Ja som však prichádzal z druhej strany, od Kejdáka. Keď som zabúchal na dvere náš signál, s radosťou ma uvítal a spoločne v družnej debata sme strávili zvyšok večera.

Ráno som s otcom išiel poobzerať stopy a naozaj mali poľovníci pravdu. Okolo chaty bolo všetko ušliapané, samé vlčie stopy a hlbšie v lese sme našli strhnutého srnca. Muselo ich byť približne šesť. Sneh však bol premrznutý, takže stopy boli nezreteľné. Apík zatelefonoval na Kejdák. Pán Osvald prepol náš poľný telefón na ústredňu. Volali sme na Verejnú bezpečnosť a žandári dali vedieť poľovníkom. O dve hodiny boli šiesti poľovníci hore na chate. Dali si po deci pálenky a potom prišli k mŕtvemu srncovi. Hlavný mu odrezal hlavu na trofej??? Bol to mladý *špicák*. Vnútorosti a mäso vlky tak *rozdrancovali*, že sa nedalo použiť.

Nad správaním poľovníkov sme si s otcom vymenili pohľady. Zvyšky srnca nechali vraj líškam, nehľadiac na bezpečnosť nás a hostí. Na noc sa otec s Lacom dobre zatvárali a nechodili zbytočne von. Apík ešte niekoľko nocí pozoroval svorku vlkov cez okno a keď posvietil, oči sa im len tak leskli a dali sa spočítať. Vskutku ich bolo šesť. Keď sme raz spomínali tých vlkov, nesmelo som povedal, že som mal *sakramentské* šťastie, že pri chate bol iba srnček, možno by sa na mňa vrhli, ale signál vábca ich asi zmiatol. Opäť sme si s apíkom vymenili pohľady. Prípad sme uzavreli, najmä pred mamkou.

Príhoda bola taká jednoduchá, že moje dve osobnosti, malé a veľké „JA“, čušali. Len sem-tam mi prebehol mráz po chrbte. A Lacovi pribudla jedna pravdivá príhoda, ktorú dramaticky prikrlesil.

V nasledujúcu sobotu som sa s apkom dohodol, že neprídem. Kvôli bezpečnosti, kým svorku vlkov nerozprášia poľovníci. Len sa nemali k činu, lebo vlk sa nedá ješť (vraj „pes“ áno). O tom bude reč neskôr. Nasledujúcu sobotu som teda zostal v Brezne, ale radšej som kreslil, lebo som potreboval korunky na svoju životnú činnosť. Rany z môjho veľkého dobrodružstva sa pomaly zaceľovali. V októbri ma očakával nástup na základnú vojenskú službu (pravdepodobne do PTP), ale ešte som sa definitívne nerozhodol, či sa prihlásim do školy na strojníku, kde by som mohol zmaturovať. Keď som sa išiel informovať na riaditeľstvo, dostal som echo, že musím byť politicky bezúhonný. Celú vec som zvážil a rozhodol som sa, že nastúpim na vojnu, lebo tá ma neminie. Snažil som sa vzdelávať samostatne a študoval som rôzne príručky a odborné učebnice, ktoré sa bezprostredne dotýkali mojej práce.

Sobotu som teda zasvätil práci. Mal som rozrobený výkres. Nad tabuľou som si zažal lampu a kreslil som. Zo strojnických tabuliek som potreboval údaje na dodržanie normy spojovacieho materiálu podľa návrhu statika. Začítal som sa do tabuliek. V konštrukcii bolo príjemne teplo a už bolo šero. Stolová technická lampka osvetľovala len tabuľu a stôl. Písmeňá sa mi v tabuľkách zliali a cítil som, že zaspávam. V polospánku som si myslel, že si trošičku zdriemnem a budem pokračovať. Na obed som úplne zabudol nahlásiť vedúcemu, že budem pracovať do večera.

Prebudil som sa na to, že štrngli kľúče. Po chvíľke, kým som sa spamätal, išiel som sa pozrieť ku dverám, ale boli zavreté, aj tie vonkajšie, zamrežované. No zbohom, pomyslel som si. Zdvihol som telefón, ale ten bol len združený, napojený na ústredňu. No, dobre vyzerám! Vtedy som si uvedomil, že zajtra je nedeľa a sem asi nikto nepríde. Okrem iného už vtedy, okolo šiestej, mi začalo škvrkať v žalúdku. Pôvodne som chcel robiť do šiestej, dokončiť výkres a ísť niekde na večeru. Skúsil som zabúchať, ale nikto sa neozýval. Strážnici boli len pri hlavnej bráne a administratívna budova nebola asi zvlášť strážená. Nemal som iné východisko, len sa chytiť roboty. Výkres som dokončil, ale hlad bol taký dobiedzavý, že som začal uvažovať, ako dať vedieť strážnikom, že som tu zatvorený. Poukladal som na stôl pracovné plášte, ktoré som našiel na vešiaku, a pod hlavu rolku pauzovacieho papiera. Uvelebil som sa a zaspal som, napriek ukrutnému vlčíemu hladu. Pokojne som spal, len zrazu som sa zobudil na kroky a výzganie lietacích dverí. Silné svetlo mi zasvietilo do očí a na mňa sa vrhli dvaja strážnici. Prilahli ma a revali: „*Ruky hore!*“ Ja som mal ruky prilahnuté, tak ako som ich mal dať hore? Dve neoholené chlapské tváre smrdiace cesnakom mi zúrivo hľadeli zblízka do očí.

„*Tak pán diverzant, už vás máme!*“ zvrieskol víťazoslávne jeden z nich. Konečne tlak dvoch tiel povolil a jeden z nich si z opaska chcel zvesiť putá. Nešlo mu to pre veľké brucho. Aj druhý to chcel spraviť, ale márne. Potom si chceli navzájom pomôcť, ale akási zmes ľudských údov len šklbala sivú strážnickú uniformu. Ja som sa práve oslobodil od stokilových starších strážnikov a sledoval som toto divadlo. Poznal som konštrukciu väzenských pút, preto som každému z nich putá zvesil a podal som im ich. Pripadal som si ako vojak Švejka, ktorý v nebezpečenstve a ľudskej bezmocnosti na fronte zvolal: „*Nestrieľajte, veď sú tu ľudia!*“

Nastala trápna situácia. Nastrčil som ruky, aby ma zviazali, keď som diverzant. To slovo bolo vtedy v móde, lebo sa prednášalo na všetkých politických školeniach.

Chlapi si pomaly začali uvedomovať situáciu. Bolo vidieť že sa zahambili, červen im stúpala do tváří. „*Musíte ísť na výsluch k hlavnému a vôbec, čo tu robíte?*“ spytoval sa jeden z nich a obaja stáli v strehu,

v rukách držali putá, ktoré si znova nešikovne pripínali na opasok. Ja, ako údajný diverzant, som ich nezaujímal. Aby som ukončil komédiu, vytiahol som z vrecka závodný preukaz a ukázal som ho. „Dobre, ale musíte s nami na strážnicu!“ Nekládol som žiaden odpor, len som povedal: „Dobre, pôjdem, ale poviem, ako to s tými putami dopadlo.“ „Jaj, prosíme vás, nehovorte, lebo nás vykopnú. Sme už na penzii.“ Boli tri hodiny ráno. Pobalil som si zo stola *postel'* z plášťov a spolu so strážnikmi som potichu vyšiel z fabriky. O tejto príhode som sa kolegom nechválil a strážnici držali ústa, len sa mi pri bráne úctivo klaňali. Vedel som, že o tejto udalosti nemôžem prehovoriť. Teraz však na to dozrel čas.

Všetci spolubývajúci odcestovali niekde do svojich domovov, tak som ostal v izbe sám. V nedeľu ani internátna jedáleň nefungovala. Vstal som, lebo od hladu som už ani nevidel. Zašiel som do mesta. Otvorený bol len hotel. Bol lístkový prídelový systém na potraviny a čo čert nechcel, lístky som nechal v izbe. Mäso sa dalo kúpiť aj bez lístkov, ale o polovicu drahšie. Porcia salámy s chlebom a čaj stáli celý majetok. Vraj socializmus a stredná vrstva a iné triedy obyvateľstva v *beztriednej spoločnosti* (veta, ktorá bila z každej brožúrky) treli biedu, lebo sotva každému zostávalo na normálne jedlo a sýty žalúdok. To bol predsa základný predpoklad blahobytu. Slovo, ktoré tiež trčalo z červených textov. Možno mi budete zazlievať neskromnosť, ale stačilo si vypočuť rádio Londýn alebo Slobodnú Európu a hneď sa vám vytvorila predstava slobody a slušnej životnej úrovne. S mojimi kamarátmi sme chceli opustiť republiku fakticky kvôli týmto ideálom. Prečo nás nechceli na Západ pustiť, je predsa jasné. Boli sme satelitom Sovietskeho zväzu až do revolúcie v osemdesiatom deviatom.

Takéto úvahy mi už vtedy zneli z prázdneho brucha. Nadával som si, že som nešiel domov na chatu, ale nemalo to už význam. Bol už obed a na veži ticho a bojazlivo zvonil zvon.

Dal som si ešte aj polievku a čašníka som za drobné uprosil, aby mi niečo zabalil na večeru. Asi som bol veľmi zronený, lebo za päť korún mi doniesol balíček s dvoma chlebami a kusom údeného mäsa. Dal mi však znamenie prstom na ústa, že pst, lebo pri druhom stole sedia *ešte-báci*. Dorozumeli sme sa posunkovou rečou, ktorú som ovládal ešte zo

skautingu. Ten v našom štáte tiež zakázali. Veľmi sa mi táto činnosť páčila, lebo mi pripomínala Rýchle šípy a foglarovské čitateľské kluby. Mrknutím som čašníkovi zažakoval. Vypadol som z hotela a išiel som do izby môjho dočasného domova. Na slobodárni som sa takmer zrazil s mladým chlapcom asi v mojom veku. Robil u nás v konštrukcii ako šablonár. Dosiaľ som si ho nevšimol. Mimovoľne som mu podal ruku, keďže som vedel, že budem sám, pozval som ho ku mne do izby. Rozhovoril sa a vysvitlo, že je dobrý turista a čiastočne horolezec. Vraj má na Chate pod Ďumbierom strýka z druhého kolena. Medzi rečou vysvitlo, že je adoptovaný a s adoptívnou mamou dosiaľ žil tu v meste. Teraz sa postavil na vlastné nohy. Chatár z Ďumbiera bol manžel jeho adoptívnej matky a aj on mal Ivana (tak sa nový kamarát volal) v adopcii. Ivan do minulého roku chodil na strojnícku priemyslovku. Ako doštudoval, matka sa odsťahovala a Ivan bol odkázaný sám na seba. Ivan sa s *otcovou* podporou ubytoval v slobodárni. Úprimne som ho ľutoval, bol sám a fakticky *bezdomovec*. Zdieľal môj osud z nedávnej minulosti. Porozprával som mu o mojich dobrodružstvách, akosi som mu dôveroval. Zbadal som, že som u neho vzbudil sympatie. Navrhol mi, že keď nepôjdem domov, tak ma pozýva na Ďumbier. Chodieval na Chatu pod Ďumbierom a vždy na chrbte niečo vynesie, lebo aj túto chatu zásobovali nosiči. Ešte som nevedel, ako sa s apíkom dohodnem, lebo účtovníctvo som prebral v sobotu a nedeľu na svoje plecia. Jednu sobotu v medziuzávierkovom termíne sme sa s Ivanom vybrali hore. Z Mýta pod Ďumbierom sme išli dolinou, v ktorej pred dvoma rokmi padla obrovská lavína. Svah bol strmý ani strecha, ba i viac. Bolo treba obchádzať zlomiská, ktoré narobila lavína. Ivan mal lepšiu kondíciu. Ja som fučal ani rušeň, ale zaľal som sa a stúpam. Na menej strmom úseku, asi pol kilometra pod chatou, bola skládka materiálov, ktoré čakali na vynesenie. Bolo tam drevo v metrovici, uhlie vo vreciach, konzervy šikovne zamaskované a debničky s pivom. Odpočinuli sme si a po chvíľke mi Ivan ponúkol, čo zoberiem. Vybral som si debničku s pivom. Ivan mal krosná aj pre mňa. Vyložil mi debničku na chrbát a sám zobral päť polien dreva. Stúpali sme hore, sem-tam sme si odpočinuli. Ešte nikdy som neniesol také ťažké pivo. Prisahal som, že pivo už nechcem ani vidieť, v predstavách som ho videl, ako tečie potokom, a podobné vidiny. Prišli sme hore. Videl som, že chatár má Ivana rád a kázal mu doniesť horúci čaj, hneď pochopil, čo sa so mnou deje. Za pol hodinky som sa

zotavil a bylinkový čaj mi pomohol. Najradšej by som si bol ľahol na sneh, ktorý ešte hore kraloval. Ivan navrhol, že keď chcem niečo vidieť, aby som išiel s ním. Obdivoval som ho, že tak vládze. Pomyslel som si, nuž dieťa hôr. Bol veľmi sympatický, mal opálenú pokožku, tvár stále rozosmiatu a strapaté blond vlasy, asi hrebeň nepoznali. S chatárom si sadli obďaleč, aby som rozhovor nepočul. Starý sa strašne rozčuľoval a Ivan sa len díval smutným pohľadom stranou. Chatár vytiahol peňaženku, v ktorej mal obálku a podal ju Ivanovi. Ivan položil obálku na stôl a záporne kýval hlavou. Chatár mu zobral ruku do svojej dlane, pohladkal mu strapatú hlavu a obálku mu vtisol za košeľu.

Nikdy som sa nedozvedel, aký dialóg sa medzi Ivanom a adoptívnym otcom odohral. Chatár bol akýsi veselý, potom sa voči nám správal už len prívetivo, ale hlavne k Ivanovi. Dá sa domyslieť, čo sa tu odohralo. Aj moje srdce akoby prežívalo drámu, čo sa tu odohrala, na pľúcach som cítil drapľavý tlak ľútosti.

„*Nejdete sa prejsť?*“ opýtal sa chatár. „*Pripravím vám dobrý guláš.*“ Napil som sa ešte vody a s Ivanom sme išli na vrchol Ďumbiera. Je to asi tristo metrov strmého výstupu. Na vrchole bol firnový sneh a výborný výhľad na Vysoké Tatry. Ivan ma upozornil, že chatár je veľký vtipkár a rád si z niekoho vystrelí. Potešili sme sa výhľadom na Tatry aj na severnú stranu Ďumbiera, ktorá je fascinujúca, tvoria ju strmé steny a zlomiská. Niečo nádherné a mohutné. Nadol sme schádzali trochu strmším krokom, lebo žalúdky vyhrávali dobiedzavú pieseň a k tomu sa pridávala poznámka chatára, že nám chce pripraviť dobrý guláš. Od chaty vábne voňalo. Ozajstný kotlíkový guláš. Momentálne neboli na chate žiadni hostia. Chatár pod kotlík kladol triesky z nedávnej rekonštrukcie chaty. Tu sa muselo s palivom šetriť, lebo všetko sa sem vynášalo na chrbte.

Prihrnuli sme sa ako veľká voda. Ivan išiel do chaty po taniere. Doniesol tri, aby aj chatár s nami jedol, lebo tušil nejaký podraz. Starého oči sa usmievali a hladkali svojho adoptívneho syna. Ivan na mňa hodil výstražný pohľad a obaja sme boli v strehu. Chatár sa blížil ku kotlu s naberačkou. Potom nás dvoch odvábil, aby sme išli pozrieť výsledok rekonštrukcie chaty. On sa medzitým stratil a Ivan ho pootvoreným

oknom pozoroval, ako svoju porciu guláša vylial za skalú a rýchle si nabral odkiaľsi nový guláš.

Posadali sme si k stolu neďaleko ohňa a čakali sme, čo bude. Chatár už mal svoj guláš na stole a nám sa chystal naberať z kotlíka. Aj nabral, položil ho pred nás a zaprial dobrú chuť. Za svätého sme nevedeli vy-zvedieť, čo má za lubom. Doposiaľ bolo všetko v poriadku. V našom guláši však nebol ani jeden zemiak a mal aj čudnú hnedastú farbu. Privoniávali sme a išiel nás šľak trafiť od hladu. Ivan nevydržal a zjedol asi tri lyžičky. Vtedy mu chatár chytil ruku a prekazil mu ďalšie hlty. Odrazu začal havkať ako malý pes a kričať: „*Ná, Dunčo, ná, Dunčo, haf, hav, vrrrrr.*“ Ivanovi svitlo: „*Ari nejedz, lebo nás starý dostal.*“ Chatár vykrikoval svoju psiu pesničku a my sme tušili, že máme na tanieri perkelt zo psa. Keď sa už aj po snehu pováľal a kýval do vzduchu nohami a rukami, vstal a zobral druhý hrniec, ktorý sa hrial na pahrebe. Očistil nám tanie-re a naservíroval nám dobrú zemiakovú cesnačku a po kuse pečeného, asi z jeleňa. Boli tam poľovníci a nechali chatárovi kus stehna a zastreleného túlavého psa. Poľovníkom spravil chutný jágerek a psa použil na kanadský žartík aj pre nich. Ivan si pol hodinu vyplachoval ústa a na oko urazene vždy očami flochol na svojho otca. Ten sa zakaždým pustil do smiechu. Spokojne sme sa najedli a začalo sa zmrákať. Zaliezli sme dnu do kuchyne, kde nás ešte chatár bavil príhodami, ktoré na chate zažil. Spali sme v spoločnej nocľahárni. Chata mala aj svoju elektriку na vodnú turbínu. Voda pritekala až od vrcholu Ďumbiera. Rýchle sme sa šupli pod deky a hneď na to zostala tma v celej miestnosti. Zaspali sme spánkom ľudí s čistým svedomím a momentálne nezatažení ničím.

Dokedy?

Ráno sme vypili čaj s kúskom chleba a prúžkom doma vyúdenej slaninky. Zobrali sme krošne na chrbát, aby sme ich ukryli na prekládkovom mieste a tie odtiaľ zase dole do Mýta, kde mala chata svoju zásobovaciu jednotku. Pešo sme zbehli až do Brezna. Zdravo unavení sme sa v slo-bodárni uložili a zaspali ani šteňatá.

Po šiestej ráno sme už sedeli za svojimi stolmi a plnili si svoje pracovné úlohy. S Ivanom som sa už nikdy nestretol, osud to tak chcel.

Začiatkom mája, keď sa príroda obliekla do kvetinového šatstva a vzduch voňal sladkastou vôňou nektáru, oslovil ma jeden z kolegov, či nechcem vstúpiť do klubu bezmotorového lietania. Usporiada sa kurz bezmotorového lietania v Rohoznej, kde bolo povstalecké letisko. Budeme mať vetroň s inštruktorom a môžeme zložiť začiatočnícky kurz. Ten kolega a priateľ sa volal Šaňo Kollár. Malo to len jeden háčik, na lietanie si treba zobrať dovolenku. V mojom prípade musela byť neplatená. To poriadne narušilo moju výplatu, tak by som musel u rodičov „zaťať sekeru“.

V sobotu som sa chystal hore na chatu k rodičom, aby som celú záležitosť prerokoval aj s nimi. Predsa len moja domová základňa bola u nich. Z autobusu som vysadol na Troch vodách, čo bola horárň a niekoľko barakov, ktoré slúžili na ubytovanie lesných robotníkov. Ešte keď sa tu ťažilo, premávala sem z Čierneho Balogu lesná železnica. Ako som stúpil hore, pribehol ku mne horár a vzrušeným hlasom ma vystríhal, že v neďalekom lese je lesný požiar a musím ísť pomáhať hasiť. Nebolo vyhnutia, hrozil mi trestnoprávnymi sankciami, čo som nepotreboval, lebo som bol ešte v podmienke trestu za prechod hraníc. Pobral som sa na motorke s horárom ku skladu náradia. Potreboval som na hasenie lopatu a čakan, aký sa používa na sadenie stromčekov v lese. Hovoril mi, že telefónom z horárne volal do Osrblia, aby poslali hasičov. Išli sme za dymom, aby sme sa dostali k ložisku ohniska. Bola pomerne suchá jar, preto sa požiar šíril dosť rýchlo. Napriek tomu sa nám ho podarilo lokalizovať. Požiar v lese je veľmi zradný, lebo sa šíri krovím. Keď dohrmela dedinská striekačka, mal som pocit ako v detstve, keď v Štiavnicí rachotila motorová striekačka. Prišli aj chlapi z Osrblia a každý chcel byť múdry a prekrikovali sa ako deti v škole. Vtedy musí byť disciplína, a tak horár vypálil jednu ranu zo svojej dupľovky do vzduchu a vynútil si rešpekt. Zavelil ako na vojne „*v rad nastúpiť*“. Keď sa chlapi ako-tak postavili a zmĺkli, rozdelil ich na hliadky. Na mňa akosi zabudol. Tak som tam ešte chvíľu postával, kým sa oni vzdialili do lesa za možnými ohniskami. Zostal som na mieste a dobre som spravil, lebo odrazu, neďaleko mňa sa rozehorel oheň. Lopatou som ho udusil a jódlovaním som privolať horára. Jódlovať som sa naučil od apíka a bol to dobrý spôsob dorozumievania v horách. Poznal som len jednu melódiu, ale práve tú, čo privolávala pomoc v nebezpečenstve. Horár ju tiež poznal,

a tak ihneď prikvitol. Bol rád, že som ostal na mieste, predpokladal, že tam bol zdroj ohňa. Stáli sme vedľa koľajiska lesnej železnice a oheň vychádzal z priekopy vedľa trate. Našli sme tam kusy tlejúceho uhlia a keď zaľúkal vietor, tak sa oheň v tráve a húštine rozhorel. Vtedy si horár spomenul, že mu ráno hlásili, že okolo Troch vôd prejde vlak s drevom, čo bolo v sobotu nezvyklé. Uhlie sme vyzbierali a hodili ho do potôčika.

Potom vysvitlo, že panstvo (alebo „súдруžstvo“) z ministerstva malo spoločnú poľovačku v Dobročskom pralese a použili na to železničku. Ani im nenapadlo, aby šli hasiť požiar, aj keď prišli na miesto činu. Nejaký *podminister* mal navyše sprosté reči, že prečo horár volal hasičov až z Osrblia.

Rozlúčil som sa s horárom a utekal som hore na chatu. Otec akoby cítil, že idem, trikrát zajódloval svoju pesničku. Ja som zapískal a zanedlho som videl siluetu troch ľudí na lúke pri chate. Stál tam apík, mamka a Mariánko, mladší braček, ktorý prišiel od Ľubietovej. Naším som porozprával, čo som teraz popoludní zažil. Nedajbože, aby sa požiar rozšíril aj smerom na Vepor, bolo by zle, lebo ešte aj chata by bola v ohrození.

Predebatovali sme môj vstup do *Dosletu* a kurzu bezmotorového lietania. Mamka sa bála, aby sa mi nič nestalo, veď som už bol vo viacerých smrteľných nebezpečenstvách. Otec na mňa mrkol, čo znamená, že so mnou súhlasí. Videl som mu na tvári hrdosť. Ja som mal na tvári úctu a nekonečnú vďaku, že ma moji rodičia vytrhli z núdze, keď bolo treba, a mal som sa o koho oprieť.

Sobota a nedeľa prebehli ako zvyčajne. Hostí bolo vždy len priemerne. Boli to rekreanti z materského podniku Pohronských píl z Banskej Bystrice. Apík aj mamka sa snažili napriek vtedajším skromným pomerom, pokiaľ išlo o potraviny, hosťom maximálne vyhovieť. S bratom sme museli *pešovať* až do Ľubietovej a odtiaľ vlakom jeden na jednu, a druhý na druhú stranu doliny. Večné lúčenia! Ako by len bolo dobré, keby sme mali opäť domov v Štiavniči. No nebolo to tak, nuž sme sa museli prispôbiť.

Bolo mi čudné, že mňa, ako politicky nespoľahlivého občana, pustili do Dosletu, čo bola polovojenská organizácia, neskôr Zväzarm. Tieto veci som neskúmal. Organizátori mali asi neporiadok v kádrových veciach, tak ma prehliadli. Kurz sa skladal z teoretickej časti, ktorá sa končila skúškou. Prednášala sa hlavne meteorológia, dynamika lietania, pochopiteľne, politika a všeobecne konštrukcia bezmotorového lietadla. Zoznámili sme sa s padákom, čo pozostávalo z rozbalenia a správneho zbalenia padáka. Postup musel byť prísne dodržiavaný, lebo tu išlo o život pri zoskoku z lietadla. Na cvičnej veži vo Zvolene sme nacvičovali dopad do parašutistického kotúľa (doskok na zem). Zdalo sa, že sme pripravení. Išli sme na letisko do Rohoznej, lebo dnes nám mali doviezť lietadlo z Dosletáckeho letiska pri Zvolene. Popoludní prišlo nákladné auto s príviesom. Bol to špeciálny transportér a na ňom vytúžené lietadlo. Druhé auto nám priviezlo štartovací navijak, ktorý vyzeral ako veľký naftový kompresor. Letisko a jeho prízemnú budovu využívali na rôznu manipuláciu aj poľnohospodárske lietadlá na práškovanie zemiakov a iných plodín. Lietadlo sme poskladali z *trandáku* s dvoma mechanikmi. Bol to dvojsedadlový cvičný stroj typu *Kmotr*. Skladal sa jednoducho. Prakticky sa mu na dva trmane na trupe upevnili krídla a ovládacie lanká. Za pristávacou lyžou mal koliesko, na ktorom sme ho odtransportovali do okopu, ktorý tu nechali vojská z nedávnej vojny a kde skrývali sovietske Raty. Štartovali odtiaľto na povstalecký front. Do druhého bunkra sa doviezol navijak, ktorý mal na čele veľký bubon s približne päťstometrovým oceľovým lanom. Lano sa zavesilo pomocou tzv. fúzov na dva boky pod krídla. Navijak sa spustil a bubon s lanom priťahoval k sebe lietadlo. Pilot pritiahol k sebe tzv. knipel a strmo vyletel do výšky, tak sto metrov, a z lietadla trojnásobným potiahnutím lano vypol. Bol slobodný ako vták. Po vypnutí lana pilot spravil oblúk doprava, aby videl na žltú signalizačnú vlajku, či je v pokoji, v upažení signalizátora. V prípade, keby sa lano nevyplo, obsluha navijaka by lano musela odseknúť a lietadlo by špeciálnym manévrom muselo pristáť aj so stometrovým lanom. Ale predbehol som udalosti, lebo to už je teória niektorých úkonov pri lietaní.

V kurze nás bolo desať frekventantov, z toho bolo jedno dievča. Volala sa Milka. Bolo veselo. Bol koniec augusta, nebo ako vymetené, pripravené pre nás. Inštruktor bol veľmi priateľský mladý muž. Hneď

si s nami potykal. Prvý deň sme prezerali ťažné lano, či nie je poškodené. Všetko bolo pripravené a preskúšaval sa navijak na štartovanie lietadla. Lietať sa mohlo len do západu slnka, tak sme sa snažili, aby bolo všetko hotové. Do tretej sa to podarilo. Vo veľkom očakávaní prvého letu sme pohltili studenú stravu. Pozorne sme pozorovali každý pilotov pohyb. Žrebovali sme poradie, ako budeme lietať. Hoci nemám na prvé miesta šťastie, mal som letieť prvý. Trochu som mal našponované nervy, ale šlo sa. Zobral som si padák na chrbát. Poriadne, podľa predpisov, som sa pozapínal, odklopil som kabínu, ktorá bola delená na dve časti, a sadol som si na pravú stranu. Inštruktor Viliam Hudec spravil to isté. Najskôr som musel odriekať sedem kontrolných viet, či je všetko pripravené. Kontrolovala sa kabína, klapky, smerovka, voľné predmety v kabíne, pripevnenie k sedadlu a zapnutie padáka, potom sa ukázal vztýčený palec *signalizátorovi* a ten zamával navijaku, ktorý bol od nás asi päťsto metrov. Vlajočka na lane sa pohla, lano sa naplo, mávnutie vlajkou smerom dole – signál štart. Lietadlo sa dalo do pohybu a bolo ho treba veľkými pohybmi smerovky a *výškoviek* usmerňovať v stabilnej horizontálnej polohe. Rýchlosť sa zvýšila a my sme sa vzniesli pod štyridsaťstupňovým uhlom k nebesám. Díval som sa do modrej oblohy a na inštruktora, ktorý sústredene držal *knipel* a smerovky mal nohami pod kontrolou. Asi sme boli kolmo nad navijakom, lebo lietadlo huplo a stratilo na rýchlosti. Inštruktor odtlačil od seba *knipel* a lietadlo sa skoro postavilo na zobák. Bol to nepríjemný manéver pre toho, kto ho nepozná. Duša mi skoro vyletela ústami a inštinktívne som sa chytil sedadla, i keď vtedy sa nesmú robiť iné pohyby, len predpísané. Inštruktor troma pohybmi vypol lano a spravil oblúk doprava. Lietadlo sa nahlo a zazrel som signalizátora, ako drží vlajku upažením bez pohybu. To znamenalo, že lano sa vyplo. Pilot lietadlo vyrovnal a hľadal na *variometri* stúpajúce prúdy. Mali sme smolu, lebo na nebi nebolo obláčika a lietadlo nedostalo odspodu žiadny *kopanec*, čo by znamenalo, že sme chytili termické prúdy. Vilo to smutne skonštatoval a po jednom oblúku smeroval na letisko k miestu pristátia, označenému veľkým T. Pred oblúkom doprava a nasmerovaním na pristátie odrazu Vilo pustil *knipel* a povedal: „*Pristát*“ a pokojne sa na mňa pozrel. Panebože! Zase jeden životný šok!

Spravil som oblúk doprava, až som skoro lietadlo prevrátil, ale Vilo to ihneď dotknutím na *knipel* napravil, sústredil som sa na pristátie. Vytlačil som pristávacie klapky, lietadlo stratilo rýchlosť a dosť prudko začalo klesať. Trochu som to skorigoval a päť metrov od *téčka* som sa dotkol zeme a o chvíľku sme stáli. Vtedy som si pripísal jeden kladný bod do môjho životného dotazníka. Dokázal som prekonať moje malé „ja“, ktoré ma odhovárало od tohto kurzu. Veľké „JA“ víťazoslávne zvýsklo, že som prekonal sám seba.

Počas kurzu sme zažili všelijaké príhody. Dva dni pršalo. Lietadlo sme museli vtedy strážiť vo dne aj v noci. Spali sme v lietadle, alebo na celách v *zemľanke* pri lietadle. Nebolo ani dreva na kúrenie, lebo všade dookola boli lúky a polia. No pár dní sme mali pekné počasie a jediný raz som zacítil, čo je termika.

Už ráno sme mali dusné počasie s mnohými oblakmi – *kumulusmi*. Vilo sa o tom uznanlivo vyjadroval a hovoril, že niečo zažijeme. Ráno zvlášť dôsledne prezeral lietadlo.

Podľa žrebovania som bol prvý. Vilo mi nedal dojesť ani masťný chlieb, čo som si doniesol na desiatu. Bol som akýsi pokojný a dlho som sa babral s obliekaním. Vilo mi kázal zobrať sveter, že nám môže byť zima, aj teplákové nohavice by sa zišli. Naobliekal som sa ani ciбуľa, takmer sa mi padák nezместil na chrbát. Pri tom teplomer ukazoval 27 stupňov nad nulou. Myslel som si „*šéf je šéf*“. Sadol som si do lietadla a Vilo tiež vhupeľ dnu. Pozapínali sme sa, kontrola – štart. Vilo spokojne dojedal chlieb. Ja som štartoval. Chvíľa, pohľad do nebies, kde sa na mňa škerili hryzadlá tmavých búrkových kumulusov. Bolo treba nad navijakom preklopiť stroj na zobák a vypnúť lano. Lietadlo povolilo a mal som preklopiť. A vtedy som zo žartu tak prudko preklopil lietadlo, až nepripravený Vilo, ktorý dojedal chlieb, spravil takú smiešnu grimasu ako ja pri prvom lete. „*Aký pochválen, také naveky.*“

Keď sme dosiahli výšku asi 200 metrov nad letiskom, dostali sme poriadny kopanec do zadku v podobe vzosných termických prúdov. Vilo sa chopil *knipla* a chystal sa tento komín zachytiť.

Krúžil v komíne a darilo sa. Stúpanie bolo asi desať metrov za minútu. Bolo to slabé. Vilo sa chcel dostať pod susedný oblak, kde by to bolo veselšie. *Vario* naraz nameralo tridsať metrov a cítili sme sa ani vo výťahu. Vystúpili sme do výšky asi tisíc dvesto metrov. Vilo povedal, že to stačí, že ideme dole, aby si zalietali aj ostatní. V kabíne sa citeľne ochladilo a dobre padli tepláky a svetre. Povedal, aby som sa chytil *knipla*, nohy na smerovky a začal som obdivovať krásu tohto športu. Bolo božské počasie. Už dávno nebola taká viditeľnosť. Zaletel som až nad Brezno a zakrúžil nad námestím. Strácal som výšku, lebo nad mestom boli prúdy opačného charakteru. To robila rieka Hron a jeho dolina. Bol v nej studený vzduch z úpätia Kráľovej hole a Ďumbiera. Vilo zavelil nazad a prebral *knipel*. Na políčkach majerov Rohoznej ženy vyberali zemiaky. Bol to idylický pohľad, ako obraz od Benku.

„*Spravíme špás?*“ opýtal sa ma Vilko. „*Áno!*“ Aj keď som nevedel, o čo pôjde. Vilo to nasmeroval na babky, čo kopali, a strmhľav na ne naletel. Nad ich chrbtami to vyrovnával, ale lietadlo ho ako si tlačilo k zemi. Len-len že nesadol, ale vzlietli sme hore. Žienky boli okamžite na bruchu. Pozreli sme sa s Vilom na seba a rozosmiali sme sa. Vilo strúhal grimasy tak smiešne ako opica na brúse – oči vertikálne, líca a brada pretiahnuté, no fantastický úkaz, ja som vyzeral takisto. Vilo bol na akrobaciu zvyknutý, jemu to so žalúdkom nič nespravilo. Ale ja som cítil, že sa mi všetok mastný chlieb, čo som pred chvíľou zjedol, tlačí do krku. Dajako som to udržal. Pomstil sa mi za to, že som prudko preklopil lietadlo pri štarte. Vilo spravil elegantnú úvrať a smeroval na pristátie. Odovzdal mi riadenie s rozkazom pristáť. Podarilo sa mi pristáť tesne vedľa *téčka*. Keď som vystúpil s inštruktorom z *Kmotra*, Vilo mi podal ruku so slovami „*Gratulujem. Spravil si nováčikovskú skúšku.*“

Bol som hrdý na môj životný úspech. Kurz sa pre zlé počasie predčasne skončil a my sme znova nastúpili do práce v konštrukcii v Mostárni. Na kurze sa udialo mnoho zážitkov. Boli sme mladí a veselí. Nepanovała medzi nami závišť a nepriateľstvo. Vznikli nové známosti.

Vojak „pétepák“

Lístie na stromoch sa začalo sfarbovať do nádherných farieb, ktoré vedela namaľovať len príroda. Blížil sa koniec septembra 1951 a ja som držal v hrsti povolávací rozkaz na vojenskú základnú službu. Urýchlene som dokončil rozrobenú robotu. Titul konštruktéra som nedosiahol, lebo podmienka bola strojnícka priemyslovka s maturitou. Komunisti vedeli, ako sa tajne pomstiť tým, ktorí ich nemali radi a verne im neslúžili. Nepohodlným študentom nedali zmaturovať a v zamestnaní ste fakticky boli nikým. Nebol ani výučný list, ani diplom, jednoducho nič. Spoliehal som sa, že po vojne si spravím maturitu a pôjdem študovať na vysokú. Ale bolo to ináč.

Rodičia boli ešte na Chate pod Hrbom. Prišiel som si zobrať najnutnejšie oblečenie. Obľiekol som sa turisticky. Baganče, teplé podkolenky, trojštvrťové nohavice, dve *flanelky* a ruksak, v ktorom tieto polovyradené veci pošlem domov. Bral som so sebou nerozlučnú gitaru a baretku.

Termín nástupu na „*vojnu*“ bol stanovený na 1. októbra 1951. Nováčikovia sa museli hlásiť v breznianskych kasárňach. Tam sme aj prenocovali na slame rozhádzanej na parketách prázdnych vojenských spální. Na večeru nám dali nejakú zapražенú polievku a kus chleba. V tomto roku sa mi uliezlo spať na všelijakých ležoviskách, ale na parketách so snopom slamy nie. Dal som si pod seba gumený kabát, uterák pod hlavu, vyzul som topánky a overil som si, kde sú záchody, keby náhodou masťná polievka zaúčinkovala. Nebol som v zlej telesnej kondícii, ale za to tie parkety boli také tvrdé ako prične na Trati mládeže. Bol som mladý a životom dobitý, a tak to mojej telesnej schránke ani tak neprekážalo.

Ráno nám priam neslušne zapískali budíček a vojna sa začala, i keď sme boli v civile. Raňajky, postávanie, fajčenie, obed a povel na odchod. Pochodovali sme na železničnú stanicu, kde nás naládovovali do pripravených nákladných vagónov. No zbohom! Nikto nič nevedel. Do súpravy boli zaradené aj dva osobné vagóny. Tam nastúpili dôstojníci a asi tridsať civilov vojakov, ktorí rukovali k hraničiarom a do vnútornej stráže.

Vlak sa pohol smerom na Banskú Bystricu. Podvečer nám v Bystrici prikázali vystúpiť. Tam čakali rodičia a bratia, aby sme sa rozlúčili. Moment lúčenia nemám rád. Postískali sme sa, vyronili slzu. Apík mi prihodil pár korún do vrecka a stisol mi po chlapy ruku. Mama si ma hladkala a viem, čo sa jej odohrávalo v mysli.

Nastúpili sme do osobných vagónov, výpravca zapískal na odchod, a znova zbohom sloboda. Vlak smeroval hore na Diviaky. Nálada bola trochu stiesnená, ale prepašovala sa nejaká dvojdecovka, takže všade prítomný rum odplašil melanchóliu. Jeden druh z Tisovca nám čo najtichšie povedal, že ideme do PTP. Cieľ cesty nepoznal. Najviac som sa bál v Ostrave, keď sme zastali okolo druhej v noci na stanici, obával som sa, že zaznie rozkaz vystupovať. Nezaznel. A nezaznel ani v Prahe a pokračovali sme na sever. Pomyslel som, či nás nevieľu do východného Nemecka? Ale sám som sa tomu zasmial. Na ceste sme boli už druhý deň. Konečná bola až v Dečine... Vystupovať!... Tak tu je cieľ cesty. Pešo nás viedli rovno na hrad, ktorý sa týčil nad riekou Labe. Ubytovali sme sa a postupne nás obliekli do uniforiem s čiernymi výložkami. Vedeli sme, že sme v PTP u „čiernych barónov“.

V tzv. *prijímači* nás mali uviesť do vtedajšej zostrenej vojenskej *buze-rácie*. Všetky formality sa vybavovali na prízemí, kde boli hospodárske miestnosti. V jednej miestnosti sme sa museli vyzliecť do spodkov a ísť pred lekára, ktorý si prezrel našu figúru, zreval *schopný* a na poznámky vojaka vôbec nereagoval. Dvaja holiči nám ošklbali vlasy na krátko, potom sme sa vyzliekli donaha a išli sme pod sprchy. Striedavo tiekla vriaca a studená voda. Niektorí z vojenského personálu sa zrejme hral s kohútikmi a z nováčikov si robil *žarty*. V ďalšej miestnosti už boli naši *mazáci* PTP, tu bol už solídnejší prístup. *Nafasovali* sme uniformu a spodné oblečenie. Vyskúšať a civilné veci odniesť na vešiak do skladu s menovkou. Na seba sme navliekli cvičnú uniformu a čížmy, tzv. *pol-litráky*, aké nosila sovietska armáda. Našťastie *cvičná* bola akási kópia anglickej uniformy, len čížmy jej robili negatívny imidž. Keď sme sa obliekli do uniformy, tak sme boli jeden druhému smiešni. Ale z toho všetkého mi vychádzalo, že nás asi humor prejde. V izbe, kde som mal byť ubytovaný, som mal menovkou na železnej posteli, s matracmi a na nich polmetrová vrstva výstroje, bielizne a podobne. To všetko sa malo

zmestiť do dreveného regrútskeho kufríka s rozmermi 60 x 35 x 40 cm. Bol čierny, na ňom bielymi písmenami meno. Myslel som, aké to len bolo jednoduché v *sedrii* v Bystrici, kde som vyfasoval dve deky a hoto-vo. Kde to všetko dám? Bol to najzložitejší rébus. Oprel som sa o posteľ, spal som na hornej. V izbe nás bolo asi tridsať a každý obskakoval svoj kufrík. Ten môj vyrobili v Mostárni a dali mi ho ako dar.

Neďaleko mňa, pri dverách mal posteľ veliteľ izby, *mazák* po roku služby, zrejme politicky preverený. Videl môj bezradný pohľad. Pristúpil bližšie a vysvetlil mi, ktoré veci a ako sa majú do kufra zmestiť. Deky a posteľná bielizeň ostali na mieste. Tou sa mala zastlať posteľ. O niekoľko minút som mal veci v kufri a posteľ postlanú aj za pomoci nového kamaráta.

Tak, a boli sme ako hradní páni. Tí tu iste mali komfort, keď boli na jednu takúto komnatu traja, ale my tridsiati! Večierka o desiatej a budíček o šiestej. Na dosah sme mali šaty, onuce, opasky, lebo tieto veci sa nováčikom kradli, aby sa ráno nestihli obliecť na rozcvičku a zmeškali raňajky, vriacu polievku. Bol som v strehu už o piatej ráno a potichu som si onuce obkrútil okolo nôh. S čizmami bol problém, boli nové, žlté (a musia byť urýchlene čierne, to záviselo od nás).

Ráno služba zapískala budíček a *buzerácie* sa začali. Rýchlo na seba nahádzať šaty a posledné ostávali čizmy. V tom bola tá pohroma, lebo počas toho chvatu pri obliekaní sa onuce rozmotali – a teraz čo? Na holé nohy sa čizma, a ešte k tomu nevychodená, nesmela obuť, lebo na nasledujúci deň by som nechodil pre pluzgiere. Vtedy som si spomenul, že som si z civilu schoval do vrečka uniformy teplé ponožky. Rýchle som ich navliekol a išiel som si obuť čizmy a vtedy veliteľ izby zreval pozor! Do izby vletel nejaký *lampasák*. Mal som posteľ vedľa dverí, tak si ma zobral na mušku. Asi zbadal, že som ľahko obul čizmy. „Vyzout!“ Mal som v tvári otáznik a on znova: „Vyzout!“ Hovoril, lepšie kričal takým paholským hlasom ako dozorca v base. Vyzul som čizmy, ale už som bol trochu ostrieľaný, tak onuce som si omotal na ponožky. Znova zreval: „Obout!“ a ja som pomerne zľahka čizmy obul. Videl som mu na tvári otáznik. Tento úkon som musel spraviť trikrát. Krútil hlavou. Chcel ma len potrápiť, že s onucami sa mi to nepodarí. Zatiaľ sa chlapci

poobúvali a vybehli na rozcvičku. Keď som po týchto *buzeračných* úkonoch stál v pozore, len pokrútil hlavou a povedal polo slovensky a polo česky: „*Že ste vy už někde sloužil? Hmm? Jiste v nějaké imperialistické armáde u Američanů, cooo?*“

Myslel som, že z tolkejštu tuposti odpadnem. Stojac v pozore som odvetil: „*Bol som v base, ale mám po treste. Tam som sa všeličomu naučil, tak aj toto.*“ Videl som, že ho ide poraziť, už sa začal potácať. Nesnažil som sa ho zachytiť, takže si tresol hlavu do otvorených dverí. Išla mu pena z úst, tak som mu podal ešus s vodou, no nie žeby ho vypil, obliel si tvár. Potom zahanbene vybehol von dvermi. Zbadal som, že je nejaký epileptik. Pokojne som sa doobúval, na rozcvičku sa už nevyplatilo ísť, chlapi sa vracali. Išiel som ihneď na raňajky, na vriacu polievku, ale s chlebom som ju zjedol a už kričali: „*Nástup do zaměstnání!*“ Premýšľal som nad týmto človekom a nad jeho vymytou hlavou. Darmo! V predchádzajúcom období som mal tréning s podobnými exemplármi. Tých sa len netreba zľaknúť. Predpokladal som, že sme nejaké trestné vojsko, ktoré *pyká* za to, že chce byť inteligentnou triedou, ktorá by našej vlasti prinášala osoh.

S ostatnými som vybehol na nádvorie. Desiatnici sa prekrikovali v poveloch a na nádvorí panoval dokonalý chaos. Horko-ťažko nás dali dokopy vo svojich čatách a dlho trvalo, kým nás naučili stáť v trojstupe, aby sme mohli pochodovať. Na starších chlapoch som videl, že naschvál sťažujú prácu veliteľom. Ako sme pochodovali po nádvorí dečínskeho zámku, z jedného zamrežovaného okna na prízemí hľadela na nás nahá postava a mávala nám. Spoznali sme jedného chlapca, čo cestoval s nami. Spomínal, že je sombatista. Títo ľudia odmietajú vojenskú službu a nechcel si obliecť uniformu. Bol tam takto nahý zatvorený už tretí deň. Mal vyčerpanú tvár. Náš krúžiaci roj pri okne zastával a ozývalo sa nesúhlasné bručanie. Z okna na poschodí to sledoval veliteľ roty. A keď videl, že ide do tuhého, že by sa chlapi mohli vzbúriť, dal chlapca vyviešť, nechali mu civil a odviekli ho do inej miestnosti, asi na ošetrovňu, lebo bol viditeľne podchladený. Potom, keď mu niekto povedal, že je to vojsko bez zbrane, uniformu si obliekol. Po týždni, keď nás v sobotu ráno rákali na nádvorí, milý sombatista zmizol. Poddôstojníci aj s poručikom prehľadávali celý zámok. Nejaká sa v piatok

večer dostal na vežu a tam ho našla strážna skupina. O ďalšom osude tohto chlapca neviem, lebo ho odviekli nevedno kam, vraj mu chceli našiť dezerciu z armády, a za to je na vojne gulka.

Naučili sme sa poradové cviky, pochodovať, obracať sa a podobne. Večer sme sa zgrupovali na izbe a na chodbách a dávali sme si informácie, čo sme sa dozvedeli. V snahe roztrieštiť nás, zaviedli nás ten mesiac do kina na nejaký sovietsky film a raz na plaváreň, ale to len preto, aby sme sa dobre osprchovali, lebo na hrade bol problém s vodou. Samozrejme, že sme to využili aj na drobný nákup v meste. Bolo to termálne kúpalisko, tak sme poskakali do bazéna. Z teplej až horúcej vody sme mali šok, lebo sme prišli zvonku, kde dosť mrzlo. Jeden chlapec sa podozrivo obrátil na brucho a hlavu mal ponorenú do vody. Viacerí sme to zbadali a videli sme, že je s ním zle. Volali sme na plavčíka. Pribehol s drúkom a hákom a snažil sa ho chytiť za plavky na hák. Za ten čas sme ho viacerí rýchle podvihli a vyvrátili na okraj. Plavčík pribehol a začal s oživovaním. Nemal tep a podozrivo modrel v tvári. Vodu z pľúc sme z neho dostali, ale keď pribehol o desať minút lekár, konštatoval smrť. Ako sa pamätám, volal sa Kurka. *Chudák, nech mu je Boh milostivý!*

Bolo po kúpaní a hneď sme boli z vody von, i keď bola veľmi príjemná. V ponurej nálade sme sa vracali do kasární. Na vychádzky nás púšťali len spoločne. Mesiac uplynul a bol začiatok decembra. Prišiel rozkaz pobaliť plnú poľnú, že odchádzame. Nepovedali nám kam, a ani sme nevedeli vytipovať miesto. Desiatnici aj vedeli, ale šuškali to za cigarety. Dlhو to však tajomstvom nebolo. Ideme do Stříbra do barakových kasární.

Do tohto banického mestečka sme cestovali vlakom. Prechádzali sme cez Karlove Vary a Mariánske Lázně a smerovali sme na Stříbro. Nepamätám sa na trasu, ktorou sme prichádzali do miesta môjho pobytu možno na dva roky a možno aj na viac. Podľa šuškaných správ, čo sa tiahli vagónom, v ktorom sme boli *naľutrovaní* aj s plnou poľnou a dreveným čiernym kufríkom s bielou zreteľnou menovkou, prichádzali sme do magickej oblasti. Do tej, ktorá ešte nedávno znamenala pre mňa bránu k slobode a nezávislosti. Spomienky sa mi neodbytné vznášali nad hlavou, keď som hľadel do údolia Mže. Tu sa pred dvo-

mi rokmi začal formovať tento trestanecký životný osud. Znova som prežíval tie príšerné minúty úžasného strachu, keď som si hádam stokrát presvedčivo dokazoval, že všetko dobre dopadne, prechod cez hranice sa podarí. To vtedy veľké a malé „JA“ presviedčali mňa ako tretiu osobu, že všetko dopadne dobre a tam v slobodnom svete nebudem musieť bojovať o existenciu, o holé prežitie s doživotnými kádrovými problémami. Takýto chaos myšlienok mi víril hlavou pri pohľade z okna vlaku, ktorý uháňal krásnym údolím rieky. Riečka Mže bude minimálne dva roky mojim sprievodcom a spolubývajúcim.

Brzdy zaškrípali a vlak vchádzal do historickej železničnej stanice, hádam z obdobia Habsburgovcov. Názov na budove a drevenej verande oznamoval – STRÍBRO.

Bolo už podvečer a vonku poriadne mrzlo. Z vagóna sa vyvalila živá hmota, niekoľko desiatok, ba stovák chlapov, plných poľných, kufrov a medzi týmito pár civilov, ktorí tu v tomto meste iste bývali. Poučení z prijímača, kde sme sa naučili robiť vpravo a vľavo bok, sme sa zoradili pred stanicou a v trojstupoch sme pochodovali do nového domova so stiesnenými myšlienkami. Pochodovali sme donekonečna na akýsi kopec. Prešli sme mestom, dlažba dunela pod našimi okovanými čizmami vzor 21!? na sovietsky štýl. Konečne sme dorazili k dreveným barakom na kopci za mestom, kde sme sa mali ubytovať.

Do barakov nás rozdelili podľa rôť a čiat a do izieb podľa vznikajúcich skupiniek priateľských zoskupení. Neskôr sa to ustálilo. Rozbalili sme si deky a bielizeň s celtou. Kúriť do malých piecok nebolo čím, lebo nejakí zásobovací intendanti včas nezabezpečili uhlie. Na stenách vo voľnom baraku bola hobra, ktorá v momente padla za obeť. Piecka sa ihneď rozhorúčila a v baraku bolo aspoň na chvíľu teplo. Vonku bolo mínus šesť. Pohádzali sme na seba všetko, čo sme mali, a tak sme prežili noc. Ráno pred šiestou bol budiček a po raňajkách ihneď nástup do zamestnania na stavbu kasární. Vedľa nášho tábora boli rozostavané kasárenské budovy. Mysleli sme, že sa budeme zariaďovať, a tu sa hneď prejavil *trestanecký pracovný tábor*. Nesmeli sme sa ani ohraďiť, lebo okolo nás pobežovali desiatnici, ktorí boli doposiaľ kamarátski, a odrazu sa zmenili na obyčajných otrokárskych pohoničov.

Na raňajky bola čierna káva, chlieb, kúsok slaniny, alebo desať deka salámy, čo naše vyhladované žalúdky zmietli zo stola vo chvíli. Museli sme načrieť do našich finančných rezerv a nejako dopomôcť žalúdku. Vypochoďovali sme na asfáltku, dosť strmo stúpala do mesta. Vápnom nám vyčlenili úseky a začala sa kopať kanalizácia v týchto strašných podmienkach. Šírka tri metre a na partiu šiestich chlapov šesť metrový úsek. Malo sa kopať do hĺbky štyri metre.

Každý mal svoj krompáč a lopatu. Keď som zakopol do zamrznutého asfaltu, akoby som zakopol do železného brnenia. Museli sme klásť ohne, aby sa povrch asfaltu zahrial. Neboli žiadne mechanizmy, ani kompresor na zbíjačku, nič. Len ručne mlátiť do zamrznutého štrku a betónu. Okrem toho počúvať sprosté reči pohoničov. Trápil nás smäd a veru aj hlad. Finančné rezervy sa míňali, lebo v obchode v meste sa dali kúpiť potraviny, chlieb a nejaká konzerva, ale len za hotové. Ešte stále bol lístkový systém, takže toto bol všetko tovar na čierno.

Od rodičov som peniaze nechcel pýtať, preto som musel vydržať. Ale dokedy? Ešte aj teraz sú mi spomienky na to obdobie protivné. Takto sme sa pomaly prekopali až do stredu mesta. Výkopy boli hlboké a museli sa pažiť, aby nás zemina nepochovala. Ťažko sa robilo vo *výdreve*. Náradie stále narážalo do fošní alebo do drúkov, ktorými boli steny výkopu vzoprené. Držalo nás dokopy dobré priateľstvo, mali sme rovnaký pôvod aj predchádzajúcu činnosť. Naše životné príbehy sa podobali. Bolo tam zopár chlapcov, čo chceli utiecť za slobodou ako ja. Boli tam tiež vysokoškóľáci, ktorých vyhodili pred ukončením štúdia len preto, lebo mali nejaký buržoázny pôvod alebo boli z roľníckej rodiny, kde otec nechcel vstúpiť do družstva. O týchto veciach treba písať, aby nezapadli prachom dejín. Musia sa o týchto nehoráznostiach dozvedieť mladí ľudia a musia si uvedomiť, že národ žil ťažko v období zločinného režimu, komunizmu. S hrôzou sme občas počúvali správy nášho československého rozhlasu, keď oznamovali rozsudky smrti obesením. Za údajné sprisahanie proti republike. Bolo to za vlády Klementa Gottwalda, ktorý bežne podpisoval rozsudky smrti, proti nim nebolo odvolania. Bol to prezident republiky a masový vrah, ktorý mal na svedomí vyše sto?! (ani sám neviem) rozsudkov smrti. Pritom si ani neviete predstaviť, ako väznených mučili. Komunistický *kati* vymýšľali

všelijaké metódy na vymámanie vykonštruovaných priznaní, za ktoré sa vykonával ortieľ smrti. Obete boli spopolnené a prach rozprášený na cestách, vraj aby sa neklázalo. Také oznamy prichádzali rodinám, kde otca zamordovali pre nič za nič.

Aj my, moderní otroci, sme boli vopred odsúdení na nútené práce a údajne (čo sa aj potvrdilo) na odsun na Sibír, odkiaľ nebolo návratu.

Keď sme vchádzali bránou do nášho *lágra*, stretali sme starších vojakov, ktorých sme sa pýtali, odkedy sú tu? Dostali sme odpoveď, že už štvrtý rok!!! Boli to neuveriteľné správy, potvrdzovali ich aj naši veliteľia. Hroznejšia bola odpoveď na otázku, kedy ich prepustia. Odpoveď: „*Nevieme.*“ Tak teda vyzerá trest bez rozsudku. Podobne dopadlo moje zakončenie gymnázia maturitou. K písomným skúškam ma pripustili a podľa katalógu som ich úspešne zložil. Na ústnu maturitnú skúšku som nebol pripustený, o čom niet záznamu v triednom úradnom katalógu a rubrika je čistá!! Aj to je doživotný trest, bez rozsudku. Čím viac sa človek vzdáľuje od ukončenia školy, tým je to ťažšie. V Stříbre som sa bol informovať na gymnáziu, či by som mohol zmaturovať u nich. Bola tam tuším riaditeľka a dostal som odpoveď, že za normálnych okolností by to nebol problém, ale keďže som vojak s čiernymi výložkami, tak som nespoľahlivý občan ... „*a my takové lidi nepodporujeme*“ ... „*víte, soudruhu!*“ Nepodala mi ani ruku a obrátila sa mi chrbtom, až sa jej skoro opäť zlomil.

Pražská Akadémia múzických umení sa mi zase vzdialila o pár kilometrov. Vo vnútri mi drieralo výtvarné umenie prišliapnuté vojenskou bagančou a drsným rozhodnutím. Čas, ten neúprosný veliteľ dejín, sa pustil galopom a robil so mnou, čo chcel. Blížili sa Vianoce a v kasárňach nás pripravovali na vojenskú prísahu. To len na to, aby nám mohli dať na pár hodín osobnú vychádzku. Prebiehali politické školenia a prednášatelia sa striedali. Štáb sme mali vo Svätej Dobrotivej, tam bolo stredisko *politrukov*. Hustili do nás báchorky o päťročnom pláne, o našich predstaviteľoch, ako o *anjeloch archanjeloch* a my sme boli banda synkov zhnitej buržoázno-veľkostatkárskej skupiny zostatkov. To sa ani nedalo počúvať. Bolo sa treba uzavrieť do masky ľahostajnosti. Boli sme bezmocní. Žili sme v určitej pretvárke, aby sme prežili.

Prišiel deň prísahy. Mali sme ju skladať v jedálni. Bola nedeľa predpoludním. Museli sme si natiahnuť vychádzkovú uniformu. Čižmy museli byť vyleštené. Velitelia čiat nervózne pobehovali už hodinu pred prísahou a nás nechali tvrdnúť na nádvorí. Kapitán Braier, veliteľ nášho tábora, bol malej územčitej postavy. On tiež nervózne pobehoval vo veliteľskom baraku z dverí do dverí. Kabát uniformy mal vyzdobený vyznamenaniami, ktoré vo dvoch radoch cinkali pieseň vojenského hrdinu z druhej svetovej vojny. Tieto vyznamenania by nesmel vyvesiť na svoje prsia, keby sa nebol zapredal terajšej komunistickej vlasti. Buď by bol zatvorený v žalári, alebo by kydal hnoj na niektorom poľnohospodárskom družstve. Za jeden judášsky podpis sa dostal za veliteľa trestaneckej jednotky – pomocného technického oddielu, ktorého tri čaty v počte približne tristo chlapov skladali prísahu vernosti ľudovodemokratickému režimu Československej republiky. Stane sa z nich vojak bez zbrane s kvalifikáciou pomocný robotník. Tak sme boli povýšení, stredoškólači, vysokí odborníci poľnohospodárstva, inžinieri bez diplomov, duchovní. Boli sme zároveň ponížení, že sme sa odrazu stali, podľa nich, odpadom v našej vlasti. Slovo vlast mi pri tejto príležitosti pripadalo ako čosi stiahnuté ostatným drôtom a škeriace sa na bezmocných tvorov, ktorých má vo svojich útrobach.

Tieto myšlienky mi prichádzali na rozum pri slávnostnej *defilierke* našich veliteľov, nasledovne pohoničov, desiatnikov, politicky preverených a našej kompánie, okolo nášho nádvoría. Potom sme zastali a z gramofónu znela naša hymna. To bolo fiasko, lebo platňa bola prasknutá a niektoré takty *Kde domov můj* sa zopakovali a to isté aj pri *Nad Tatrou sa blýska...* Major, veliteľ štábu, ktorému na opasku visel obrovský revolver, menil farby, lebo sa mu nevidelo toľko stáť v pozore, kým naša hymna „dopraskala“ ku koncu za masívnej podpory *poloopitého politruka*. Ten ju vždy pohol pred prasklinou platne prstom. Vyzeralo to ako na nevydarenej diskotéke. Museli sme si vypočuť v pozore ešte aj sovietsku hymnu. Potom nasledoval urážlivý prejav veliteľa štábu, ktorý niekoľkokrát siahol po svojom kolte, keď sa z radov novopečeného vojska po *...tak prisaháme...* ozval rehot. Náš veliteľ tábora sa strašne hanbil, ale celý incident vyprovokoval veliteľ pre veci politické, ktorý bol pravdepodobne notorický alkoholik.

Aby sa nás zbavil a rýchle ukončil frašku, prisahu vojska bez zbrane, rozkázal zaveliť rozchod a nástup na obed. Na túto počesť bol rezeň s majonézovým šalátom. Na počudovanie tentoraz kuchári nekradli a dali nám poctivú dávku mäsa. Popoludní nám dali do desiatej večer vychádzku do mesta, kde bývala zábava. Aj sa konala, ale bol v tom háčik. Čierni baróni boli prvýkrát na zábave. Pri šenku na naše konto padli nejaké sprosté urážlivé slová od tzv. bojových vojakov. Bola z toho riadna *kuca-paca* a opasky len tak lietali. Jeden rozumný *pétepák* zavelil koniec a domov. Akoby hrom udel do sály. Naši čierni sa zdvihli a v pokoji odmaširovali do kasární. Dievčatá boli z toho trochu sklamané, lebo staré lásky, *mazáci*, odišli domov a my sme boli pre ne príležitosť. Nejaké správy sa dostali do uší našich veliteľov, ale zázrakom z toho nebolo nič, lebo v prvom rade boli kubíky zeminy, ktoré sme museli vykopať. Veď sme boli v prvom rade *pétepáci*.

Prezývku čierni baróni sme dostali preto, lebo sme boli vojsko, ktoré komunisti neznášali. Predtým sme si museli uhradiť byt a stravu, oblečenie a podobne. A hrubá výplata sa očistila od daní a polovica oholenej výplaty išla na bankovú knižku s viazaným vkladom a polovica do ruky. K tomu sa pripočítal žold, čo dostával každý vojak. Mesačne to predstavovalo pri dobrých výkonoch štyristo až päťsto Kčs v starej mene, po mene peňazí sa všetko prepočítavalo 1 : 5 a čo bolo nad desaťtisíc, tak 1 : 50. Takto prebiehala mena peňazí v roku 1953. Veľa pracujúcich na to doplatilo, mali úspory z poctivej práce. Najmä zamestnanci Škodovky Plzeň alebo baníci z Kladna mali našporené aj po sto tisícoch. Boli z toho nepokoje. Velitelia vyšli s armádou do ulíc Plzne a údajne aj Prahy a kázali nasadiť bajonety. Strašný pohľad. Niektorí starší robotníci sa chceli vrhať na bajonety, takpovediac „otec voči synovi“. Boli to horúce chvíle a údajne sovietska armáda bola v pohotovosti na našich hraniciach. Málo chýbalo, aby Sovieti vtrhli do Československa, podobne ako neskôr v roku 1968.

V tom období zomrela omama. Telegrafista sa však pomýlil a napísal MAMA. Zázrakom ma pustili domov na štyri dni. Pohreb bol v Štiavnicí, dokonca z nášho domu. Otata ešte žil (môj dobrý kamarát z detstva). Obaja sme túto stratu prežívali veľmi ťažko. Ale vraciam sa späť.

Život na vojne prebiehal stereotypne. Bolo pred Vianocami a nedúfali sme, že sa dostaneme domov na dovolenku. A naozaj, bolo to tak. Zbrane sme nedostali. Len krompáč a lopatu. Zima bola tvrdá, po práci sme utrmácaní prichádzali do baraku. Občas nás zobudili o tretej, lebo bolo treba do šiestej oblieť dva metráky zemiakov. Boli malé a erárne nožíky, čo nám dali z kuchyne, tupé. Niekedy bolo *obielkov* viac ako očistených zemiakov. Aj tak sa nedali konzumovať, lebo zapáchali popraškom DDT, ktorý je v ľudskom tele nerozložiteľný. Nejaké mäso a omáčka sa zjedla s čiernym chlebom. Polievky boli prekorenené, tie sa tiež nedali jesť. Robili to naschvál, aby viac ostalo bravom, čo chovali dôstojníci, údajne na prílepšenie stravy vojakom. To bolo nehorázne klamstvo, lebo zabíjačku sme na vojenčine nevideli ani raz. Prilepšili si len dôstojníci a kuchári, ktorí zabíjačku vykonali, kým brava rozporciovali, štvrtinu ukradli. Na raňajky sme mali dostávať buď slaninu, alebo salámu. So salámou určite niekto kšeftoval, lebo niekedy sme dostali namiesto dvanásť deka iba skromnú polovicu. Keď som to reklamoval, tak som len začul: „*Ďalší*“... a bolo vybavené. Takto sme prejedli celú našu výplatu v kantíne. Večeru bolo nutné zase niečím doplniť. Hlavné menu boli *topinky* s cesnakom, škvarkami zo slaniny, ktorej sme dostali vždy trochu viac. Zapíjali sme to čiernou kávou *melťou*, ktorá bola v jedálni v hrnci.

V práci sme usilovne kopali kanalizáciu dole celým mestom a vošli sme do mestského parku. Bol to parkový les s kamenistým podloží, postupne prechádzajúcim do skalnatého brala a cez tento terén mala naša kanalizácia pokračovať. V tomto priestore sa musela skala rozrušovať trhavinou. Prišiel strelmajster, náš starší kolega-vojak, ktorý si už a odsedel viacročný trest v Jáchymove pri ťažbe uránu zato, že bol členom sociálnej demokracie. Stavba nemala strelmajstra, a preto sa zo žartu prihlásil on. Volal sa Dalibor Pracúch. Na moje veľké počudovanie ho zaradili na túto činnosť. S vedúcim našej partie som mal trochu nezгоды, lebo som mal samostatné výkopové pracovisko. Odsúhlasoval mi menej kubíkov, než som potreboval do výplaty. Ostatní si dali odstreliť veľké bralo a úkolár im to zohľadnil a mňa z toho vylúčili. Zistil som, že aj medzi dobrých kamarátov sa niekedy vpašuje faloš. Inteligentne sme sa pohádali a ja som našiel riešenie, osamostatnil som sa. Po tejto roztržke ma oslovil Dalibor, aby som mu išiel pomáhať pri rozstreľovaní

hornín vo výkopoch. Chlapci si pripravovali skalú, vŕtali diery (už sme mali kompresor). My sme zaistili priestor, naplnili diery trhavinou, rozbuška a tri metre zápalnej šnúry. Zabezpečiť priestor a bum. Normy sa začali plniť. *Naháňači* boli spokojní a dali nám pokoj. V opačnom prípade bola samá *buzerácia*. V čase voľna nám zavelili poplach uprostred noci s dvomi návratmi na izbu. Boli sme totálne unavení a ráno hybaj do roboty. Trpeli sme ako hoviadka.

Práca s Daliborom bola dobrá. Dostali sme permanentnú priepustku do mesta. Keď sme si pochodili pracoviská v kasárňach, tak sme išli do parku, kde bolo strieľania vždy veľa, lebo sa pracovalo v skale. Niekedy sme mali pri streľbe zážitky.

V jednej uličke viedol výkop v blízkosti obytného domu. Tesári pokryli strechu doskami, aby sa eternit nepolámал. Vyvŕtané diery sme naplnili výbušninou, pripravili sme rozbušky a odpaľovacie drôty sme umiestnili do radu. Asi došlo k omylu a odpaľovacie drôty sme pomiešali. Spokojní so svojou robotou sme zatrubili na poplach na Daliborovej *jazztrúbke*. Rutinovane sme postávali na pobreží Mže. Na jednom mieste bolo staré železné potrubie, ktoré trčalo zo svahu ako delo. Okolo bolo všetko zamínované a Daliborovi zostali ešte dva voľné *šúľky* *Dynamonu*. Do jedného *šúľka* dal rozbušku bez vedenia a druhý *šúľok* naň zatlačil kusom mastnej hliny. Boli sme zvedaví, čo z toho vznikne. Postupne sme odpaľovali nálože. Odišla aj nálož okolo rúry, ale nič... a zase nič.... Dalibor sa na mňa pozrel s veľkým otáznikom v očiach. Približoval sa k rúre s veľkým papekom. Len čo sa jej dotkol, niečo z nej vyletelo ako z rakety. Celá tá hrča nám preletela ponad hlavy do zátočiny rieky. Člupla do vody a naraz rana ako z dela a celá zátočina bola plná rýb ohlušených od výbuchu. Zostali sme celí mokří, z pozostatku rúry striekala na všetky strany voda. Nevedeli sme, či máme zbierať ryby z rieky, ktoré nám prúd chcel zobrať. Na breh sme vyhadzovali len veľké, malé sme nechali odplávať po prúde. Nachytali sme asi desať rýb vyše dvadsaťcentimetrových. Rýchle sme ich *vykuchali* a balili sme ich do papiera z cementových vreciek a do hliny. Nakládol som oheň a do žeravej pahreby sme postrkali tieto obalené rybky. O tridsať minút sme ich vybrali. Na zvyšný papier z cementu sme upečené ryby rozprestrelí a otvorili. Mali sme so sebou

aj soľ. Prišli aj chlapci z výkopov. Bola to krásna hostina, ktorá sa nám zišla na naše večne hladné žalúdky.

Voda z rúry striekala. Pravdepodobne sme narazili na nejakú starú studňu, ktorá patrila k starým domom na svahu nad nami. Keď sme sa neskôr v nedeľu prechádzali pri rieke, čuduj sa svete, niekto nový prameň obmuroval a do betónu napísal 19 PTP 53. Ochutnali sme vodu z nej, bola výbornej chuti a v lete mala len jedenásť stupňov. Ktovie, či moderný svet ponechal tento prameň ako pamiatku na teror v banskom mestečku, čo vládol pri jeho striebornej sláve. K rieke som v tých časoch rád chodieval aj s týmto chlapcom. Brával som si gitaru a on trúbku. Na nábreží, tam kde sa mala stavať čistička na odpadovú vodu, bol opustený domček aj s nábytkom. Pravdepodobne po nejakom *Sudetákovi*, ktorého Česi po vojne deportovali do Nemecka. Vyradili sme jednu miestnosť, a tak sme si nahrádzali ilúziu domova. Dalibor hrával na trúbke a ja som ho sprevádzal na gitare, pokúšal som sa aj o spev. Začali prichádzať aj iní chlapci, ktorí si chceli zaspievať, a takto sme si na nejaký čas zriadili klubovňu. Založili sme spevokol, spievali sme populárne pesničky. *Politrukovi* sme kúpili pol litra, za čo v susednej dedine vybavil, že im prideme zaspievať. Sľúbili aj tanečnú zábavu. Takto sme chodili po dedinách. Bolo tam veselo a prišli sa pobaviť aj starší. Babky si posadali dokola, chlapi do *šenku*, my na scénu. Keď sme odspievali, zamiešali sme sa medzi mládež, čo sa ale nepáčilo miestnym chlapcom, keď sme ich frajerky vykrúcali. Opasky hneď začali lietať a bolo treba zaveliť Baróni, domov! Z našich to každý rešpektoval a hneď sme sa brali. Takto sme si krátili dni nekonečnej vojenčiny, bohvie na koľko rokov, ale stalo sa náhle niečo, čo komunistom nehralo do karát.

Zomrel Stalin, ukrutný vládca krachujúcej krajiny sovietskych a ich satelitov v Európe. Bolo to 5. marca 1953. Túto ľudskú *obludu* nasledoval prezident-zotročovateľ a hromadný vrah Klement Gottwald, zomrel 14. marca 1953.

Samozrejme, že sa robili kondolenčné oltáriky s fotografiami týchto našich *zotročiteľov* a nás nútili stáť stráž ako pri Božom hrobe. Bolo to v jedálni a skoro nalačno, lebo ani stravu nám v tej miestnosti nemohli dávať. Obedovali sme v izbách z *ešusov*. Takéto obrady som ani ne-

očakával. Ale nedalo sa nič robiť, sami velitelia Brajer a Kancíř chodili kontrolovať, či tam stojíme.

Pred týmito udalosťami sme sa dozvedeli, že v najbližšom čase nás budú deportovať na Sibír do pracovných táborov smrti. Odtiaľ nebolo návratu. Zračilo sa to na tvárach chlapcov, ktorí o tom vedeli, ale takej krutosti neverili. Tí, ktorí prešli našimi väzeniami, vedeli, že sú preplnené. Vraj Sovietsi budú deportovať množstvo chlapov priamo z našich *lágrov*. Bolo vidieť, že sa grupujú skupinky, ktoré plánovali dezerciu a útek za hranice. Aj ja som patrila do takej skupiny. Nerátali sme s tým, že do našich táborov boli včlenení tajní agenti, o ktorých sme sa dozvedeli až neskôr. Vtedy už ale hranice boli ostro chránené a začali sa ťahať drôtené ploty.

Spomínaní agenti boli z kontrarozvedky a až podozrivo trhali normy na stavbe kasární. Keď zomreli pohlavári totalitnej moci v našom štáte a v Sovietskom zväze, situácia sa naoko uvoľnila. Začal sa presadzovať protistalinský odpor zameraný proti *kultu osobnosti*. Rozdávali sa dovolenky, a to hlavne udavačom, ktorí sa krote nikdy nevrátili. Cieľom velenia bolo vypátrať vodcov takýchto skupín. Lágér bol od týchto vojakov vyčistený. Boli to vojaci tzv. vnútornej stráže, ktorým na kamufláž prišli čierne výložky. Táto zvesť sa tiež potichu šírila éterom a vyložene sme sa báli. Vedeli sme, že tu ide o život. Takéto svinstvá robil občan občanovi tejto vlasti. V prvom momente nami zalomcovalo, že odvelili nevedno kam – podľa nich – pravdepodobných vodcov. Chceli nás rozbiť a zastrašiť. Ani sám neviem, koľko chlapcov bolo odvelených preč z nášho lágru. Odišiel aj Dalibor Pracúch, s ktorým som si dobre rozumel. Strieľať už nebolo čo, lebo výkopy v skale nad riekou boli skončené. Zostrila sa aj evidencia výbušnín a rozbušiek. Dovtedy som nosil v pracovnej uniforme po nejakom nemeckom tankistovi alebo námorníkovi asi desať šúľkov. Ale postupne som sa ich zbavil, keď na stavbe v drobných výkopoch bolo treba niečo rozrušiť. Pustil som sa do stavby šácht teplovodných kanálov. Podarilo sa mi podľa plánov postaviť tri kusy, aby montéri mohli montovať vykurovacie potrubie.

Raz si ma všimol náš stavbyvedúci pán Veis (na toto meno som mal šťastie v mojom živote) a oslovil ma, či by som mu nerobil pomocné-

ho merača na stavbe. Spočiatku som chodil s meračskou latou, staval som nivelizačný prístroj, zabíjal kolíky. Neskôr, keď som sa zapracoval, tak sa začal na mňa spoliehať a mnohé stavebné *vytyčovačky* som robil sám. Bolo to aj z toho dôvodu, že zacvičeného geometra odvelili s tou partiou, čo som spomínal. Bolo mi dobre, mal som svoj barak na stavbe a ukazovalo sa, že sa začne druhá etapa výstavby – „garážové dvory“. Účel stavbári nikdy nepoznali, mali postaviť objekty a basta.

Tak som prežil rok 1953. Velitelia mi dali pokoj, lebo ma chránil môj šéf, stavbyvedúci. Ráno som sa hlásil v jeho kancelárii, dal mi robotu, vytýčiť nejaký objekt a bolo. Na robotu som nevyhnutne potreboval figuranta. Pridelili mi počernejšieho chlapca, prezývali ho Fuko, ktorý ma prišiel prosiť, aby som ho len zamestnal, že ho nikto nechce do partie. Dal som mu cvičnú úlohu pripraviť kolíky na stavbu. On, celý šťastný, pripravil mi za nákladné auto metrových kolíkov a z piatich kolov spravil ohradu pred naším barakom. Niekde ukradol dve železné postele, matrace a deky a keď to dokončil, povedal: „*Tak a kolibu máme hotovú. Ja tu budem bývať.*“ Nechcel za svätého ísť na svoju posteľ v lágri. Ozvala sa jeho cigánska povaha a barak, ktorý bol môj sklad meračského náradia a mal charakter kancelárie, považoval za svoju chatrč. Dbal som na to, aby tam bolo čisto a teplo. Nastala zima na prelome rokov 1953/54. Stavbyvedúci mi ráno dal robotu, často aj takú istú, len aby sa ma zbavil. Na stavbe bol zimný útlm.

Mal som aj jedného kamaráta, zubného technika, ktorý v meste na poliklinike robil korunky a protézy. Niekedy som sa aj v nedeľu zdržiaval v jeho zubno-technickej dielni. Vedel perfektne vyfiltrovať benzín z alkoholu. Tohto benzín-alkoholu bolo v ambulancii viac ako dosť, asi dvestolitrový sud. Samotný benzín-alkohol sa dal piť, ale bol to strašný zážitok, keď sa ti grglo. Človek mal dojem, že má v krku benzínové čerpadlo a hadica mu vyletela z úst, pripravená tankovať benzín do auta. Vojto bol ale macher, vyrobil si destilačný prístroj a benzín-alkohol predestiloval a precedil cez tabletky živočíšneho uhlia. A bolo to, čo sme chceli. Niežeby sme boli alkoholici, ale o dobrú zábavu s mojou gitarou a Vojtovým gramofónom a štipkou technického líkeru nebola núdza.

Vojto ma raz pozval v strede týždňa, aby som o piatej prišiel do jeho „ambulancie“, že sa zabavíme. Mal som permanentku, že sa môžem zdržiavať v meste v cvičnej uniforme, ktorá bola upravená skoro ako civil. Miestni oficieri boli zvyknutí na takúto vojenskú maškarádu, mysleli si že Stříbrom pochoduje wehrmacht. Neviem, kde získali tieto nemecké uniformy. Možno od mŕtvych Nemcov, len to hodili do čistiarne a na nás. Do „ambulancie“ som prišiel v nemeckom kožušinovom kabáte a v námorníckej rozhalenke. Zapadol som do spoločnosti asi siedmich osôb. Štyria naši kamaráti a tri slušné postavy ženského pohlavia. U nich už účinkoval Vojtov výčapný likér a družne vyspevovali. Boli popárovaní, tak som sa chopil gitary a bolo veselo. Potom som sa dozvedel, že to boli vydaté panie, ktorých muži boli na vojne. Asi si povedali: „*Vojak ako vojak.*“

Z domu mi prišiel list, z ktorého som mal veľkú radosť. Apík mi písal, že dostal ponuku, aby prevzal vedenie hotela v Dobšinskej ľadovej jaskyni. Konečne trochu posvietilo slniečko aj na osud rodičov. Predsa to bola turisticky navštevovaná oblasť a aj Marian, môj brat, mohol byť doma s rodičmi, lebo tam bola základná škola. Vraj už to bol pozrieť a keby som prišiel na dovolenku, tak už len tam.

Politická situácia sa relatívne upokojila, lebo komunistickí pohlavári sa začali medzi sebou vraždiť. Zavrhlí stalinský kult osobnosti. V prvom rade začali rúcať megalomanské sochy a súsošia Stalina v Prahe a neviem, kde ešte. Začalo sa prenasledovanie vysokých armádnych funkcionárov, a to hlavne generálov, ktorí slúžili v zahraničnej západnej armáde. A čuduj sa svete, došlo aj na nás, lebo po školeniach nás začali hromadne „preverovať“. Bol to len *zastierací* manéver, lebo len písomne, vo vojenských dokumentoch sme prešli previerkou a prideliť nám zbrane. Ponechali nám klasifikáciu (E), čo znamenalo politicky nespoľahlivý. Objavilo sa to po revolúcii v roku 1989 v tajných vojenských archívoch.

V jedálni sme sa učili rozoberať staré vzory samopalov a do vypätia nervov nás otravovali touto tortúrou. Potom, v jednu nedeľu, nás zobrali na strelnicu a tam nám dali do terča vystreliť tri náboje a tri dávky po troch. Takmer sa stala tragédia, lebo jeden chlapec v zmätku, že drží

zbraň, namieril samopal na skupinu našich veliteľov a spustil dávku. Našťastie to išlo nad ich hlavy, ale v tú ranu boli všetci na bruchu a revali na *vyhúkaného* chlapca, aby zložil zbraň. Chlapec dostal tri dni basy. Samopaly sme odovzdali do skladu a mohli do svojej špinavej propagandy vytrubovať, že synčekovia agrárno-buržoáznej triedy pochopili vedúcu úlohu komunistickej strany a včlenili sa do československej armády. To bol daný signál Helsinskej komisii pre ľudské práva, že v našom štáte nie sú žiadne pracovné tábory. Nebola to pravda, lebo na nútených prácach sme zotrvali ďalej, nič sa nezmenilo. Asi v máji som požiadal o pridelenie dovolenky, že chcem navštíviť chorľavých rodičov. Dôvod bol vymyslený, ale musel byť. Dostal som šesť dní. Naši už boli v Dobšinskej ľadovej jaskyni. Cestoval som postojacky, na chodbe rýchlika, aj do Prahy, aj z Prahy do Popradu. Nebolo miesta na sedenie. Bol som navyknutý na rôzne ťažkosti, tak som to vydržal. V Poprade som nemal autobus, lebo rýchlik meškal. Išiel som za mesto smerom na Vernár a tam ma zobral na korbu jeden *nákladák*, ktorý mal len klanice. Na Pusté Pole ma doviezol, ale pokračoval na Červenú Skalu, tak som musel zosadnúť. Keď som dopadol na cestu vedľa auta, nevedel som, či som človek, alebo socha. Dobrú chvíľu mi trvalo, kým som sa rozchodil. Do Ľadovej som sa pustil pešo. Nešlo nijaké auto, ani vlak. Za jeden a pol hodiny som prišiel do hotela. Sadol som si za stôl a objednal som si obed. Naschvál som si sadol chrbtom ku vchodu do kuchyne. Čašníčkovi som povedal, aby mi zavolať vedúceho. Prišiel a spýtal sa, čo si praje mladý pán. Vtom som vyskočil a s mojím apíkom som sa vyobíjmal. Išiel som do kuchyne, kde varila mamka a bol tam aj brat Marianko. Zvítali sme sa a ja som si uvedomil, že znova som vyviazol z náručia smrti, lebo zo Sibíri by nebolo takéhoto návratu. O deportáciách nespoľahlivej armády už nebola reč. Mocipáni mali inú robotu, rúcať *kult osobnosti a stalinské náuky*.

Štyri dni sa minuli ako voda a ešte som musel ísť do Rožňavy hlásiť sa, že som na dovolenke doma. Chceli, aby som sa chodil hlásiť denne, ale potom na veľa, keď som povedal, že odchádzam nazad k posádke, od toho upustili. Na nás, *čiernych barónov*, mali iný meter ako na ostatných. V hoteli robila administratívne práce jedna dievčina. Dôvernejšie som sa s ňou zoznámil a sľúbil som, že jej z vojny napíšem. Ale to bolo všetko. O tom až neskôr.

Po tzv. dovolenke, ktorú som zväčša precestoval, lebo do Stříbra to bola ukrutná vzdialenosť, som ihneď nastúpil do roboty. Dostali sme rozkaz začať druhú etapu stavby kasární. Bolo treba vykonať veľké zemné práce. Spolu so stavbyvedúcim sme pomocou pevných bodov zamerali pomocné výšky a zemné práce sa v hrubých rysoch mohli začať. Okrem merania som mal na starosti korčekový bager, dva buldozéry a dva *skreipy*. Firma, ktorá robila zemné práce, hnala s robotou. Bolo treba premiestniť niekoľko tisíc kubíkov zeminy. Robilo sa v sobotu aj v nedeľu. Vedúci firmy týchto strojov ma nahováral, aby som prišiel robiť do Klatov za dobrý plat, keď ma pustia do civilu. Veľa som o tom rozmýšľal. Ale nakoniec sa to neuskutočnilo, lebo som dostal žalúdočný vred.

So stavbyvedúcim sme udávali lyžicovému bagru smer výkopu. Ja som stál neďaleko rádiusu bagrovej lyžice. Nezbadal som, že bager zmenil polohu a priblížil sa na dva metre odo mňa. Zaryl do zeme, lyžica sa naplnila a vysypal zeminu na kopu vedľa výkopu. Bezmyšlienkovite som bagristovi ukázal smer a ten vyprázdnenú lyžicu zamieril na moju hlavu. Preletela mi popred nos a klesla do výkopu. V chrbte ma zamrazilo, keď som videl stavbyvedúceho s hlavou skrytou v kabáte a bagristu bledého ako smrť. Po pár sekundách sa na mňa dívali ako na príznak, ktorý stojí na okraji výkopu a zapaluje si cigaretu. Bagrista prišiel ku mne a pomaly sa ma dotkol. Ja som mal otázku v očiach. Stavbyvedúci ma vyobľímal.

V ich zornom uhle sa obom zračilo, že mi bagrová lyžica takmer odrazila hlavu.

Pane Bože, až vtedy mi to došlo! Zahmlilo sa mi pred očami a málo chýbalo, že som nezletel do päťmetrového výkopu, tak som sa zľakol. Prácu okamžite zastavili, boli takí šokovaní, že nemohli pokračovať. Smrťka zaľala, ale tesne vedľa.

Obaja o preteky tvrdili, že keď som toto prežil, vraj budem nesmrteľný. Môj figurant Fuko stál neďaleko. Naraz sa rozbehol a z budy doniesol pollitrovku, ktorú sme vzápätí stiahli a bolo po robote.

Táto príhoda mi v hlave doznievala týždeň a *zdravoták* mi dal niečo na upokojenie, keď sa dopočul, čo sa stalo. Kamaráti sa niekoľko dní dívali na mňa, ako na rytiera bez hlavy.

Stroje skončili hrubé práce. Chlapci museli ručne začistiť výkopy, aby sa mohli klásť kanalizačné rúry.

Jar bola chladná a často som zameriaval cesty na garážovom dvore v snežení. Bolo to strašné. Veliteľstvo hnalo práce a od zimy sme boli sústavne prechladnutí. Čoraz viac sa mi ozýval žalúdočný vred. Mal som bolesti a *zdravoták*, ktorý bol nedokončený doktor, mi po prehliadke navrhol pobyt v nemocnici. Tomu som sa vyhýbal, lebo som sa bál operácie, ktorú robili nejakým drastickým spôsobom. Možnože to bola iba klebeta, ale radšej som zatínal zuby.

Cez leto mi na stavbu, akože k meračovi, prideliли na prax, stredoškolačku z tretieho ročníka stavebnej priemyslovky.

K stavebníctvu nemala veľký vzťah. Uviedol som ju do mojej chatrče, ktorá teraz dostala meno kancelária. Bol tam stôl, dve stoličky a dve postele pripravené na bývanie. Môj figurant sa postaral o privítanie. Na stole boli dve fľaše limonády, dva poháre a otvorená bravčová konzerva. Dokonca zohnal aj dva tanieri, síce hlboké, ale boli. V sedemdecovej fľaši od zaváranín sa skvela kytica poľných kvetín. Pred *kanceláriou* bola pohrabaná zem a na schodíkoch koberček. Vraj odkiaľ ho môj figurant splašil? To mi do konca vojny neprezradil. On si vyložil stolček von pod strážny prístrešok.

Zavolali ma do kancelárie stavbyvedúceho. Trochu som sa oprášil od stavebného prachu a išiel som. Musel som prejsť celé ihrisko, alebo budúcu nástupnú plochu. Pred kanceláriou postávali tri dievčatá. Prišiel aj šéf. Ukázal na mňa, že na stavbe som meračom a jedna si mala toto pracovisko vybrať. Dievčatá na seba mrkli a asi lícitovali, ktorá pôjde so mnou. Dve z troch si vybrali moje pracovisko a úplne vážne vykročili smerom k mojej budú. Stavbyvedúci ich zastavil, že on potrebuje *majstrové* aj inde. Skoro z toho vznikla škriepka. Dievčatá boli dobré kamarátky, tak si zahrli o mňa nožnice. No panebože, čo ja tu všetko ešte nezažijem. Pripadal som si *ako cap*, čo *stojí v kapuste*.

Súboj vyhrala Jelena M. Bolo to pekné vysoké dievčatko, trochu uzavretej povahy. Pri rozhovore odpovedala stroho *áno* alebo *nie*. Tá druhá bola maličká a strašne zhovorčivá a začala mňa a šéfa nahovárať, aby ich nechal spolu, lebo sa jej páčim. Nebol som na takú otvorenosť zvyknutý, tak som sa začervenal. „*No on se stydí, no hele holky, to je krásné,*“ a vrhla sa na mňa a pobozkala ma na horiace líce. „*A já si ho nechám a nedám,*“ a vyskočila mi na chrbát. Cítil som, ako mi vrastajú nohy do zeme a stavbyvedúci sa išiel rozliať od smiechu nad týmto divadielkom. Pritom to bolo rozumné dievča. Zoskočila z môjho chrbta a naoko hnevливо skríkla: „*No jdi si pekelníku, učaroval jsi mně. Ale já si tě najdu, věru najdu,*“ a so smiechom odbehla do kancelárie stavbyvedúceho, kde bolo ešte jedno dievča. Tú si už odvádzal jeden vojak z nováčikov, ktorých sme nie veľmi poznali.

S Jelou, ktorá mlčky kráčala vedľa mňa, sme sa zhovárali o bežných veciach, na úrovni asi *aké bude počasie*. Priblížili sme sa k mojej honosnej kancelárii. Fuko stál pred kanceláriou, šaškoval s lopatou a vzdával Jelene a mne *na poctu zbraň*. Keď vystupovala hore schodíkmi, tak sa vrhol na zem pred ňu a nastavil jej holý chrbát ako nejaký otrok pod nohy. Ja som poznal Fukove vtipy a obával som sa, že bude takto vyskakováť. Samozrejme, Fuko sa postaral aj o obecenstvo a bolo z toho divadlo. Pristúpil som mu ruku na schodíku, ale jemne so slovami „*Fuko, otrok, odstúp.*“ On cúvajúc ohnutý sa potkol a padol poza schody pod barak. Vystúpenie sa skončilo a Fuko sa postavil do čerstvo nainštalovanej strážnej búdky a chvíľu tam zotrval v pozore.

Jelenka, aj keď bola uzavretej povahy, sa na tomto výstupe pobavila a smiala sa na plné ústa. Fuko taktne zmizol a nechal ma s novou praktikantkou osamote. Svoju funkciu inštruktora som bral vážne a zoznámil som ju s plánmi tejto stavby a s tým, čo nás čaká v najbližšej budúcnosti. Prešiel pracovný čas a ona sa odobrala na internát pedagogickej školy, kde bola s ostatnými ubytovaná. Ja som išiel do lágru a porobil som si trochu poriadok s posteľou. Bolo treba vyprášiť deky a vymeniť plachty.

Obraz novej praktikantky mi nechcel v mysli vyblednúť a sám seba som sa pýtal, či som sa nezaľúbil. Večer som nevedel zaspať a ledva som ča-

kal ráno na stavbe. Bol som už v kancelárii a pripravoval veci na meranie. Fuko vonku naostroval sekerou kolíky, aby mu lepšie išli do zeme.

Jela sa zjavila presne o siedmej a s vážnou tvárou počúvala moje stavebné inštrukcie. Videl som jej na tvári, že len naoko ju zaujíma, čo hovorím, myšlienkami bola inde. Nevedel som, ako sa jej spýtať, čo ju ťaží. Popoludní som ju začal spovedať, čo ju zaujíma, či športuje. Hovoril som jej o Chate na Hrbe. Vtedy jej ožila tvár a započúvala sa do môjho rozprávania. Dosť dobre rozumela slovensky a len niekedy sa spýtala na nejaké pre ňu nezrozumiteľné slová. Milo sa zasmiala, keď som sa opýtal *prečo*. Potom ho donekonečna opakovala a kombinovala *prečo-proč, prečo-proč, hahaha...* a zvonivo sa zasmiala. Niekedy som si všimol, že mi tajne skúma tvár, raz spredu a raz z profilu. Cítil som, že stavba jej zatiaľ k srdcu neprirástla.

Jedného dňa som naliehal, aby sa mi zverila so svojimi starosťami, a tak sa rozhovorila. V Plzni má chlapca, vážnu známosť, ale niečo nie je v poriadku, asi sa rozídu. Sedeli sme pri stole v kancelárii a mimovoľne som jej pohladil rukou vlasy. Privinula sa ku mne a nastavila ústa na bozk. Prebehol vo mne elektrický šok a opätoval som ho. Odtiahla sa a skúmavo sa na mňa pozrela. Snažil som sa ovládať svoje city a struhol som jemný prívetivý úsmev. Chytil som jej ruky a priložil k ústam. Vyhrkli jej slzy. Zložila tvár na ruky, ktoré mala na stole a tíško plakala...

Vtom sa dvere rozleteli a vbehol dnu Fuko-figurant. „*Ide sem veliteľ roty, alebo aj politruk, jáááj, čo mám robiť?*“ Chvatom som vstal, aj Jela si rýchle utrela tvár. Zobral som pod pazuchu *nivelák* a Jela latu a mastili sme z búdy von. Fuko zobral za priehrsťie kolíkov a začal ich sekerou zabíjať rovno do stredu cesty, len aby vyvinul činnosť. Bolo mi to strašne smiešne, ale ešte som bol pod vplyvom milostnej vášne, tak som mal kamennú tvár.

Veliteľ bol poručík Olda Zíma, fajn chlap, ale *politruka* mu robil poručík Viktor Malich, vôl, akých bolo pod slnkom málo a je málo. Veliteľ sa tváril neutrálne, ale priateľsky. Dobre vedel, že keď sa chlapec s dievkou vyvalí ako veľká voda z búdy, tak spolu neštudovali Leninove spisy. Spýtal sa, ako ide robota a či sú ťažké stroje využité. Dostal odo

mňa kvalifikovanú odpoveď a snažil som sa od nich vzdialiť. V presune zemín mi prekážala latrína, ktorej jama bola už úplne plná fekáliami a bolo ju treba preložiť. Pár chlapcov sa okolo tohto zariadenia krútilo a usilovne zemou maskovali plnú jamu. Mali sme aj *dumper* na rozličné prevozy. Na lyžici *dumpra* sa hompáľal drevený záchod. Politruk sa nachádzal medzi *dumprom* a čerstvo zasýpanou jamou. *Dumprista* Milan Goldšmíd z Ašu postrehol túto situáciu a pomaly postupoval s novým dreveným záchodom. Veliteľ Zíma ustúpil pred *dumprom* a *politruk* cúval. Naraz stratil pôdu pod nohami a začal klesať vo fekáliách ako v trasovisku ku dnu. Výkrik hrôzy a zúfalé mávanie rukami. *Dumprista* videl zadostučinenie v tom politickom kúpeli. Práve tento poručík na ňom sedel a prenasledoval ho. Milan zoskočil a začal *politrukovi* pomáhať... ruka ako naschvál sa mu vyšmykla a Malich bol znova po krk v maraste. Priskočili aj ostatní vojaci na pomoc. Tak v sebe dusili škodoradosť a smiech, až im išlo pľúca rozduť...

Malich, tak ako bol, vyskočil do lyžice *dumpra* a zreval: „*Do řeky Mže!*“ Jeden, asi iniciátor tohto nie veľmi voňavého príbehu, priskočil a odporučil, že vo Vltave je viac vody. „*Opakuji do řeky Mže a sedum ostrých celé rotě!*“ Poručík Zíma sa taktne stiahol za svoju budú a tam sa rehotal hodnú chvíľu. Zavolať mi: „*Arnošte, máš ty ale partu. Dávno jsem se takhle nezabavil. Nazdar!*“ a odchádzal k lágru.

Jela sedela na schodíkoch do mojej kancelárie a ohromne sa bavila na tejto situácii. Chlapci, ktorí boli na stavbe, sa pozliezali zo všetkých kútov, aby si pozreli nového člena stavby, našu praktikantku Jelenu. Hradba lačných chlapčenských očí sa upierala na pekné dievča, ktoré nevedelo, komu skôr odpovedať. Boli to väčšinou chlapci z nového ročníka a ja som ich poznal len z videnia. Nás *mazákov* zdecimovali pri akcii, ktorou chceli rozbiť údajné sprisahanie proti hroziacej deportácii na Sibír, preto sme mali na stavbe fixné miesta. Na Jeleninu adresu začali padať nemiestne poznámky.

Fuko sa ihneď postavil do bojovej pozície s lopatou v ruke, chcel to riešiť po svojom a zobrať zákon do svojich rúk. Zastavil som ho, lebo títo chlapci mi boli pridelení na práce v garážovom dvore. Poznal som to, keď sa človek nezľakne, tak má niekedy aj úspech. Postavil som sa

medzi chlapov a Fuka a razantne som všetkých poslal, aby si išli odložiť náradie, že šichta padla. Do konca zmeny zostávalo ešte pätnásť minút. Pochopili, že tu nemajú šancu, lebo ma videli v priateľskom rozhovore s veliteľom tábora. V tichosti sa stiahli a pochopili, že Jelena nie je na láskovanie, ale že patrí medzi nadriadených. A bol pokoj. Ona spravila chybu, že počas príhody s *politruk*om začala komunikovať s vojakmi.

Náš spoločný vzťah zostal na báze priateľstva a ani nebol čas na nejaké vysedávanie, lebo sa vykonávali práce veľkého rozsahu. Jelu som učil merať nivelačným prístrojom, no neprejavila veľký záujem. Dúfam, že sa na ňu niečo nalepilo. Už uplynuli dva týždne, čo sme spolu pracovali. Ešte desať dní a pôjde domov tráviť zvyšok prázdnin. Bol začiatok augusta. V besede v piatok hrávala hudba, tzv. čaj o piatej. Jelu som na tento večierok pozval. Zatancovali sme si a po zotmení navrhla, aby sme sa išli prejsť za mesto do parku, v ktorom som pred pol rokom odstrelával skalnaté bralá na trase kanalizácie.

Zaviedol som ju do domčeka, ktorý bol už úplne zničený, zachoval sa len prameň s lavičkou a stolom, ktorý som s Daliborom Pracúchom sklepal tak pevne, aby ho nemohol nikto rozobrať.

Posadili sme sa. Jela sa ku mne privinula a hladila mi tvár. Trochu ma to prekvapilo, ale nebol by som chlap, aby som takúto ponuku neprijal. Vášnivo sme sa bozkávali a bolo by došlo aj k niečomu zaujímavejšiemu, ale nechcel som zneužiť situáciu. Zvíťazil rozum, lebo mi prebleslo, či náhodou nie je tehotná od chlapca, s ktorým sa údajne nedávno rozišla. Postrehla, že ma niečo znepokojuje. V prameni som si opláchol tvár rozhorúčenú od milostnej vášne a ona tesne privinutá kráčala so mnou na ubytovňu, kde bývala. V hlave mi vírili rôzne myšlienky, aj chlapská samolúbošť, že som drevo a či neutŕžim od ženy posmech.

Došli sme k ubytovni a vtedy sa mi Jela zadívala do očí. Videl som, že si ma váži, že som nebol násilný a nevyužil som milostnú slabosť. Odmenila ma za to niekoľkými bozkami. Potom rýchle vošla dnu a zavrela dvere. Chvilu som stál ako prikovaný a doznievalo vo mne milostné opojenie. Čakal som, či sa znova neotvorí dvere a Jela mi padne do náručia. Márne!

V pondelok ráno sme sa stretli na stavbe, Jela sa tvárila milo ako znovuzrodená a dala mi na stretnutie pusu na tvár. Celý deň s Fukom šantila okolo vytyčovania nového objektu. Ja som študoval nový vytyčovací plán a z okna som občas sledoval Jelu. Myšlienka bola dobiedzavá a Jelinu tvár som videl v každom kúte stavby. Bol by som sa najradšej rozbehol na druhú stranu a s vášňou by som (*moje?*) dievčatko vyobjímal. Keď sa vrátila do kancelárie, nedala na seba nič poznať a zhovárala sa so mnou, akoby sa nič nestalo. Neviem, čo som očakával, ale niečo, čo by upokojilo moju myseľ. Nebolo mi pomoci, zaľúbil som sa.

Po šichte sa Fuko donekonečna krútil v kancelárii a očami som mu naznačoval, aby zmizol. On sa ešte naivne opýtal, že prečo na neho klipkám očami. Bol by som ho zabil za toľkú sprostosť. Neskôr som mu musel dať školenie z náuky slušnosti a taktu. Žeby som v jeho prípade *hrach zbytočne hodil o múr...?*

Jela sa schuti zasmiala. Fuko vypadol šomrajúc, že kde má teraz ísť, keď ho žením z jeho koliby.

Jela sa ma tíško spýtala, či prídem. Rozžiareny som súhlasil. Večera som sa nevedel dočkať. Keď sme sa stretli, až nápadne sme si padli do náručia. Povedala, že už nemá predo mnou tajnosť. S rozjasenou tvárou mi oznámila, že sa rozišla s chlapcom a že ma veľmi ľúbi. V parku sme sedeli do úplného zotmenia a nebezpečne sme začali kuť plány do budúcnosti.

Moje dve osobnosti veľké a malé JA rozvinuli veľkú debatu, keď som zaľahol na lôžko. Rozmýšľal som, či sa viazať s Jelou na vážnu známosť. Predpokladal som, že budem robiť v stavebnej firme v Klatovách. Zapadol som medzi ich kolektív a všetci boli radi, že som sa tak rozhodol.

Jela mala ešte rok do maturity a mohla by ísť študovať na vysokú. Mala robotnícky pôvod, na čo sa vtedy kládol veľký dôraz. Stavebníctvo jej neprirástlo k srdcu a o štúdium nemala veľký záujem. Po skončení školy si chcela nájsť vhodné zamestnanie v nejakej projekčnej kancelárii. V týchto intenciách prebiehal náš rozhovor dlho do večera.

Jelene zostávali do odchodu štyri dni, ktoré sme využívali na rozhovory. Práca na stavbe meškala a stavbyvedúci mi skoro vynadal, keď som na jeden malý objekt udal zlé výšky a bagrista namiesto výkopu navŕšil kopu zeme. Nasledujúci deň mala Jela odísť domov.

Večer bolo lúčenie, skrátili sme ho, aby to tak nebolelo a sľúbili sme si, že si budeme písať.

Môj osud musel všetko meniť proti mojej vôli. Niekedy som musel s mojimi osobnosťami dlho bojovať, kým som docielil konsenzus a bolo po mojom.

Organizmus som mal zoslabený od mizernej stravy a zase sa mi začal ozývať žalúdok. Keď som nemal pri sebe sladké dievča, rozhodol som sa, že pôjdem do Plzne na vyšetrenie. Primár interného zistil, že mám vred na dvanástniku a keď zostanem v Plzni, tak ma budú ope- rovať. Odporučil mi, aby som išiel do rehabilitačného ústavu do Plané pri Mariánskych Láznach na liečbu.

Na stavbe som zaučil do merania kamaráta Laca Hurtíka, ktorý posledný týždeň pred mojím odchodom do Plané pod mojím dozorom už samostatne pracoval. Fuko mu robil dobrého figuranta, tak bolo všetko v poriadku.

Planá

Zobudil som sa vo veľkej nemocničnej izbe s dvadsiatimi prázdny- mi posteľami. Z reproduktora nad dverami sa ozývala príjemná hudba. Myseľ sa mi neskôr zobúdzala a nevedel som sa zorientovať. Naraz mi v hla- ve svitlo a uvedomil som si, že sa nachádzam vo vojenskej nemocnici v Plané. Včera ma hospitalizovali a teraz by som mal v pásikavej pyžame a nemocničnom plášti ísť na raňajky do jedálne. Raňajky boli ľahké, tak ako sa na špitál hodí. Nasledovali vyšetrenia a odbery krvi na ošetrovni.

Otvorili sa dvere a sestrička ma odmerala a odvážila. Dnu vošiel pán a vládca tohto zotavovacieho ústavu, major MUDr. Módr. Veliteľským, ale dobrosrdečným hlasom ma vítal ako nového pacienta. Hneď ma vy-

šetril, musel som sa vyzliecť donaha ako na odvoze. Sestrička sa taktne otočila. „Nu, chlapče, dáme ťe do poriadku,“ a ešte sa trochu povyzvedal na moje súkromné pomery, či som slobodný a z akej posádky. Pri slove PTP akosi zvlúdnel a ešte ma aj po pleci potľapkal.

Vrátil som sa do izby a hneď som sa sestričky opýtal, či nemajú miesto v menšej izbe. Usmiala sa a sľúbila niečo vybaviť. O pol hodiny ma previezli aj s batožinou do dvojposteľovej izby. Bol tam mladý chlapec, Čech, bol z pohraničnej stráže. Mal uzavretú povahu a v bruchu musel mať bolesti, lebo jojkal a hovoril, že ho „bolí držka“. To bolo asi všetko, čo som od neho vytiahol za týždeň, čo sme spolu bývali. Bolo to zvláštne, že som sa tak odizoloval a chodil som do spoločenskej miestnosti čítať časopisy. Spolubývajúcimi mi pred odchodom do plzenskej nemocnice (asi na operáciu) na otázku, ako sa má, odpovedal, že on sa s pétepákom nesmie rozprávať, lebo by prezradil vojenské tajomstvo. Vraj patrím do vyzvedačskej bandy amerikanov. Potom buchol dvermi a utekal na vlak.

Teda, páni to bola sila!!! Zostal som stáť s otvorenými ústami a musel som zobrať zažívaciú sódu, aby mi to žalúdok strávil. Zostal som v izbe sám. Pri najbližšej vizite som MUDr. Módrovi medzi štyrmi očami rozpovedal epizódku s mojím bývalým spolubývajúcim. Čo som očakával, to sa aj stalo. Ostal stáť, podobne ako ja, s otvorenými ústami, kývajúc hlavou. „Dobře, žes mi kluku tohle řekl.“ Potom vraj telefonoval do Plzne šéfovi (hlavnému lekárovi) a po telefonáte bol spokojný a usmieval sa. Keď ma stretol na chodbe, len ma potľapkal mlčky po pleci.

Mal som prísnu diétu, mliečnu, čo som nie veľmi vďačne znášal. Nedalo sa nič robiť, len to strpieť. Aj tak to bola anjelská strava v porovnaní s tým, čo nám dávali v lágri za naše peniaze.

Hneď na začiatku pobytu som sa zoznámil s vojakom, čo robil čašníka pre dôstojníkov a ich rodiny a roznášal jedlo aj ostatnému mužstvu. Po týždni odchádzal ako vyliečený k posádke. Požiadal doktora, aby som mohol nastúpiť na jeho miesto ja. Vyhoveli nám s poznámkou, že ja som ten *pétepácký klučina*. Tak a zase som sa zaučoval do ďalšieho, príjemnejšieho zamestnania.

Kuchyňu obsluhoval príjemný kuchár, civilný zamestnanec. Kamarát ma zaučil, že prvá je dôstojnícka jedáleň a potom mužstvo. Aj tam bolo treba rozoznať všetky druhy diét. Dva dni ma zaučoval a už som *makal*. Pásikavú pyžamu som vymenil za biele nohavice a biele kabátik s bielym plášťom. Spočiatku, keď som po šichte kráčal chodbou, tak ma chlapci na chodbe zdravili ako šaržu. Len som sa na tom zlomyseľne bavil, nevedel som prečo. Neskôr som prišiel na to, že chlapci chceli byť zadobre s kuchárom a s čašníkom. Tak odtiaľ fúkal vietor. Ja som sa správal nadmieru slušne, čo kvitoval aj môj najvyšší šéf MUDr. Módr.

Vedľa spoločenskej miestnosti bol nejaký presklený *kumbálok*, tzv. rádiouzol. Odtiaľ sa vysielala do celej budovy hudba a pravidelné správy. Bol to *štand* čašníkov a sestričiek, kam chodili fajčiť a sem-tam sa zabaviť na dobrej hudbe. Ako čašník som mal prístup do tejto malej miestnosti. Druhý kamarát mal na starosti vysielací modul s mikrofónom na hlásenie správ a oznamov. Tiež mal byť prepustený na doliečenie do Plzne. Zaučil ma obsluhovať to zariadenie a pokusne som na druhý deň vysielal ja. Dobré to dopadlo a už mi to prischlo. S kuchárom som bol tiež kamarát a odvtedy som nevedel, čo je mliečna diéta. Odkladal mi vybrané porcie ľahkých, ale dobrých jedál. Žalúdočný vred ma prestal bolieť a hrozilo, že ma komisia pošle spať k posádke. Bol som tam mesiac a pred komisiou som zdôrazňoval, že ma vyliečila hlavne špeciálna diéta. Vyšiel som na chodbu a doktor prišiel za mnou, aby ma poslal k posádke aspoň na tri dni. Vo vrecku som mal *predvolanku* znova do Plané. Musel som prerušiť nemocenskú, aby som nemusel nadsluhovať celý mesiac. Takto to vynikajúco dopadlo. Robil som ako strhaný, aby som nedal príčinu na nespokojnosť. Doktorovi som v tmavej komore vyvolával aj fotky, tak sme sa služobne skamarátili. Do jeho súkromia som sa nedostal, lebo si ho veľmi chránil.

Bola farebná jeseň a zber jabĺk v nemocničnej záhrade. Išiel som na obračku a pojedol som veľa jabĺk aj so šupkou. V noci som mal také krče v žalúdku, že sestrička išla zobudiť šéfa, aby mi pomohol. Dal mi živočíšne uhlie a celá obračka zo mňa vyletela a ihneď sa mi uľavilo. „Vidiš, kluku *pétepácká*, *mněl si se zeptat, jestli smíš jabka*.“ Až vtedy som si uvedomil, že na jablkovej obračke boli len žalúdkari....

S Jelou som si písal, ale obrázok mi začal blednúť, tak som ju poprosil, aby ma prišla pozrieť. Nasledujúcu nedeľu prišla. Posedeli sme si v spoločenskej miestnosti a potom sme išli von. Bolo už chladné októbrové počasie a svietilo zubaté slnko. Boli sme dohodnutí, že rok po vojenčine sa zoberieme. Dúfal som, že v Strojnej stanici v Klatovoch si našetrím nejaký kapitálík a aj byt by som dostal. Sľúbili mi, že aj Jela by tam ako stavbárka dostala miesto. Jela na všetko prikyvovala a potom z nej vyšlo, že bola na potrate, lebo bola tehotná od bývalého chlapca a gynekológ jej odporučil po prehliadke tento zákrok. Bola z toho psychicky zrútená a mal som čo robiť, aby som ju utíšil, tak zúfalo plakala. S mojimi návrhmi na usporiadanie nášho života súhlasila. Pred koncom vojenčiny som išiel k nim a porozprával som sa s jej rodičmi. Vypočuli si môj plán. Na dlhšiu debatu nezostal čas, musel som utekať na vlak do posádky, nasledujúci deň cestujem DOMOV. Končí sa jedna a začína ďalšia etapa môjho ubehaného života.

Po vojenčine – civil

Rýchlik vbíhal do stanice Plešivec. Stál som pri okne vlaku, za ktorým ostávala čiara spomienok na moju pohnutú mladosť. Ostával za mnou láger s drevenými barakmi v Stříbře, major Berka vyškolený v Moskve, ktorý nás ponižoval, kde sa mu na to naskytla príležitosť. Pre niekoho sme boli len vyvrhelmi spoločnosti. Ostávali za mnou moji spolubojovníci proti komunizmu. Boli to bratia, lebo sme boli spolu odsúdení zomrieť niekde na Sibíri. Nejakým zázrakom *Prozreteľnosti* sa nám osud otočil priaznivou tvárou a posielal nás domov, do materského náručia, aby aspoň trochu zahladil rany na duši. Spomienky ma zanesli až do prijímacieho výcviku, na zámok v Děčine. V mysli sa mi striedali mená našich veliteľov, podveliteľov, *politrukov*, ktorí sa nás snažili duševne a psychicky zdeptať, aby sa z nás stali poslušné stroje k lopate a ku krompáču. Ako sa mi pred očami mihali telegrafné stĺpy, tak sa mi striedali mená tých, čo stáli nad nami. Veliteľ roty, kapitán Čech, ktorý nás na zámku v Děčine „privítal“ a oznámil nám, čo nás čaká. *Politruk* major Gottwald, taký zakomplexovaný trpaslík. Inštruktori: škulať Brtáš, Jirka Rozsypal, Láďa Hoffler, Matonoha, skladník a nejaký Valko. Prvým veliteľom v Stříbře bol Čech menom Novosad,

údajne zo Svobodovej armády, *politruk* bol čatár *základák* Švarc z Jilemnice. V Stříbře sme skladali prísahu v jedálni, kde nás tiež očkovali proti tetanu a TBC. Potom prišiel za veliteľa „juhoslovanský partizán“ Braier. A do konca vojenčiny bol naším veliteľom Oldřich Zíma. To bol veľmi sympatický človek a aj ja som si s ním tykal. O ponížovaní nebolo u neho ani reči. Zato *politruka* mu robil poručík Viktor Malich, vól akých bolo a je málo. V 4.rote bol veliteľ major Kancír a *politruka* mu robil čatár z povolania Moravčík, niekde od Žiliny, ktorý bez mrknutia posielal chlapcov pred prokurátora pre malé omeškanie z dovolenky, alebo za nie lichotivé slovo voči vtedajšiemu režimu. Staršinu robil aj rotný Bahúl, zhodou okolností strýko môjho spolužiaka Janka Bahúla zo Sklených Teplíc.

Telegrafné stĺpy sa vzdialili, objavila sa rieka Slaná a vlak prehrmotal cez železný most. Prichádzal som domov, ale stále sa mi spomienky spájali do chmár, černejších ako pri búrke. Moje malé „ja“ ma hladilo na duši a veľké „JA“ výstražne hovorilo, že ešte nie je koniec útrapám a ponížovaniu. Musím spraviť zásadné rozhodnutia, čo ďalej.

Brdzy zaškripali a vlak zastal na červenú pred stanicou. Bral som si malý kufřík na osobné veci. Pomaly sa vlak v stanici prepletol cez výhybky a zastal. PLEŠIVEC železničná stanica. Natretá modrosivou farbou, postavená v tereziánskom slohu. Staničný huriavk. Váhavo som vystúpil a smeroval som do hotela vzdialeného asi sto metrov od stanice.

Vošiel som do výčapu, za pivným pultom stál môj apík v hnedom klobúku a v bielom plášti a čapoval pivo do matných krígľov. Bol začiatok decembra, takže hostí na tento mok nebolo veľa. Ozval som sa:

„Prosím si jedno pivo.“

„Biele, desiťku alebo dvanástku?“

„Môže byť aj dvanástka a zapražená rumom.“

Apík sa sústredene díval na pivné poháre a profesijne stiahol penu, aby sa mu vmestilo pivo po *štrichlík*, zdvihol hlavu proti svetlu a ešte stále ma nespoznal. Usmial sa na požiadavku zapražiť pivo rumom a nač-

hoval sa za litrovkou rumu. Pozrel sa lepšie a vtedy zvolal: „*Ach, ty gal-gan, čo ma zavracaš?*“ Obišiel som pult a bol som v náručí môjho apíka, pútnika na rozbúrenom komunistickom „mori“.

Stretli sa dve osobnosti s rovnakým osudom. Strhaní večným ponižovaním, kadejakými politickými odkundesmi.

Otec musel zostať vo výčape, kým boli hostia. Nemal ho kto zastúpiť, lebo výčapník dnes neprišiel do práce. Utekal som teda do hotelovej kuchyne, kde som našiel moju mamku za rozhorúčeným sporákom. Práve varila kávu v cínových *štucňách*. Dávala pozor, aby jej nevykypela. Pomaly som sa priblížil a jemne som jej odzadu dlaňami zakryl oči. Zľakla sa a nahnevane otočila tvár.

„*Čo si to dovol.... ach, to si ti môj zlatý Arinko? Bože, si už doma?*“ a slzy radosti jej prúdom stekali po lícach. A ja? Bože, či je to naozaj pravda? Ja sa nachádzam v objatí mojej drahej matky... a preletela mi myslou hrozba Sibíre, ktorej som unikol o vlások. Čoho sa komunisti zľakli, že upustili od svojho diabolského plánu? Doteraz mi to nie je jasné.

Vo dverách kuchyne sa objavil aj môj mladší braček. Srdečne sme sa zvitáli. Vravel mi, že má starosti, chystá sa na maturitu na baníckej priemyslovke v Rožňave. Sadol si naňho jeden pán profesor. Bolo to z neodborných predmetov, a preto sa nazdávam, že fúkal vietor z OV KSS. Z toho vyplynulo, že naša rodina je monitorovaná. Otcovi prechodne dali pokoj, lebo v hoteli vykazoval dobré hospodárske výsledky. Či sa do mňa obujú, to ukáže čas.

Večer sme dlho sedeli v rodičovskom byte. Rozprával som zážitky a priznal som sa aj k mojej láske a úmyslu vrátiť sa do Čiech. Reakcia rodičov bola odmietavá. Za žiadnu cenu nechceli, aby som sa vrátil pracovať do Klatov. Pokiaľ ide o Jelenku, moju takmer snúbenicu, na moje prekvapenie to nechali bez komentára. Na mamkinej tvári bolo vidieť jemný zamyslený úsmev. Ale potichu poznamenala: „*Veď ja ti nájdem dievčatko tu doma.*“ Tým urazila moju *mužskú* samolúbošť a poznamenal som nahnevane, aby si svoje dievčatko zavrela do komory. Veď ja svoju lásku už mám. No nie? To sa ozvalo moje malé „ja“. Veľké „JA“

takticky mlčalo a štepilo moje podvedomie pochybnosťami o existencii v Čechách a mojej láske. Musel som vychádzať z okolností, v akých som sa nachádzal. Bolo to veľmi komplikované. Bol som ešte na nemocenskej a aj v stave zamestnancov Mostárne Brezno. S týmito myšlienkami som zaspával a cítil som veľký balvan na hrudi. Boli to starosti o môj ďalší život, ktorý mi darovala prozreteľnosť a ochránila ma od zániku.

V Plešivci som sa nevyznal, preto som poprosil mamku, aby ma predstavila lekárovi Dr. Seleckému. Ten ma ponechal ešte na péenke. Tomuto ale predchádzala epizódka, ktorá sa mi v ďalšom deji stala osudnou. Pán doktor ordinoval popoludní, lebo dopoludnia mal rôzne komisie. Za ten čas som sa prechádzal s mamkou po Plešivci. Pripadal som si ako malý chlapec, keď som ju sprevádzal na trhu v Štiavnici, ako nosič a poradca na nákup trhových maškút. Mama sa odrazu ozvala: „*Podť predstavím ti jedno pekné dievčatko.*“

„*Mami, preboha, zase začínaš? Vedť ja som zadaný. Ja žiadne dievčatko nechcem vidieť a tobôž, aby si mi ho predstavovala. Nechaj si svoje dohadzovanie pre niekoho iného.*“

Zastali sme pred malým obchodíkom s hodinami a šperkami. Vo výkladíku sa zdalo, že sa pripravuje nová kolekcia a nejaká postavička, ktorej som videl len ruky, kládla zlaté prstene na plyšový vankúšik. Boli tam aj obrúčky a nevdojak mi blysla hlavou myšlienka, že by som nejakým šperkom mal obdarovať svoju lásku v Čechách. Mamka po dvoch schodíkoch vystúpila do obchodíka a už otvárala dvere. Nechcel som vyvolať trápnu situáciu a vošiel som za ňou. Väčšina obyvateľov Plešivca bola maďarskej národnosti, teda aj dorozumievacou rečou bola maďarčina. Mama sa pozdravila po maďarsky: „*Dobrý deň prajem, pán Neizer.*“ Začudoval som sa menu, podobnému s naším. Vedúci bol elegantný pán s motýlikom, trochu nižšej postavy. Vedľa neho stála čiperná slečna s tmavými blond vlasmi, uviazanými do vysokého vrkoča. Na pekne formovaných nohách mala vkusné lodičky na vysokom opätku. Bola nižšej postavy, ale módne doplnky jej tento, dajme tomu „nedostatok“, zakryli. Pozdravil som sa aj ja, úctivo, ale chladne a po slovensky: „*Dobrý deň prajem!*“ Mamka ma predstavila najprv slečne a potom pánu vedúcemu, vysvitlo, že sú otec a dcéra. Mama ju volala Ilika. Pán

vedúci ma lámanou slovenčinou oslovil, či som už tam nechal vojnu. Odvetil som stroho, ale slušne, „áno“. Pozrel som sa do tváre Iliky. Zastieral ju mierny rumenec, akoby od urážky, a náhlivo, s odmeraným úsmevom sa vsunula do výkladu a upravovala už upravené šperky. Cítil som, že sa jej niečo dotklo, ale nevedel som čo. Stál som ako na trní a rukou som sa nepozorovane dotkol mamky, aby som jej naznačil odchod z tejto „jamy levovej“. Konečne sme „vypadli“ von na chodník. Na chrbte som cítil nejaké pálenie, preto som sa nebadane pozrel do výkladu. Spoza záclony ma sledovali pekné oči. Pekné? Prichytil som sa, že sa vo mne zobúdza nejaký cit, ktorý som okamžite zahnal do kúta.

K lekárovi sme napokon nešli, zdržali sme sa v ďalšom obchode. Robil som prieskum, čím by som obdaroval Jelu na Mikuláša. Plánoval som, že pred Vianocami odcestujem do Čiech, presnejšie do Plzne, chcel som navštíviť jej rodičov a spraviť konečné rozhodnutie. V lete mala maturovať a nevedel som, či chce pokračovať na vysokej škole, alebo pôjde do zamestnania. Ešte ma navyše trápila myšlienka na zákrok a Jelin vzťah k expriateľovi.

Lekár mal aj na druhý deň nejakú pohotovostnú službu, tak som návštevu odložil zase o deň. Doma sme rozpriadli debatu o epizódke v klenotníckom obchode a vysvitlo, že tá slečna, ktorú mi mamka predstavila, je naša susedka. Vedľa hotela bola vilka, kde Neizerovci bývali. Keď prišla reč na túto tému, snažil som sa našim sarkasticky naznačiť môj nezáujem. Mamka mi vytýkala, prečo som sa slušnejšie „tej“ slečne nepozdravil, aspoň *Ruky bozkávam*. Išiel ma z toho trafiť šlak, ale zaujímavé na tom bolo, že v mysli sa mi zjavovala jej pekná tvár. Preboha, že by láska na prvý pohľad? Ale to nie je možné!?! Myšlienka však bola dotieravá a nadovšetko príjemná. Moje osobnosti sa skoro pobili a odrazu som nevedel, kto z koho. Snažil som sa rozptýliť rôznymi rozhovormi s našimi a pomáhal som Mariankovi s nenávidenými politickými predmetmi, dejepisom a občianskou náukou, ktoré boli prešpikované komunistickou ideológiou. Rôzne vsuvky Marxovho Kapitálu a Leninových spisov, ktoré sa nedali naučiť, lebo často boli stavané proti logike myslenia. Chudáci študenti! Dúfal som, že čo najskôr nastane zmena, ale bola to márna túžba. Kde bol vtedy slobodný svet? Vzdialený na tisíce míľ, ohradený železnou oponou.

Na ďalší deň som popoludní znova vyštartoval do mesta. Chcel som sa zoznámiť s týmto mestečkom. Bolo ponuré decembrové počasie. Išiel som ulicou, asi Železničnou. Taká bola tabuľka na jednom dome. Chvíľu som sa zadíval z mosta do mútnej riečky Slanej. Oprel som sa o zábradlie, ale rýchlo som sa vystrel, lebo zďiaľky sa oproti mne blížilo nejaké dievča. Ešte si bude myslieť, že chcem z mosta skočiť. Taká smiešna myšlienka ma opantala a začal som sa mimovoľne usmievať. Vtom som s hrôzou zistil, že to je slečna z klenotníctva. Oprášil som si nezašpinený rukáv a telom mi prebehla nejaká iskra. No pána beka, čo teraz? Úsmev mi ešte uviazol na tvári a pohol som sa jej naproti. Boli sme od seba iba na päť krokov. Smelo som sa jej pozrel do tváre a úctivo som sa pozdravil „*Ruky bozkávam*“. Slečna Ilika sa milo usmiala a odpovedala na pozdrav. Okolo nej som prešiel ako drevený panák a až po desiatich krokoch som sa trochu uvoľnil. Obzrel som sa a ako sa to stáva, obzrela sa aj ona. Skoro nahlas sme sa rozosmiali, ale pokračovali sme ďalej v chôdzi, každý za svojím zámerom.

Zastal som pred výkladom malého obchodného domu a príbeh stretnutia sa mi zadrpal do mysle. Ešte nejakú chvíľu som sa potuloval po mestečku a pomalým krokom som sa vracal domov. Domov? Do hotelovej izby, kde sme sa tiesnili štyria dospelí ľudia. V úzadí mysle za zahniezdil obraz pekného dievčaťa z klenotníctva a obraz Jely, mojej českej lásky, začal akosi blednúť. Nechcel som si to pripustiť a sľúbil som si, že si nájdem pokojnú chvíľku a budem analyzovať túto zapletenú situáciu. Bože, koľkokrát ešte budem riešiť ten istý stav. Ponechal som to na zajtra. Môj plán z vojenčiny sa začal trieštiť na márne kúsky.

Ráno som sa vybral k lekárovi. Pridružila sa ku mne mamka, ktorá mala často trombózu na nohách. Buď to bola len zámienka, alebo naozaj potrebovala ten preväz nohy. Ja, ako dobrý syn, som jej trik prehliadol, lebo tieto preväzy si bežne robila doma sama. No ale *budiž*. Sedel som v čakárni na bielej lavičke, odrazu šok. Dvere sa otvorili a zjavila sa v nich „víla“ z klenotníctva. Asi mi aj sánka padla, taký zjav som nečakal. Vybehla z ambulancie a vletela do druhej ambulancie. Vľajúci nezapnutý biely plášť, energické pohyby zdravotníčky. Niesla nejaký papier. Nezbadala ma, lebo sme s mamkou sedeli v druhej čas-

ti čakárne. Znova sa objavila a pohľadom hodnotila, koľko pacientov majú dnes. A vtedy to prišlo. „*Ruky bozkávam, Hauser néni. Prišli ste s tou nohou? Dobre, hneď vás zavolám. Teraz tam máme vážny prípad, čakáme na sanitku.*“ Ja som bol zatiaľ vzdych. Nevedel som, ako sa mám tváriť, struhol som asi veľmi kyslú tvár, lebo teraz „sestrička“ zadržala hlasný smiech, ktorý maskovala ostrým zakašlaním a zmizla v ambulancii. Pozrel som na mamku a kýval som hlavou nič nechápajúc. Tak preto som mal sprievod. Kapituloval som. Kapituloval som a čakal, čo sa bude diať v nasledovných minútach. Otvorili sa dvere na ambulancii a z útrob miestnosti sa ozval svieži hlas dievčiny, pozývajúci nás dnu.

Pán doktor bol prešedivený muž v pokročilom veku, ale tvár mal jasnú. Sedel za stolom a energickým, ale priateľským hlasom ma usadil na stoličku. Oznámil mi, že sa budem musieť odhlásiť z ambulancie Mostární v Brezne a dal pokyn sestričke, aby mi pichla prvú injekciu do žily. Predtým ma prehliadol, či nemám nález na pľúcach a že budem musieť ísť do Rožňavskej nemocnice na prijímaciu prehliadku. Je možné, že sa mu niečo nepáčilo. Nakoniec v nemocnici zistili, že na vojne som prekonal mierny zápal pľúc, čo v tých podmienkach nebolo nič nemožné.

Injekcia sa pomaly vyprázdňovala a cítil som, že sestrička ma po očku pozoruje. Snažil som sa všelijako to maskovať, no takisto ma priťahovala. „*Budete sem chodiť každý druhý deň na injekciu!*“ povedal pán doktor. Vtom sa ozvala mamka, ktorá doktora poprosila, či by mi nemohla sestrička pichať injekcie doma, lebo sme susedia. Sestrička trochu očervenela a doktor povedal, že to závisí od nej. Ilika ticho povedala mamke: „*Samozrejme, že to urobím Hauser néni.*“ Sedel som ako strelený od hanby, že všetko za mňa vybavuje mama. „*Ale ja by som radšej chodil sem,*“ zachraňoval som situáciu a moju mužskosť. Spýtavo som sa zahľadel na sestričku, a tá prehovorila: „*Ale ja to rada spravím, pán Hauser.*“ Díval som sa do krásnych zelenohnedých očí s veľkými upravenými mihalnicami. Hrklo vo mne a voľačo mi krútilo nervami nad žalúdkom. Čo to je? Veľké „JA“ sa ozvalo, že asi si sa zaľúbil, chlapče, čo som si nechcel pripustiť. Veď som mal záväzky, ktoré však už stáli na bambusových nohách.

Podakoval som doktorovi a hlboko som sa uklonil sestričke, čo nebolo mojím zvykom. Vyšli sme na ulicu a domov som kráčaľ mlčky. Pozrel som sa na mamku, ktorá mala na tvári spokojný úsmev. Predsa len dokázala, čo si zaumienila, zoznámiť ma s dievčaťom, ktoré jej bolo sympatické. Nepopriem, že mne tiež.

Z Plešivca do Revúcej

Nadišiel prvý termín na podanie injekcie. Tak trochu som sa tešil na stretnutie, a tak som v dobrej nálade vybehol z hotela, kde sme bývali. Mal som na sebe pekný tmavomodrý sveter s nórsnym vzorom. Vilkú, v ktorej mladá asistentka lekára bývala, obklopovala pekná záhrada. Nachádzala sa medzi hotelom a obytným poschodovým domom, v ktorom bývali rodiny železničiarov. Bol to taký čudný spletenec priemyselnej časti Plešivca s romantickým zákutím vily, ohradenej plotom z kovaného železa a peknej brány, ktorej súčasťou bola malá vchodová bránička. Sekvoje a tuje vpredu vo dvore rámovali tento obrázok. Oko okoloidúceho si odpočinulo pohľadom na toto zákutie. Z pravej strany doliehal staničný ruch, ozývalo sa posunovanie nákladných vagónov a dymiaci parná lokomotíva. Vnímajúc tieto kontrasty vošiel som železnou bráničkou k romantickému domu. Stúpal som po schodoch k zasklenému vchodu a zazvonil. Otvoriť mi prišla pani stredného veku, nápadne podobná so sestričkou. Bola to jej mama. Úctivo som sa pozdravil, odpovedala mi peknou slovenčinou s miernym nádychom nejakého nárečia. Vtom sa z dverí rozsiahlej predsieň ozvalo: „*Nech sa páči, vojdite, hneď donesiem injekčnú striekačku.*“

Posadil som sa v obývačke na rohový gauč. Matrace boli obťahnuté peknými vzormi, ktoré harmonizovali s perzským kobercom a lakovanou dlážkou. O malú chvíľu sestrička prišla a na chrómovej tácke mala profesionálne poukladané rekvizity. Vyzliekol som si sveter, vyhrnul rukáv pravej ruky a nebojácne vysunul ruku. Injekcia hriala, preto ma vyzvala, aby som si chvíľu posedel.

Rozvinul sa milý *otukávací* rozhovor. Skade si, kde si bol, čo všetko si zažil. Tém bolo nadostač a ani sme nezbadali, že uplynuli dve hodi-

ny. Ponúkli ma čiernou kávou. Aj maminka Iliky sa prívětivo pripojila a zistil som, že jej mama a celá pokrvná rodina býva v Revúcej. Revúcu som vtedy vnímal ešte neosobne, ale zobral som na vedomie, že sa tam musím vybrať, azda za nejakým zamestnaním. Táto myšlienka mi len tak preblysla vedomím.

Ťažko sa mi lúčilo. Bola tam príjemná atmosféra. Nevedel som sa dočkať nasledujúcej injekcie, mal som ju dostať až pozajtra. „Volný“ deň som využil cestovaním po okolí, zašiel som aj do Rožňavy. V nemocnici som si vybavil prehliadku a röntgen. Primár pán Kubánka mi oznámil, že na žalúdočný vred budem trpieť celý život a budem musieť dodržiavať diétu. Zobral som to na vedomie a snažil som sa dodržiavať pokyny. Žiaľ, fajčil som, a od tohto zlovyku som sa odučil až v strednom veku.

Myšlienky mi často zaleteli za mojou Jelou. Okolnosti nás však nemilosrdne rozlúčili a pomaly som si uvedomoval, že osud nám nedoprial byť spolu a prežiť život spoločne. Mal som dojem, že takto to chápala aj Jela a na posledný list som zatiaľ nedostal odpoveď. Čakal som to a s určitou bolesťou som sa rozhodoval čestne ukončiť túto známosť. Odkladal som to. Čas bol neúprosný a nútil ma konečne sa rozhodnúť.

Vybral som sa do mesta a v obchodnom dome, som kúpil elegantnú súpravu dámskej voňavky. Bolo pred Vianocami, tak som to využil a poslal som jej balíček s priloženým listom. Neodvážil som sa uzavrieť razantne náš vzťah a v obsahu listu som skryl nádej na stretnutie, aby sme si osobne povedali „ÁNO“ alebo „NIE“.

V podvedomí som však cítil, že „v tejto veci“ do Plzne nikdy nepôjdem. Tak sa aj stalo. V pozadí srdca sa mi objavoval obrázok sestričky, s ktorou som si pri injekciách vedel pohovoriť a pri každom rozhovore sme nachádzali spoločnú tému a spoločné záujmy. S hrôzou som si uvedomil, že zajtra dostanem poslednú injekciu. Bolo paradoxné, že ten pichľavý nástroj bol symbolom prebúdajúcej sa lásky.

Musel som niečo vymyslieť, aby sme sa stretli aj v nasledujúcom týždni. Odvážil som sa a pozval som celú rodinu na kávu k nám. Ilika mala sestričku Olinku, po domácky ju volali Böbi. Vedel som aj to, že medzi

mládežou Plešivca sa už zoznámili s mojím bratom. Ilikini rodičia radi súhlasili. Stretli sme sa teda u nás. Mamka pripravila malé občerstvenie a nálada bola taká veselá, že sme prešli na víno a začali sme hrať spoločenskú hru „vadí – nevadí“. Naši rodičia priali našej známosti a naraďovali hru tak, aby sme museli ísť spolu von pred bránu a mali sme si tam dať pusu. Páni, to bola sila! Videl som na Ilikinej rozosmiatej tvári, že jej to neprekáža, tak hneď, ako sme vyšli von, dali sme si pusu a nie jednu. Na zajtra som ju pozval do kina na nejaký sovietsky film, čo nám „nevadilo“, lebo sme sa držali pevne za ruky. Cestou domov sme prihrievali našu novú lásku bozkami. Srdcom to poriadne zatriaslo a začalo mi byť jasno vo všetkom. Búrlivé myšlienky mi nedali zaspáť a začali sa pokojne zaradovať a vytvárali novú líniu môjho života.

Pred Vianocami prišiel do hotela revízor z podniku reštaurácií, ktorý sídlil v Rožňave. Bol to ortodoxný žid. Bol z mála tých, ktorí sa zachránili pred koncentračným táborom. Apík ma zavolať a predstavil. Sadli sme si v hotelovej jedálni na kávu. Pán Reiner, tak sa revízor volal, ma tak trochu spovedal, aby sa rozhodol, či by ma mohol odporúčať riaditeľovi. Hneď aj prisľúbil, že sa s ním porozpráva. Mohol by som dostať miesto vedúceho materiálno-technického zásobovania.

Cestoval som do Brezna, aby som sa odhlásil z kmeňového stavu pracovníkov v Mostárni. Bolo mi trochu ľúto za Pohroním, ale nová láska bola silnejšia. Od januára som prvýkrát vstúpil na pôdu Podnikového riaditeľstva Reštaurácií a jedální v Rožňave. Riaditeľ ma priateľsky uviedol do nového referátu. Kolektív bol rôznorodý, ale úprimne som si s každým a s každou, potriasol rukou. Snažil som sa rýchle zapracovať. Apko ma vystríhal, aby som niekomu neskočil na *lep* pri podpisovaní rôznych faktúr, na čo som aj kládol dôraz. Práca bola administratívne náročná. Musel som bystro reagovať na požiadavky vedúcich hostincov a reštaurácií. Chodil som po celom okrese a požiadavky som preveroval. Takto ubiehala jar.

Vrátim sa na chvíľu k Vianociam. Od Jely som dostal poštou krásnu knihu od Boženy Němcovej. Na úvodnej strane bolo strohé venovanie bez sprievodného listu. Uvedomil som si, že náš vzťah sa definitívne skončil.

Naša láska s Ilikou prekvitala a na Veľkú noc som ju požiadal o ruku. Celý obrad sa konal v Ilikinom rodičovskom dome, takmer som pri tom potil krv. Nemal som rád oficiality. U budúceho svokra som kúpil obrúčky a snubný prsteň. Zlato vtedy bolo na prídel a musel som na mestskom národnom výbore vybaviť prídelový papier. Vidíte, aká bola vtedy diktatúra, a *vraj proletariátu* (byrokracie).

Pol dňa som si opakoval text, keď som ju išiel požiadať o ruku. Samozrejme som ho zabudol, tak som niečo zo seba vytlačil a apík to prekladal svokrovi do maďarčiny, len sa usmieval a na záver ma objal a povedal čistou slovenčinou: „*Buďte šťastné, deti.*“ Všetci sme sa rozosmiali. Moja snúbenka len prevracala oči, neviem či od radosti, alebo zo strachu, ako sa táto malá oficiálna komédia skončí.

Skončila sa dobre. Objali sme sa a dali sme si aj „oficiálnu“ pusu. Dohodli sme sa, že svadba bude malá, tu v byte Ilikiných rodičov. Dopadlo to tak, že svadba bola veľká. Pri tom strašnom zmätku servírka vyliala jednému z hostí za misu polievky na hlavu. Rezance mal na pleciah a na celom kabáte. Vyzeral ako vodník. Prišli nám zahrať aj Cigáni, ktorí koncertovali v hoteli. Bolo veselo a program bol naozaj pestrý. Hostia zďaleka nocovali v hoteli a my, spolu s Ilikou, namiesto svadobnej noci sme nosili stoličky a nábytok, aby sme aspoň na obed mohli zaľahnúť. A tak sme boli SVOJI.

Svadobný obrad sa konal najprv na MNV a potom v katolíckom kostole. Bolo to siedmeho júla 1955. Kolegovia ma obdarili pekným svadobným darom a pracovný kolotoč sa v pokoji točil ďalej.

Bolo mi súdené, že kariéru si v pohostinstve nevybudujem, lebo komunisti nás s otcom objavili. Apíka predvolali pred riaditeľa podniku, kde som pracoval a oznámili mu, že dostáva výpoveď z postu vedúceho hotela a aj zo služobného bytu. Zase sa opakovala situácia, výpoveď dali tomu, koho vyhlasovali za vzorného vedúceho a nepatril medzi *man-károv*, ktorých bolo v podniku nadostač. Otec aj s mamkou boli zúfalí. Zase stáli pred otázkou domova. Ja som býval s manželkou v dome svokrovcov.

V Plešivci na námestí bol hostinec nazývaný *Rondoš*, čo v slovenčine znamená *Otrhaný*. Tam bola jedna vlhká miestnosť s kuchynkou, ktorá slúžila ako sklad piva. Veľkodušne ju ponúkli apíkovi, aby sa tam s mamkou nastahoval. Pomohol som im dať ju do poriadku a vymaľovať. Naši sa museli promptne vysťahovať, ešte do nevyschnutého „bytu“. Krčmár z tohto hostinca išiel do hotela a otcovi ponúkli, aby ho dočasne zastúpil. Chudák, musel brať všetko, lebo mamke sa znova ozvali krčvové žily. Aj ona dostala výpoveď, práve počas práceneschopnosti. Tak odcestovala do Banskej Bystrice k staršiemu bratovi Tiborovi a odtiaľ do nemocnice, kde si odležala tri týždne. Býval tam s ňou aj Marianko, mladší brat, ktorý zmaturoval (zázrakom) a zamestnal sa v Španej Doline. Rodina rozmlátená na kúsky. Začalo sa to v Banskej Štiavnici akciou „B“, keď nás vyhnali z vlastného domu za štyridsaťosem hodín. Funkcionári z Plešivca otca naoko ľutovali, ale po kútoch sa zlomyselne chechtali. Ukazovali tak svoje IQ. Takýmto imponoval bezcitný režim.

Nakoniec otec musel opustiť aj miesto výčapníka. Ponúkol sa v mäso-priemysle v Rožňave za skladového účtovníka. Miesto, našťastie, dostal. Tam ochorel na zápal priedušiek a zápal pľúc. Lekári uznali, že nesmie zastávať ťažké povolanie a mne povedali, že je to vážne. Keď sa apík ako-tak postavil na nohy, bol slabý ako mucha. Odcestoval za mamkou do Bystrice a tiež sa doliečoval striedavo v nemocnici a doma. Tibor zohnal rodičom podnájom a spoločne sme ich tam presťahovali. Komisia uznala, že otec je neschopný pracovať a uznali ho za invalidného dôchodcu. Ostal teda doma za 600 korún mesačne! Bolo to hrozne málo!

Medzitým otec písal žiadosť za žiadosťou, aby nám uvoľnili dom (vlastný), v ktorom bývali dvaja príslušníci Verejnej bezpečnosti. Rodičia nahliedavo potrebovali peniaze a aj vlastnú strechu nad hlavou.

Apík raz dostal list od štiavnického spisovateľa, že by dom kúpil. Boli sme všetci pritlačení k múru, keďže stavebné družstvo nám dalo vedieť, že ihneď majú na predaj jeden dvojizbový byt. Bolo treba zložiť tridsaťšesť tisíc. Ale odkiaľ ich vziať?

Rodinná rada rozhodla, že sa dom predá aj s bývajúcimi. Pán spisovateľ súhlasil a dom sa predal hlboko pod cenu. Podnájomníkov žandárov

pán spisovateľ ihneď dostal preč. A dom užíval sám aj so svojou rodinou. Hold, kde vietor, tam plášť!

Rodičia boli zabezpečení. Nám deťom dali určité podiely. Pritom sme ich museli podporovať, aby ako invalidi z tých úbohých peňazí vyžili. Tak už spokojnejšie prežívali svoju starobu.

Útrapy rodičov ovplyvnili aj moju životnú dráhu. Počas perzekúcie otca som na jeseň roku 1956 predstúpil pred riaditeľa RaJu so žiadosťou, aby ma prepustil zo zamestnania. Keď sa ma opýtal, prečo chcem odísť, odvetil som, že sa nemôžem pozeráť na to, ako otca raz vychvaľuje a vzápätí ho vyhadzuje zo zamestnania. To sa prieči logike a morálke. Takto som ukončil pracovný pomer v Rožňave. Nastúpil som v Lubeníku do firmy Magnezitové huty a bane do funkcie investičného nákupcu strojov a zariadenia.

Predtým som mal príhodu na pracovnom úrade, referent mi nechcel vydať takzvanú *prevodku* na prácu v Revúckom okrese. Oslovil som židovského priateľa pána Reinera, či to nevie vybaviť.

„A nedal si fľašu?“

Rýchle som išiel kúpiť fľašu vodky a dal som ju Reiner báčimu. O pol hodiny som mal *prevodku* vo vrecku.

Smeroval som do Muránskej doliny, ktorá mi pripomínala okolie Banskej Štiavnice. Keď som prvýkrát vstupoval na túto zasľúbenú pôdu, bol som uchvátený Revúcou. Mestečko ako na dlani, obkolesené vencom zlatistých lesov neskorej jesene. Nad týmto všetkým dominoval majestátny Kohút s mierne zasneženým hrebienkom, jeden z velikánov Slovenského Rudohoria s výškou vyše tisíc štyristo metrov. Na západ od mesta dolinu uzatvárala vápencová Muránska planina so svojimi hlbokými lesmi, kde kraľoval medzi kapitálnou zverinou huňatý medveď, ktorý si strážil svoje teritórium a naplňoval ostatnú faunu rešpektom. V týchto panenských lesoch panoval pokoj a čisté prostredie, ktorému hrozila blížiac sa civilizácia, mechanizácia na zvýšenú ťažbu dreva, a tým rýchly zánik. V mestách a dedinách tohto krásneho kraja sa roz-

máhala mohutná výstavba a vydarená industrializácia. To lákalo mladých ľudí, ako som bol aj ja, uchádzať sa tu o zamestnanie. Tento proces podmieňoval výstavbu bytov a rodinných domov. Vedel som, ešte z gymnaziálneho dejepisu, že stojím na pôde kolísky vedy Slovákov, prvého slovenského gymnázia. Slovenský národ konečne našiel spôsob, ako vychovať svojich prvých pedagógov. Aj za cenu perzekúcie maďarskej vlády rozširovali slovenské povedomie a v ťažkých podmienkach budovali základy výučby v ľudových školách.

Z môjho pohľadu bola Revúca náhodne objaveným mestom, ktoré aj teraz, pri dožívaní v kruhu mojej rodiny, milujem a obdivujem. Plne mi nahrádza moju rodnú Banskú Štiavnicu, kam mi osud nedoprial sa vrátiť. Mnohokrát vo sne sa pohybujem v rodnom dome a som presvedčený, že je to skutočnosť, že som tam. Prebúdzam sa a pohľad z okna ma presvedča o niečom inom, ale rovnako peknom. Krásny je východ slnka spoza venca revúckych lesov. Spomienka však zaletí na pohľad z detstva, na východ slnka za štiavnickou Kalváriou, ktorý som tak miloval. Zasnežený štiavnický Paradajz, v kotline ktorého je mesto, mi nahradzoval pohľad na zasnežený Kohút, ku ktorému som prirovnával aj Sitno s podobnou výškou. Vždy som porovnával. Ako čas plynul, až také bolestné to nebolo a láska k hornému Gemeru sa stávala trvalou.

Na začiatku, keď som objavoval Muránsku dolinu, cestoval som vlakom do Revúcej a mimovoľne som sa započúval do zvláštnej reči, o ktorej som nevedel, že je to gemerské nárečie. Neviem, či sa správne vyjadrim, nuž asi takto: „Nuš viaš sused, koj som šol dló dedinó stretnúl som na ceste dvó ženy a diškurovali se ak varä gulky. Opýtal som se, že šva do tich gúlok dávate, ženy dobria? Ženy stíchli, ale ny na dlho. Do tich gúlok dávamo svojo šmeky a gulky robímo tak, že krompele poríbajzlujemo a vytlašímo z nich vodu. Pridámo údenú bravšovinu, kľbásu, škvarky a udremo aj dva vajcä. Potom dámo šmeky, česnok, mađerán, priapor a posolímo. Vodu, v kotré se gulky varili, zatrepemo zátrepkó a preťim se pridá aj kus bobkovího listu. Ak ste Revúšene, tak viate ak se gulky varä... no!“

No panebože, kde som ja to len prišiel, aká je to reč? Zašiel som sa pozrieť, čo sú to za ľudia, čo takto hovoria. Naproti mne, pri obluku, sedel

pán inteligentného výzoru. Videl, že bezradne pozerám a počúvam ten rázovitý rozhovor nárečím, ale akým?

„Vidím, že neviete zaradiť to nárečie. Nachádzate sa na Hornom Gemeri a tu sa takto v rodinách rozpráva. Je tu však dosť veľa prisťahovalcov, mladých ľudí, tak na verejnosti nárečie zaniká a hovorí sa tu, myslím, v úradoch a v nových závodoch spisovnou slovenčinou.“ Cestou do Revúcej sme sa rozprávali a ja som sa predstavil, že som Štiavničan. U nás sa tiež tvrdo hovorí, následkom nemeckej kolonizácie. Myslím, že aj tu sa v tomto nárečí mieša slovenčina, nemčina a historický vplyv maďarčiny. Ten pán bol úradník v *magnezitke*, neskôr, keď som tam začal robiť aj ja, som sa s ním priatelil a spolu sme značkovali turistické chodníky. Volal sa pán Róna, domáckym krstným menom Pubi.

Počas štvorročného bývania v romantickej plešiveckej vilke u svokrovcov sa nám v roku 1958 narodila dcérka Ingridka. Bol to draho milovaný drobček a celý svet sa točil okolo nej. V dome začínalo byť tesno, lebo Ilikina sestra sa chystala vydávať. Obývačka sa stala bytom nového manželského páru. Bol som rozhodnutý osamostatniť sa. Dochádzanie do práce v *magnezitke* bolo fyzicky náročné, lebo prvý vlak odchádzal o štvrtej ráno. Domov som sa vracal o štvrtej popoludní.

Bytov bolo málo, ale nebolo treba zúfať, lebo bytová otázka mala zelenú. Budovali sa byty, ale podľa náuky a predpisov totalitného režimu, ktorý dával zo zisku prosperujúceho ťažkého priemyslu na byty a školy potrebné kvóty peňažných prostriedkov. Dopyt bol väčší ako výstavba, takže žiadosti sa triedili podľa vtedajšej politickej morálky. Tu som sa prirodzene nachádzal na chvoste. Byty boli malé, jedno alebo dvojizbové. Z kuchynskej miestnosti museli projektanti ukradnúť bytové príslušenstvo, kúpeľňu a WC. Fasády mali nejaký azerbajdžanský štýl. Škola mala vežičku, na ktorej sa nikdy nezvonilo. Bolo vidieť, že sme sa stali nepísanou kolóniou Sovietskeho zväzu. V Lubeníku sa postavilo sídlisko bytových domov. Boli tam aj štvorbytovky, ktoré sa prideľovali, ako som spomenul, prominentným osobám vedenia závodu a, pochopiteľne, straníkom. Hoci som nebol straník, mal som šťastie a dostal som sa do dvojizbového bytu, čo mi bolo vo vtedajších pomeroch ako „manna nebeská“. Bola to náhoda a možno niekto za mňa utrúsil dobré slovo.

V šesťdesiatom roku ma z postu investičného nákupcu strojov suspendovali do robotníckeho stavu, aj z toho dôvodu, že podnik sa sťahoval do Košíc a stade riadil všetky závody na výrobu žiaruvzdorných stavív a sypkých hmôt. Aj ja som sa rozhodol podať žiadosť do Košíc, ale (robotnícky) riaditeľ ma z *fleku* preradil za paliča na šachtové pece.

Podnik sa odsťahoval do Košíc. V novej robotníckej profesii bolo treba nadobudnúť prax, a preto sa chodilo slúžiť k peciam v magnezitke Teplá Voda. Oficiálne to bola Jelšava, lebo *teplavodský* závod sa nachádzal v chotári tohto mestečka.

V období na začiatku dvadsiateho storočia sa páčil magnezit v stolových peciach, pri ktorých sa používali stokolové ohreblá, nimi sa vypálený magnezit ručne zhrabával do chladiaceho pásma pece a visutou lanovkou sa prepravil do úpravne. Túto namáhavú, priam otrockú prácu začali nahrádzať poloautomatické šachtové pece. V novom závode tzv. LuNZe sa stavali štyri takéto pece, ktoré sme mali obsluhovať, akože *preradcenci* zo stredného technického postavenia do robotníckeho stavu. Na Teplej Vode bola postavená jedna takáto pec. Bola v prevádzke nepretržite, tak sme slúžili dvanásťhodinové zmeny. Na vypaľovanie sa používal generátorový plyn vyrobený z hnedého uhlia priamo v závode v generátoroch na to skonštruovaných. Toto zariadenie produkovalo vedľa plynu aj decht, ktorý sa v cisternách predával do rafinérií. Vplyv týchto zariadení na životné prostredie bol priam strašný. Hnedouhoľný decht niekedy unikol zo závodu do miestneho potoka, ktorý sa vlieval do riečky Muránky. Niekedy v tejto rieke tiekla hnedá zapáchajúca voda a častý bol aj úhyn rýb. Postupne sa toto médium pokusne vymenilo na mazut. S touto technológiou neboli žiadne skúsenosti, čo spôsobovalo časté prestojie. Výstavba šachtových pecí v Lubeníku sa končila a začala sa skúšobná prevádzka. Vtedy ma oslovil hlavný mechanik, neskôr riaditeľ podniku v Košiciach, aby som prestúpil do jeho oddelenia za referenta plánovania náhradných dielov strojov a základných prostriedkov. Sľúbil mi, že dostanem taký istý plat ako pri peciach. Prijal som túto ponuku, ale bola to chyba. Sľub nedodrжал a plat bol nižší o päťsto korún. Klamstvo, ako vidieť, prevítalo, a keď som túto záležitosť reklamoval, odpoveďou mi bolo kývnutie plecami. Nebolo iného východiska, lebo som sa dopočul, že celú záležitosť prejednávali

na celozávodnom výbore KSS, a len-len že som nevyletel zo zamestnania. Dozvedeli sa po svojich špinavých linkách, že som chcel opustiť republiku. To sa so mnou vlieklo až do deväťdesiatych rokov. Platový postup som nemal a keď mi ho aj náhodou zvýšili, tak len o päťdesiat korún. Šéf mi to prišiel oznámiť s rozjasnenou tvárou, ale aj s výčitkami, že si to ani nezaslúžim, lebo nerobím tak usilovne, ako si to on predstavuje. Ponižovanie pokračovalo ďalej. Desať rokov som pracoval ako mechanik slinkovej prevádzky. Mal som tridsať zámočníkov a mazačov strojov, ktorým som robil majstra. Počas tejto funkcie sa mi na chrbát driapal predseda KSS tejto prevádzky. Už nestihol uskutočniť svoje zámery, lebo som začal pôsobiť ako referent technického rozvoja. Našťastie som mal aj priateľov, ktorí stratili za mňa dobré slovo. Báli sa mi to ale priamo priznať. Často mi zradne ponúkali členstvo v strane. To som striktnie odmietal, lebo viem, že ak by som sa aj stal kandidátom, tak by si našli dôvod, aby ma s veľkou chuťou z tej „strany“ vyhodili. Prekukol som ich rafinované spôsoby, a preto som si musel dávať veľký pozor. Toto všetko sa odohrávalo po uplynutí Dubčekovej éry, keď sa perzekúcia rozmáhala. Našťastie ma to všetko obchádzalo, lebo prominenti si vybavovali svoje účty zo šesťdesiateho ôsmeho roku. Na technicko-organizačnom rozvoji sa mi darilo a viackrát sa opakovalo, že na zastávanie tejto funkcie som mal výnimku z postavenia inžiniera. Školu som si spravil, priemyslovku z odboru úžitkovej keramiky. Ťažko som sa po večeroch učieval, lebo zadarmo sa tam známky nedávali. Vo večerných školách učili kolegovia, ktorí mali inžiniersky titul. Vedeli, že si vychovávajú konkurentov, tak sa bolo treba učiť. Tým, že som nemal úplnú maturitu z gymnázia, musel som chodiť aj na slovenčinu a aj ruštinu. Slovenčina mi nerobila problém, ale ruština mi stála krížom v hrdle. Táto slovanská reč za to nemôže. Za moje utrpenie však môžu jej používatelia a hlavne pomáhaci komunistického režimu. Paradoxom bolo, že kolektív nášho oddelenia sa stal Brigádou socialistickej práce, ach! Bolo treba zvoliť predsedu a vtedy všetci ukazovali prstom na mňa. Urputne som sa bránil a pripadalo mi to, ako keď som z Dosletu hneď narukoval do PTP ako politicky nespoľahlivý. Teraz, ako disident (tzv. odpadlík), som mal robiť predsedu BSP. Prijal som to len preto, že v náplni práce sme mali v praxi overovať výskum a zavádzanie nových technológií. Táto práca sa mi páčila, lebo som si bol vedomý, že prináša osoh „môjmu“ závodu. Zrástol som s touto fab-

rikou a stávala sa mi milou, tak ako moja pomaly zabudnutá Štiavnica. Bolo to aj za cenu peripetií, ktoré mi ako ťažké chmáry prelietali nad hlavou. V BSP bolo treba fabrikovať veľa správ a všetko podfarbovať priaznivými slovami súčasnej politiky. Bral som to ako slohovú úlohu. Vedel som, alebo snáď len tušil, že raz príde čas, že týmito písomnosťami sa bude podkurovať. Náš kolektív dostával aj drobné odmeny na kolektívne stretnutia, mali byť spojené so školením. Hmm... Spoločné stretnutia sme uskutočnili a padli aj nejaké fľašky vína, v absolútnej počestnosti, s dobrým gulášom. Správy sa znova fabrikovali a referent socialistickej súťaže mal čo zakladať. Kolegovia by ma za nič nedali. Vedúcemu oddelenia sa to nevidelo, azda videl vo mne konkurenta, a tak začal do mňa vyrývať, až som myslel, že z oddelenia odidem a vrátim sa na šachtové pece. Nestalo sa ...

V tom čase náhle zomrel chatár v rekreačnom stredisku na Prednej Hore. Za chatára vymenovali jedného účtovníka, ktorý tak *chľastal*, že musel z tohto postu odísť a miesto ponúkli mne. Nastúpil som a v poslednej chvíli, zase ako disident som sa vyšmykol jastrabom zo závodu. Za chrbtom mi stál podnikový riaditeľ, ktorý ma dobre poznal ešte ako hlavný mechanik.

Počas mojej kariéry som prechádzal z jednej zákernosti do druhej s odretými ušami. Bývali sme v Lubeníku, kde sa nám narodila druhá dcérka Adrianka. Keď mala dva roky, vždy mi ku dverám nosila papuče: „*Na obuj! Daj pusu!*“ Potom mi sadla na kolená a druhýkrát sa napapala polievky. Potom spokojne povedala: „*No, dobre. Aj ty papaj.*“ Polievka bola už zjedená, takže mi Ilika musela „zapaženú“ dorobiť. Staršia dcérka Ingridka to s nadšením pozorovala a náramne sa bavila. To bol zase iný svet, svet šťastia a lásky. Detičky nám rástli ako z vody. Ingridka v prvej triede ochorela na zápal pľúc a bola aj v nemocnici. Veľa vymeškala, ale medzičasom ju manželka Ilika pripravovala doma. Keď sa vrátila do školy po chorobe, pán učiteľ Krušpír trochu pochyboval o tom, že by mohla látku dobehnúť. Keď skúšal deti čítať z tabule, mali s tým problémy. Len na skúšku vyvolal Ingridku a tá vraj všetko prečítala ako nič. Veľmi príjemne ho to prekvapilo a naše dievčatko úspešne skončilo prvý ročník základnej školy. V roku 1965 som dostal trojizbový byt v Revúcej, čo bola príjemná udalosť, lebo detičky mohli

bývať v detskej izbe. Nuž, projektanti izbu navrhli rozdelením jednej miestnosti na dvojce. Taká bola vtedy politika. Teraz na starobu mám v tejto izbe svoj ateliér. Tu maľujem, píšem a mám sa dobre preto, že je sloboda a tieto riadky píšem bez strachu a slobodne, lebo čo je vo mne, to chce ísť von. Žiada sa mi vykričať, na kolenách kľačať a ďakovať, že som sa dožil tejto skutočnosti.

Písal sa rok 1968. Práve som sa prebúdzal do krásneho sobotného rána, keď nad naším obytným domom prehrmela sovietska stíhačka. Spravila okruh nad mestom a smerovala na východ, asi na Košice. Bolo to nezvyklé, veď zatiaľ sovietsku základňu u nás nemáme. Nemýlil som sa, lebo letela tak nízko, že som videl sovietske výsostné znaky. Rádio sme mali pustené a chystali sme sa s deťmi do záhrady do záhradkárskej osady Pod hrbkom, nad futbalovým štadiónom. Ozvalo sa čudné hlásenie a výzva k občanom, aby zachovali pokoj a nepodľahli panike. Československo obsadila sovietska armáda spolu so spojeneckými vojskami. Nahádzal som na seba šaty a vybehol som von, aj tak som mal ísť po chlieb a mlieko. Bolo však už neskoro. Ľudia vykupovali základné potraviny vo veľkom. Našťastie doma sme mali základné potraviny. Bola to malá rezerva, na čo nám peňaženka stačila.

Krásne sobotné ráno dostávalo akýsi zubatý nádych a na chrbte som cítil nepríjemné mravčenie. Nemali sme žiadne informácie. Tak prosím, socialistický režim síce s Dubčekovským nádychom a slovenský národ napadnutý tzv. priateľmi. Bol som navyknutý na jarmo a ponižovanie, ale že sa stane také niečo, som si nepomyslel. Potvrdilo sa, že sme boli len kolóniou Sovietskeho zväzu, keď sme chceli pozdvihnúť hlavu, tak nás bolo treba zadupať čížmou a poriadne ponížiť. Narušili suverenitu nášho štátu Čechov a Slovákov. Hrozí snáď občianska vojna? Alebo jednoducho pokora?!

Neskôr, keď sa trochu pomery skonsolidovali, počas tzv. normalizácie sa hovorilo, že sovietske vojská sú tu umiestnené „dočasne.“ Slovo *dočasne* trvalo dvadsať rokov!!

Ešte v Lubeníku som sa začal venovať orientačnému behu. Je to cezpoľný beh spravidla na dvadsať kilometrov podľa špeciálnej mapy. Je

to jeden z najťažších športov, lebo treba ovládať topografiu (narábanie s mapou). Trénoval som skoro každý deň a pohoria od Štyroch chotárov až po Bradlo nad Jelšavou boli mojím tréningovým úsekom. Dotiahol som to na prvú výkonnostnú triedu. V rámci turistického krúžku som usporadúval aj *orientáky* pre žiakov. Mal som v oblube tento šport až natolko, že som usporiadal orientačný pretek na motorkách. Trasa viedla z Lubenického štadióna krížom cez pasienky, potoky nad obec Chyžné a po ceste späť na štadión. Trochu sa to zvrhlo na terénny pretek. Pred štartom sa pretekárov zmocňovala športová horúčka tak, ako to na poriadnych pretekoch býva. Ozýval sa rev motorov. Pretekári, ktorých bývalo asi dvadsať, namiesto benzínu tankovali vraj overené prísady a dávali si pozor, aby im do nádrže nejaký neprajník nedal cukor. Cukor vie poriadne potrápiť pretekára, lebo stroj už neštartuje, len po dôkladnom vyčistení. Jeden pretekár sa vyobliekal do koženej kombinézy, na helmu si nasadil mohutné okuliare, ktoré asi vyrobil z plynovej masky. Chválil sa, že má špeciálne anglické sviečky na motore tristo päťdesiatky (JAVA 350). Štart! – a pretekárske mašiny, špeciálne upravené, sa rozbehli. To bolo dymu a smradu, rapkania, ale efekt skoro žiadny. Motorky zaburácali a zdochli. Podarilo sa vyštartovať len tým, ktorí sa doma nevrátili vo svojich tátošoch. Mechanici sa vrhli na motorky a menili, čo sa dalo. Okolo bolo plno kibicov, ktorí mechanikom radili, ako čo najrýchlejšie spojzduť mašiny. Nakoniec sa zistilo, že predsa len cukor v benzíne zapôsobil. Pretek som posunul o hodinu, kým sa podarilo všetko dostať do poriadku. Nervozita sa opakovala. Každý dostal náčrtok trasy vyrobenej podľa kartografickej mapy. Pretekári sa rozbehli na koniec ihriska k bráne na poľnú cestu a všetci ako na povel znova zastali, lebo nevedeli, kde pokračovať. Trvalo desať minút, kým sa pri bráne nezjavil nejaký špión, ktorý spoza môjho chrbta odkukal originál mapy. Usmernil ich na Chyžné a vtedy sa to začalo: priekopa, potok, krík, nekrík, až prišli nad Chyžné, kde bol kontrolný bod. Odtiaľ viedla cesta cez poľnohospodárske družstvo do dediny Chyžné a späť do Lubeníka. Cesta bola rovná a prašná. To ale bolo divadlo. Pretekári v snahe vyhrať pekný brúsený sklenený pohár, porušili aj pravidlá a stovkou sa rútili cez dedinu. Na nešťastie sa do cesty nečakane postavilo stádo oviec a kôz. Páni, to bola *bozkávačka*. Veľká rýchlosť sa nedala ovládať, takže jeden z pretekárov v náručí doniesol kozla až do cieľa. Nakoniec sa nikomu nič nestalo a pretek sa ukončil rozdávaním cien. Miestna krčma zvaná *Šarman* mala vysokú

tržbu, lebo tu obecnosť oslavovalo úspešných pretekárov. Nevieť, či sa podarilo dať dokopy rozutekané stádo ovečiek a kôz.

Neskôr som absolvoval trénerské a tiež rozhodcovské školenie a následne sa mi podarilo skupinku gymnazistov dotiahnuť až po I. výkonnostnú triedu. Po maturite niektorí údajne pokračovali v tomto športe na vysokých školách, kde bol v móde.

V závode som na oddelení technického rozvoja vypracoval projektovú úlohu na výstavbu lyžiarskeho vleku na Prednej Hore, mal dĺžku 800 metrov. Podarilo sa mi, v rámci telovýchovnej jednoty, získať dva milióny korún, k tomu aj finančné zdroje cez závod a aj cez TJ Baník Lubeník na nákup montovanej drevenej chaty k lyžiarskemu vleku. Po získaní týchto finančných zdrojov sa vlek aj chata postavili. Partia turistov a lyžiarov sme tam zažívali pekné chvíle. Nejakého uznania som sa nedočkal a z celého zariadenia profitovali úplne iní ľudia, zoskupení okolo ekonomického námestníka. To nič. Mal som dobrý pocit z úspešne dokončeného diela.

Keď sme sa sťahovali do Revúcej, mladšia dcérka Adrianka mala dva a pol roka a Ingridka sedem. Detskú izbu sme mohli využívať len v lete, lebo nemala kúrenie. Na mieste, kde mala stáť ústredná kotolňa, bola zelená lúka. Tá istá situácia ako v Lubeníku. Bytová výstavba sa v Revúcej rozmohla dosť intenzívnym tempom, tak aj kotolňu sa postavili do roka. Zatiaľ sa kúrilo jednou pieckou na uhlie a v kuchyni šporákom. Naše sídlisko bolo rozkopané, lebo spolu s ďalšími bytovkami sa stavali aj rozvody ústredného kúrenia a cesty.

Ingridka začala chodiť do druhej triedy. K dispozícii boli dve budovy, staré gymnázium a staronová budova školy, o ňu sa gymnázium delilo so Základnou školou na Jilemnického ulici. Boli to nevyhovujúce priestory a deti chodili do školy na zmeny. Podvečer rodičia pred vchodom očakávali svoje ratolesti. Našťastie sa výstavba rozmáhala a na sídlisku Podháj postavili modernú poschodovú základnú školu. Postupne, ako pribúdali obyvatelia do Revúcej, adekvátne sa stavali byty a školy, aj materské školy a dokonca aj jasličky pre najmenšie detičky.

Sťahovanie nebolo jednoduché, sídlisko bolo rozkopané, takže nábytok sa musel nosiť ponad výkopové ryhy aj tridsať metrov, lebo bližšie sa ani traktor nedostal. Musel som požiadať priateľov z mesta, aby mi prišli pomôcť. Boli sme šiesti a po nasťahovaní klasického nábytku sa ozval jeden z priateľov: „*Erno, keby si mal ešte aj klavír, tak utečiem domov.*“ Vtedy sa pozrel von oknom a uvidel, ako sa dvaja kamaráti mordujú s klavírom. Hľadal čiapku a chcel zdupkať, ale to len fingoval. Neutekal domov, ale pomôcť kamarátom s tou ťarchou. Dobré, že to nebolo krídlo, ale len pianíno, ale aj tak malo vyše sto kíľ. Okolo toho bola psina a dva-tri štamperlíky zľahčili tieto trampoty a kamaráti odchádzali domov v dobrej nálade.

Apropó, klavír. Okolo tohto hudobného nástroja sa vinie zábavná história ešte z Lubeníka, keď sa mala narodiť Adrianka. Robil som vtedy na útvare hlavného mechanika. Šéfom nám bol Imro. Šiesti kolegovia sme spoločne tipovali Športku, sem-tam padla nejaká štvrtá cena. Práve to stačilo na krytie nákladov na tipovanie. Raz predsa Fortúna, bohyňa šťastia, zakopla o prah našej kancelárie a vyhrali sme druhú cenu. Bolo to tridsaťtisíc korún. Chystali sme sa túto udalosť osláviť na úrovni. Telefonicke som objednal večeru v reštaurácii v Jelšave. Ako menu som zariadil hovädzí biftek s oblohou a pár fliaš dobrého tokajského vína. Značku som poznal, ale účinky nie. Je to skutočne výberové víno, ale ťažké. Všetko sa malo odohrávať tak, že do magnezitky prišla švédska delegácia. Keď sme prišli do nemenovanej reštaurácie, privítal nás vrchný čašník. Povedali sme mu, že je tu tá švédska delegácia. Čašník sa akosi nemal k činu a stále sa pozeral ponad naše hlavy ku vchodovým dverám a čakal tých Švédov. My sme boli poobliekaní vo fľkaných sakách, čo sa vtedy nosili. Naveľa sme mu prezradili, že Švédi neprídu, ale že sme vyhrali športku, aby nás usadil a servíroval objednanú večeru. Keď to počul, začal lietieť okolo nás, až takmer spadol aj s pohármi aperitívu. O Švédov už nemal záujem.

Zábava dopadla ako dopadla. Viem a pamätám sa, že sme platili okolo šesťsto korún. To len preto, že náš šéf Imriško bol natoľko triezvy, že prekontroloval účet. Pôvodne na ňom bola suma šesťtisíc. Imro to spočítal a zistil túto hrubú chybu. Čašník chcel na „Švédoch“ zarobiť. O jedenástej som z hrôzou zistil, že posledný autobus do Lubeníka je

fuč. Čo som mal robiť? Kolegovia, ktorí bývali v Jelšave, by ma aj odviezli, ale každý mal vypité. Pustil som sa domov pešo. Bol pekný letný večer. Vykročil som, ale zistil som, že ma potáca, a keď išlo auto oproti mne, radšej som vběhol do cestného rigola. Tam som bol v bezpečí. Toto sa opakovalo asi desaťkrát. Prišiel som domov, ešte v dobrej nálade. Ilika, moja manželka, bola v nemocnici pred pôrodom. Ingridku strážili moji rodičia, ktorí k nám prišli z Bystrice. Mamka len splasla rukami, keď ma zazrela po absolvovaní *rigolovej* cesty.

Peniaze sme si rozdelili medzi šiestich podielnikov na športke. S manželkou sme usúdili, že kúpime dievčatkám klavír, aby sa nám korunky nerozkotúľali. Odcestoval som do Rožňavy a klavír sa kúpil. Dievčatá navštevovali hudobnú školu a celkom slušne vedľa na tomto nástroji hrať. Obe po základnej škole navštevovali Gymnázium M. Kukučína v Revúcej. Na schôdzke rodičovského združenia ma raz zvolili za predsedu. Na konci schôdze som mal vyplniť dotazník, ale arogantne mi ho odobrali, lebo som nebol člen strany, čo som mal povedať. Také boli praktiky, vždy len ponížiť tých, ktorí nepatrili do sorty komunistických *nadludí*. Dcéрка mala od hora dole samé dvojky, jednotky nemohla mať, lebo sme nepatrili k *nim*. Tak sa môj kádrový profil postupne prenášal aj na naše deti. Napriek tomu majú naše dcéry vysokoškolské vzdelanie a budujú si svoju kariéru.

Ako každú rodinu aj nás zasiahlo úmrtie najbližších. Veľmi tragicky na nás doľahla správa o ťažkej chorobe Marianka, môjho mladšieho brata. Nevyliečiteľnej chorobe podľahol vo veku tridsaťšesť rokov. Bolo to veľmi ťažké obdobie, lebo zanechal manželku a dve malé deti. Ako prvý z našej rodiny navždy odišiel a mojím rodičom zanechal hlbokú ranu. Je najväčší paradox v živote, keď rodičia prežijú smrť svojho dieťaťa. Bolesť v našich dušiach bola obrovská. Ťažko som sa z tohto úderu spamätával.

O šesť rokov neskôr zomrel starší brat, o ktorého sme sa v rokoch perzekúcie mohli oprieť a uchýliť sa k nemu v beznádejných situáciách. Bol to dobrý bráček, ktorý ma mal rád aj s mojou rodinkou. Bol obetavý i keď sám trpel na ťažkú chorobu, ktorej nakoniec v päťdesiatich deviatich rokoch podľahol. Ostal som z troch bratov sám a uvedomil

som si, že na mojich bedrách zostáva zodpovednosť za rodičov a svokrovcov.

Manželkini rodičia bývali v Revúcej neďaleko nás, takže Ilika s mladšou sestrou Oľgou (Böbi) sa o nich mohli starať. Svokor bol hodinár a klenotník. Robil pre podnik Klenoty opravára až dovtedy, kým nedostal šedý zákal. Operovali ho, dostal však zápal pľúc a v roku 1980 zomrel. Moja manželka bola vyučená aj v tomto remese, a tak opravovala hodiny v Revúcej. Štyri roky sme spolu robili na Prednej Hore, ja chatára a Ilika prevádzkarku. V dôchodku sme obaja *hodinárčili*, naučil som sa toto remeslo vďaka mojej žienke. Mali sme vlastnú živnosť. Bolo to však už v demokratickom režime, po revolúcii.

Môj apík zomrel v roku 1987 v Banskej Bystrici. Za apkom sme veľmi smútili. Prežil ťažké roky perzekúcie, bezdomovstva, za dvadsať rokov sa nemohol nastahovať do vlastného domu a musel sa túlať z krčmy do krčmy, čapovať pivo a počúvať výkriky opilcov. Vo vlhkom byte v Plešivci ťažko ochorel. Po nadobudnutí družstevného bytu sa rodičom na starobu uľavilo. Otec pekne kreslil a maľoval obrazy. Snáď po ňom som zdedil náklonnosť k tomuto umeniu.

Po otcovej smrti som mamku zobral z Bystrice k nám a v spoločnej domácnosti sme ju s manželkou doopatrovali. Navždy odišla na večný odpočinok deväťdesiattriročná. Jeden celý rok bola ležiaca. Mala svoju izbu, čo nám uľahčovalo opateru.

Večná sláva a sladký spánok všetkým zomrelým v mojej rodine!

Nad Revúcou sa vznášali ťažké mraky naplnené snehom. Kohút bol do polovice zahalený v hmle, akoby sa hanbil za také počasie. Ľudia v meste rýchle vybavili drobné nákupy a ponáhľali sa do tepla domova. Bol 17. november 1989. Študenti v Prahe a v Bratislave oslavovali svoj sviatok. Ich demonštrácie boli brutálne potlačené, ale keď vyšli na námestia aj občania, ako zázrakom vládna moc nezasiahla. Začínala sa tzv. zamatová revolúcia. Nebadane a bez krviprelievania prišla k nám sloboda, sprevádzal ju cvengot zväzkov kľúčov...

Teraz, po dvadsiatich rokoch, keď píšem tieto riadky, mám zmiešané pocity.

Každoročne si nájdem na svojom mobile odkaz od môjho priateľa, s ktorým som v Revúcej zakladal demokratickú stranu, že dnes na počesť 17. novembra treba ísť páliť sviečky na námestí.

Vtedy sme získali slobodu prejavu a mohli sme spokojne vykrikovať protikomunistické heslá, písať transparenty a verejne hovoriť o eštebákoch, ako udávali kamarátov a vydávať ich zoznamy v „Rudých krávkach“. V tom nečase novembrových večerov sme sa so zánietením zúčastňovali na demonštráciách s nádejou, že národný majetok, ktorý bol vtedy ešte pokope, sa bude zmáhať a pomocou zdravých investícií bude rozkvitať blahobyť.

Dúfali sme, že politickí vagabundi budú potrestaní a štát povedú spravodliví ľudia, ktorí budú rešpektovať zákony. Zabudli sme v zamatovom ošiali, že revolúciu zinscenovali a zmeny starostlivo vykonštruovali tzv. komunisti, ktorí už nevedeli, ako zlegalizovať dovtedy nahromadený majetok. Šikovne spálili konšpiratívnu dokumentáciu, rozpustili milície a zaliezli „pod chrastu“, aby tam vyčkávali, kedy príde ich chvíľa. A verte-neverte, vyliezli. Dostali sa do zákonodarného zboru a zákony si urobili na svoju „podobu“. Prišiel veľký tresk a národný majetok zmenil za „korunu“ majiteľa. A v dejinách sa raz bude písať o „krádeži storočia“. Vzniklo pár veľmi bohatých a zostalo veľa chudobných.

To sa nesmie nazývať kapitalizmus, a už vôbec nie demokracia. V zdravom kapitalizme podnikateľ zo zisku zveľaduje svoj podnik a dáva ľuďom prácu. Nevytuneluje, čo sa dá, a fabriku zavrie. Tak je to žiaľ u nás. Radšej bude predávať deravý a lacný čínsky tovar a vytunelované peniažky skryje pod „vankúš“ v zahraničí. A tak to ide „kolom do kola“. Aj teraz je 17. november sviatok študentov. Na ich počesť zapálím aj vatru, lebo ONI budú tí dejatelia, ktorí nastolia spravodlivú zmenu. Ak tí múdri, vyštudovaní jedinci zostanú na Slovensku.

Musím ale konštatovať, že nie sme vycivený národ. Národné povedomie je v našich mozgoch a vedeli by sme sa slovné pobiť v záujme našej

suverenity. Máme aj na chleba, i keď je zo dňa na deň drahší. Veď ešte z toho národného majetku niečo ostalo. Ostatnú smotanu zjedia zbohatlíci a cudzinci. Nie sme národ, ktorý sa vyžíva v nevysvetliteľných nacionálnych vášňach, kde hárka agentov – provokatérov odvádza pozornosť občanov od väčších štátnych problémov, ako bolo napríklad zdražovanie tovarov ešte pred zavedením eura. Ale nič sa nedeje. Semtam vyletí z úst štátnikov upokojujúca veta, ale na druhý deň je chlieb o pár centov drahší. Máme vraj bezplatné zdravotníctvo, ale lieky zdražujú geometrickým radom a prednostné vybavenie u lekára si musíte kúpiť!? Netreba národ klamať, úprimná reč je vždy cennejšia. Hmm... Ale vždy sú na obzore voľby!

Oslavujeme „17. NOVEMBER“. Pálime sviečky a robíme tragikomédiu. Lebo tzv. KOMUNISTI nás tíško pozorujú spod chrasty a *chechtajú sa*, ako my oslavujeme ich revolúciu, pálením sviečok.

Ja zapálím sviečku na počesť našich ŠTUDENTOV, lebo to je ich deň!!! Tiež za nadobudnutú slobodu prejavu a konania v rámci zákonov našej vlasti.

V mojej kariére som pokračoval v Lubeníckej magnezitke, kde mi tesne pred letnou sezónou ponúkli miesto vedúceho v rekreačnom stredisku na Prednej Hore. Je to objekt, kde je približne sto postelí a strava v letnej sezóne sa podávala niekedy aj sto dvadsiatim rekreantom. Personálu bolo na túto zvýšenú kapacitu málo a v reštauračnej časti bolo treba zamestnať brigádniky.

Práve do tejto situácie som vhuhol a navyše mi vyskočila medzistavcová platnička, takže mi každý ráznejší pohyb robil veľké bolesti. Musel som zaťat zuby a rýchlo sa zorientovať. Rekreačné stredisko (ďalej chatu) som zásoboval potravinami, nápojmi a ostatným materiálom. Mal som k dispozícii dodávkové auto a veru nie raz som absolvoval cestu do Revúcej aj dvakrát denne. Na chate bol v prevádzke krytý bazén v klasickom prevedení a dve sauny. Bolo to všetko perfektné. Rekreanti sa dobre cítili, na čo som si dával pozor. Na nohách som bol od piatej ráno do desiatej večer a počas mimoriadnych akcií (zájazdy, mimoriadni hostia v rámci obchodných stykov závodu) aj do jednej v noci. Keď

som tento rytmus porušil, ťažko som to doháňal. Navyše Verejná bezpečnosť mala prísne ubytovacie pravidlá, každú zmenu hostí bolo treba hlásiť. Každý večer som musel hlásiť na bezpečnosť mená ubytovaných hostí a ich nacionálie. Ťažké to bolo, keď som mal Maďarov alebo Rumunov. Mená boli ťažko vysloviteľné, ale večer o ôsmej bolo treba podať hlásenie. Keď som sa žandárom ozval v telefóne, asi dostali panický strach z tej hroznej písacky. Trvalo asi mesiac a aj ja som bol z toho zúfalý. Predpis je predpis, tak sa mňali peniaze na telefón, nehovoriac o tom, že namiesto oddychu som hodinu telefonoval. Raz mi povolili nervy a navrhol som žandárom, že keď prídem do Revúcej na nákup, že im donesiem kópiu z hostovskej knihy. Bolo počuť ako žandárovi spadol kameň zo srdca, že netreba písať. Z toho bolo zrejme, ako si Štátna bezpečnosť preverovala pohyb ľudí v republike, lebo v každom videla nepriateľa alebo diverzanta.

O rok neskôr sa manželka uvoľnila z Klenot a prijali ju za prevádzkariku. Prácu sme si rozdelili a všetko sa lepšie zvládalo. Ilika si poradila aj s kvetinovou výsadbou v okolí chaty a aj na zábradlí okolo bazénu viseli krásne muškáty. Účtovníctvo sa muselo denne držať v ažurite, lebo niekoľkodňové zmeškanie znamenalo celú noc práce. Každý mesiac sa robila uzávierka a každý štvrtok si v závode vymysleli fyzickú inventúru. Karty na potraviny alebo nápoje museli súhlasiť so stavom v sklade. Bola to drina na dvadsať hodín a na záver som musel *inventuristov* odviešť na dodávke do Revúcej alebo do miesta ich bydliska. Cítil som, že si na mňa „sadli“ a vietor fúkal od ekonomického námestníka. Už keď som nastupoval, tak bol proti, ale podnikovému a závodnému riaditeľovi sa nemohol protiviť. Na jeho pokyny robili na chate *náhodné* kontroly. Všetko som vydržal. Ešte som musel vydržať aj *námestníkovu* žúry, keď pálenka tiekla potokom a dal doviezť cigánsku muziku, aby mu zahrala do „uška“. Bol veľký komunista a vystatoval sa tým, že jeho otec bol robotnícky riaditeľ. Zábavné na tom je, že po oslobodení ihneď sprivatizoval Pivovar v Rimavskej Sobote a mnoho iných podnikov, ktoré postupne priviedol do krachu. Táto situácia ho, žiaľ, dostala do neovládateľného nervového stavu a zomrel. Zrejme patril do tej komunistickej spoločnosti na Slovensku, čo mali informácie a tieto podniky si rozdeľovali. To bola doba, keď sa podniky privatizovali za korunu. Vystatoval sa, že je miliardár a v Revúcej vraj stokorunácky

lepil cigánčatám na čelo. To som len počul. Veľkého prekvapenia som sa dožil, keď ho po revolúcii odvolali z funkcie ekonomického námestníka, prišiel za mnou a žiadal ma, aby som mu odpustil všetko zlé, čo mi spôsobil. Odpustil som mu, ale nezabudol. Nech mu je zem ľahká.

Ilika na Prednej Hore ochorela na ťažký zápal pľúc a prostredníctvom mojich dobrých priateľov sa išla liečiť do Podunajských Biskupíc. Náročnými vyšetrovacími metódami páni doktori vylúčili rakovinu pľúc. Zakrátko mohla ísť do dôchodku. Po dovŕšení veku odišla a ja som sa vrátil naspäť do závodu na referát zásobovania. Po dvojročnej službe som ochorel na srdce (infarkt) a požiadal som o odchod do predčasného dôchodku (o dva roky). Dostal som aj nejaké odstupné. Závod prechádzal v tom čase do súkromných rúk a zmocnili sa ho privatizéri. O ďalšom osude závodu som sa dopočul sporadicky od bývalých kolegov.

Ocitol som sa v situácii, že som mohol robiť, čo chcem a kedy chcem, v slobodnom svete. Demokracia na Slovensku bola ešte stále krehká a do parlamentu sa dostávali ľudia, ktorí využili situáciu, zbohatli a ďalej sa o nich nevedelo. V závode, ktorý som si virtuálne privlastňoval a nazýval som ho „mojím“, odpracoval som tridsaťpäť rokov. Na *sintrovej* prevádzke som tvoril v rámci vedy a techniky a zanechal som diela, ktoré doposiaľ tvoria technologické uzle v rámci výroby sypkých hmôt. Je poľutovaniahodné, že keď závod prechádzal do zamestnaneckej akciovej spoločnosti, nedostal som ani jednu akciu. Teraz, po dvadsiatich rokoch slobodného Slovenska sa len modlím, aby magnezit z muránskej doliny bol predajný, aby sa v skutočnosti naša časť Slovenska nestala hladovou. Hovorí sa o akejsi kríze, ktorá ovládla hlavne reč politikov pri výhovorkách, keď im čosi nejde do „kšeftu“. Spontánne sa spomína kríza, keď ide o financovanie prepotrebných diel, hlavne v doprave. Priemysel a jeho ďalší rozvoj v muránskej doline a okolí naráža na komunikačne uzavretú oblasť. Preklenie Muránskej planiny a Stoličných vrchov cestami nie je možné niekedy z nezmyselných ochranárskych dôvodov. Alternatívou tu len ostáva dávny projekt z dôb slovenského vojnového štátu, a to sprístupnenie doliny železnicou, do ktorej by nebolo treba tlačiť toľko zdrojov ako do diaľničných a rýchlostných ciest. Je tu možnosť železničného sprístupnenia cez Tisovec a Pohron-

skú Polhory smerom na Brezno alebo na Margecany. Treba projekčne túto trasu prehodnotiť, dokončiť rozostavané železničné zvršky. Treba čiastočne prestavať tunel z Muráňa do Tisovca a vybudovať jeden tunel z Bánova nad Tisovcom smerom na Pohronskú Polhory. Zubačku ponechať ako turistickú atrakciu. Ostatná vymenovaná trasa železnice by mohla využívať jestvujúcu trať. Keď spomeniem tento variant politickým funkcionárom, už dopredu ho zatracujú a zdôvodňujú tzv. krízou. Asi to bude *samolúbosť*, že to nie je ich myšlienka. Nemám rád politikov, ktorí po vypočutí nápadu ihneď zdôvodnia, ako sa niečo nedá realizovať. Takí nemajú moju dôveru a nebudem ich voliť.

Keď som chatárčil na Prednej Hore, voľný čas som venoval kresleniu a maľbe. Zdokonaľoval som sa v rôznych technikách maľovania a venoval sa štúdiu historických umeleckých smerov. Najviac mi imponuje impresionizmus, ktorý je ťažko definovateľný. Myslím, že aj pán profesor Augusta a Jožko Kollár, apíkov priateľ, boli impresionisti. Najmä Józsi báči využíval spoločnosť poľovníkov na maľovanie v plenéri. Dostával som základy od tohto akademického maliara, i keď bol veľmi hluchý a odmietavý, predsa mi len niečo ukázal. Na individuálnej poľovačke apíka s Jožkom ako maliarom som mal príležitosť nazerať mu cez plece, čo umelci nemajú radi.

Prvé moje diela boli krajinky a zákutia Banskej Štiavnice. Do Štiavnice som si niekoľkokrát zašiel, zdokumentoval som ju v škiciach a pomohol som si fotografickým aparátom, aby som to všetko stihol počas krátkych návštev. Maľoval som doma v mojom ateliéri ako Edgar Degas, ktorý maľovanie v plenéri odmietal. Za tento pomerne krátky čas, za tridsať rokov, odkedy som sa do tvorby znova pustil ako samouk, podarilo sa mi vytvoriť okolo dvesto diel. Postupne som ich prezentoval na výstavách v Revúcej, Rimavskej Sobote, Litovli a v Banskej Štiavnici. V súčasnosti som člen klubu výtvarníkov Plánka v Revúcej. V klube panuje priateľské ovzdušie a zdravá konkurencia medzi výtvarníkmi, bez ohľadu na komerčné záujmy som sa našiel a dostal som chuť intenzívne tvoriť. Učím sa pozeráť na krajinné výtvary očami maliara, ktorý ovláda základy techník maľovania. Prvou výstavou som sa prezentoval v roku 1994 tu v Revúcej. Zverejnil som na nej svoje prvotiny, kresby uhľom na papier a oleje s pohľadmi na historické budovy Banskej

Štiavnice a z bulharského Nesebaru. Trávil som tam dovolenku s mojou rodinou v osemdesiatych rokoch. V ďalších rokoch som sa venoval okoliu Revúcej, ktoré poskytuje plné priehŕstie námetov. Na prvej výstave dominovali veže Revúcej a kriedy z krajiny okolo Muránskej Zdychavy. Venoval som sa aj tvorbe slávnych impresionistov: Milleta, Moneta, Pissarra a Cézanna a z našich maliarov Jozefa Kollára, Martina Benku, českého Mánesa. Hľadal som u nich námety na obrazy, ktoré sa mi aj podarili ako voľné kópie, tie som prezentoval na výstave v roku 2006 v Revúcej, v Rimavskej Sobote a Banskej Štiavnici. V Banskej Štiavnici som s úctou prijal slová miestnej kritičky umenia, z ktorých citujem: *„Mám taký dojem, akoby som sa nachádzala na výstave šiestich autorov, a predsa váš rukopis cítiť z každého obrazu.“* Bol som rád, že sa tento projekt vydaril a cítil som veľké sebauspokojenie. Veď je predsa jedno, odkiaľ umelec čerpá kompozíciu, či z prírody, alebo z reprodukcí slávnych umelcov. Kópia sa nikdy nerovná originálu, lebo rukopis autora voľnej kópie preniká vždy na povrch. Ja to tak cítim a som o tom presvedčený. Teda nie je hriech, keď vznikne vydarená kópia slávneho obrazu, ktorý je zavretý v svetových trezoroch a nedostane sa na verejnosť. Kópia posluží viac ako lacná počítačová reprodukcia.

Záver

Na konci môjho rozprávania o živote viem, že bol rozmanitý, striedalo sa v ňom dobro so zlom, šťastie s nešťastím a tvorivosť s neúspechom. Nežil som prázdny život. Mal som pevné ciele a predsavzatia. Tvoril som si svoj svetonázor z pozorovania života okolo seba. Ignoroval som prázdnotu myšlienok a fráz, ktoré panovali v okolitom svete, a neprijímal som ich na svoj úžitok. Moje životné úspechy vzišli z mojej mysle a za neúspechmi stáli temné sily zlomyseľných ľudí, ktorí žili okolo mňa a maskovali sa falošnou podlízavosťou voči celému okoliu. Ťažko bolo odhaľovať týchto ľudí, zdanlivých priateľov, a ich činnosť, lebo ju zastierali úsmevom z pozadia zloby. Našťastie mi cit diktoval ostrážitosť, ktorá so mnou žije dodnes. Ľudia sa nezmenili, len ich život bol ovplyvnený systémom života, ktorý sa menil politikou, a tá bola všadeprítomná. V mojej životnej činnosti som sa mohol s istotou oprieť o svoju rodinu. Prijímal som ich rady, kritiku a povzbudenie, za čo im zo srdca patrí moja vďaka. Ďakujem, že môžem so svojím životom existovať v ich kruhu a zdieľať spolu s nimi starosti, žiaľ a smútok, úsmev aj šťastie.

Život je ako maškarný bál, kde spoznáš ľudí, len keď si snímu masku z tváre.

Vysvetlivky

<i>abiturient</i>	absolvent strednej školy po maturite
<i>akcia „B“</i>	vysídľovanie nežiaducich osôb z miest
<i>Anjel Pána</i>	tradičná modlitba katolíckej cirkvi, modlí sa trikrát za deň, ranné, poludňajšie a večerné modlenie ohlasuje zvonenie na zvonici
<i>Arborétum Kysihýbel</i>	špeciálna botanická záhrada, pokusná lesnícka plocha, založená v roku 1900, obsahuje dreviny pre študijné a výskumné účely
<i>asentírka</i>	vojenský odvod
<i>Augusta, Jaroslav</i>	1878, Humpolec – 1970, Banská Štiavnica – český maliar, absolvent Akadémie výtvarných umení v Prahe a v Mníchove, spoluzakladateľ Grupy uhorsko-slovenských maliarov (1903) a maliarskych kolónií v Detve (1903) a vo Važci (1911). Od roku 1892 žil na Slovensku, od roku 1920 v Banskej Štiavnici, kde pôsobil ako profesor. Venoval sa krajinomalbe a ľudovým scénam. Začiatkom 60. rokov vydal autobiografickú knihu <i>Spomienky</i> .
<i>bachár</i>	väzenský dozorca
<i>baldachýn</i>	záves z látky v podobe plochej striešky nad ležadlom
<i>banderovci</i>	príslušníci Ukrajinskej povstaleckej armády
<i>BBC</i>	The British Broadcasting Corporation (Britská rozhlasová spoločnosť)
<i>Benka, Martin</i>	1888, Kiripolec (dnes Kostolište) – 1971, Malacky – slovenský maliar, grafik a ilustrátor. Venoval sa krajinomalbe a ľudovým scénam.
<i>bodega</i>	lahôdkareň
<i>brilantína</i>	olej na vlasy
<i>BSP</i>	Brigáda socialistickej práce
<i>bůr</i>	päť koruna
<i>Cézanne, Paul</i>	1839, Aix-en-Provence – 1906, Aix-en-Provence – francúzsky maliar a kresliar, predstaviteľ postimpresionizmu

<i>cindra</i>	rozbuška, zápalná šnúra
<i>cukrkandel</i>	cukríky zo skaramelizovaného cukru
<i>Červená studňa</i>	sedlo medzi vrchom Šobov a Paradajz, názov nesie podľa krvavej zrážky Tököliho vojsk s utekajúcimi jezuitami z Banskej Štiavnice
<i>čierni baróni</i>	príslušníci PTP
<i>ČSM</i>	Československý svaz mládeže – v rokoch 1949 až 1968 jednotná mládežnícka organizácia riadená KSČ
<i>DDT</i>	dichlórdifenyltrichlóretán – insekticíd, prípravok proti škodlivému hmyzu využívaný v poľnohospodárstve
<i>defilierka</i>	pochod pri slávnostnej prehliadke
<i>Degas, Edgar</i>	1834, Paríž – 1917, Paríž – francúzsky maliar a grafik, popredný predstaviteľ impresionizmu
<i>disident</i>	aktívny odporca proklamovaných názorov, prípadne existujúceho režimu
<i>diverzant</i>	škodca
<i>Doslet</i>	Dobrovoľný zväz ľudového letectva – fungoval v rokoch 1951 – 1952, zanikol zlúčením so Zväzarmom
<i>drísty</i>	táraniny
<i>drotuár</i>	mestský chodník vedľa cesty (trenč. nárečie)
<i>dumper</i>	nákladné vozidlo určené na prepravu väčšieho materiálu
<i>dumprista</i>	vodič dumpa
<i>ekrazit</i>	druh výbušnej látky
<i>ešus</i>	kovová miska na stravovanie v prírode
<i>fajka zapekačka</i>	druh fajky, ktorá sa dáva pred fajčením do pahreby, aby sa v nej tabak pripálil
<i>FBI</i>	Federal Bureau of Investigation (Federálny úrad vyšetrovania, USA)
<i>felescimra</i>	miestnosť, v ktorej sa kontrolovala prítomnosť baníkov na šichte
<i>fermež</i>	ľanový olej so zvýšenou vysychavosťou slúžiaci ako spojivo náterových látok
<i>flanelka</i>	košela

<i>fošňa, foršňa</i>	silná drevená doska
<i>gápel</i>	kolmá výtahová šachta pre robotníkov a vyťaženu horninu
<i>grajžňa</i>	kryštálický útvar horniny
<i>gumiarabikum</i>	lepidlo (arabská guma)
<i>hokerlik</i>	stolička bez operadla
<i>Hrb</i>	severný vrchol (1256 m. n. n.) masívu Ľubietovského Vepra, označovaný aj ako geografický stred Slovenska
<i>hutman</i>	banský majster, najvyšší predstavený baníkov na šichte
<i>jubka</i>	kabátik z hrubšej látky
<i>Kalvária</i>	komplex sakrálnych stavieb z polovice 18. storočia
<i>Kamerhóf</i>	komorský dvor – sídlo banskej komory a hlavného komorsko-grófskeho úradu, ktorý spravoval bane, huty a mincovne na území dnešného stredného Slovenska
<i>kandahárové viazanie</i>	lyžiarske viazanie umožňujúce pohyb päty nahor
<i>Katák</i>	katolícky spolok v Banskej Štiavnici
<i>Kejdák</i>	pastviská kejdového hospodárstva (kejda – hnoj)
<i>KGB</i>	Výbor pre štátnu bezpečnosť, od roku 1954 sovietska politická polícia
<i>klanica</i>	bočná podpera na voze
<i>klasifikácia „E“</i>	politicky nespoľahlivý
<i>klopačka</i>	zariadenie, ktoré klopaním oznamovalo baníkom čas fárania
<i>Kmotr</i>	typ vetroňa
<i>knipel</i>	radiaca páka v lietadle
<i>kofa</i>	predavačka na trhu
<i>Kohút</i>	vrch pohoria Stolické vrchy
<i>Kollár, Jozef</i>	1899, Banská Štiavnica – 1982, Banská Štiavnica – slovenský maliar, absolvent Akadémie výtvarných umení v Mníchove a Vysokej školy výtvarných umení v Budapešti. Venoval sa krajinomaľbe a ľudovým scénam. Dnes jeho meno nesie galéria na Trojičnom námestí v Banskej Štiavnici

<i>kompánia</i>	skupina
<i>kritika kultu osobnosti</i>	kritika Stalinovej vlády, ktorú predniesol prvý tajomník ÚV KSSZ Nikita Sergejevič Chruščov na XX. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu v roku 1956
<i>kumbálok</i>	kutica, tmavá neútulná miestnosť
<i>kumulus</i>	typ kupolovitého oblaku vyskytujúci sa v malých výškach
<i>kutle</i>	črevá
<i>Kysihýbel</i>	malá osada v Štiavnických vrchoch
<i>lampasák</i>	posmešný, hanlivý výraz pre dôstojníka
<i>lintich</i>	komín olovenej hute v B. Štiavnici
<i>Lubeník</i>	obec v okrese Revúca
<i>LuNZa</i>	Lubenický nový závod
<i>Lubietovský Vepor</i>	najvyššie sopečné pohorie na Slovensku ležiace v oblasti Slovenského Rudohoria, názov Vepor je odvodený podľa siluety podobnej ležiacemu diaviakovi
<i>magnezitka Teplá Voda</i>	závod na spracovanie magnezitu, v prevádzke od roku 1923
<i>mana nebeská</i>	nesmierne chutné a lahodné jedlo
<i>Mánes, Josef</i>	1820, Praha – 1871, Praha – český maliar, ilustrátor a grafik. Predstaviteľ českého romantizmu.
<i>mankár</i>	tí, čo „prešustrovali“ peniaze, mali manko
<i>mastek</i>	minerál
<i>mažiar</i>	nádoba na tľenie rastlinných semien a kusovitých surovín, delo
<i>Millet, Jean François</i>	1814–1875, francúzsky maliar a grafik. Na svojich obrazoch zachytával život poľnohospodárov
<i>MNV</i>	mestský národný výbor
<i>moloch</i>	symbol nenásytnosti, žravosti a krutosti (podľa Molocha – starosemitského boha, ktorému prinášali ľudské obete)
<i>Monet, Claude Oscar</i>	1840, Paríž – 1926, Giverny - francúzsky maliar, zakladateľ impresionizmu
<i>Mže</i>	rieka v západných Čechách

<i>na Resli</i>	časť B. Štiavnice
<i>nafédrovat'</i>	nahádzať, naplniť niečo
<i>NDR</i>	Nemecká demokratická republika
<i>nénika</i>	tetka
<i>NKVD</i>	Narodnyj komissariat vnutrennich del (Ľudový komisariát vnútra) – do roku 1946 sovietska politická polícia
<i>Nový zámok</i>	renesančná stavba so štyrmi baštami postavená v rokoch 1564–1571, pôvodne strážna veža v protitureckých bojoch, v minulosti aj mestské „živé“ hodiny, dnes národná kultúrna pamiatka
<i>obielok</i>	šupky, odpad z očisteného plodu
<i>ofera</i>	dary veriacich slúžiace na cirkevné účely
<i>oficiál</i>	vedúci, správca
<i>OKD</i>	Ostravsko-karvinské doly
<i>oldomáš</i>	zapíjanie uzavretého obchodu
<i>onuce</i>	kus látky na omotanie nôh
<i>Paradajz</i>	vrch nad Banskou Štiavnicou
<i>pelerína</i>	pláštenka cez ramená
<i>pešovať</i>	ísť
<i>pigljaz</i>	žehlička na drevené uhlie
<i>Pissarro, Jacob Camille</i>	1830, Charlotte Amalie – 1903, Paríž – francúzsky maliar a kresliar, predstaviteľ impresionizmu
<i>Plešivec</i>	obec na juhovýchode Slovenska
<i>politruk</i>	politický komisár, osvetový dôstojník (skratka z ruského političeskij rukovoditeľ)
<i>Porges palota</i>	historická budova v centre Banskej Bystrice, pôvodne nájomný dom z roku 1912, do 50. rokov 20. storočia najvyššia budova v meste a prvá budova v Banskej Bystrici s výťahom
<i>Pracháreň</i>	kamenná stavba z polovice 18. storočia, pôvodne sklad čierneho trhacieho prachu pre banskoštiavnický banský revír
<i>prevodka</i>	tlačivo pre záznam o presune na iné miesto
<i>privatista</i>	žiak ktorý nedochádza na denné štúdium, ale po určitom čase absolvuje len skúšky z učiva

<i>psica</i>	druh plano rastúcej horskej trávy
<i>PTP</i>	pomocno-technický prápor
<i>pútec</i>	cestička rozdeľujúca vlasy na hlave
<i>RAF</i>	Royal Air Force (Britské kráľovské letectvo)
<i>rajtky</i>	jazdecké nohavice
<i>Rata</i>	sovietska stíhačka Polikarpov I-16, používaná v 30. a 40. rokoch 20. storočia
<i>rigol</i>	žliabok na odvodňovanie
<i>Rubigall</i>	mestská budova – rubigallovský dom
<i>sečka</i>	porezané krmivo pre dobytok
<i>sedria</i>	súdna stolica
<i>Šitno</i>	najvyšší vrch pohoria Štiavnické vrchy (1009,2 m. n. m.)
<i>sloj</i>	vrstva nerastu
<i>Slovák</i>	ústredný tlačový orgán Hlinkovej slovenskej ľudovej strany v rokoch 1919 až 1945
<i>Slovenka</i>	výrobca plátenej bielizne a ošatenia
<i>Starý zámok</i>	renesančná protiturecká pevnosť vybudovaná z pôvodného románsko-gotického kostola, karnera a opevnenia
<i>strožliak</i>	slamník
<i>Stríbro</i>	obec v okrese Tachov (dnes Česká republika)
<i>stupy</i>	drviče rudy
<i>Svätá Dobrotivá</i>	pôvodne obec v stredných Čechách, dnes súčasť obce Zaječov, od septembra 1948 sídlo cestného práporu, od septembra 1950 sídlo 52. PTP a od marca 1954 do roku 1956 sídlo 52. technického práporu
<i>šachter</i>	mäsiar, ktorý pre ortodoxných židov rituálnym spôsobom zabíjal zvieratá
<i>šeps</i>	pri maľbe hladká spojovacia vrstva medzi podkladom a farbou
<i>šezlón</i>	pohovka bez opierky a bočníc so zvýšenou časťou pod hlavou
<i>šichta</i>	pracovná zmena
<i>šindlerka</i>	budova postavená v roku 1910 pre potreby Prvej banskoštiavnickej továrne na výrobu košiel a bie-

	lizne, úč. spol. v Banskej Štiavnici, od roku 1927 sídlo firmy Schindler a spol, ktorá vyrábala pláte- ný tovar
<i>špicák</i>	srnec obecný so špicatými parohami
<i>šramačka</i>	stroj používaný na rezanie, lámanie uhoľných alebo kamenných vrstiev, rezací stroj
<i>štajerák</i>	kôň štajerského plemena
<i>štand</i>	stanovište
<i>ŠtB</i>	Štátna bezpečnosť
<i>štajger</i>	banský dozorca
<i>štolverk</i>	mliečne karamelové cukríky
<i>štrichlík</i>	čiarka, ktorá označuje mierku v pohári
<i>šturmováť</i>	zvoniť na poplach
<i>tajch</i>	banská vodná nádrž
<i>Tatra – hadimrška</i>	automobil Tatra 57, vyrábaný v prvej polovici 30. rokov 20. storočia
<i>TBC</i>	tuberkulóza
<i>terpentín</i>	kvapalina zo živice ihličnanov používaná pri vý- robe lakov a farieb
<i>tonetka</i>	stolička z ohýbaného dreva
<i>trmeň</i>	úchyt
<i>trojchlapové víno</i>	kyslé víno (podľa tradície až také kyslé, že keď jeden pije, dvaja ho musia držať)
<i>tynta</i>	atrament
<i>UNRRA</i>	United Nations Relief and Rehabilitation Admi- nistration (Správa spojených národov pre pomoc a obnovu)
<i>úpadnica</i>	šikmá banská chodba, v ktorej sa rúbanina do- pravuje smerom nahor
<i>ušianka</i>	čiapka zakrývajúca aj uši
<i>vábec</i>	nástroj napodobňujúci hlas vtákov a zveriny, pri- volávajúci
<i>variometer</i>	prístroj používaný v letectve na zisťovanie verti- kálnej rýchlosti lietadla
<i>Vesna</i>	v slovanskej mytológii bohynja jari, života a mla- dosti
<i>voliéra</i>	veľká vtáčia kletka

<i>výdreva</i>	drevená výstuž banských priestorov
<i>zaviazané zvony</i>	súčasť katolíckych obradov vo veľkonočnom týždni – od Zeleného štvrtka do Bielej soboty
<i>Zväzarm</i>	zvony na pamiatku Kristovho utrpenia zamĺknu
	Zväz pre spoluprácu s armádou, dobrovoľná
	branno-spoločenská organizácia v Českosloven-
	sku
<i>Žochár</i>	Topoľčanec (nitr. nárečie)
<i>wilsonák</i>	Wilsonovo nádraží – hlavná vlaková stanica
	v Prahe, názov používaný v rokoch 1919 – 1940
	a 1945 – 1953.

Narodil sa v roku 1932 v Banskej Štiavnici. Po ukončení strednej školy a neprijatí na vysokoškolské štúdium išiel pracovať do uhoľnej bane v Karvinej, kde pri ban-
skom nešťastí len o vlások unikol smrti. Po polroku z bane zo zdravotných dôvodov odišiel a zamestnal sa v Mostárni Brezno ako konštruktér-kreslič. Po neúspešnom pokuse o ilegálny prechod hraníc na Západ bol ako politicky nespoľahlivý zaradený do Pomocného technického práпора v Stříbre v Čechách. Po prepustení sa zamestnal v magnezitke v Lubeníku ako technik a pracoval aj ako chatár v rekreačnom stredisku na Prednej Hore. Po ťažkej chorobe predčasne odišiel do dôchodku. Vojenská klasifikácia „E“ (politicky nespoľahlivý) sa s ním vliekla až do roku 1989, keď so svojimi priateľmi založil Demokratickú stranu v Revúcej. Je ženatý, má dve deti, tri vnúčatá a tri pravnúčatá.

ISBN 978-80-89335-41-1

